

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย เรื่อง
“การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช”

โดย

หัวหน้าโครงการ

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทินต์ วานิชชีวะ

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะผู้วิจัย

1. ศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ศรีอมรศักดิ์	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. รองศาสตราจารย์ จักรพันธ์ วิลาสินีกุล	คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเชฐ เขียวประเสริฐ	คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรดี เกษมสุข	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
5. รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์	คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัฒน์ สิริเวสมาศ	คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ประสพชัย พสุนนท์	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิชัย อารักษ์โพธิมงคล	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
10. รองศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล อันฉ่าง	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ล้อจิตรอำนาจ	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกิจ สุทธิเรืองวงศ์	คณะวิศวกรรมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
13. อาจารย์ ดร.ณิชนันท์ เทพสุรางค์กุล	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
14. อาจารย์ ดร.สังกมา สารวัตร	คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
15. อาจารย์สุภาพร หนูก้าน	คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
16. อาจารย์ ดร.นิพัทธ์ชนก นาจพินิจ	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

มีนาคม 2564

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย เรื่อง
“การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช”

โดย

หัวหน้าโครงการ

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทินต์ วานิชชีวะ	รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะผู้วิจัย	
1. ศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ศรีอมรศักดิ์	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. รองศาสตราจารย์ จักรพันธ์ วิลานีนกุล	คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเชฐ เขียวประเสริฐ	คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรดี เกษมสุข	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
5. รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์	คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัฒน์ สิริเวสมาศ	คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ประสพชัย พสุนนท์	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
10. รองศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล อันฉ่าง	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ล้อจิตรอำนวย	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกิจ สุทธิเรืองวงศ์	คณะวิศวกรรมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
13. อาจารย์ ดร.ณิชนันท์ เทพสุกรังษิกุล	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
14. อาจารย์ ดร.สังกมา สารวัตร	คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
15. อาจารย์สุภาพร หนูก้าน	คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร
16. อาจารย์ ดร.นิพัทธ์ชนก นาจพินิจ	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ครั้งที่ 3

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

ปัจจุบันพื้นที่ย่านถนนเยาวราช - เจริญกรุง เป็นพื้นที่ย่านชุมชนเมืองที่มีลักษณะเป็นย่านพาณิชยกรรม ซึ่งกำลังเผชิญกับการพัฒนาของเมืองและการเจริญเติบโตของระบบคมนาคมขนส่ง อัตลักษณ์และวิถีของชุมชนและผู้อาศัยเดิมของย่านเยาวราชที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไปกำลังเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาทางกายภาพของเมือง ดังนั้น การพัฒนาย่านเยาวราชในอนาคตจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อวางแผนและปรับปรุงทิศทางให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนยังคงความเป็นตัวตนของชุมชนและดำรงความเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่มีศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งปัญหาของการพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่องยังขาดการประสานความร่วมมือแบบบูรณาการโดยเฉพาะกับชุมชนและเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลยังไม่ครอบคลุมมรดกวัฒนธรรมสำคัญของพื้นที่ทั้งหมด รวมถึงยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแผนที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงมีเป้าหมายในการรวบรวมและประกอบสร้างข้อมูลความรู้เกี่ยวกับตัวตนของย่านเยาวราช เพื่อสร้างกลไกแนวทาง กระบวนการหรือแบบจำลองการแก้ปัญหาและแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และทดลองสร้างเวทีแห่งการปะทะสังสรรค์ทางความคิดในรูปแบบของกิจกรรมจากทุนศิลปะและวัฒนธรรม ผ่านเครื่องมือวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) และ การสร้างวิสาหกิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) ซึ่งนำไปสู่การเป็นต้นแบบของความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเมือง ภายใต้เป้าหมายระยะยาวคือ การสร้างชุมชนสร้างสรรค์ที่สามารถปรับตัวและอยู่อาศัยในเขตเมืองได้โดยมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Well Dwelling) โดยการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวนี้ ได้บูรณาการองค์ความรู้ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย 1) ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2) สถาปัตยกรรมและผังเมือง 3) วิทยาศาสตร์และการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) ศิลปะ 5) การออกแบบผลิตภัณฑ์ 6) อาหาร 7) การจัดการธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ และ 8) สื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมวิจัยและสร้างสรรค์ออกมา 5 รูปแบบ ได้แก่ การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน การออกแบบศิลปะสาธารณะเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราชผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมอาหารที่มีเอกลักษณ์ของย่าน และการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช ผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้สร้างการตระหนักรู้ในด้านการจัดการมลภาวะทางอากาศ รวมทั้งได้มาตรการและข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะสำหรับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน

ผลจากการดำเนินกิจกรรมวิจัยดังกล่าว ทำให้เกิดการวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างมหาวิทยาลัยร่วมกับชุมชนและเครือข่าย ประกอบด้วย สถาบันอุดมศึกษา ภาคประชาสังคม/ชุมชน ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปิน และภาคธุรกิจ/เอกชน ในการขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นการสร้างนักวิจัยในการต่อยอดงานวิจัยเชิงศิลปะและวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยงกับพันธกิจการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย และเกิดการนำทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมในย่านเยาวราชมาพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน

บทคัดย่อ

สัญญาเลขที่ : RDG62A0020

ชื่อโครงการ : การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช

หัวหน้าโครงการ : รองศาสตราจารย์ ดร.นันทินต์ วานิชาชีวะ

ระยะเวลาดำเนินงาน : 19.5 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2562 ถึงวันที่ 15 มีนาคม 2564)

โครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านเยาวราช สร้างกลไกและแนวปฏิบัติในการสร้างสรรค์ การจัดการและการพัฒนา มรดกศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย โดยบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายสาขาวิชา การดำเนินงานโครงการวิจัยผ่านกิจกรรมวิจัยและสร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ย่านเยาวราช ทั้งภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจหรือเอกชน เครือข่ายศิลปิน และสถาบันอุดมศึกษา โดยมีกิจกรรมการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมย่านเยาวราช การเผยแพร่และสื่อสาร ความหมายเรื่องราวอัตลักษณ์ มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนด้วยสื่อที่หลากหลาย อาทิ ผลงานต้นแบบศิลปะ สาธารณะและผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมหรือเทศกาลด้านศิลปะและวัฒนธรรมทั้งเชิงวิชาการและ เชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้าใจในรากฐาน ความเป็นมาของทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของย่าน เป็นการต่อยอดทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม สร้างคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรมของย่าน รวมทั้งได้สร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้ในประเด็นปัญหา การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีการศึกษาปัญหาอุปสรรคด้าน สิ่งแวดล้อมในย่านเยาวราชที่เกิดจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และนำเสนอไปยังหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเป็นแนวทางในขยายผลการพัฒนา เชิงพื้นที่ไปยังพื้นที่ที่มีบริบทชุมชนและสังคมที่ใกล้เคียงกับพื้นที่งานวิจัย โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้ก่อให้เกิดพื้นที่ และกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม เกิดแนวคิดและความหมายใหม่ในการจัดการทุนทางศิลปะและ วัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนในเขตเมือง อันเป็นต้นแบบของแนวทางปฏิบัติและสร้างสรรค์ของชุมชนและ การอาศัยในเขตเมืองอย่างมีคุณค่า รวมถึงแสดงให้เห็นผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอันมาจากการพัฒนา เชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม และได้สร้างนักวิจัยในการต่อยอดงานวิจัยเชิงศิลปะและวัฒนธรรม นำองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปช่วยเสริมในส่วนที่ชุมชนต้องการเชื่อมโยงกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมและการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนผ่านการนำทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมในย่านเยาวราชมา พัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน

คำสำคัญ : การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม, แผนที่ทางวัฒนธรรม, เศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรม), การ อนุรักษ์และพัฒนา), เยาวราช

Abstract

Project ID : RDG62A0020

Project title : Towards creative and cultural capital development of Yaowarat

Researcher : Assoc.Prof. Nantanit Wanichacheva, Ph.D.

Duration : 19.5 months (August} 1st 2019 – March 15th 2021)

The research project "Towards creative and cultural capital development of Yaowarat" aimed to create a cultural map of Yaowarat area, establish mechanisms and guidelines for creativity, management and development of art and cultural heritage, in collaboration with communities and networking partners, by integrating knowledge in various disciplines. The implementation of the research project through research and creative activities with participation by communities and networking partners in the Yaowarat area, including the government sector or local government organization, business or private sector, artist network, and universities. Activities in this project include creating cultural maps in Yaowarat area, disseminating and communicating meaning, story, identity, local/community cultural heritage through a variety of media such as prototypes of public arts and creative products, art and cultural festivals or activities, both academic seminars and workshops, to pass on knowledge and wisdom to public. Activities in this project have resulted in a better understanding of the roots of the district's major art and cultural capital, the development of art and cultural capital, the creation of value and cultural value for the district, and the raising of awareness on issues of art and cultural heritage management. In addition, environmental pollution problems in Yaowarat district, due to cultural and economic activities, were studied and presented to relevant agencies as public policy proposals for solving problems. It also serves as a guideline for expanding the results of the spatial development to areas with similar social contexts. In summary, this research creates art and cultural spaces and activities, creates new ideas and meaning in the management of art and cultural capital, and urban community development that is a model for the practice and creation of community and urban living. It also shows the socio-economic impact of spatial development from art and cultural capital, and has created researchers to expand research into art and culture. This research also contributes to the community's desire to be connected to the university's mission of preserving art and culture, and to strong and sustainable development through the adoption of arts and cultural capital in Yaowarat area with partners, networks and communities.

Keywords : Creative and cultural capital development, Cultural Mapping, Cultural Economy, Conservation and Development, Yaowarat

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทนำ	1ก-1
บทที่ 1 ตกตะกอนทางประวัติศาสตร์ : มองมิติทางสังคมวัฒนธรรมย่านเยาวราชผ่าน การศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี	1-1
บทที่ 2 การปักหมุดแผนที่ทางวัฒนธรรม : มองมิติทางสังคมวัฒนธรรมย่านเยาวราชผ่าน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	2-1
บทที่ 3 ต้นทุนทางวัฒนธรรมและการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สู่การพัฒนาพื้นที่ ความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwelling)	3-1
บทที่ 4 สื่อมวลชนมีเดียและการประชาสัมพันธ์ : การสื่อสารกับสังคมและคนรุ่นใหม่ สร้างการ รับรู้และเข้าใจให้คนนอกพื้นที่	4-1
บทที่ 5 บทสรุป	5-1
ภาคผนวก	6-1
- บทความสำหรับการเผยแพร่	
- การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ของโครงการวิจัย	
- กิจกรรมที่นำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์	
- ตารางเปรียบเทียบกิจกรรมที่วางแผน และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับ ตลอดโครงการ	

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1ก-1	แผนที่แสดงขอบเขตเชิงพื้นที่ของโครงการวิจัย 1ก-14
ภาพที่ 1ก-2	ผลิตภัณฑ์โคมไพกระดาษแก้วในงานคีนโคม ชมจันทร์ เจริญไชย (2561) 1ก - 29
ภาพที่ 1ก-3	การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์บริเวณชุมชนเจริญไชย (2562) 1ก - 29
ภาพที่ 1ก-4	กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการ ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์ ณ ห้างหุ้นส่วน เอื้อยะเซ่ง กงซี (2562) 1ก - 29
ภาพที่ 1-1	บริเวณสำเพ็งในแผนที่กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2431) 1-4
ภาพที่ 1-2	ถนนเจริญกรุง 1-5
ภาพที่ 1-3	(ซ้าย) ถนนเจริญกรุง และ (ขวา) ถนนเจริญกรุงและริมทางถนนเจริญกรุง 1-6
ภาพที่ 1-4	ถนนเยาวราช 1-8
ภาพที่ 1-5	ถนนเยาวราช 1-8
ภาพที่ 1-6	บริเวณถนนเจริญกรุง – เยาวราช หลังตัดถนนเยาวราช เมื่อ พ.ศ. 2450 1-9
ภาพที่ 1-7	รถรางสยามที่บริเวณถนนเจริญกรุง 1-10
ภาพที่ 1-8	รถรางสยามที่บริเวณถนนเยาวราช 1-11
ภาพที่ 1-9	รถลากหรือรถเจ๊กในสมัยรัชกาลที่ 5 1-11
ภาพที่ 1-10	อาคารการประปากรุงเทพฯ ที่สามเสน และถังเก็บน้ำประปา (ไม่ทราบปี) 1-13
ภาพที่ 1-11	(ซ้าย) หัวจ่ายน้ำและคนหาน้ำขาย บริเวณถนนเยาวราช สมัยรัชกาลที่ 5 – 6 (ขวา) หัวจ่ายน้ำและคนที่มารองรับน้ำ (ไม่ทราบปี) 1-13
ภาพที่ 1-12	(ซ้าย) ภาพถ่ายทางอากาศ เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2488 (ขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2503 1-14
ภาพที่ 1-13	(ซ้าย) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2530 (ขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2545 1-14
ภาพที่ 1-14	บริเวณย่านเจริญกรุง – เยาวราช (ซ้าย) พ.ศ. 2475 (ขวา) พ.ศ. 2484 1-14
ภาพที่ 1-15	แนวถนนต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 7 1-15
ภาพที่ 1-16	(ซ้าย) พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) และพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9) 1-16
ภาพที่ 1-17	สภาพถนนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ.2500 – 2520 โดย Harrison Forman 1-17
ภาพที่ 2-1	แผนผังแสดงกระบวนการดำเนินการดำเนินงาน 2-3
ภาพที่ 2-2	ความหมายของตัวย่อภายใต้แนวคิด Trade ที่สำคัญในการออกแบบการพัฒนาพื้นที่ย่าน 2-3
ภาพที่ 2-3	การดำเนินงานทดลองสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง) 2-4
ภาพที่ 2-4	การทดลองสร้างโมเดลจำลองการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบบริเวณริมคลองโอ่งอ่าง 2-4
ภาพที่ 2-5	การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ “ร้านเหล้ายา โกว ก้าง ลั้ง แจ” ณ ถนนเจริญกรุง 2-5
ภาพที่ 2-6	การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ “โรงภาพยนตร์ไชน่าทาวน์รามมา” ณ ถนนเยาวราช 2-5
ภาพที่ 2-7	การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ร้านขายเครื่องครัว “ซังฮวด” ณ ถนนแปลงนาม 2-5
ภาพที่ 2-8	กิจกรรมเชิงปฏิบัติการแผนที่ทางวัฒนธรรม ระหว่างคณะผู้วิจัยเพื่อสรุปประเด็นความหมายทางวัฒนธรรม 2-6
ภาพที่ 2-9	ภาพบันทึกการจัดทำองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากการประชุมปฏิบัติการ 2-7

	หน้า
ภาพที่ 2-10	วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร (ซ้าย) และ วัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร (ขวา)
ภาพที่ 2-11	ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ (ซ้าย) และ ศาลเจ้าไต้ฮงกง (ขวา)
ภาพที่ 2-12	พิพิธภัณฑสถานเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย (ซ้าย) และ พิพิธภัณฑวัดไตรมิตร (ขวา)
ภาพที่ 2-13	ร้านตีบุกเซ่งจ้วน
ภาพที่ 2-14	ห้างใต้ฟ้า
ภาพที่ 2-15	ร้าน “ไข่น้ำทวนรสกล่า” (ซ้าย) และ ร้าน “จินฮั่วเฮง” (ขวา)
ภาพที่ 2-16	ร้านห้างทองตั้งโต๊ะกัง
ภาพที่ 2-17	วงเวียนโอเดียน (ซ้าย) และ ที่ทำการไปรษณีย์ป้อมปราบ (ขวา)
ภาพที่ 2-18	ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลการสำรวจพื้นที่ในโปรแกรม Google Sheet
ภาพที่ 2-19	ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลการสำรวจพื้นที่ในโปรแกรม Google My Map
ภาพที่ 2-20	ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม
ภาพที่ 2-21	แสดงผลการประเมินคุณค่าของอาคาร พื้นที่ และสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษา จำแนกประเด็น ทั้ง 4 ด้าน
ภาพที่ 2-22	แสดงผลการประเมินคุณค่าของอาคาร พื้นที่ และสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษา
ภาพที่ 2-23	แสดงคะแนนและคำอธิบายเพื่อการประเมินคุณค่าอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม
ภาพที่ 2-24	แบบสอบถามเพื่อประเมินคุณค่าอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสำหรับคนในพื้นที่
ภาพที่ 2-25	แผนที่ทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี: ความจริงแท้
ภาพที่ 2-26	แผนที่ทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี
ภาพที่ 2-27	แผนที่ทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี: ช่วงอายุของอาคารและสถานที่
ภาพที่ 2-28	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและมรดกศิลป
ภาพที่ 2-29	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านสิ่งแวดล้อม
ภาพที่ 2-30	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านอาหาร
ภาพที่ 2-31	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าศาสนสถาน
ภาพที่ 2-32	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงวัตถุอาหารและเทศกาล
ภาพที่ 2-33	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงอาชีพและผลิตภัณฑ์
ภาพที่ 2-34	แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์
ภาพที่ 3-1	การทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการพบตั้ดกระดาษร่วมกับชุมชนเจริญไชย
ภาพที่ 3-2	กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างสรรค้ศิลปะ จากการสำรวจพื้นที่และชุมชนย่านเยาวราช (ไทย – ญี่ปุ่น)
ภาพที่ 3-3	รูปแบบแพทเทิร์นการออกแบบโคมไฟไหว้พระจันทร์
ภาพที่ 3-4	แบบสรุ่บโคมไฟไหว้พระจันทร์ แบบแยกชิ้นส่วนพร้อมอุปกรณ์ประกอบ
ภาพที่ 3-5	แสดงมิติและวิธีการประกอบโคมไฟไหว้พระจันทร์
ภาพที่ 3-6	ขั้นตอนการทดลองสร้างชิ้นงานต้นแบบด้วยการตัดกระดาษด้วยมือ
ภาพที่ 3-7	ผลงานต้นแบบโคมไฟเมื่อประกอบเสร็จเรียบร้อย เทียบขนาดกับขวดน้ำ
ภาพที่ 3-8	ภาพรายงานการลงพื้นที่ของนักศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลพื้นที่และวิเคราะห์ทัศนธาตุ นำมาสู่การได้รับแรงบันดาลใจของรูปทรงมาจากลักษณะด้านหน้าของอาคารตึกแถวของย่านชุมชนเจริญ ไชย

		หน้า
ภาพที่ 3-9	ลวดลายบนโคมไฟที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชนเจริญไชย ประกอบด้วย วิถีชุมชนกับกระดาดไหว้เจ้า การจัดขุ่มไหว้พระจันทร์ ดวงจันทร์และกระดาด ขนมนวันไหว้พระจันทร์	3-12
ภาพที่ 3-10	ผลงานโคมไฟที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนเจริญไชยเมื่อพัฒนาจนสมบูรณ์	3-13
ภาพที่ 3-11	แสงและเงาที่ปรากฏขึ้นจากโคมไฟ สะท้อนให้เห็นถึงเงาทั้งสี่ด้านของโคมที่ฉลุลวดลายเล่าเรื่องราววิถี ชุมชน	3-13
ภาพที่ 3-12	การนำโคมไฟกระดาดไปประดับตกแต่งพื้นที่ชุมชน	3-14
ภาพที่ 3-13	กิจกรรมเชิงปฏิบัติการการพื้ดัดกระดาดร่วมกับชุมชนเจริญไชย	3-15
ภาพที่ 3-14	ลวดลายของดอกไม้มงคลที่เป็นส่วนหนึ่งการกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เข้าร่วมกับชุมชนเจริญไชย	3-15
ภาพที่ 3-15	ลวดลายเทพกระดาดทรงช้าง ตามคติของประเพณีไหว้พระจันทร์แบบจีน	3-17
ภาพที่ 3-16	การใช้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนในย่านเยาวราช มาออกแบบเป็นสัญลักษณ์ที่อยู่บนโคมไฟ	3-17
ภาพที่ 3-17	ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนระหว่างเทศกาลไหว้พระจันทร์ ประกอบด้วย การเฉลิม ฉลองวันไหว้พระจันทร์ในครอบครัวด้วยอาหารมื้อใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ และการ ประดับประดาสถานที่ด้วยโคมและขนมไหว้พระจันทร์ตามลำดับ	3-18
ภาพที่ 3-18	ผลงานการออกแบบส่วนล่างของโคมไฟด้วยลวดลายดอกบัว	3-18
ภาพที่ 3-19	แบบร่างการออกแบบตราสัญลักษณ์ตัวอักษรของชุมชนเลื่อนฤทธิ์	3-18
ภาพที่ 3-20	โคมไฟระยະที่ 2 เมื่อเสร็จสมบูรณ์ได้ถูกนำไปติดตั้งภายในชุมชนเจริญไชย (ซ้าย) และชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (ขวา)	3-19
ภาพที่ 3-21	รูปแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟกระดาดที่จัดทำเป็นสินค้าของชำร่วย	3-19
ภาพที่ 3-22	ตัวอย่างบัตรอวยพร 3 มิติ ต้นแบบที่ศึกษาเรื่องกลไกการ pop up กระดาดในรูปแบบต่าง ๆ	3-21
ภาพที่ 3-23	ตัวอย่างต้นแบบบัตรอวยพรที่สื่อถึงฤดูใบไม้ผลิด้วยสัญลักษณ์ผีเสื้อและดอกไม้ประจำฤดูใบไม้ผลิ	3-22
ภาพที่ 3-24	บัตรอวยพรลวดลายว้าว (ปีฉลู) ที่เปิดเผยให้เห็นคำอวยพรภาษาจีน (Happy Chinese New Year) และมีข้อความภาษาอังกฤษกำกับ Happy Chinese New Year 2021	3-22
ภาพที่ 3-25	ผลงานกระดาดพื้สามมิติ ที่สื่อถึงความอยู่เย็นเป็นสุข (Ping An) เน้นเรื่องสุขภาพการอยู่ดีกินดี และมีสุขภาพดี ตามความเชื่อและแนวโน้มของการอวยพรในปี 2021	3-23
ภาพที่ 3-26	ผลงานต้นแบบกระดาดสร้างสรรค์แนวคิด ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ประกอบไปด้วยคำอวยพรมั่งมีศรีสุข เป็นต้นแบบประติมากรรมกระดาดที่ได้รับการประเมินผลจากชุมชนเจริญไชยว่าเป็นงานที่น่าสนใจ	3-23
ภาพที่ 3-27	เศษภาชนะเครื่องลายครามที่ได้จากการขุดค้น (ซ้าย) สถาปัตยกรรมภายในชุมชนเลื่อนฤทธิ์ที่ได้รับการอนุรักษ์ (ขวา)	3-24
ภาพที่ 3-28	ภาพร่างเค้าโครงผลงานสร้างสรรค์ชุดลายมรดกของ พิษขาร ขุนรุ่งเรือง	3-25
ภาพที่ 3-29	การออกแบบลวดลายและภาชนะเครื่องเคลือบเขียนสีพัฒนาขึ้นจากโบราณวัตถุที่ขุดพบในชุมชน	3-26
ภาพที่ 3-30	ภาพร่างเค้าโครงรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้เล่นได้จริง	3-26
ภาพที่ 3-31	การพัฒนาโมเดลอาคารเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชน	3-27
ภาพที่ 3-32	การพูดคุยระหว่างนักวิจัยและคุณพลเสกสรรค์ โลหะชาละธนกุล ศิลปินในชุมชนสำหรับแนวทางการพัฒนาด้วยข้าวต้ม	3-28
ภาพที่ 3-33	ผลิตภัณฑ์ด้วยข้าวต้มทั้งสามรูปแบบจากกลุ่มอุ่น พอทเทอรี (Aoon Pottery)	3-29
ภาพที่ 3-34	การจัดกิจกรรมการสัมมนา เรื่อง “ชา ขนม เทพเจ้ากับเทศกาลตรุษจีน” ในวันที่ 19 มกราคม 2563 ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์	3-30

	หน้า
ภาพที่ 3-35	มิติของสถานที่ในการเกิดสภาวะทางอากาศ 3-41
ภาพที่ 3-36	การติดตั้งเครื่องมือวัดมลภาวะเสียง (อุปกรณ์ทางฝั่งซ้าย) และเครื่องมือวัดมลภาวะทางอากาศ (อุปกรณ์ทางฝั่งขวา) ในแต่ละจุด 3-43
ภาพที่ 3-37	การลงพื้นที่ของคณะวิจัยและนักศึกษาเพื่อตรวจวัดคุณภาพทางอากาศและมลพิษทางเสียง 3-44
ภาพที่ 3-38	จุดตรวจวัดฝุ่นละออง PM2.5 และมลภาวะทางเสียงในพื้นที่ศึกษา จุดสีเหลือง (ภายในอาคาร) จุดสีแดง (ภายนอกอาคาร) 3-45
ภาพที่ 3-39	ผลการตรวจวัดฝุ่นละออง (PM2.5) เป็นเวลา 5 นาที ในช่วงเวลาปกติ (ภาพบนสุด) ขณะที่มีการจราจร 3-46
ภาพที่ 3-40	การเปลี่ยนแปลงของปริมาณฝุ่นละออง (PM2.5) ทุก 1 นาที ต่อเนื่อง 8 ชั่วโมง ในช่วงเทศกาลตรุษจีน (ภาพบน) และช่วงเทศกาลกินเจ (ภาพล่าง) 3-48
ภาพที่ 3-41	การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยเพื่อวางแผนดำเนินงานการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อ 3-50
ภาพที่ 3-42	การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช
ภาพที่ 3-42	42 การประชุมหารือแนวทางความร่วมมือทางการวิจัยกับกรมการศาสนา 3-51
ภาพที่ 3-43	การประชุมหารือแนวทางความร่วมมือทางการวิจัยกับสำนักสิ่งแวดล้อม 3-51
ภาพที่ 3-44	การประสานความร่วมมือกับแหล่งผลิตเครื่องสักการบูชา บริษัท แสงเทียนนพรัตน์ จำกัด 3-52
ภาพที่ 3-45	การจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ตามวิถีประเพณีและวัฒนธรรม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี 3-52
ภาพที่ 3-46	ตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช”
ภาพที่ 3-46	แบบฝาท่อจากการประปานครหลวง (ซ้าย) ฝาท่อแบบมาตรฐาน (ขวา) ฝาท่อระบายน้ำ 3-59
ภาพที่ 3-47	ภาพจำลองแบบฝาท่อแบบมาตรฐาน (ซ้าย) แบบปรับปรุงลดขนาด (กลาง) 3-59
ภาพที่ 3-48	แบบปรับปรุงเปลี่ยนวิธีการเปิด (ขวา)
ภาพที่ 3-48	ภาพเปรียบเทียบตำแหน่งวงแหวนที่เพิ่มเข้าไปใหม่รอบฝาท่อ 3-60
ภาพที่ 3-49	การกำหนดพื้นที่ในการจัดวางศิลปะฝาท่อต้นแบบในตำแหน่งที่มีความสำคัญของย่านเยาวราช 3-62
ภาพที่ 3-50	สภาพและตำแหน่งบางจุดของฝาท่อประปา 3-63
ภาพที่ 3-51	สลายฝาท่อประปาแบ่งแยกออกตามอัตลักษณ์ทั้ง 4 ประเภท 3-64
ภาพที่ 3-52	รายละเอียดของสลายฝาท่อ 3-65
ภาพที่ 3-53	ตำแหน่งฝาท่อที่กำหนดจากเรื่องราวและเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารของย่าน 3-65
ภาพที่ 3-54	การหารือกับเพื่อหาแนวทางพัฒนาฝาท่อกับบริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด 3-66
ภาพที่ 3-55	ต้นแบบฝาท่อจากบริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด 3-67
ภาพที่ 3-56	การติดตั้ง QR Code ลงบนฝาท่อ (ซ้าย) 3-67
ภาพที่ 3-57	ข้อมูลในเว็บไซต์พร้อมลิงก์หลังจากถ่ายภาพ QRcode (ขวา)
ภาพที่ 3-57	กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างสรรค์ศิลปะระหว่างนักศึกษาไทย – ญี่ปุ่น 3-68
ภาพที่ 3-58	แบบร่างและการบันทึกเสียงย่านเยาวราชสำหรับออกแบบผลงานสำนึกผู้ต่อพื้นที่ : บรรยากาศที่ไม่อาจ 3-69
ภาพที่ 3-59	จับต้อง แต่สัมผัสได้
ภาพที่ 3-59	(ซ้าย) แบบจำลองของผลงานสร้างสรรค์ชื่อ วิถีเยาวราช และ (ขวา) ผลงานสร้างสรรค์ต่อยอด 3-69
ภาพที่ 3-60	ภาพส่วนหนึ่งของนิทรรศการเรื่องเล่ากาลเวลา: ชีวิตในเยาวราช 3-70
ภาพที่ 3-61	สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลในกิจกรรมการพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช 3-72
ภาพที่ 3-62	รูปแบบและการทำเครื่องเซียงสำหรับเจียะม้วย 3-73

		หน้า
ภาพที่ 3-63	ตัวอย่างสำหรับเจี๊ยะม้วยที่คัดสรรมาจากหยวนเม่ย ประกอบด้วยผัดใบปอ (ซ้ายบน) กานาฉ่าย (ขวาบน) ถัวลิสงทอด ไข่เค็มนำมาทำเป็นยำ (ขวากลาง) เกี่ยมฉ่าย (ขวาล่าง)	3-75
ภาพที่ 3-64	สำหรับข้าวต้มที่มาจากพัฒนาเมนูอาหารตามหลักของหยวนเม่ย (Yuan Mei)	3-76
ภาพที่ 3-65	ภาพและรูปแบบของข้าวต้มขาว 3 ประเภทในการรับประทานเจี๊ยะม้วย	3-76
ภาพที่ 3-66	การจัดกิจกรรมการสนทนาระดมความรู้ เรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรม “เจี๊ยะม้วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยาวราช	3-79
ภาพที่ 4-1	แผ่นภาพประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ	4-2
ภาพที่ 4-2	รูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมต่าง ๆ	4-3
ภาพที่ 4-3	สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือของโครงการทั้งในรูปแบบรูปเล่มและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	4-4
ภาพที่ 4-4	สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบแผ่นพับให้ความรู้ และบอร์ดให้ความรู้	4-4
ภาพที่ 4-5	สื่อภายนอกประเภทต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมภาษณ์โครงการ	4-5
ภาพที่ 4-6	แบบประเมินตัวชี้วัดเศรษฐกิจและสังคม	4-6

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	แสดงแผนความร่วมมือและการประสานงานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
ตารางที่ 2	แสดงการจำแนกวัฒนธรรมจับต้องได้และวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้
ตารางที่ 3	แสดงองค์ประกอบ (Adjective) ของคำว่า “วัฒนธรรมและแผนที่”
ตารางที่ 4	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชนและงานเทศกาล
ตารางที่ 5	แสดงแนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบของศาลเจ้าและชุมชน
ตารางที่ 6	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไป (n=404)
ตารางที่ 7	รูปแบบการท่องเที่ยวย่านเยาวราช (n=404)
ตารางที่ 8	ความประทับใจในการท่องเที่ยวย่านเยาวราช(n=404)
ตารางที่ 9	การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชน
ตารางที่ 10	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช (n=50)
ตารางที่ 11	จำนวนลูกค้าที่มารับบริการ
ตารางที่ 12	ค่าใช้จ่ายต่อคนของลูกค้าที่มาใช้บริการกับผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช
ตารางที่ 13	การเปลี่ยนแปลงจำนวนของจำนวนลูกค้าและค่าใช้จ่ายของลูกค้าภายหลังการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช”
ตารางที่ 14	การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช
ตารางที่ 15	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มพักอาศัยในพื้นที่เยาวราช (n=50)
ตารางที่ 16	การเข้าร่วมหรือรับรู้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้พักอาศัยในย่านเยาวราช
ตารางที่ 17	การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้พักอาศัย
ตารางที่ 18	ความคิดเห็นต่อระดับมลพิษที่เกิดขึ้นจากศาลเจ้าภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ
ตารางที่ 19	ค่าใช้จ่ายของผู้มาท่องเที่ยวย่านเยาวราชต่อรายต่อครั้ง
ตารางที่ 20	การประมาณการณ์การหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจของย่านเยาวราช
ตารางที่ 21	ผลการวิเคราะห์การหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวย่านเยาวราช
ตารางที่ 22	ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (2)
ตารางที่ 23	ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (3)
ตารางที่ 24	ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (4)

บทนำ

การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช

บทนำ

สัญญาเลขที่	RDG62A0020
ชื่อโครงการ	การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช
หัวหน้าโครงการ	รองศาสตราจารย์ ดร.นันทินต์ วานิชชีวะ
หน่วยงานต้นสังกัด	มหาวิทยาลัยศิลปากร
หน่วยงานร่วมโครงการ	1) คณะวิชาภายในมหาวิทยาลัยศิลปากร ประกอบด้วย 1.1) คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ 1.2) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ 1.3) คณะโบราณคดี 1.4) คณะมัณฑนศิลป์ 1.5) คณะวิทยาศาสตร์ 1.6) คณะเภสัชศาสตร์ 1.7) คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม 1.8) คณะวิทยาการจัดการ 1.9) คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 2) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ระยะเวลาดำเนินการ	19.5 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2562 ถึงวันที่ 15 มีนาคม 2564)

1. หลักการและเหตุผล

ย่านเยาวราช ซึ่งรวมไปถึงพื้นที่เยาวราช-เจริญกรุงและบริเวณใกล้เคียง ล้วนมีเส้นทางแยกเลี้ยวไปตามตรอกซอกซอยต่าง ๆ ที่เชื่อมพื้นที่ของชุมชนที่มีอายุเก่าแก่อันมีศาสนสถาน อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานอันเต็มไปด้วยชนบประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต ร้อยเรื่องราวของผู้คนที่อาศัยและเข้ามาประกอบกิจกรรมต่าง ๆ รวมกันเป็นย่านที่ประกอบไปเรื่องราวของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานมาหลายยุคหลายสมัยจนกลายเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลือแหล่งศิลปะและวัฒนธรรมตกทอดมาจากอดีต โดยมีอัตลักษณ์ความเป็นย่านหลายด้าน เช่น ความเป็นย่านชุมชนจีนที่มีศาลเจ้าเป็นจำนวนมากอันมีการค้าเกี่ยวกับเครื่องไหว้เจ้าเป็นสัญลักษณ์ ย่านพาณิชย์กรรมโดยเฉพาะอุปกรณ์ตั้งต้นการผลิตนานาชนิด นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาหารสำคัญทั้งของแห้ง อาหารกระป๋องและผลไม้นำเข้า เป็นแหล่งรวมอาหารระดับภัตตาคาร ร้านอาหารห้องแถว และอาหารรถเข็น (street food) ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยินยมนักท่องเที่ยว

ปัจจุบันเส้นทางรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน (หัวลำโพง-บางแค) มีแผนจะเปิดให้บริการในปี 2562 เส้นทางนี้เชื่อมต่อย่านประวัติศาสตร์เมืองเก่ากรุงรัตนโกสินทร์กับธนบุรี เส้นทางรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงินผ่านถนนเจริญกรุง มีสถานี่สำคัญ คือ สถานีวัดมังกรและสถานีวังบูรพา ซึ่งทำให้การเดินทางเข้ามาในย่านนี้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น มีการคาดการณ์ว่าจะมีนักท่องเที่ยวรายย่อยและผู้คนเดินทางเข้ามาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม โครงการรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงินมีผลกระทบสำคัญที่ผ่านมา คือ การขายที่ดินผืนสุดท้ายของและเกิดโครงการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่ในบริเวณนี้ และมีแนวโน้มจะเกิดโครงการขนาดใหญ่และกลางเกิดขึ้นตามมา การพัฒนาที่ดิน การส่งเสริมเชิงพาณิชย์และการปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวจะสร้างผลกระทบกว้างขวางในด้านหนึ่งจะมีผู้อาศัยรายใหม่โยกย้ายเข้ามาและเกิดผู้ประกอบการธุรกิจแบบใหม่ขึ้น ทำให้เกิดโอกาสทางการค้าและวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับยุคสมัยในย่านเมืองเก่ามากขึ้น อีกด้านหนึ่ง ชุมชนและผู้อาศัยเดิมจะสั่นคลอน การค้าประเพณี และวิถีชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของย่านเยาวราชซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและผู้คนที่มาเยี่ยมเยือนมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไป การค้าและบริการแบบเดิมที่ไม่อาจแข่งขันเชิงธุรกิจสมัยใหม่ การย้ายออกของชุมชนผู้อาศัยเดิมและการรื้อถอนอาคารจะเพิ่มขึ้น การพัฒนาย่านเยาวราชในอนาคตจำเป็นต้องศึกษาเพื่อวางแผนและปรับปรุงทิศทางให้เกิดความยั่งยืน

• ผลการทบทวนบริบท (Situation Review) และผลสำรวจความต้องการเบื้องต้นในการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมและผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่

พ.ศ. 2561 มหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัดทำ “โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาเมืองวัฒนธรรมอัครราช : กรณีศึกษาย่านเยาวราช-เจริญกรุง” ดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาคเอกชน ธุรกิจและภาคีเครือข่าย ทำให้ทราบปัญหา ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่และชุมชน อันเป็นข้อมูลทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยได้ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ด้านประวัติความเป็นมาของพื้นที่และข้อมูลด้านวัฒนธรรม มีการศึกษาวิจัยร่วมกับชุมชนและภาคี มีการสร้างเครือข่ายนักประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นและปราชญ์ชุมชนโดยคณะโบราณคดี
- 2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้ดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนเจริญไชย มีกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการหลายต่อหลายครั้งจนสามารถสร้างสรรค์โคมไฟกระดาษและการปักดอกไม้จีนโดยคณะมัณฑนศิลป์
- 3) ด้านศิลปะและการออกแบบ ได้ชุดข้อมูลด้านอัตลักษณ์ของชุมชนและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่มีผลต่อชุมชน และแนวทางความร่วมมือในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์พื้นที่เพื่อการต่อยอดทางธุรกิจ
- 4) ด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาเมืองเก่าย่านเยาวราช ศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ประเมินศักยภาพในระดับผังเมือง

จากโครงการสำรวจศักยภาพและการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรม : กรณีศึกษาย่านเยาวราช - เจริญกรุง ร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่ายพบว่า ชุมชนเก่าแก่ในย่านถนนเยาวราช - เจริญกรุงได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของเมืองและการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะตามเส้นทางรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย เกิดการรื้อถอนอาคารและชุมชนประวัติศาสตร์ มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของที่ดินเป็นนายทุนเพื่อลงทุนธุรกิจแทน เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายชุมชน เช่น ชุมชนเว้งนาครเขมม (ปัจจุบันไม่มีแล้ว) ชุมชนเจริญไชยที่กำลังอยู่ในระหว่างการต่อรองการอยู่อาศัยกับเจ้าของที่ดิน และชุมชนเลื่อนฤทธิ์ที่กำลังพัฒนาอาคารประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นต้น ทำให้ชุมชนเก่าแก่เหล่านี้กำลังสูญเสียอัตลักษณ์และล้มหายไปตามการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาทางกายภาพของเมืองด้วยย่านเยาวราชเป็นย่านชุมชนเมืองที่มีลักษณะเป็นย่านพาณิชย์กรรม ชุมชนเก่าแก่ที่ยังเกาะตัวอยู่รวมกันที่ยังคงความเป็นตัวตนของชุมชนอยู่จึงมีไม่มากนัก ชุมชนยังดำรงความย่านประวัติศาสตร์ที่มีศิลปะและวัฒนธรรม มีเกาะกลุ่มร่วมกันระหว่างผู้คนในชุมชน และมีศักยภาพและความต้องการในการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับสูง ได้แก่

1. ชุมชนเจริญไชย แหล่งผลิตกระดาดไหว้เจ้า ที่ยังคงประเพณีในเทศกาลไหว้เจ้าแบบดั้งเดิม ที่มีการประดับจัดวางโต๊ะไหว้ด้วยเครื่องไหว้และโคมกระดาดนานาชนิด บ้านเรือนจะตกแต่งในลักษณะต่าง ๆ เพื่อสื่อความหมายในเชิงมงคลให้กับการเฉลิมฉลองการเก็บเกี่ยวด้วยการไหว้ดวงจันทร์ในเวลากลางคืน ภายในชุมชนเจริญไชยมีพิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่องที่บรรจุเรื่องราวความทรงจำและวัตถุด้านศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้ เช่น โคมกระดาดแบบต่าง ๆ ที่หาได้ยากยิ่ง การพับกระดาดไหว้เจ้า ประวัติศาสตร์ชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนเจริญไชยประสบปัญหาและข้อกังวลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่จะสูญหายเมื่อย่านและชุมชนต้องหายไปจากการพัฒนาเมืองในรูปแบบทุนนิยม โดยเฉพาะเมื่อต้องโดนให้ย้ายออกจากพื้นที่ไป

2. ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ เป็นตัวอย่างชุมชนสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศที่กำลังประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงเมืองทางกายภาพและการถูกไล่รื้อออกจากพื้นที่มานานกว่า 11 ปี ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ได้รวมตัวเป็นชุมชนเข้มแข็งและได้ร่วมกันก่อตั้ง “บริษัท ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ จำกัด” โดยมีเจ้าของตึกแถวแต่ละคูหาเป็นหุ้นส่วน การรวมตัวกันของชุมชนทำให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่เห็นชอบในอุดมการณ์ของชุมชนในการอนุรักษ์ย่านและสภาพแวดล้อม ปัจจุบันชุมชนเลื่อนฤทธิ์ได้ทำการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นบ้านเรือนของตนเองเรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่แน่ใจในด้านการกิจกรรมใดหรือธุรกิจใดที่สามารถสร้างสรรค์พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าให้กลับมาพลิกโฉมฟื้นคืนขึ้นอีกครั้ง

3. ชุมชนนานา เดิมเป็นที่รู้จักในย่านขายยาสมุนไพรจีน ปัจจุบันเป็นแหล่งรวมนักกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สร้างสรรค์ธุรกิจแบบใหม่ในพื้นที่ โอกาสที่ย่านนี้จะมีธุรกิจแบบใหม่ที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่ต้องการกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมอยู่สูงมาก ซึ่งนักกิจกรรมเหล่านี้ต้องการการรวมตัวเพื่อพลิกฟื้นย่านนี้ให้เป็นแหล่งศิลปะและงานสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม

• ผลการทบทวนหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และสถานภาพความรู้ทางวิชาการ (Literature Review)

การศึกษาวิจัยมีแนวคิดในการดำเนินการ 3 ประเด็น คือ

1. การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – Based Development) มีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่จากรากฐานสำคัญคือชุมชนในพื้นที่ โดยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหลายภาคส่วนในหลายระดับทั้งระหว่างชุมชน หน่วยงานปกครอง นักพัฒนา นักวิชาการ ฯลฯ การพัฒนาเชิงพื้นที่ต้องมาจากการริเริ่มของพื้นที่ (ชุมชน) โดยกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ สร้างเครื่องมือ ข้อมูล ความรู้ กลไกความร่วมมือ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2. แผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชนและสังคมในพื้นที่ เป็นการสำรวจและบันทึกข้อมูลของมรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม ศาลเจ้า ร้านอาหาร พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ฯลฯ และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ตำรับอาหาร ความทรงจำ ฝีมือช่าง ฯลฯ แผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ เข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและนำไปสู่การอนุรักษ์ จัดการ พัฒนา พื้นฟู และต่อยอดอย่างมีส่วนร่วมได้ต่อไป ทั้งนี้จุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การสร้างจิตสำนึกร่วมในชุมชนและสนับสนุนวัฒนธรรมที่หลากหลายภายใต้เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ

ในปัจจุบันมีการใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือพื้นฐานในปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Safeguard Cultural Diversity) โดยให้ชาวเมืองมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ชุมชนจึงเกิดความรู้ความเข้าใจในมรดกวัฒนธรรมของตน อีกทั้งยังส่งเสริมความตระหนักถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่อยู่ในเมือง สู่การสร้างบันดาลใจและคุณค่าในการรักษามรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ อันเป็นมิติหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่

3. เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม (Creative and Cultural Economy) ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ภายใต้ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานสำคัญในการนำมาพัฒนา แนวคิดดังกล่าวเป็นหนึ่งในแนวคิดของเศรษฐกิจกระแสใหม่ (New Economy) ที่จัดทำโดยคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจกระแสใหม่ ภายใต้สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรม มีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ คือ วิชากิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) ซึ่งก็คือการเชื่อมโยงศิลปินที่สร้างสรรค์กับตลาด ผู้บริโภค การผลิตสินค้าและบริการ โดยยังคงคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งการแสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร ภายใต้ทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน

ในขณะเดียวกัน คำว่า เมืองสร้างสรรค์ (Creative Cities) ถูกใช้อย่างแพร่หลายควบคู่กับคำว่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เช่น เมืองสร้างสรรค์บางแสน เมืองแสนสุข ขอนแก่นเมืองสร้างสรรค์ โดยแนวคิดของเมืองสร้างสรรค์จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น องค์ประกอบหลักของเมืองสร้างสรรค์ คือ ต้นทุนและวัฒนธรรมและทรัพยากรมนุษย์ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์มูลค่า (Value Creation) เพิ่มศักยภาพที่มีอยู่เดิมเพื่อให้สะท้อนตัวตนที่แท้จริงของพื้นที่ ปัจจัยทางด้านประชากร อุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และกิจกรรมทางด้านศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรมซึ่งเป็นสินทรัพย์ของแต่ละพื้นที่ เป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดเมืองสร้างสรรค์ พื้นที่ของเมืองจะถูกขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมทางวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เมืองสร้างสรรค์จึงเป็นความเชื่อมโยงระหว่างผู้คน สถานที่และอัตลักษณ์หลอมรวมกัน

ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและพัฒนา (UNCTAD) ให้ความหมายของเมืองสร้างสรรค์ไว้ว่าเป็นเมืองที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย อันเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจและสังคมของเมือง และต้องประกอบไปด้วยรากฐานที่มั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเมืองคานาฮาวา ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้นแบบการพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์ด้วยการนำสินทรัพย์วัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีรากเหง้ามายาวนานทั้งศิลปะ หัตถกรรม อาหาร การแสดง มาสร้างคุณค่าผ่านความคิดสร้างสรรค์และการบริหารอย่างชาญฉลาดจนสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่และสร้างชื่อเสียงในระดับประเทศ

ปัจจุบัน การศึกษาเพื่อพัฒนาพื้นที่ในย่านเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่องออกมาในรูปแบบของแผนงานหรือชุดข้อมูลจากหน่วยงานรัฐที่สำคัญ ได้แก่ การดำเนินงานของสำนักผังเมือง – กรุงเทพมหานคร ตัวอย่างเช่น โครงการอาคารที่มีคุณค่าในพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนริมคลองรอบกรุงและพื้นที่ต่อเนื่อง แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูบริเวณตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง และโครงการ รักษา "เจ้าพระยา" เป็นต้น ทุกโครงการจากสำนักผังเมืองมุ่งเน้นการศึกษาพื้นที่ในเชิงผังเมืองและด้านกายภาพเป็นหลัก ตัวอย่างที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ การจัดทำแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม "ตรอกบ้านพานถม" เป็นการกำหนดที่ย่านตรอกบ้านพานถม ในโครงการนี้มีกำหนดสถานที่เพิ่มเติมจากอาคารเก่าและศาสนสถาน คือ ร้านอาหาร และโครงการย่านนวัตกรรมรัตนโกสินทร์ โดยสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นแผนการพัฒนาการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง ภายใต้แนวคิดพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์เต็มไปด้วยแหล่งงานสร้างสรรค์ (Creativity) ศิลปะ (Art) วัฒนธรรม (Culture) การพัฒนาเมืองและชุมชนไปสู่การสร้างนวัตกรรมหรือใช้นวัตกรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและสังคม

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านกายภาพของเมืองโดยเฉพาะผังเมืองและอาคาร ปรากฏเป็นแผนงานและข้อมูล ผู้ใช้งานในแผนคือหน่วยงานรัฐเป็นหลัก ยังขาดการประสานความร่วมมือแบบบูรณาการโดยเฉพาะกับชุมชนและเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การเก็บข้อมูลยังไม่ครอบคลุมมรดกวัฒนธรรมสำคัญของพื้นที่ทั้งหมด ยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแผนที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่

การศึกษาความเป็นเงินและอัตลักษณ์ของย่านยังพบงานวิจัยหลายชิ้น ภาพรวมของงานวิจัยแสดงให้เห็นว่า พื้นที่เยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่องเป็นพื้นที่เก่าแก่ มีคุณค่าและอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาและความเชื่อ ความเป็นเงิน และอาหาร และมีกลุ่มจัดงานเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้จัดระดับหน่วยงาน คือ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขต สัมพันธวงศ์ นักการเมืองท้องถิ่นและบริษัทออร์กาไนเซอร์ และกลุ่มที่สอง ได้แก่ ผู้จัดระดับชุมชน คือ ชุมชนเว้งนาครเกษม ชุมชนตลาดน้อย และชุมชนเจริญไชย แต่ยังขาดการประสานร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา แนวทางการใช้กิจกรรมด้านศิลปะร่วมสมัยเพื่อพัฒนาพื้นที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นโดยเอกชน โดยเฉพาะพื้นที่เยาวราชและริมแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ศิลปะสตรีท อาร์ท “Bukruk” นำศิลปินกราฟิตี้สร้างผลงานกระจายตามจุดต่าง ๆ เพื่อเป็นจุดหมายให้นักท่องเที่ยวเดินกระจายทั่วบริเวณย่านมากขึ้น งาน Bangkok Design week 2019 ย้ายพื้นที่แสดงงานออกจากแกลเลอรี ไปสู่พื้นที่ของสาธารณะและพื้นที่ของผู้อยู่อาศัยรอบบริเวณงาน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มนักกิจกรรมรวมทั้งกลุ่มจากสถาบันการศึกษาผู้ขับเคลื่อนการใช้ศิลปะเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น งานศิลปะชุมชนสามแพร่งโดยกลุ่ม ดินสอสี งานบางมดเฟส โดยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี โครงการศิลป์ในซอยย่านกุฎีจีน โดย UDDC ทั้งหมดนี้มีจุดหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาย่านอย่างยั่งยืนโดยได้รับความร่วมมือจากภาคภายในชุมชนและภาคภายนอกอีกด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและภาครัฐ ยังสามารถสร้างผลผลิตทางศิลปะที่สามารถประโยชน์ใช้สอยและถาวรวัตถุได้อีกด้วย เช่น ฝาต่อระบายน้ำของประเทศญี่ปุ่น ในแต่ละเมืองจะแสดงอัตลักษณ์และสิ่งสำคัญของเมืองนั้น ๆ กระบวนการออกแบบและการคัดเลือกจะต้องได้รับการเห็นชอบจากคนในชุมชนก่อนจะมีการผลิตจริง ในโครงการวิจัย “การออกแบบประติมากรรมบนพื้นที่สาธารณะกับการมีส่วนร่วมกับชุมชน” บริเวณริมคลองโอ่งอ่าง โดย จักรพันธ์ วิลาสินีกุล ก็เช่นเดียวกัน ได้เริ่มต้นสำรวจรูปแบบทางศิลปะที่ปรากฏอาคารและเรื่องราวท้องถิ่น นำมาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบผลงานที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของคนในชุมชน โดยอาศัยความมติดจากชุมชนเป็นหลักในการเลือกชิ้นงานที่จะติดตั้งในบริเวณชุมชน เพื่อทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของรูปแบบศิลปะที่จะอยู่ร่วมกันกลมกลืนกับกิจกรรมของคนในชุมชน

การทบทวนเรื่องการพัฒนาพื้นที่เมืองโดยการปกป้องและพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรม พบว่ามีความจำเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ การใช้ต้นทุนมรดกวัฒนธรรมสร้างเศรษฐกิจ โดยเข้าใจในจุดเด่นของเมือง เช่น เมื่อนึกถึงการเรียนรู้ ผู้คนส่วนใหญ่จะนึกถึงเมืองอ็อกฟอร์ด เมื่อคิดถึงศาสนา ผู้คนส่วนใหญ่จะคิดถึงเมืองเยรูซาเล็ม เป็นต้น เมื่อมีจุดเด่นหรือเข้าใจในมรดกวัฒนธรรมอันเป็นตัวตนของพื้นที่จึงเกิดการเยี่ยมชมเยียนจากผู้คนในถิ่นอื่น

ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน และการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรม ในเชิงเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกของเมืองให้มีชีวิตชีวาจากการสร้างสรรค์ จะทำให้มูลค่าของทรัพย์สินมรดกเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการเคลื่อนไหวของผู้คนและธุรกิจตามมารวมทั้งการบ่มเพาะธุรกิจขนาดย่อม และส่งผลให้เกิดการเพิ่มมูลค่าของทรัพย์สินบนที่ดิน โดยเฉพาะในบริเวณที่อยู่ใกล้เคียงกับศูนย์กลางของแหล่ง

2. ด้านสังคม ความเป็นลักษณะเฉพาะตัวทั้งจากประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในพื้นที่ตามอาคาร ภูมิทัศน์ อาชีพ ความเชื่อ ทัศนกรรม อาหาร ฯลฯ เมื่อชุมชนทราบถึงความสำคัญและความหมาย จึงเป็นภาคภูมิใจของชุมชนในพื้นที่และเป็นอัตลักษณ์ของเมือง การสนับสนุนทุนทางมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ในภาวะที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลง เช่น การต่อยอดให้เกิดช่างฝีมืออย่างต่อเนื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กิจกรรมทางศิลปะชุมชน จึงเป็นการสนับสนุนความยั่งยืนทางสังคม และเป็นการต่อยอดให้เกิดการดำรงมรดกวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้

3. ด้านสิ่งแวดล้อม มรดกวัฒนธรรมเมืองในพื้นที่ถูกทำลายหรือทำให้เสื่อมค่าโดยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมทั้งปัญหาจากมลพิษจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวก่อให้เกิดการทำลายมรดกอย่างไม่รู้ตัว การอยู่สบายโดยเฉพาะในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่เมือง

• **แผนความร่วมมือของ 5 ภาคหลัก ประกอบด้วย สถาบันอุดมศึกษา ภาคประชาสังคม/ชุมชน ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปิน และภาคธุรกิจ/เอกชน**

มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการสร้างสรรค์ ประกอบด้วยหลายคณะวิชาและคณาจารย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ในวิจัยในครั้งนี้ได้รวมศาสตร์ความรู้และคณาจารย์สาขาวิชาต่าง ๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรมศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มัณฑนศิลป์ วิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม วิทยาการจัดการ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และทางคณะผู้วิจัยได้ประสานงานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีแผนความร่วมมือ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงแผนความร่วมมือและการประสานงานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ความร่วมมือ	หน่วยงาน / องค์กร	กิจกรรมความร่วมมือ
1. สถาบันการศึกษา	1. มหาวิทยาลัยศิลปากร 2. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 3. คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4. กลุ่มเครือข่ายมหาวิทยาลัย Sustainable Development Goal ที่มีโครงการทำงานร่วมกับชุมชน เช่น มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น 5. มหาวิทยาลัยพันธมิตร ในต่างประเทศที่ศึกษาด้าน ศิลปะกับการพัฒนาชุมชน และ เมือง เช่น Tokyo University of Arts, RMIT, Accademiadel Arte Firenze	• เชื่อมโยงนักวิจัยต่างสาขาวิชามาบูรณาการ ความรู้ร่วมกัน • แลกเปลี่ยนนักวิจัยระหว่างสถาบัน • ความอนุเคราะห์ทางวิชาการสำรวจและเก็บ ข้อมูลศิลปกรรมและลวดลายบนอาคาร ประวัติศาสตร์โดยใช้วิธีการสแกนนิ่งแบบ 3 มิติ • การแลกเปลี่ยนข้อมูล การเสวนา การ เชื่อมโยงเครือข่ายโครงการวิจัย • ความร่วมมือทางวิชาการในกิจกรรมศิลปะ บนพื้นที่ชุมชน โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของนักศึกษาข้ามวัฒนธรรม
2. ภาคประชาสังคมหรือ ชุมชน	1. ชุมชนเจริญไชย	• ร่วมมือพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านศิลปะและ วัฒนธรรมของชุมชน • ศึกษาและพัฒนาวัสดุและผลิตภัณฑ์ใน ชุมชน(เช่นวัสดุที่ทำจากกระดาษ)และระหว่าง ชุมชนข้างเคียง ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่และ/ หรือนำไปสู่วิถีการประยุกต์ใช้ใหม่
	2. ชุมชนเลื่อนฤทธิ์	• สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมทางศิลปะและ วัฒนธรรมเพื่อรักษาชื่อพื้นที่ และสร้าง ภาพลักษณ์ (rebranding) ของชุมชนขึ้นใหม่ จากทุนทางวัฒนธรรม • สนับสนุนและร่วมสร้างกลไกให้เกิดการ พัฒนารูปแบบธุรกิจสร้างสรรค์ในชุมชน • ศึกษาความเป็นไปได้ของวัตถุดิบหรือ ผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ของชุมชนและ

ความร่วมมือ	หน่วยงาน / องค์กร	กิจกรรมความร่วมมือ
		ระหว่างชุมชนข้างเคียง (เช่น ผ้าหรือวิธีการผลิตผ้า) ทดลองผสมผสานพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ปรับปรุงใหม่
	3. ชุมชนนานา	- ร่วมมือกับแกนนำในชุมชนในการสร้างแนวร่วมสำหรับกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น - ศึกษาและพัฒนาวัตถุดิบเชิงพาณิชย์ในชุมชน (เช่น พลาสติก อะคริลิก) และจากชุมชนพื้น้องข้างเคียง เพื่อมาผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม
	4. นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่และปราชญ์ชุมชน	- ร่วมจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรม - แลกเปลี่ยนข้อความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่
	5. ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ที่อยู่ในและรอบชุมชน	ร่วมมือสร้างแนวร่วมทางศิลปะและวัฒนธรรม ใช้ความรู้ ฝีมือช่าง สินค้า และกิจกรรมที่มีในพื้นที่อย่างหลากหลาย มาเชื่อมโยง ทำให้เห็นคุณค่าและความหมายใหม่ของงานสร้างสรรค์ เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนา
3. ความร่วมมือกับภาครัฐ	1. สำนักผังเมือง 2. สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ 3. สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย 4. กรมศิลปากร 5. งานทะเบียนศาลเจ้า กรมการปกครอง 6. กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย 7. สำนักสิ่งแวดล้อม กทม. 8. กองจัดการคุณภาพอากาศและเสียง กรมควบคุมมลพิษ	- ความอนุเคราะห์ทางวิชาการด้านข้อมูลหรือวิทยากร - ประสานงานด้านการสร้างกิจกรรมและพื้นที่ทางศิลปะและวัฒนธรรม - ความร่วมมือดูแลและพัฒนา มรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ - ประสานงานด้านกิจกรรมและร่วมพัฒนารูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ย่านเยาวราช

ความร่วมมือ	หน่วยงาน / องค์กร	กิจกรรมความร่วมมือ
	9. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 10. กรมศิลปากร 11. กรมวิทยาศาสตร์บริการ 12. การประปานครหลวง (กปน.) 13. ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย	
4. ความร่วมมือกับภาคธุรกิจหรือเอกชน	1. ร้านเอี้ยะเซ้ง 2. หอศิลป์กรุงไทย 3. ร้าน Double Dogs Tea Room 4. ศาลเจ้าเล่าปุ่นเถ้ากง ทรงวาด	• ร่วมจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรม • แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างเครือข่ายภาคี • ร่วมมือสร้างกิจกรรมและพื้นที่ทางศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่ • ประสานงานเครือข่ายศาลเจ้าและให้การสนับสนุนข้อมูล รวมทั้งเป็นหน่วยตัวอย่างในการวิเคราะห์
5. กลุ่มเครือข่ายศิลปิน	1. เครือข่ายศิลปินซอยนานา 2. กลุ่มดินสอสี ซอยนานา 3. กลุ่มศิลปินเซรามิกอุ้นพอทเทอร์รี่ (Aoon Pottery) 4. นักออกแบบกราฟิก นักออกแบบกระดาษ และ สิ่งพิมพ์ 5. นักออกแบบผ้า และ เครื่องหนัง 6. ศิลปินในสื่อต่างๆ ที่เผยแพร่งานบนที่สาธารณะ อาทิ กราฟิตี้	• ร่วมมือสร้างกิจกรรมและพื้นที่ทางศิลปะและวัฒนธรรม • การออกแบบและทดลองสร้างงานเป็นแนวทางสร้างธุรกิจเชิงสร้างสรรค์

จากหลักการและเหตุผลข้างต้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่สำคัญในกรุงเทพมหานครที่ชุมชนยังดำรงอัตลักษณ์ทั้งมรดกที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนย่านเยาวราชกำลังต้องปรับตัวครั้งใหญ่ จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างคมนาคมของเมือง ค่านิยมและวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและเทคโนโลยีที่กำลังพัฒนาไปจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า การดำเนินการพัฒนาย่านทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และการจัดการวัฒนธรรมยังขาดการประสานเชื่อมโยงระหว่างภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหาหรือการจัดการเชิงรุกที่มีเอกภาพและประสิทธิภาพ

ภายใต้ชุดโครงการนี้จึงต้องการรวบรวมและประกอบสร้างข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับตัวตนของย่านเยาวราช คั่นหากลไก แบบจำลองการแก้ปัญหาและแนวปฏิบัติ และ ทดลองสร้างเวทีแห่งการปะทะสังสรรค์ทางความคิดใน รูปแบบของกิจกรรมจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นต้นแบบของความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการ จัดการมรดกวัฒนธรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยตั้งเป้าหมายระยะยาวคือ การสร้างชุมชนสร้างสรรค์ที่สามารถปรับตัวและอยู่อาศัยในเขตเมืองได้โดยมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การดำเนินการศึกษาในโครงการวิจัยนี้มีเครื่องมือวิจัย 3 ด้านด้วยกัน คือ

1. การจัดการแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) เป็นเครื่องมือค้นหาต้นทุนทางวัฒนธรรม เพื่อ สร้างกระบวนการเรียนรู้ตัวตนของย่านร่วมกับชุมชนเจ้าของพื้นที่และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันวิเคราะห์ ปัญหา สร้างกลไก แนวปฏิบัติในการจัดการมรดกวัฒนธรรม

2. การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ได้แก่ การสร้างกิจกรรม การทดลองและการสื่อสาร เป็นเวทีแห่งการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และระดมสมอง (Platform) ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศิลปะ และวัฒนธรรมในชุมชนเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติ ตามแนวคิดใหม่หรือความหมายใหม่ในการจัดการ ทาง เพื่อร้อยรัดการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีในการขับเคลื่อน และการบริหารจัดการทางศิลปะและวัฒนธรรม

3. การสร้างวิสาหกิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) ได้แก่ การริเริ่มงาน และกิจกรรมทางศิลปะและ วัฒนธรรมในรูปแบบและความหมายใหม่ เพื่อทดลองสร้างต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยง นักสร้างสรรค์ ชุมชน กับตลาด และพื้นฐานประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่ส่งเสริมให้เกิดการ ประสานจากความร่วมมือระหว่างภาคี เพื่อสร้างผลผลิตหรือกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมทางศิลปะและ วัฒนธรรม ที่มีคุณค่าและความหมายใหม่ทางสังคม และมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในงานหรือกิจกรรมที่พัฒนาจากฐาน ทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน

นอกจากเครื่องมือวิจัย 3 ด้านดังกล่าวข้างต้น ในขั้นตอนดำเนินงานของโครงการจะใช้ 4 วิธีการศึกษาที่ นักวิจัยพบในโครงการวิจัยก่อนหน้านี้เพื่อสร้างแนวทางพัฒนาหลักในการทำงานบนพื้นที่ร่วมกับภาคีดังนี้

1. การค้นหาตัวอย่างความสำเร็จในชุมชนและการขยายผลต่อยอด (searching models & enrichment)
2. การเชื่อมโยง ต่อเติมความหมายและคุณค่าของงานจากนักสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการ ชุมชน กับตลาด (matching jigsaws & complimenting each other)
3. การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างรูปแบบและความหมายใหม่ (redesigning products)
4. การสร้างช่องทางเผยแพร่ความหมายใหม่และแนวทางบริหารจัดการทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม (communication & rebranding)

- แผนบูรณาการหน้าที่สถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรม การบริหารวิชาการแก่สังคม

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัย การเรียนการสอน การบริการวิชาการเข้ากับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยในการทำวิจัย การสร้างบุคลากรวิจัยรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง นักศึกษาถือเป็นนักวิจัยรุ่นใหม่ที่จะได้เรียนรู้การทำวิจัยจริงพร้อมกับอาจารย์ผู้สอนที่เป็นนักวิจัยในโครงการ ไม่ใช่เพียงแค่ทฤษฎีตามหนังสือ แต่ได้ปฏิบัติจริงในพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมกับชุมชน ได้รับทราบความต้องการของชุมชน และนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปช่วยเสริมในส่วนที่ชุมชนต้องการเพื่อการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

2.1 วัตถุประสงค์กลาง

2.1.1 เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เป้าหมาย จากความร่วมมือของ 5 ภาควิชา ประกอบด้วย สถาบันอุดมศึกษา ภาคประชาสังคม/ชุมชน ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปิน และภาคธุรกิจ/เอกชน โดยจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่สามารถเผยแพร่สาธารณะได้ในสื่อหลากหลายทั้งแบบออนไลน์ สิ่งพิมพ์ และรูปแบบอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่

2.1.2 เพื่อทำให้เกิดพื้นที่และ/หรือกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มาจากการสร้างสรรค์หรือพัฒนาร่วมกับภาคีหลัก

2.1.3 เพื่อสร้างกลไกการทำงาน แผนความร่วมมือ และการส่งเสริมผู้ประกอบการทางศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกับภาคีหลัก

2.1.4 เพื่อทำให้เกิดผลของการพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม และมีการประเมินด้วยตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่วัดได้สะท้อนความสำเร็จของผลผลิตและผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม (Return on Investment: ROI และ Social Return on Investment: SROI)

2.1.5 เพื่อเกิดผลการดำเนินงานตามแผนบูรณาการหน้าที่สถาบันอุดมศึกษา

2.2 วัตถุประสงค์ชุดโครงการของมหาวิทยาลัย

2.2.1 เพื่อให้เกิดการวิจัยเชิงบูรณาการและการนำองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมาตอบโจทย์การวิจัยและขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

2.2.2 เพื่อผลิตผลงานวิจัยเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกับพื้นที่และตอบโจทย์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 หรือตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของประเทศ

2.2.3 เพื่อสร้างนักวิจัยในการต่อยอดงานวิจัยเชิงศิลปะและวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยงกับพันธกิจการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย

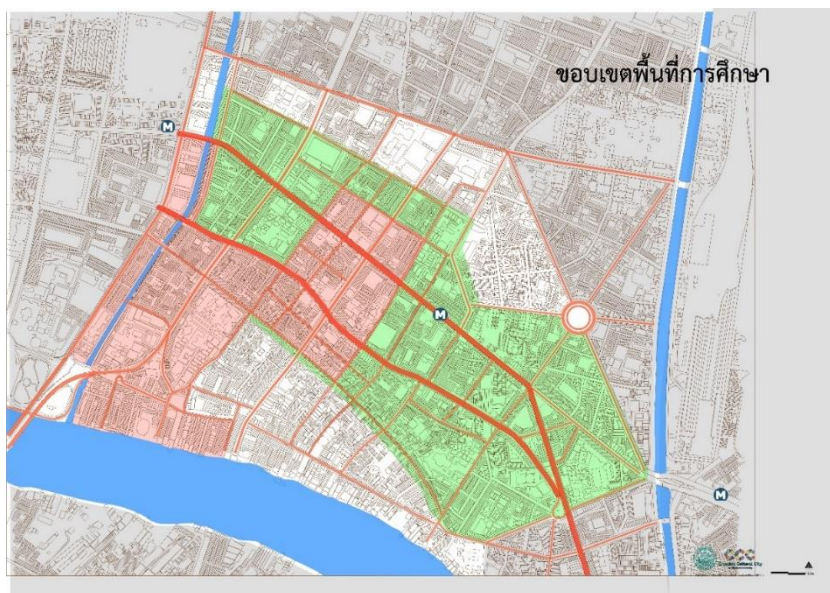
2.2.4 เพื่อสร้างนำทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมในย่านเยาวราชมาพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน

3. ขอบเขตการดำเนินการวิจัย

ขอบเขตเชิงเนื้อหา : ศึกษาความหมาย รูปแบบ และแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกศิลปะและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมในพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้ความรู้จากสาขาการศึกษา 8 ด้าน อันได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2) สถาปัตยกรรมและผังเมือง 3) วิทยาศาสตร์และการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) ศิลปะ 5) การออกแบบผลิตภัณฑ์ 6) อาหาร 7) การจัดการธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ และ 8) สื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์

ขอบเขตเชิงพื้นที่: การขับเคลื่อนภายในพื้นที่ย่านเยาวราชมีขอบเขตหลักคือ บริเวณถนนเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ดังนี้

ทิศเหนือ	จรดถนนหลวง
ทิศตะวันออก	จรดย่านวงเวียน 22 กรกฎาคม และตลาดน้อย
ทิศใต้	จรดแม่น้ำเจ้าพระยา
ทิศตะวันตก	จรดถนนมหาไชย

ภาพที่ 1ก - 1 : แผนที่แสดงขอบเขตเชิงพื้นที่ของโครงการวิจัย

4. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับย่านเยาวราชที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเยาวราชที่สำคัญ คือ การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมโดยชุมชนในพื้นที่ เช่น ในหนังสือเรื่องบันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม ที่ชุมชนเจริญไชยได้จัดทำ โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก พ.ศ. 2560 โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสถาบันอาศรมศิลป์ร่วมกับชุมชนในย่านเยาวราช ได้จัดทำแผนที่วัฒนธรรมอันประกอบด้วยตึกแถวเก่า ศาสนสถาน ชุมชนต่าง ๆ ในย่านเยาวราชที่สามารถเดินท่องเที่ยวได้ เป็นต้น

การศึกษาด้านการพัฒนาพื้นที่ในย่านเยาวราชที่สำคัญ ได้แก่ โครงการวิจัยเรื่องอาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์บริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน เพื่อสำรวจคุณค่าของอาคารประวัติศาสตร์บนถนนเจริญกรุง อันเป็นถนนพาณิชย์กรรมแห่งแรกของกรุงเทพมหานครและมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ผลการศึกษาให้ความสำคัญกับอาคารทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญและยังไม่ได้เชื่อมโยงกับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชุมชนอย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจในผังเมืองของย่านเจริญกรุงมากขึ้นซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่นำไปสู่การต่อยอดในลักษณะอื่นได้ต่อไป ทำให้ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 นิสิตในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เกิดแนวคิดโครงการเจริญกรุง อาร์ต เซ็นเตอร์ (Charoenkrung Art Center) มีแนวคิดการสร้างสรรคและพัฒนาสถานที่สำคัญโดยรวบรวมนงานทางวัฒนธรรมของถนนเจริญกรุงไว้ในที่เดียวกันโดยมุ่งเน้นให้เกิดความพลิดพลิน ทั้งนี้โครงการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจริง

โครงการสร้างสรรค์เจริญกรุง (Co-Create Charoenkrung) เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) โดยมีระยะเวลาทำงานระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2558 ถึง เดือนมิถุนายน 2559 ในการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ในย่านเจริญกรุง ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ต้นแบบของความเจริญทางธุรกิจสร้างสรรค์ ผ่านการจัดทำกิจกรรมออกแบบพื้นที่สร้างสรรค์ร่วมกับชุมชนย่านเจริญกรุง แนวคิดของโครงการมาจากความหมายของคำว่า “สร้างสรรค์” เน้นการสร้างสรรคพื้นที่ โดยเกิดโครงการการพัฒนาพื้นที่ 3 แบบ คือ การพัฒนาพื้นที่สาธารณะริมน้ำ อาคารร้าง พื้นที่สีเขียวขนาดเล็ก ตรอกชอกชอย และป้ายสัญลักษณ์ โครงการนี้มีขอบเขตถนนเจริญกรุงจากคลองรอบกรุงยาวไปถึงบางรักและมุ่งเน้นด้านธุรกิจสร้างสรรค์ในเขตบางรักเสียมากกว่าถนนเจริญกรุงในเขตสัมพันธวงศ์

การศึกษาด้านการศึกษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องย่านไชน่าทาวน์เยาวราช : พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยร่วมสมัย โดยศึกษาวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่าน ได้แก่ เทศกาลตามประเพณีจีน และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในย่าน สรุปได้ว่าในพื้นที่เยาวราชมีกลุ่มจัดงานเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้จัดระดับหน่วยงาน คือ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ นักการเมืองท้องถิ่นและบริษัท

ออร์กาไนเซอร์ และกลุ่มที่สอง ได้แก่ ผู้จัดระดับชุมชน คือ ชุมชนเวียงนาครเกษม ชุมชนตลาดน้อย และชุมชนเจริญไชย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่น่าเสนอ คือ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ได้แก่ อาคาร อาชีพ พิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร ซึ่งอัตลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่

งานวิจัยด้านการศึกษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นที่น่าสนใจ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องการธำรงอัตลักษณ์ของชาวจีนเจนเนอเรชันวัยในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมของการธำรงอัตลักษณ์ของชาวจีนเจนเนอเรชันวัยในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชอยู่ในระดับมาก ด้านที่มากที่สุดคือ ค่านิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี สาเหตุที่สามารถธำรงไว้คือการรวมกลุ่มของชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่และเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ อย่างไรก็ตามการธำรงไว้ได้ ควรณรงค์ให้ชาวจีนวัยระหว่าง 21-36 ปี โดยสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและนำอัตลักษณ์ของชาวจีนมาเป็นกลยุทธ์ในการท่องเที่ยวในเขตเยาวราช

การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและผังเมือง พบว่าเมื่อรัฐบาลวางแผนพัฒนาการขนส่งสาธารณะระบบรางขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาการจราจรภายในเมืองเพื่อพัฒนาพื้นที่ชานเมืองและเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ เข้าด้วยกัน รถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินมีแนวเส้นทางผ่านเยาวราช เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟฟ้า 2 สถานี ได้แก่ สถานีวัดมังกรและสถานีสามยอด รถไฟฟ้าได้นำคนจำนวนมากเข้ามาสู่พื้นที่เพิ่มไปจากเดิมที่มีอยู่ ซึ่งกฎหมายผังเมืองของกรุงเทพมหานครฉบับใหม่ที่กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ มีแนวคิดในเรื่องของการพัฒนาพื้นที่รอบ ๆ สถานีรถไฟฟ้า โดยอนุญาตให้สร้างอาคารที่มีพื้นที่อาคารรวมต่อพื้นที่ดินได้มากกว่าที่เคยเป็นมา รถไฟฟ้า ปริมาณผู้โดยสาร และกฎหมายผังเมืองใหม่ของกรุงเทพมหานคร จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาขึ้นในพื้นที่เยาวราชอีกหนึ่งรอบ

ย่านเยาวราชยังเผชิญความซับซ้อนในมิติอื่น ๆ ด้วยในพื้นที่ มิติแรกคือมิติด้านคุณค่าของสถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง ไม่ใช่ทุกอาคารในย่านเยาวราชจะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทางสถาปัตยกรรม และคุณค่านี้ใครเป็นผู้ให้คุณค่า ทั้งนี้แนวทางการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางสถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง แยกออกได้ประมาณ 4 กลุ่มหลักๆ กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่ว่าด้วยเรื่องเกณฑ์ในการให้คุณค่าเพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม การศึกษาคครอบคลุมถึงเกณฑ์จากกฎบัตรของ UNESCO เช่น Venice Charter เกณฑ์ของ ICOMOS และเกณฑ์กรมศิลปากร เป็นต้น รวมถึงทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำเสนอเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น การอนุรักษ์ชุมชนเมือง โดย ปราณอม ตันสุขานันท์ (2559) เป็นต้น

ในปัจจุบันเกิดปัญหาเด่นชัดในเมืองอีกอย่างน้อย 2 ปัญหา ปัญหาแรก ได้แก่ กระบวนการบูรณะและปรับปรุงอาคารหรือย่านให้เข้ากับรสนิยมของชนชั้นกลางกระบวนการนี้เกิดขึ้นจากการปรับปรุงอาคารของคนในพื้นที่เองหรือคนที่เข้ามาใหม่ โดยมุ่งหวังให้อาคารหรือกิจการที่เกิดในอาคารนั้นตอบสนองต่อรสนิยมของชนชั้น

กลาง ซึ่งอาจแตกต่างไปจากกิจกรรมการใช้งานเดิมของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ สำหรับย่านเยาวราช สิ่งที่พบคือ การเกิดขึ้นของร้านค้าแฟ ร้านไอศกรีม หรือที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว (Hostel) เฉพาะกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น ฯลฯ การเกิดกระบวนการเช่นนี้ขึ้น มีข้อดีคือกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นช่วยฟื้นฟูย่านขึ้นมา แต่ในขณะเดียวกันหากมีเป็นจำนวนมาก อาจทำให้เอกลักษณ์ของย่านเสียไป หรือหากเกิดขึ้นมามากจะทำให้ผู้ที่อาศัยในพื้นที่เดิมย้ายออก ไม่ว่าจะเป็นด้วยการต้องการนำอาคารของตนเองมาให้เช่าเพื่อทำกิจการเช่นนี้ หรือ ด้วยเหตุที่ค่าเช่าอาจขึ้นราคาจนทำให้ผู้เช่าที่เป็นผู้อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ไม่สามารถจ่ายค่าเช่าที่เพิ่มขึ้นได้จึงต้องย้ายออก เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้นำไปสู่ปัญหาของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ใหญ่เกินกว่าด้านกายภาพจะแก้ปัญหาได้

เรื่องที่สอง คือ เรื่องการท่องเที่ยวที่เป็นพิษ (Toxic Tourism หรือ Over Tourism) เป็นที่ยอมรับกันอย่างหลากหลายแล้วว่า การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่สำคัญของหลายประเทศและหลายเมือง ประกอบกับการขนส่งและการเดินทางทางอากาศที่สะดวก ครอบคลุมและราคาไม่แพง ก่อให้เกิดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเพิ่มไปจากเดิม เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ คนเมืองในทวีปยุโรปหลายเมือง เช่น เวนิส บาร์เซโลนา อัมสเตอร์ดัม ลิสบอน และปอร์โต เป็นต้น เริ่มมีความเห็นว่าควรจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เข้ามาให้เมืองทำให้คุณภาพชีวิต และความน่าอยู่ของเมืองสำหรับประชากรเมืองลดลง จนทำให้เกิดกระแสทางสังคมเรื่องการต่อต้านการท่องเที่ยวขึ้น (Anti-tourism movement) รวมถึงเกิดการประท้วงขึ้นในบางเมืองด้วย หากย้อนกลับมาดูในเรื่องของความขัดแย้งด้านกิจกรรมการใช้พื้นที่ในย่านเยาวราชตามที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น ระหว่างความรำคาญใจของผู้อยู่อาศัยและความต้องการของคนค้าขายบนทางเท้าในเวลากลางคืนสำหรับนักท่องเที่ยว จุดเริ่มต้นของความไม่พอใจในเรื่องของการท่องเที่ยวได้เกิดขึ้นแล้ว และอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมได้

แม้ว่าปัญหาของเยาวราชหรือของกรุงเทพมหานครจะมีความแตกต่างไปจากเมืองในประเทศตะวันตกซึ่งมักเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยของนักทฤษฎีเมืองที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของเมือง แต่ปรากฏการณ์หลายๆ อย่างก็เกิดขึ้นในย่านเยาวราชและกรุงเทพมหานครด้วย การเรียนรู้และเปรียบเทียบเพื่อทำความเข้าใจในปัญหาจากสิ่งที่เคยมีมาก่อนจะช่วยให้ทำความเข้าใจย่านเยาวราชเพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทาง รูปแบบและกลไกในการพัฒนาพื้นที่ขึ้นได้

ทฤษฎีกลุ่มที่สาม เป็นทฤษฎีที่เสนอถึงความก้าวหน้าในการออกแบบสถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง และทฤษฎีที่สร้างแนวทางในการทำความเข้าใจและสร้างเครื่องมือใหม่ๆ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง ทฤษฎีหลัก 2 ทฤษฎีในกลุ่มนี้ ได้แก่ ทฤษฎีเรื่อง Instant City ของกลุ่ม Archigram (Peter Cook, 1999) ซึ่งเสนอถึงการฟื้นฟูเมืองที่ขบเซาขึ้นด้วยการสร้างเทศกาลขึ้น โดยเสนอว่าให้มีการออกแบบเรือเหาะที่พร้อมจะไปลงจอดในเมืองที่ขบเซาแล้วสร้างเทศกาลที่สนุกสนานขึ้นได้ เพื่อที่คนในเมืองจะได้ลุกขึ้นมาทำกิจกรรมพร้อมกับคนอื่นที่จะเข้ามาทำกิจกรรม แล้วหลังจากเทศกาลในเมืองนั้นจบลง เรือเหาะก็จะย้ายไปสร้างเทศกาลในเมืองอื่นต่อไป ผลของการเดินทางของเรือเหาะนี้ คือ การเกิดโครงข่ายของเมืองที่กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นใหม่ด้วยโครงข่ายของ

เทศกาล จะเห็นได้ว่าเทศกาลที่เกิดขึ้นในย่านต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ หรือในประเทศไทยก็มีแนวคิดที่ใกล้เคียงกับแนวคิดนี้

ส่วนทฤษฎีที่สร้างแนวทางในการทำความเข้าใจและสร้างเครื่องมือใหม่ๆ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง คือ ทฤษฎีสเปซซินแทกซ์ (Space Syntax) ทฤษฎีนี้เสนอแนวคิดที่ว่าสัณฐานของโครงข่ายพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม (Spatial network) ของอาคารและชุมชนเมืองสัมพันธ์และส่งอิทธิพลต่อสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ของอาคาร ย่านชุมชนเมือง และเมืองนั้น ๆ โครงข่ายพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมนี้ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบพฤติกรรมและการกระจายตัวกิจกรรมในพื้นที่ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของพื้นที่ได้ และก็เป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมและกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมที่ต้องการให้เกิดหรือไม่ให้เกิดได้ ในปัจจุบันแนวคิดและเครื่องมือวิเคราะห์ของสเปซซินแทกซ์ได้ถูกนำไปประยุกต์ในการศึกษาวิจัยและการออกแบบอาคารและชุมชนเมืองกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ ประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป และประเทศจีน อภิรดี เกษมสุข นำเอาทฤษฎีและเครื่องมือในการวิเคราะห์ของสเปซซินแทกซ์เพื่อทำความเข้าใจอาคารและเมืองมาใช้ในการวิจัยในบริบทเมืองของประเทศไทยหลายชิ้นอย่างต่อเนื่องกว่า 15 ปีแล้ว

ส่วนทฤษฎีกลุ่มที่สี่เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสร้างกลไกและการบริหารจัดการ เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการของกิจกรรมที่ควรเกิดในพื้นที่ ประเภทและระดับของคุณภาพของสภาพแวดล้อมที่ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน การส่งเสริมแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยคนในชุมชนเอง เป็นต้น ทฤษฎีในกลุ่มที่สี่นี้ออกไปในเรื่องแนวทางปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Participatory Research Theory) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ Sustainable Development Goals ของ UN หรือแนวทางในการฟื้นฟูย่านและอาคารในพื้นที่เมืองเก่าต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

การศึกษาด้านมลภาวะทางอากาศจากกิจกรรมทางความเชื่อ มีงานวิจัยทางห้องปฏิบัติการและการทดลอง ที่ศึกษามลพิษที่เกิดขึ้นจากการเผาเครื่องกระดาษหรือกระดาษไหว้เจ้า โดยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมลพิษที่เกิดจากการเผาเครื่องกระดาษหรือกระดาษไหว้เจ้า (Joss paper) และการจุดธูป (Incense) มีขึ้นประมาณสิบกว่าปีที่ผ่านมา อาทิ งานของ Jetteret al. (2002) ที่ศึกษาการระบายฝุ่นขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) และก๊าซ (คาร์บอนมอนอกไซด์ ไนตริกออกไซด์ และซัลเฟอร์ไดออกไซด์) จากการจุดธูปชนิดต่าง ๆ จำนวน 23 ชนิด พบว่ามีสัมประสิทธิ์การระบายมลพิษ (Emission factor) ของ $PM_{2.5}$ อยู่ในช่วง 5 ถึง 56 มิลลิกรัมต่อกรัมของธูป และเมื่อวิเคราะห์การแพร่กระจายของควันธูปด้วยแบบจำลอง (Indoor air quality model) พบว่า มีค่าเกินมาตรฐานคุณภาพอากาศอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงต่อสุขภาพจากการรับสัมผัส $PM_{2.5}$ ของผู้ที่พักอาศัยอยู่ภายในอาคาร จากนั้นการศึกษาในเรื่องนี้ได้มีอย่างต่อเนื่องโดยเน้นการศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของ $PM_{2.5}$ จากควันที่

เกิดจากการเผากระดาษไหว้เจ้าและการจุดธูป โดยดำเนินการทั้งในห้องปฏิบัติการและในบริเวณวัดและศาลเจ้าซึ่งมีกิจกรรมการเผาวัสดุดังกล่าว เช่น Shen et al. (2017)

Kuo and Tsai (2017) ได้ทำการศึกษาในห้องปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ปริมาณของสารก่อภูมิแพ้ (allergenic terpenol compounds) ที่อยู่ในผงธูปและควันที่เกิดจากการจุดธูป โดยเปรียบเทียบระหว่างธูปที่ผลิตในประเทศไทยและไต้หวัน (แต่ละ 2 ยี่ห้อ) ผลพบว่า ผงธูปของไทยมีสารก่อภูมิแพ้สูงกว่าของไต้หวัน ประมาณ 6 เท่า ซึ่งส่งผลให้ผู้ผลิตธูปของไทยมีความเสี่ยงต่อการเกิดผิวหนังอักเสบเหตุภูมิแพ้สูงกว่าผู้ผลิตของไต้หวัน และเมื่อวิเคราะห์ปริมาณฝุ่น $PM_{2.5}$ ที่เกิดจากการจุดธูปพบว่า ทั้ง 4 ยี่ห้อ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 18 มิลลิกรัมต่อกรัมของธูป โดยยี่ห้อที่ผลิตในไต้หวันมีปริมาณ $PM_{2.5}$ และสารก่อภูมิแพ้ในฝุ่นสูงกว่ายี่ห้อที่ผลิตในไทย ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเกิดภูมิแพ้สูงกว่า งานวิจัยนี้ยังพบว่าแสงภายในอาคาร (Indoor lighting) มีผลต่อการเพิ่มปริมาณสารก่อภูมิแพ้ในฝุ่น $PM_{2.5}$ ด้วย

ในประเทศไทยมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้แก่ Bootdee and Chantara (2014) ได้ทำการศึกษาความเข้มข้นของฝุ่น $PM_{2.5}$ และก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ ที่เกิดจากการจุดธูปภายในศาลเจ้า 2 แห่ง ในจังหวัดเชียงราย โดยได้เปรียบเทียบระหว่างช่วงที่มีเทศกาลตรุษจีน เทศกาลพิเศษอื่น ๆ และช่วงเวลาปกติที่ไม่มีเทศกาล ผลการศึกษาพบว่า ความเข้มข้นของฝุ่น $PM_{2.5}$ ในช่วงเทศกาลตรุษจีนมีค่ามากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เทศกาลพิเศษอื่น ๆ และช่วงเวลาปกติ ตามลำดับ ส่วนก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ พบว่ามีค่าสูงสุดในช่วงเทศกาลตรุษจีน แต่ไม่พบความแตกต่างในช่วงเวลาอื่น ๆ และเมื่อเปรียบเทียบปริมาณก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ระหว่างภายในและภายนอกศาลเจ้าพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน จากนั้น Bootdee et al. (2016) ได้วิเคราะห์ปริมาณสารกลุ่ม PAHs (Polycyclic Aromatic Hydrocarbons) ซึ่งบางชนิดเป็นสารก่อมะเร็ง โดยได้เปรียบเทียบระหว่างช่วงที่มีเทศกาลตรุษจีน เทศกาลพิเศษอื่น ๆ และช่วงเวลาปกติที่ไม่มีเทศกาล ผลพบว่า PAHs มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผลมาจากปริมาณการจุดธูปที่แตกต่างกันในแต่ละช่วง โดยในช่วงเทศกาลตรุษจีนมีปริมาณมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เทศกาลพิเศษอื่น ๆ และช่วงเวลาปกติ ตามลำดับ และพบว่าความเข้มข้นของ PAHs ชนิดที่เป็นสารก่อมะเร็ง (carcinogenic PAHs) มีความสัมพันธ์กับปริมาณฝุ่น $PM_{2.5}$ ที่เกิดจากการจุดธูปและผลจากการประเมินความเสี่ยงพบว่า PAHs ที่ตรวจพบอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพ

ทั้งนี้ประเด็นด้านการบริหารงานศาลเจ้าโดยมีงานวิจัยของ 1) วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์ และ พัทธ์ชัย ศิริวงศ์ (2558) ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การดำเนินงานของโรงเจศาลเจ้า สังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในจังหวัดสมุทรสงคราม 2) วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์ (2559) และ 3) วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์, พรชัย เทพปัญญา และ สมบูรณ์ ศิริสรธริรัญ (2560) การประเมินและทบทวนสถานการณ์การดำเนินงานขององค์การไม่แสวงหาผลกำไรประเภทศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย โดยสาระสำคัญของการวิจัย เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานของศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งทำให้ทราบถึงลักษณะ ประเภทและจำนวนของศาลเจ้าในประเทศไทย รวมทั้งในพื้นที่ย่านเยาวราช - เจริญกรุง ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา รวมถึงขั้นตอน

ระบบ กลไก กระบวนการบริหาร กลยุทธ์และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางในการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับองค์กรประเภทนี้

ในด้านวัฒนธรรมอาหารมีตัวอย่างของเมืองที่ประสบความสำเร็จด้วยการใช้อาหารเป็นส่วนสำคัญเช่น สวีเดนกับการประกอบสร้างวัฒนธรรมให้เมืองเป็นเมืองแห่งอาหารในปี 2008 และจากนั้นมา วงการอาหารทั่วโลก ตื่นตัวกับการสร้างอาหารในแนวคิด New Nordic Cuisine และทำให้ทั้งสวีเดนกับเพื่อนบ้านประเทศแถบ สแกนดิเนเวียทั้งภาพดินแดนอันหนาวเย็นและโต๊ะอาหารที่น่าเบื่อไปอย่างสิ้นเชิงและที่สำคัญมีคุณค่าทาง วัฒนธรรมสูงมากจนทำราคาออกมาเป็นทุนทางเศรษฐกิจให้ชาติได้อย่างเข้มแข็งและครอบคลุมเส้นทางจากต้นน้ำสู่ ปลายน้ำในกระบวนการอาหาร (Foodways ; from farm to table) ได้ทั้งระบบ

“วัฒนธรรมอาหาร” จึงนำพาความภาคภูมิใจ ช่วงชิงและปักหมุดหมายภาพลักษณ์ที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง กัน และสร้างเมือง (หรือย่าน) ให้เป็นที่จดจำได้ในระดับนานาชาติ การศึกษาดังกล่าวต้องใช้การ บูรณาการศาสตร์ ด้านต่าง ๆ หลายด้าน ได้แก่ ศาสตร์และศิลปะอาหาร (Gastronomy) ศาสตร์ทางด้านการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเมือง (Gentrification) ซึ่งครอบคลุมถึงด้านพลังงานกับการอยู่อาศัยที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม (Environment and Logistic) การพัฒนาตราสัญลักษณ์ (Marketing and Branding) การท่องเที่ยวและบริการ (Tourism and Hospitality)

นอกจากนี้ข้อมูลความเป็นมาถึงสัญญาณเมืองทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีช่วยขยายภาพ เยาวราช อย่างลึกซึ้ง ความเป็นย่านเก่าแก่และสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร “เสน่ห์” ให้พื้นที่ศึกษานี้ ซึ่งคือ ย่านเยาวราช มนุษย์และวิถีชีวิตในชุมชนนี้เป็นแม่เหล็กดึงดูดให้ย่านนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวระดับโลก (World Destination) แห่งหนึ่ง เสน่ห์ที่เป็นทรัพย์สินประกอบสร้างมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของย่านมีให้เห็นความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่ลงหลักปักฐานสร้างความ มั่งคั่งเป็นกลุ่มใหญ่ในพื้นที่นี้ ชีวิตและกิจกรรมที่เข้มข้นทางด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณส่งผลเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยง ในเชิงทุน มีศักยภาพทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ตลอดจนสังคมให้แก่เยาวราชนี้ พื้นที่นี้ยังทำหน้าที่เป็นต้น ทางในการส่งมอบทุนดังกล่าวขยายไปยังภาคส่วนต่าง ๆ ใกล้เคียงในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง เมื่อนึกถึงสินค้า ไต ๆ ที่ตั้งต้นมาจากที่นี่จะมีแนวคิดแบบ “เยาวราช” ตราประทับคุณค่าอันน่าเชื่อถือไว้รองรับอย่างเป็นธรรมชาติ ได้มาอย่างยาวนานอาหารจีนในย่านจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญซึ่งแสดงถึงคุณค่าที่เข้มแข็งท่ามกลางทุนต่าง ๆ ได้

จากการทบทวนข้างต้นจะเห็นได้พื้นที่ย่านเยาวราชมีจัดทำข้อมูลทางวัฒนธรรมเป็นชุดความรู้ในด้านต่าง ๆ แต่ข้อมูลเหล่านี้ยังไม่ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มที่เป็นมรดกวัฒนธรรมสำคัญของพื้นที่ โดยขาดเชื่อมโยงกัน ของข้อมูล และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแผนที่ทางวัฒนธรรมของตนอันเป็นหัวใจสำคัญของการ พัฒนาเชิงพื้นที่ โดยหวังว่าการพัฒนาการวิจัยที่ครอบคลุมไปยังด้านการจัดการแผนที่มรดกวัฒนธรรม (Cultural

Mapping) ด้านการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ด้านการสร้างวิสาหกิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) จะสามารถสร้างงานวิจัยที่ครอบคลุมต่อการศึกษาในองค์ประกอบต่าง ๆ ของย่านเยาวราชได้

5. ระเบียบวิธีวิจัย

5.1 วิธีการศึกษา

การวิจัยหัวข้อ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย (Documentary Analysis) การทดสอบตัวอย่างและวิเคราะห์จากห้องปฏิบัติการ (Testing and Laboratory) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaires) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) การประชุมกลุ่มระดมความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปเชิงนโยบาย การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และการจัดเวทีสาธารณะให้เกิดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยจะบูรณาการองค์ความรู้ 8 สาขา คือ 1) โบราณคดี 2) สถาปัตยกรรม 3) การจัดการสิ่งแวดล้อมและศาลเจ้าจีน 4) อาหาร 5) ศิลปะ 6) ผลิตภัณฑ์ 7) เศรษฐศาสตร์ และ 8) สื่อมวลชนมีเดียและการประชาสัมพันธ์ โดยวางเป้าหมายการวิจัยไว้ 3 ด้าน คือ 1) การสร้างกลไกแนวทางหรือกระบวนการจัดการทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาเมือง 2) เพื่อสร้างกิจกรรมและการทดลองที่ทำให้เกิดแนวคิดใหม่หรือความหมายใหม่ในการจัดการทางศิลปะและวัฒนธรรม 3) สร้างต้นแบบของแนวทางปฏิบัติของชุมชนสร้างสรรค์และการอาศัยในเขตเมืองอย่างมีคุณค่าโดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ 5 กิจกรรม ได้แก่

- 1) การสร้างแผนที่วัฒนธรรม
- 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน
- 3) การออกแบบศิลปะบนฝาท่อเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรม
- 5) การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

5.2 ขั้นตอนการศึกษา

5.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

5.2.1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทั้งจากพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสารราชการ ตำรา หนังสือ งานวิจัย บทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงแผนที่โบราณ แผนที่ โบราณ ภาพถ่ายโบราณ เพื่อให้เข้าใจรากฐานความเป็นมาของพื้นที่ ย่าน และชุมชน

5.2.1.2 ร่วมพูดคุยชุมชน นักประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุในเยาวราช กลุ่มตัวอย่าง ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายโดยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสทบทวนเรื่องราวความเป็นมาของตน และเล่าเรื่องความทรงจำผ่านการระดมความคิดจากคนในชุมชน เพื่อค้นหาความเป็นมารากฐานของพื้นที่ ย่านและชุมชน และทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม

5.2.1.3 สำรวจพื้นที่ ย่าน และชุมชน เพื่อค้นหาความหมาย ความเป็นมา และอัตลักษณ์ของย่าน พื้นที่และชุมชน และทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม

5.2.2 การสร้างสรรค์และออกแบบกิจกรรมที่มาจากทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม

นำข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะความเข้าใจรากฐานความเป็นมาเยาวราชและทุนศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่ นำมาทดลองพัฒนา สร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ในพื้นที่ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ 5 รูปแบบ ได้แก่ (1) การสร้างแผนที่วัฒนธรรม (2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน (3) การออกแบบศิลปะบนฝาต่อเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน (4) การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช (5) การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช

โดยผ่านการวางแผน การทดลองออกแบบเวทีกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการทุนด้านพื้นที่และกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่อาศัยของคนในชุมชน และออกแบบกระบวนการถ่ายทอดโอนความรู้แก่ภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรมในพื้นที่และการสื่อสารสู่บุคคลภายนอกผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ

5.2.3 การทดลองใช้ทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับย่าน

การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ทั้ง 5 รูปแบบร่วมกับภาคีเครือข่าย ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแบบมีส่วนร่วมและติดตามผลกิจกรรมทดลองที่สร้างขึ้นศึกษาผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อหาโอกาสการพัฒนา

5.2.4 การวิเคราะห์และถอดบทเรียน

ในทุกขั้นตอนของการศึกษาวิจัย จะผ่านการสังเกตการณ์ ประเมินผล และทบทวนประสบการณ์การทำงานในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบเหตุและปัจจัยที่ทำให้บรรลุผลหรือไม่เกิดผลในการวิจัยและเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหรือการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในอนาคต

5.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการด้วยวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย จึงทำให้มีประชากรในการวิจัยหลายกลุ่ม โดยสามารถจำแนกประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.3.1 ประชากร (Populations)

ประชากรที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดในเบื้องต้น โดยใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากกลุ่มภาคีต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ดังนี้

5.3.1.1 สถาบันการศึกษา

5.3.1.2 ภาคประชาสังคมหรือชุมชน

5.3.1.3 หน่วยงานภาครัฐ

5.3.1.4 ภาคธุรกิจหรือเอกชน

5.3.1.5 กลุ่มเครือข่ายศิลปิน

5.3.2 กลุ่มตัวอย่าง (Samples)

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาจะใช้ทำการสุ่มแบบเจาะจง(Purposive sampling) ตามข้อมูลการสำรวจพื้นที่ ในพื้นที่ของเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งเป็นพื้นที่ขอบเขตการวิจัย ตามแต่ละในกรอบของการวิจัย โดยอาจจำแนกได้ดังนี้

5.3.2.1 สถาบันการศึกษา

- มหาวิทยาลัยศิลปากร
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
- คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- กลุ่มเครือข่ายมหาวิทยาลัยที่มีโครงการทำงานร่วมกับชุมชน เช่น มหาวิทยาลัย

กรุงเทพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

- มหาวิทยาลัยพันธมิตรในต่างประเทศที่ศึกษาด้านศิลปะกับการพัฒนาชุมชน และเมือง เช่น Tokyo University of Arts , RMIT และ Accademiadel Arte Firenze เป็นต้น

5.3.2.2 ภาคประชาสังคมหรือชุมชน

- ชุมชนเจริญไชย
- ชุมชนเลื่อนฤทธิ์
- ชุมชนนานา
- นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่และปราชญ์ชุมชน
- ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ที่อยู่ในและรอบ

ชุมชน

5.3.2.3 หน่วยงานภาครัฐ

- สำนักผังเมือง
- สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์
- สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
- กรมศิลปากร
- งานทะเบียนศาลเจ้า กรมการปกครอง
- กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย
- สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร
- กองจัดการคุณภาพอากาศและเสียง กรมควบคุมมลพิษ
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- กรมศิลปากร
- กรมวิทยาศาสตร์บริการ
- การประปานครหลวง (กปน.)
- ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

5.3.2.4 ภาครัฐกิจหรือเอกชน

- ร้านเอี้ยะเซ่ง
- หอศิลป์กรุงเทพ
- ร้าน Double Dogs Tea Room
- ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ทรงวาด

5.3.2.5 กลุ่มเครือข่ายศิลปิน

- เครือข่ายศิลปินซอยนานา
- กลุ่มดินสอสี ซอยนานา
- กลุ่มศิลปินเซรามิก อุ่นพอทเทอรี (Aoon Pottery)
- นักออกแบบกราฟิก นักออกแบบกระดาษ และ สิ่งพิมพ์
- นักออกแบบผ้า และเครื่องหนัง
- ศิลปินในสื่อต่าง ๆ ที่เผยแพร่ผลงานบนที่สาธารณะ อาทิ กราฟิตี้

5.3.2.6 ศาลเจ้าในพื้นที่ ได้แก่ ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ ศาลเจ้าไต้ฮงศาล
เจ้ามูลนิธิเทียนฟ้า และวัดมังกรกมลาวาส

5.3.2.7 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบใช้ความน่าจะเป็น (Probability random sampling) จากผู้มี
ส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่

5.3.3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นสำคัญสำหรับการเก็บข้อมูลแบบใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเลือกแบบเจาะจงตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง และตัวแทนภาคีเครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐและเอกชน

5.3.3.1 ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ : คณะกรรมการบริษัท ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ จำกัด

5.3.3.2 ชุมชนเจริญไชย : คณะทำงานบ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย

5.3.3.3 นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนยาวราช

5.3.3.4 ผู้แทนกลุ่มศาลเจ้าจีน

5.3.3.5 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบใช้ความน่าจะเป็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการเก็บข้อมูลแบบใช้การจัดการสนทนากลุ่มย่อย โดยอาจใช้การสนทนากลุ่มกับปราชญ์ชุมชน นักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแทนภาคีเครือข่ายต่าง ๆ

5.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือดังนี้

5.4.1 การจัดการแผนที่ทางวัฒนธรรม

การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การพูดคุยการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างชุมชนเครือข่ายภาคี โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อให้เข้าใจความเป็นมา ฐานรากของย่านและชุมชน อัตลักษณ์ และทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมของย่านยาวราช
- 2) เพื่อจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรม
- 3) ทำให้ทราบความต้องการของชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ปัญหาและแนวทางในการใช้ทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมในการจัดการและแก้ไขปัญหา

5.4.2 การสร้างสรรค์ ออกแบบ กิจกรรมที่มาจากทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม 5 รูปแบบโดยใช้เครื่องมือสำคัญ คือ

5.4.2.1 จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชนผู้ประกอบการนักออกแบบและสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างกิจกรรมเชิงทดลองนำร่องการจัดกิจกรรมศิลปะและวัฒนธรรมเชิงทดลองเพื่อค้นหาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างงานรูปแบบและความหมายใหม่ของพื้นที่ทางศิลปะและวัฒนธรรมในชุมชนเมืองโดยใช้พื้นที่ศึกษาเป็นห้องเรียนและนำวิธีการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมมาใช้สำรวจศักยภาพ

ของทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนมีการสำรวจสัมมนาการทดลองเชิงปฏิบัติการระหว่างนักศึกษาศิลปะกับ
ผู้ประกอบการและหรือนักศึกษาศิลปะ ออกแบบ ทั้งในและต่างประเทศ

2) ค้นหาจุดอ่อนและจุดแข็งของทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมอันนำไปสู่การพัฒนาทุนทางศิลปะ
และวัฒนธรรมเพื่อนำไปพัฒนาให้เกิดการสร้างคุณค่า ความหมาย และมูลค่าต่อไป

3) ออกแบบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย
ประชากรกลุ่มเป้าหมาย และบุคคลภายนอก

5.4.2.2 การทดสอบตัวอย่างและวิเคราะห์จากห้องปฏิบัติการ (Testing and Laboratory) ทาง
วิทยาศาสตร์ (สำหรับกิจกรรมการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช)

6. การดำเนินงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ดำเนินงานโดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดพื้นที่และ/หรือกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มาจากการสร้างสรรค์หรือพัฒนา มีการดำเนินการจัดสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ย่านเยาวราชจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายและชุมชนตลอดจนสร้างกลไกการทำงาน แผนความร่วมมือ และการส่งเสริมผู้ประกอบการทางศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดผลของการพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ยังมีการประเมินด้วยตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่วัดได้เพื่อสะท้อนความสำเร็จของผลผลิตและผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม (Return on Investment: ROI และ Social Return on Investment : SROI) และเกิดผลการดำเนินงานตามแผนบูรณาการหน้าที่สถาบันอุดมศึกษา

จากวัตถุประสงค์ข้างต้น เพื่อให้ตอบโจทย์การวิจัยและขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และการดำเนินการวิจัยเชิงบูรณาการ คณะผู้วิจัยมีแผนดำเนินการนำองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัยและอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย มาผลิตผลงานวิจัยเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ เพื่อตอบโจทย์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 หรือตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของประเทศ รวมทั้งเป็นการต่อยอดงานวิจัยเชิงศิลปะและวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยงกับพันธกิจการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเพื่อการนำทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมในย่านเยาวราชมาพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน

การดำเนินงานต่อยอดการวิจัยในพื้นที่ย่านเยาวราช” จากปี พ.ศ. 2561

ตามแผนการดำเนินงานโครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ตลอดระยะเวลา 15 เดือน อันประกอบไปด้วยการดำเนินงาน 5 รูปแบบการศึกษาวิจัย ได้แก่ (1) การสร้างแผนที่วัฒนธรรม (2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน (3) การออกแบบศิลปะบนฝาต่อเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน (4) การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช และ (5) การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราชนั้น

เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ย่านเยาวราช – เจริญกรุง และประชาชนทั่วไปได้รับรู้ถึงการดำเนินงานของโครงการวิจัย และเป็นการต่อยอดงานวิจัยในพื้นที่ย่านเยาวราช – เจริญกรุงในโครงการวิจัย“การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” พ.ศ. 2562 ทีมมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ดำเนินการวิจัยในพื้นที่ย่านเยาวราชมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราชขึ้นในวาระสำคัญอันตรงกับวันไหว้พระจันทร์ของชุมชน โดยมีความร่วมมือระหว่างนักวิจัย ปรากฏชุมชน หน่วยงานเอกชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ย่านเยาวราช ร่วมกันจัดกิจกรรมโครงการ “ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์” ขึ้น ณ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอียะแซ่ กงซีและชุมชนเจริญไชย กรุงเทพมหานคร

โครงการ “ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์”

การจัดกิจกรรม “ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์” ในวันที่ 13 – 21 กันยายน 2562 เป็นกิจกรรมที่ตรงกับวันไหว้พระจันทร์ของชุมชนที่โครงการวิจัยได้ร่วมดำเนินงานกับบ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชยในปี พ.ศ. 2561 โดยในปีนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้โอกาสเนื่องในวันไหว้พระจันทร์ของชุมชนเป็นพื้นที่สำหรับเผยแพร่องค์ความรู้และกิจกรรมของโครงการวิจัยในพื้นที่ย่านเยาวราช ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมมี 4 ประการ ได้แก่

- 1) เพื่อสืบทอดความสัมพันธ์อันดีและหาแนวทางสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน
- 2) เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนหรือพื้นที่ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์
- 3) เพื่อทดลองสร้างตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับเทศกาลของชุมชน
- 4) เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการวิจัย

การจัดกิจกรรมโครงการดูโคมฯ มีพิธีเปิดและนิทรรศการผลงานวิจัยและสร้างสรรค์ ตั้งแต่วันที่ 13 – 22 กันยายน 2562 ณ ชุมชนเจริญไชย และห้างหุ้นส่วนจำกัด เอียะแซ่ กงซี ถนนเจริญกรุง แขวงป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพฯ ประกอบไปด้วย กิจกรรมเนื่องในโครงการ ได้แก่

- 1) กิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย
- 2) กิจกรรมเสวนา “ไหว้เจ้า ไหว้พระจันทร์ วิถีชุมชนจีนเจริญกรุงเยาวราช”
- 3) กิจกรรมนำชมประเพณีไหว้พระจันทร์
- 4) นิทรรศการผลงานวิจัยและสร้างสรรค์

1. กิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย

จากการสัมภาษณ์คุณสมชัย กวางทองพาณิชย์ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเยาวราช ทำให้ทราบว่าประเพณีวันไหว้พระจันทร์ เป็นประเพณีที่มีความสำคัญสำหรับชุมชนชาวจีนและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ มาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันกิจกรรมวันไหว้พระจันทร์นั้นเริ่มต้นมาจากการรวมกลุ่มของครอบครัวในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวในอดีต ประมาณเดือน 8 โดยอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ไหว้พระจันทร์ก็จะถูกทำขึ้นโดยผู้หญิงในครอบครัว เช่น การพับกระดาษ การทำอาหาร เครื่องไหว้ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงออกของฝีมือของฝ่ายหญิงในบ้าน ส่วนโคม

ไฟรูปรสสัตว์ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มักจะมีในช่วงวันไหว้พระจันทร์ โดยคุณสมชัยเชื่อว่าอาจมีลักษณะเป็นของเล่นของเด็กมากกว่า

ประเพณีไหว้พระจันทร์ของประเทศไทยในปัจจุบัน มีความสำคัญรองจากเทศกาลวันตรุษจีน และเป็นวันที่ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลจะกลับมาพบและร่วมเฉลิมฉลองกันในประเพณีนี้ ในด้านความหมายเชิงสัญลักษณ์ของประเพณี เป็นการขอขอบคุณต่อธรรมชาติ ที่เอื้ออำนวยให้ผลผลิตทางการเกษตร และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ชาวจีนจึงได้จัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ขึ้น และชาวไทยเชื้อสายจีนได้รับสืบทอดปฏิบัติมายาวนานเช่นกัน จนกระทั่งค่อย ๆ สูญหายไป เมื่อเข้าสู่ระบบชุมชนเมือง พิธีวันไหว้พระจันทร์ที่เกี่ยวข้องกับฤดูเก็บเกี่ยวหรือด้านการเกษตรในสมัยก่อนก็เริ่มลดความสำคัญลง รวมถึงการจัดงานไหว้พระจันทร์ที่เริ่มเปลี่ยนจากการจัดของไหว้ในแต่ละบ้านไปสู่ศาลเจ้า หรือฝ่ายปกครองมากขึ้น จึงเป็นเหตุทำให้โคมไฟรูปรสสัตว์ดังกล่าวหายไปในช่วงที่สุด อย่างไรก็ตาม ประเพณีไหว้พระจันทร์ในประเทศไทยยังมีความผูกพันกับชุมชนบางชุมชน อาทิ ชุมชนเจริญไชย ซึ่งต้องการรื้อฟื้นประเพณีดูโคมไหว้พระจันทร์ ทั้งนี้ ชุมชนเจริญไชย ได้ริเริ่มเทศกาลไหว้พระจันทร์ขึ้นในพื้นที่ชุมชนต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี และนักวิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ร่วมมือออกแบบโคม เพื่อช่วยให้เกิดการรื้อฟื้นโคมกระดาดไหว้พระจันทร์ขึ้นอีกครั้งในปี 2562

ผลลัพธ์จากการจัดกิจกรรมเนื่องในวันไหว้พระจันทร์

1) สำหรับกิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ที่เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดคือ มีการพัฒนาการจัดกิจกรรมไหว้พระจันทร์ของชุมชน สังเกตจากจำนวนผู้เข้าร่วมวันไหว้พระจันทร์เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา ซึ่งไม่ได้มีเฉพาะในพื้นที่ชุมชนเจริญไชยเท่านั้น แต่ยังปรากฏการจัดผู้เข้าร่วมวันไหว้พระจันทร์ในพื้นที่ชุมชนโดยรอบด้วย

2) เกิดการร่วมมือพัฒนาผลิตภัณฑ์ (โคมกระดาด) ระหว่างนักวิจัยและชุมชน เกิดแนวทางสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่

2. กิจกรรมเสวนา “ไหว้เจ้า ไหว้พระจันทร์ วิธีชุมชนจีนเจริญกรุงเยาวราช”

กิจกรรมเสวนา “ไหว้เจ้า ไหว้พระจันทร์ วิธีชุมชนจีนเจริญกรุงเยาวราช” และกิจกรรมนำชมผู้ไหว้พระจันทร์จัดขึ้นพร้อมกันในวันที่ 13 กันยายน 2562 ซึ่งสรุปผลการดำเนินได้ดังนี้

1) เกิดเครือข่ายความร่วมมือเพิ่มขึ้นระหว่างนักวิจัยกับชุมชนเจริญไชย และ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอื้อะเซ่งกงซี และคาดว่าในปีต่อไปจะขยายเครือข่ายความร่วมมือไปยังชุมชนและหน่วยงานใกล้เคียง

2) ชุมชนและบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการเกิดความเข้าใจวิถีชีวิต มิติของทุนทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น จากการตอบรับในแบบสอบถามของโครงการ

3) จากการประเมินด้วยแบบสอบถามของกิจกรรมโครงการ และกิจกรรมโครงการได้รับความสนใจจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย และผู้สนใจด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและจำนวนผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีจำนวนที่มากขึ้นจากเสียงตอบรับของคนในชุมชน

3. นิทรรศการผลงานวิจัยและสร้างสรรค์

การจัดนิทรรศการผลงานวิจัยและสร้างสรรค์ ในวันที่ 14 – 21 กันยายน 2562 เป็นผลให้ชุมชนเกิดการตระหนักรู้ถึงกิจกรรมโครงการ และเป็นการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมต่อยอดงานวิจัยในย่านเยาวราช - เจริญกรุง ให้เป็นที่รับรู้แก่ชุมชน ไปยังชุมชนบริเวณใกล้เคียง และบุคคลทั่วไปผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ของโครงการ

ภาพที่ 1ก – 2 : ผลิตภัณฑ์โคมไฟกระดาษแก้วในงานคืนโคม ชมจันทร์ เจริญไชย (2561)

ภาพที่ 1ก - 3 : การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์บริเวณชุมชนเจริญไชย (2562)

ภาพที่ 1ก – 4 : กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการ ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์ ณ ห้างหุ้นส่วน เอียะแซ่ก กงซี (2562)

จากการจัดกิจกรรม “ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์” มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ผู้บริหาร และบุคลากรมหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษา คนในชุมชน นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ผู้สนใจทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนและผู้สนใจทั่วไป และพบว่าผลประเมินความพึงพอใจของกิจกรรมในวันเปิดงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 86.61 และผลประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าชมนิทรรศการอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 76.73

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลสืบเนื่องจากการดำเนินงานโครงการ “ดูโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์” ร่วมกับชุมชน และผู้ประกอบการ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอื้อยแข็ง กงซี นั้น ทำให้เกิดการต่อยอดงานวิจัยมาสู่การดำเนินงานโครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ในการหาความเป็นไปได้ในการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย อาทิ ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับผู้ประกอบการภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานในแต่ละส่วนของงานของโครงการวิจัย

บรรณานุกรม

- กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย. (2556). **บันทึกเจริญไชย : คนจีนสยาม**. กรุงเทพฯ : พรินเทอรี่.
- นรุทธิ์ คุปต์ธนโรจน์. (2558). **ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช : พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ อ่อนทิมวงศ์. (2559). **การประยุกต์แผนที่วัฒนธรรมเพื่องานด้านการพัฒนาเมืองแผนงานนโยบายสาธารณะเพื่อการพัฒนาอนาคตของเมือง**. ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- พิตร แก้วลาย. (2556). **เมืองสร้างสรรค์: แนวทางการพัฒนาเมืองจากสินทรัพย์สร้างสรรค์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2560). **การศึกษาโครงการย่านนวัตกรรมรัตนโกสินทร์**. เอกสารอัดสำเนา.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (2552). **อาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์บริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน**. กรุงเทพฯ : โอโคโมสไทย.
- วุฒิชัย อารักษ์โพชฌงค์ และ พัทธ์ชัย ศิริวงศ์. (2558). **รูปแบบและกลยุทธ์การดำเนินงานของโรงเจ ศาลเจ้าสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในจังหวัดสมุทรสงคราม**. วารสารสหศาสตร์. 15, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 304 – 346.
- วุฒิชัย อารักษ์โพชฌงค์, พรชัย เทพปัญญา และ สมบูรณ์ ศิริสรธริรัญ. (2560). **การประเมินและทบทวนสถานภาพการดำเนินงานขององค์การไม่แสวงหาผลกำไร ประเภทศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย**. วารสารการบริหารปกครอง. 6, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 161 – 187.

- วุฒิชัย อารักษ์โพชนงค์. (2559). การพัฒนาแนวทางการจัดการองค์การไม่แสวงหาผลกำไร ประเภท
ศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทยสู่การเป็นองค์การที่ยั่งยืน. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- सानิต ศิริวิศิษฐ์กุล และเฉลิมชัย วิโรจน์วรรณ. (2557). การธำรงอัตลักษณ์ของชาวจีนเจนเนอเรชันวายในย่าน
ไชน่าทาวน์เยาวราช. วารสารหาดใหญ่วิชาการ 12(2) ก.ค. - ธ.ค., 175-182.
- สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร. (2562). **ร่างกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม
 กรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 4).** เข้าถึงได้จาก <http://plan4bangkok.com/pr.Html#downloadpdf>
- สำนักผังเมือง. (2560ก). การศึกษาอาคารที่มีคุณค่าในพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก. เอกสารอัด
 สำเนา.
- สำนักผังเมือง. (2560ข). แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนริมคลองรอบกรุงและพื้นที่ต่อเนื่อง. เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักผังเมือง. (2560ค). แนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่ปศุบริเวณตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง. เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักผังเมือง. (2560ง). แผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม "ตรอกบ้านพานถม". เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักผังเมือง. (2560จ). รัช "เจ้าพระยา". เอกสารอัดสำเนา.
- หอสมุดรัฐสภา. (2559). รายงานของคณะกรรมการวิชาการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ เรื่อง “การ
ปฏิรูปเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และเชิงวัฒนธรรม (Creative and Cultural Economy). เข้าถึงเมื่อ
 31 กรกฎาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://library.parliament.go.th/th/national-reform/2559-03-24-economic>
- อภิรดี เกษมสุข. (2561). สเปนซินแท็กซ์ หนึ่งการศึกษาสัญฐานวิทยา. กรุงเทพฯ: เมจิก พับลิเคชั่น.
- Aramberri J. (2015). **Anti-tourism.** In: Jafari J., Xiao H. (eds) Encyclopedia of Tourism. Springer,
 Cham. Available from https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_508-1
- Bootdee, S., Chantara, S., and Prapamontol, T. (2016). **Determination of PM 2.5 and polycyclic
 aromatic hydrocarbons from incense burning emission at shrine for health risk
 assessment.** Atmospheric Pollution Research, 7(4), 680–689. Available from <https://doi.org/10.1016/j.apr.2016.03.002>
- Hillier, B. (1996). **Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture.** Cambridge:
 Cambridge University Press.
- Hillier, B. and J. Hanson. (1984). **The Social Logic of Space.** Cambridge: Cambridge University
 Press.

- Hughes, N. (2018). **Tourists go home: anti-tourism industry protest in Barcelona**, **Social Movement Studies**. Available from https://www.researchgate.net/publication/324928603_Tourists_go_home_anti-tourism_industry_protest_in_Barcelona
- Lees, L., Phillips, M. (2018). **Handbook of Gentrification Studies**. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- UNCTAD. (2008). Creative Economy Report 2008: The challenge of assessing the creative economy towards informed policy-making. อ้างถึงใน Thailand Creative and Design Center. **Creative City : เมืองสร้างสรรค์คืออะไร**. เข้าถึงได้จาก <https://web.tcdc.or.th/th/Articles/Detail/Creative-City--เมืองสร้างสรรค์คืออะไร>
- UNESCO. (2017). **Cultural Mapping** [online] in <https://bangkok.unesco.org/content/cultural-mapping>

บทที่ 1 ตกตะกอนทางประวัติศาสตร์: มองมิติทางสังคม
วัฒนธรรมย่านเยาวราชผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี

พัฒนาการและความเป็นมาของย่านเยาวราช

“ย่านเยาวราช” ซึ่งเป็นย่านเก่าแก่ที่เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่นอกเขตกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก ย่านเหล่านี้ล้วนประกอบไปด้วยชุมชนที่มีความเก่าแก่ ศาสนสถาน อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานต่าง ๆ อันเต็มไปด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต ร้อยเรื่องราวและเรื่องราวของผู้คนที่เข้ามาประกอบกิจกรรมต่าง ๆ รวมกัน จนกลายเป็น “ย่านสำคัญ” ที่ประกอบไปด้วยเรื่องราวของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานมาหลายยุคหลายสมัย จนกลายเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลือแหล่งศิลปะและวัฒนธรรมตกทอดมาจากอดีต

ในปัจจุบันแม้ว่าย่านเยาวราชเป็นพื้นที่สำคัญที่ยังคงดำรงอัตลักษณ์ทั้งมรดกที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ได้ แต่ทว่าพื้นที่ดังกล่าวก็ได้รับผลกระทบจากกระแสแห่งการพัฒนาและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจนหลายครั้งจนทำให้ชุมชนและย่านเก่าแก่เหล่านี้กำลังสูญเสียอัตลักษณ์และล้มหายไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างคมนาคมของเมือง ค่านิยม วิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย และเทคโนโลยีที่กำลังพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของย่านเยาวราชผ่านมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจึงเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของย่านเยาวราชให้คงอยู่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในอดีต ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีการซับซ้อนมาหลายช่วงเวลาจนมีพัฒนาการมาเป็นย่านเยาวราช ในปัจจุบัน รวมทั้งยังสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์เพื่อเผยแพร่ได้อย่างสร้างสรรค์

การศึกษาพัฒนาการย่านเยาวราชแสดงให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้เป็น “ย่านการค้าสำคัญ” มาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีชาวต่างชาติเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยและมีการดำเนินกิจการค้าขายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเข้ามาของผู้คนต่าง ๆ ก็นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองดังที่ยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน รวมทั้งยังเป็นพื้นที่แห่งแรกที่ได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยสอดคล้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการปรับปรุงโครงสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ กิจกรรมและพลวัตที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่แห่งนี้จึงมีวิวัฒนาการและลำดับการพัฒนาเมืองสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของกรุงรัตนโกสินทร์ในแต่ละยุคสมัย โดยแบ่งพัฒนาการของย่านเยาวราชเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

- 1.1 พัฒนาการย่านการค้ายุคแรกเริ่ม (พ.ศ. 2325 – 2394)
- 1.2 พัฒนาการย่านการค้าสมัยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ. 2394 – 2468)
- 1.3 พัฒนาการย่านการค้าสมัยใหม่ (พ.ศ. 2468 – ปัจจุบัน)

1. พัฒนาการย่านการค้ายุคแรกเริ่ม

ยุคแรกเริ่มสร้างเมืองพระนครในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีและได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งวงศ์จักรีเมื่อ พ.ศ. 2325 ได้โปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีที่มีศูนย์กลางเดิมอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ทางฝั่งพระนครและทรงมีพระราชประสงค์จัดสร้างและกำหนดบริเวณที่ตั้งพระบรมมหาราชวังแห่งใหม่ในพื้นที่ของพระยา

ราชาเศรษฐีและชุมชนชาวจีนที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม¹ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ชุมชนชาวจีนกลุ่มนี้อพยพไปตั้งหลักแหล่งในที่แห่งใหม่นอกแนวกำแพงพระนครทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ บริเวณตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิ) ไปจนถึงคลองวัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา)² ซึ่งนับว่าเป็น **ช่วงแรกเริ่มการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนบนบริเวณที่เรียกว่า “สำเพ็ง”**

เมื่อกลุ่มคนจีนย้ายมาอยู่ในบริเวณแห่งใหม่ก็มีบทบาทในการขับเคลื่อนพัฒนาการของบ้านเมืองเป็นอย่างมากส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์เดิมที่เคยเป็นพื้นที่สวนรกร้าง³ กลายเป็นแหล่งการค้าและตลาดแห่งใหม่ที่เรียกกันว่า **“ตลาดสำเพ็ง”**⁴ และบริเวณตั้งแต่ป้อมจักรเพชรอยู่เหนือปากคลองโอ่งอ่าง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถึงบางค้อแหลมก็ได้กลายเป็นแหล่งชุมชนที่มีบ้านเรือนและห้างกิจการร้านค้าตั้งอยู่เลียบแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างหนาแน่น⁵

โดยการเกิดขึ้นของตลาดสำเพ็งและชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ในบริเวณใกล้เคียงนั้นนับว่าเป็น **ช่วงแรกเริ่มกำเนิดพื้นที่การค้าย่านสำเพ็ง** อันก่อให้เกิดตลาดค้าส่งและค้าปลีกขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก กล่าวกันว่าตลาดยุคแรกเริ่มน่าจะเริ่มต้นจากการแปลงสภาพเรือสำเภาจีนให้เป็นร้านค้าปลีก โดยที่สองด้านของดาดฟ้าเรือสำเภาทำเป็นแผงลอยที่สามารถจัดวางสินค้าขายได้ ซึ่งในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) พบว่ามีเรือสำเภาจอดริมชายฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณสำเพ็งและราชวงศ์ประมาณ 70 ลำ เรียงซ้อนกันเป็นสองแถวหันหน้าออกทางแม่น้ำ เรือแต่ละลำคับคั่งไปด้วยลูกค้าชาวสยามที่มาซื้อหาสินค้าจากเมืองจีน รวมทั้งการขายสินค้าพื้นเมืองจากการเดินเรือบรรทุกขนาดเล็กของพ่อค้าชาวจีนในระยะทางสั้น ๆ⁶

อีกทั้งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 พบว่าสยามได้ทำการค้ากับตลาดจีนมากที่สุด โดยพบเรือสำเภาเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ ปีละ 250 – 350 ลำ และบรรทุกสินค้ามาราว 75,000 – 100,000 ตัน⁷ การเข้ามาของชาวจีนเหล่านี้จึงผลักดันให้ชุมชนชาวจีนขยายออกไปทางทิศใต้ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่งมากขึ้นตามจำนวนประชากรและตามความจำเป็นของการค้า⁸ ด้วยเหตุนี้พื้นที่บริเวณสำเพ็งคงมีการขยายตัวและเจริญเรื่อยมาในฐานะแหล่งศูนย์กลาง

¹ กองบรรณาธิการ, “เปิดถ้ำมั่งกรย้อนเกร็ด “เยาวราช” ยุคสองร้อยปี,” สยามอารยะ (มีนาคม, 2536), 43 – 52.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503), 13.

³ ทศนิยม พิภูล, “กรุงเทพมหานครในสมัยรัตนโกสินทร์,” ใน ย้อนอดีตกรุงเทพฯ, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบการจัดนิทรรศการพิเศษเนื่องในเทศกาลบูรณมหาราชปี 2534 ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร 25 กรกฎาคม – 29 กันยายน 2534 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2534), 34.

⁴ อุ๊เจียะ, 60 ปี โพนทะเล (กรุงเทพฯ: โพสต์บุ๊กส์, 2553), 429.

⁵ พลาคัย สิทธิธัญกิจ, “บางกอกสมัยพระพุทธเจ้าหลวง,” ใน สืบสานตำนานบางกอก, โครงการหนังสืออ้างอิงโบราณคดีไทย (กรุงเทพฯ: มิติใหม่, 2538): 117-137.

⁶ จี. วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย, แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548).

⁷ Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth Century Impressions of Siam: its history, people, commerce, industries, and resources, with which is incorporated an abridged edition of Twentieth century impressions of British Malaya* (London: London [etc.] Lloyds Greater Britain Publishing Company, Ltd., 1908).

⁸ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวจีนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2517), 14; พรพรรณ จันทโรนานนท์, วิถีจีน (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2546), 15.

[illegible]

(ที่มา: วรณรินทร์ พัฒนะเนนก, วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง (ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543), 1 – 25.)

2.1 ช่วงแรกเริ่มสู่การพัฒนาบ้านเมือง

1) การปรับปรุงการคมนาคม

⁹ ทศนีย์ พิกุล, “การคมนาคม,” ใน ย้อนอดีตกรุงเทพฯ, 36 – 37.

1 - 4

“ถนนเจริญกรุง” นับเป็นการสร้างถนนแบบมาตรฐานสากลช่วงแรก โดยเริ่มก่อสร้างถนนในช่วงแรกเมื่อ พ.ศ. 2404 เริ่มจากคลองคูพระนครชั้นใน (คลองโอ่งอ่าง) ตรงไปข้ามคลองผดุงกรุงเกษมที่วัดมหาพฤฒารามทอดยาวไปสุดปลายถนนที่บางคอแหลม และในปีต่อมาก็ได้ตัดถนนเจริญกรุงช่วงที่สองเพิ่มเติม เริ่มจากถนนหน้าวัดโพธิ์ยาวไปบรรจบกับถนนเจริญกรุงช่วงแรกที่สะพานดำรงสถิตย์ ซึ่งถนนเจริญกรุงในช่วงเวลานั้นมีการสร้างทางลอดประตูสามยอดประตู (กำแพงแห่งพระนครที่รื้อถอนไปเมื่อ พ.ศ. 2441)

เมื่อสร้างถนนเจริญกรุงแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2407 ได้พระราชทานนามถนนที่ตัดใหม่ทั้งตอนในและตอนนอกพระนครว่า “ถนนเจริญกรุง”¹¹ ซึ่งการตัดถนนยังทำให้เกิดย่านการค้าแห่งใหม่ตามริมถนนของเหล่าพ่อค้าและนักลงทุนชาวต่างชาติที่นำสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายตามมาด้วย และในส่วนถนนเจริญกรุงตอนที่ยาวนานกับตลาดสำเพ็งก็ทำให้เกิดความเจริญมากขึ้น ผู้คนจึงพากันย้ายมาอยู่อาศัยในบริเวณดังกล่าว

ภาพที่ 1-2 ถนนเจริญกรุง

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49M00018, ถนนเจริญกรุง)

¹¹ ส. พลายน้อย, “บทที่ 15 สองฟากเจริญกรุง,” ใน เรื่องเล่าบางกอก, 241 – 257.

ภาพที่ 1-3 (ซ้าย) ถนนเจริญกรุง และ (ขวา) ถนนเจริญกรุงและริมทางถนนเจริญกรุง

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49M00023, “ถนนเจริญกรุง.” และ

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49M00015, “ถนนเจริญกรุง.”)

2) การปรับปรุงบ้านเรือนอยู่อาศัย

ก่อนที่จะมีการปรับปรุงและพัฒนาบ้านเมือง เดิมทีผู้คนโดยทั่วไปที่อาศัยอยู่บริเวณนอกกำแพงพระนครตั้งแต่เขตคลองรอบกรุงออกมาจนถึงคลองรอบเมืองชั้นนอก (คลองผดุงกรุงเกษม) ถึงฝั่งธนบุรี โดยมีลักษณะการอยู่อาศัยตามลำเภารือ ตามเรือนไทยหรือเรือนเครื่องผูกที่วัสดุทำมาจากไม้ตามริมแม่น้ำ แต่ภายหลังจากการตัดถนนบริเวณลำเพ่งผู้คนจึงเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวร ซึ่งในระยะแรกตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบบไม่มีแบบแผน มีการปลูกบ้านกันอย่างแออัดจนหลังคาซ้อนทับกันเรียงรายตั้งแต่หัวถนนไปจนถึงท้ายถนน¹² ซึ่งการตั้งบ้านเรือนอย่างแออัดลักษณะนี้เมื่อเกิดเพลิงไหม้ขึ้นก็มักจะไหม้กินอาณาเขตกว้าง ผนวกกับพื้นที่แออัดคับแคบจึงทำให้ยากที่จะขนน้ำเข้าไปดับไฟ จึงจำเป็นต้องปล่อยให้มอดดับเองและจึงสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่โดยไร้ระเบียบแบบแผน

กระทั่งในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกแถวชั้นเดียวตามริมถนนแบบตึกแถวสิงคโปร์ตามคำเรียกร้องของพ่อค้าชาวต่างชาติเพื่อเปิดกิจการร้านค้า¹³ ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เกิดชุมชนหรือย่านแห่งใหม่บนบกขึ้น ผู้คนทั่วไปก็เริ่มปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามริมถนนตัดใหม่อย่างหนาแน่น

2.2 แรกเริ่มการก้าวเข้าสู่บ้านเมืองสมัยใหม่

การปรับปรุงและพัฒนาบ้านเมืองในช่วงเวลานี้เป็นการจัดบ้านเมืองให้เป็นระเบียบสวยงามและนำไปสู่ความทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคม ระบบการขนส่ง สาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญต่าง ๆ การปรับปรุงโครงสร้างทางกายภาพของกรุงเทพฯ จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญของบ้านเมือง¹⁴

¹² จี. วิลเลียม สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย*.

¹³ ทศนีย์ พิกุล, “กรุงเทพฯ ในปี 2394 ถึง 2475 รัชกาลที่ 4 – 7 อิทธิพลตะวันตกทำให้กรุงเทพฯ เปลี่ยนไป,” ใน *ย้อนอดีต กรุงเทพฯ*, 41 – 44.

¹⁴ เฮนรี นอร์แมน, “ชีวิตความเป็นอยู่และการเมืองการปกครองของชาวตะวันออกไกลตอนประเทศสยาม,” ใน *รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 4*, แปลโดย พรพรรณ ทองตัน (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2541), 169 – 170.

1) การปรับปรุงการคมนาคม

ปัญหาของถนนเดิมหลายสายในกรุงเทพฯ ที่สร้างด้วยดินนั้นมีลักษณะแคบและสั้น เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งก็เกิดฝุ่นจำนวนมากและเมื่อเข้าฤดูฝนดินถนนก็กลายเป็นโคลน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) จึงได้มีการปรับปรุงการสร้างถนนวิธีใหม่ตามแบบตะวันตกหลายสาย โดยในช่วงปี พ.ศ. 2432 – 2451 เริ่มมีการสร้างถนนขึ้นหลายสายในบริเวณนี้ ได้แก่ ถนนเยาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนแปลงนาม ถนนพลับพลาไชย ถนนพาดสาย ถนนสำเพ็ง ถนนทรงวาด เป็นต้น¹⁵ ส่วนใหญ่เป็นการตัดถนนผ่านชอกชอยที่มีมาแต่เดิม¹⁶ ทั้งนี้การตัดถนนยังเป็นการแก้ปัญหาเพลิงไหม้ ช่วยในการดับเพลิงและเป็นการระบายความแออัดของบ้านเรือน ทั้งยังส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชนจากการไปหลักแหล่งบนถนนสายใหม่และเกิดแหล่งการค้าแห่งใหม่เพิ่มขึ้น¹⁷ อีกทั้งเมื่อมีการสร้างถนนและคูคลองเพิ่มขึ้นหลายสายก็ได้มีการปรับปรุงบรรยากาศริมถนนหลายแห่งและมีการสร้างสะพานเชื่อมถนนข้ามคูคลองเพื่อให้ติดต่อสัญจรไปมาอย่างสะดวกรวดเร็ว

นอกจากนี้ในการสร้างถนนที่มีลักษณะในแนวตรงและแนวขนานกันจึงทำให้ถนนแต่ละสายตัดกันในลักษณะสี่เหลี่ยมตามอย่างถนนในตะวันตกนั้น¹⁸ ส่งผลต่อลักษณะการสร้างตึกแถวสองฝั่งถนนเกิดเป็นลักษณะกำแพงล้อมรอบพื้นที่ทั้งสี่ด้านและมีพื้นที่ใหญ่ตรงกลาง ซึ่งมักใช้เป็นพื้นที่สร้างตลาดและสถานบันเทิง และพื้นที่ตรงกลางตึกแถวบางครั้งจะเรียกว่า “เว็จ” โดยมีลักษณะทางเข้าออกเพื่อเชื่อมโยงกับถนนใหญ่และมักมีผู้คนไปตั้งถิ่นฐานหรือสร้างตึก โรงแถว และห้องแถวชั้นเดียวให้เช่า¹⁹

¹⁵ รอง ศยามานนท์, “การปฏิรูปคมนาคม ขนส่งและสื่อสาร,” ใน ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2525), 326.

¹⁶ กาญจนาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2545), 250.

¹⁷ เกียรติ จิระกุล และคณะ, ตลาดในกรุงเทพฯ การขยายตัวและพัฒนาการ (กรุงเทพฯ: ฝายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525), 15.

¹⁸ เกื้อกุล ยืนยงอนันต์, การพัฒนาทางคมนาคมทางบกในรัชกาลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520), 156.

¹⁹ กาญจนาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้, 151.

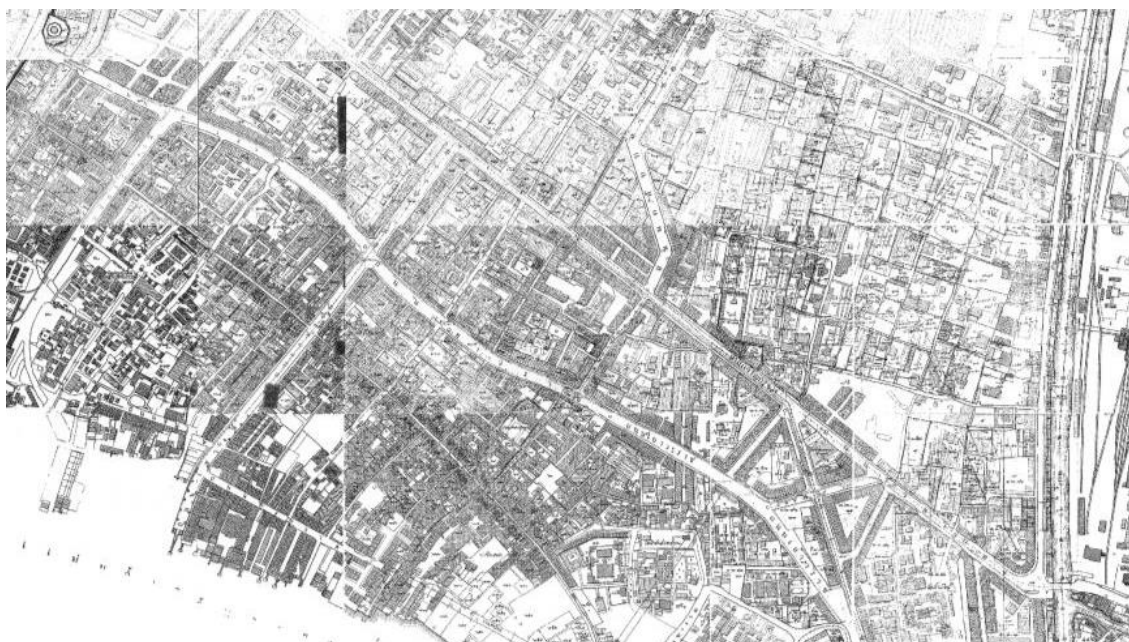
ภาพที่ 1-4 ถนนเยาวราช

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 49M00019, “ทิวทัศน์กรุงเทพฯ ย่านเยาวราช.”)

ภาพที่ 1-5 ถนนเยาวราช

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ.รพท.10/11, “ทิวทัศน์กรุงเทพฯ ย่านเยาวราชมองเห็นสี่แยกวัดตึก.”)

ภาพที่ 1-6 บริเวณถนนเจริญกรุง - ยาวราช หลังตัดถนนยาวราช เมื่อ พ.ศ. 2450

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, “แผนที่กรุงเทพฯ.”)

2) การปรับปรุงบ้านเรือนอยู่อาศัย

หลังจากการสร้างถนนขึ้นหลายสายขนานบนถนนเจริญกรุงและบริเวณลำเพ็ญทำให้ผู้คนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำการค้าริมฝั่งถนนมากขึ้น²⁰ ขณะเดียวกันเรือสำเภาที่เคยใช้เป็นร้านค้าในแถบลำเพ็ญค่อย ๆ ลดจำนวนลงจนหายไปหมด โดยกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติโดยเฉพาะคนจีน²¹ และบริเวณรอบนอกจะเป็นหลักแหล่งของชาวอินเดียในบังคับอังกฤษที่มาจากแคว้นปัญจาบและแคว้นซินด์เป็นส่วนมาก²² ส่วนชาวตะวันตกที่เข้ามาเปิดห้างร้านขนาดใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 มีการกำหนดสร้างบ้านแบบตึกแถวขึ้นเดียวตามริมถนนขึ้นเพื่อแก้ปัญหาปัญหาเพลิงไหม้ แต่ก็พบว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงประสบปัญหาเพลิงไหม้อยู่บ่อยครั้งเช่นเดิม ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชบัญญัติสุขาภิบาลกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 อันเนื่องมาจากเหตุเพลิงไหม้เกิดขึ้น โดยมีข้อห้ามในการปลูกบ้านเรือนที่ใช้วัสดุที่อาจเป็นเชื้อเพลิง²³ เมื่อปี พ.ศ. 2441 กระทรวงนครบาลยังออกประกาศบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ซึ่งเกิดความเสียหายจากอัคคีภัยในท้องที่ถนนเจริญกรุงใกล้ตำบลสามแยก²⁴ และหลังจากนั้นมีการ

²⁰ จี. วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย**.

²¹ พรพรรณ จันทโรนานนท์, **วิถีจีน** (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2546), 15.

²² อินทิรา ชาสีร์, “เครือข่ายพ่อค้าชาวอินเดียในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2400-2460,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546; จี. วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย**.

²³ เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, “พระราชบัญญัติสุขาภิบาลกรุงเทพฯ รัตนโกสินทรศก 116,” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ร.ศ. 116-117** (พระนคร: เดลิเมต์, 2478), 138.

²⁴ เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, “ประกาศห้ามมิให้ปลูกเรือนโรงอันมุงด้วยไม้ขัดแตะ ฤๅแฝง ฤๅด้วยใบไม้ในที่เพลิงไหม้,” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ร.ศ. 116-117**, 418 – 419.

ออกกฎหมายในลักษณะเดียวกันในหลายพื้นที่ ซึ่งประกาศนี้ทำให้รัฐสามารถจัดการควบคุมการก่อสร้างอาคารให้เป็นไปทางที่ต้องการได้

3) การปรับปรุงระบบการขนส่ง

เมื่อมีการสร้างถนนหลายสายขึ้นจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบคมนาคมทางน้ำมาเป็นทางบกเป็นหลัก รูปแบบการคมนาคมขนส่งทางบกที่สำคัญในช่วงเวลานี้ ได้แก่ **รถราง** หรือ “**แตรมเวย์**” นับว่าเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยในช่วงสมัยนั้นและเป็นระบบขนส่งมวลชนในลักษณะรถรางที่วิ่งบนแผ่นดินในทวีปเอเชียสายแรก²⁵ ซึ่งการสร้างรถรางช่วยเชื่อมโยงระหว่างย่านการค้าบริเวณย่านเยาวราชเข้ากับพื้นที่ในเขตพระนครและย่านอื่น ๆ ทำให้เกิดความสะดวกรวดสบายในการเดินทางและส่งผลกระทบต่อประชาชนมีโอกาสในการประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น

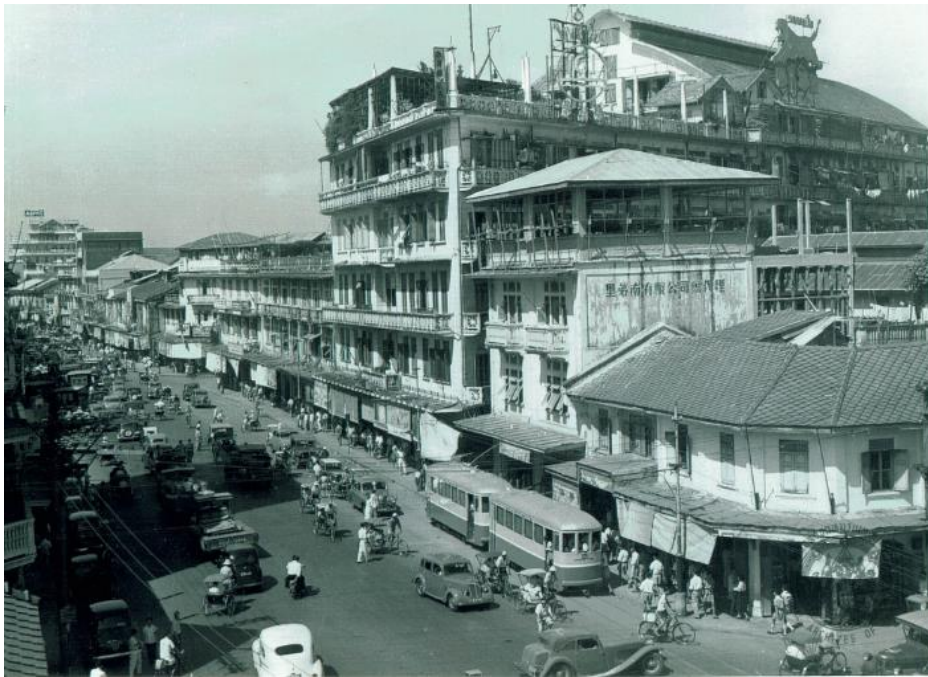
นอกจากนี้ ตั้งแต่ช่วงสมัยปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 5 ยังมีการนำรถยนต์พาหนะรูปแบบใหม่จากต่างประเทศเข้ามาใช้อย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นรถลาก รถจักรยานสองล้อ รถจักรยานสามล้อ และรถยนต์

ภาพที่ 1-7 รถรางสยามที่บริเวณถนนเจริญกรุง

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภอ.สบ.19.2.1 1, “ถนนเจริญกรุง.”)

²⁵ ศิริญา สุจินตวงศ์, “พินิจนครแห่งที่ 1: เจริญกรุงแรกมีความศิวิไลซ์ในสยามประเทศ,” ใน 7 ย่านเก่าในบางกอก (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2554): 4 – 17.

ภาพที่ 1-8 รถรางสยามที่บริเวณถนนเยาวราช
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ.002 สป.2.4/33, “ถนนเยาวราช ย่านเฉลิมบุรี.”)

ภาพที่ 1-9 รถลากหรือรถเจ๊กในสมัยรัชกาลที่ 5

(ชาว) รถจักรยานสามล้อบนถนนเยาวราช เมื่อวันที่ 16, 23 มีนาคม พ.ศ. 2491 โดย Robert Larimore Pendleton
(ที่มา: มิวเซียมสยาม, รถลาก, เข้าถึงได้จาก <https://m.museumsiam.org/da-detail2.php?MID=3&CID=16&CONID=3054&SCID=98>) และ UWM Libraries Digital Collections, **Bangkok (Thailand), automobiles and people on Yaowarat Road (1948)**, available from <https://uwm.edu/libraries/digital-collections/copyright-digcoll/>

4) การปรับปรุงสาธารณูปโภค

การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคที่สำคัญในช่วงเวลานี้ คือ **กิจการไฟฟ้าสยาม** โดยเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2441 ซึ่งกิจการของการไฟฟ้าที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทยในช่วงเวลานี้ส่งผลให้บ้านเมืองมีความเจริญและความ

ทันสมัยมากขึ้น เห็นได้ว่าเดิมทีผู้คนในช่วง พ.ศ.2430 – 2450 มักจะอาศัยเครื่องประทีบในการให้แสงสว่างเวลากลางคืน²⁶ หลังจากกิจการไฟฟ้าได้ก่อกำเนิดขึ้น ไฟฟ้าจึงมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก²⁷ รวมทั้งมีผลทำให้บ้านเมืองเกิดความเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ไม่เพียงแต่สร้างความสว่างไสวในเวลากลางคืนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยไฟฟ้า ไม่ว่าจะเป็นการทำงานของโรงสูบน้ำหรือเครื่องสูบน้ำประปา และการทำงานของรถรางต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุง **กิจการประปา** เนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดสภาวะแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับนโยบายด้านสาธารณสุขให้สร้างส้วมทุกหลังคาเรือนและเกิดปัญหาส้วมซึมจนทำให้แหล่งน้ำบาดาลระดับตื้นปนเปื้อนด้วยสิ่งปฏิกูล รวมทั้งสาเหตุมาจากแหล่งที่ตั้งของกรุงเทพฯ ที่มีระดับต่ำ ทำให้ในช่วงฤดูแล้งของแต่ละปีน้ำทะเลทำให้น้ำมีรสกร่อยไม่เหมาะสำหรับการบริโภค²⁸

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงเล็งเห็นความจำเป็นของการมีระบบจัดหาและแจกจ่ายน้ำสะอาดสำหรับชาวพระนคร ด้วยความห่วงใยว่า การใช้ น้ำจากแม่น้ำลำคลองเป็นการไม่ถูกสุขลักษณะ ทั้งยังอาจก่อให้เกิดโรคระบาดได้ง่าย²⁹ จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้กรมสุขาภิบาลจัดสร้างระบบประปาสำหรับกรุงเทพฯ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2452 ซึ่งการก่อสร้างกิจการประปาได้ดำเนินมาจนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเสร็จสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ.2457³⁰ ระบบประปาจึงนับว่าเป็นการริเริ่มการนำน้ำสะอาดไปใช้อุปโภคบริโภคได้อย่างสะดวกสบาย ไม่ต้องดักที่บ่อหรือแม่น้ำลำคลอง

²⁶ Lucien Fournereau, **Bangkok in 1892** (Bangkok: White Lotus Press, 1998), 49 – 50.

²⁷ “ฤกษ์สว่าง,” **กรุงเทพฯ เดลิเมล์** (วันเสาร์ที่ 23 มกราคม 2457).

²⁸ การประปานครหลวง, **การประปานครหลวง** (กรุงเทพฯ: การประปานครหลวง, 2529), 2.

²⁹ “ประกาศการสร้างประปา,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 26, ตอนที่ 0 ง (18 กรกฎาคม 2452): 688.

³⁰ “การเปิดการประปากรุงเทพฯ วันที่ 14 พฤศจิกายน 2457,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 31, ตอนที่ 0 ง (29 พฤศจิกายน 2547): 1967.

ภาพที่ 1-10 อาคารการประปากรุงเทพฯ ที่สามเสน และถังเก็บน้ำประปา (ไม่ทราบปี)

(ที่มา: ภาพประวัติการประปานครหลวง, เข้าถึงได้จาก <https://www.mwa.co.th/ewtadmin/>

[ewt/mwa_internet/ewt_w3c/gallery_view_catelogy.php?category_id=7&filename=history_gallery](https://www.mwa.co.th/ewtadmin/ewt/mwa_internet/ewt_w3c/gallery_view_catelogy.php?category_id=7&filename=history_gallery))

ภาพที่ 1-11 (ซ้าย) หัวจ่ายน้ำและคนหาน้ำขาย บริเวณถนนเยาวราช สมัยรัชกาลที่ 5 - 6 (ขวา) หัวจ่ายน้ำและคนที่มารองรับน้ำ (ไม่ทราบปี)

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ช.สบ. 2 016 ถนนเยาวราช) และ ภาพประวัติการประปานครหลวง, เข้าถึงได้จาก

https://www.mwa.co.th/ewtadmin/ewt/mwa_internet/ewt_w3c/gallery_view_catelogy.php?category_id=7&filename=history_gallery)

3. พัฒนาการย่านการค้าสมัยใหม่

3.1 แรกเริ่มสู่เมืองพาณิชย์กรรม

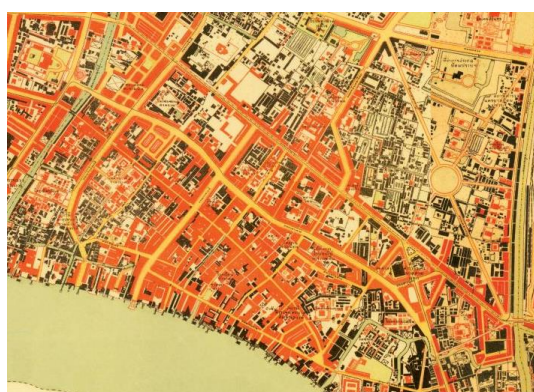
ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เป็นต้นมา บ้านเมืองอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีการพัฒนาประเทศไปตามประเทศตะวันตกโดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เขตชานเมืองหรือบริเวณทางตอนใต้ ลักษณะทางกายภาพบริเวณย่านเยาวราช นอกจากการตัดถนนเพิ่มเติมแล้วก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ก็พบว่ามีความเข้มข้นทางกิจกรรมสูงไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจการค้าหรือกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมล้วนกระจุกตัวกันอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้

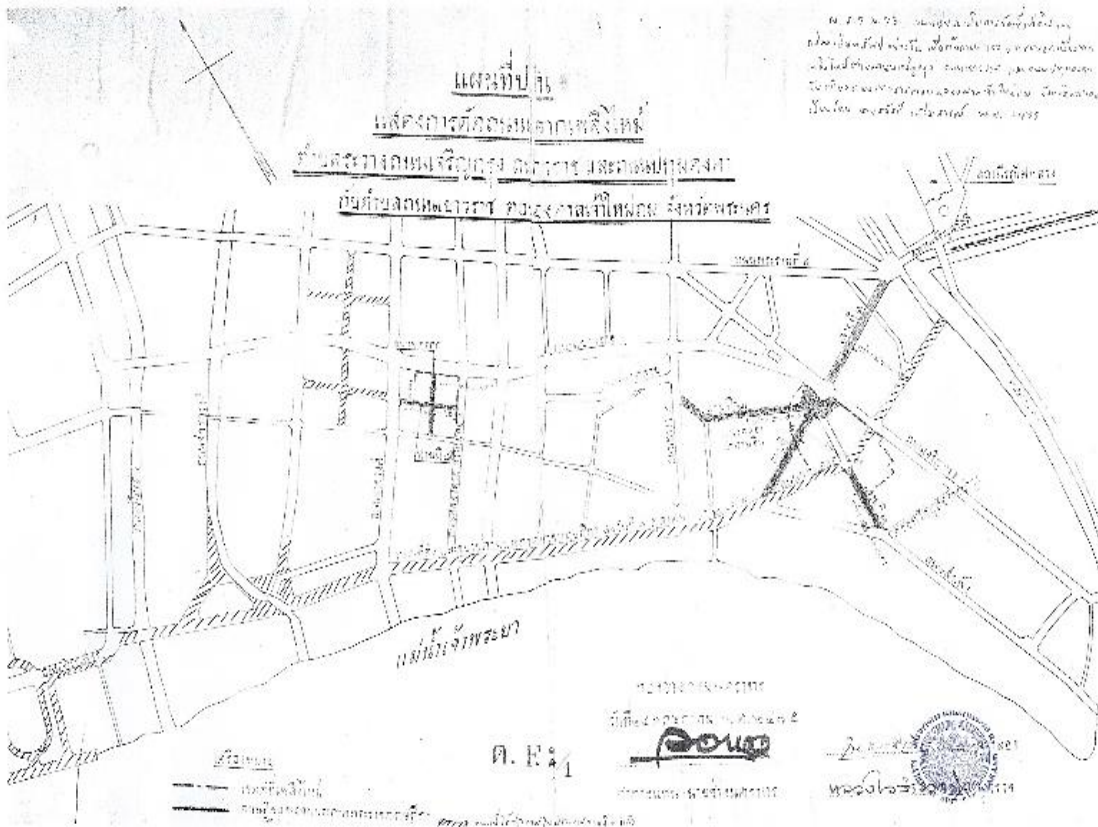
ภาพที่ 1-12 (ซ้าย) ภาพถ่ายทางอากาศ เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2488 (ขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2503
(ที่มา: NCAP National Collection of Aerial Photograph Part of Historic Environment Scotland, **Krung Thep, Thailand**
(684BN/0556, 3231), available from <https://ncap.org.uk/> และ กรมแผนที่ทหาร)

ภาพที่ 1-13 (ซ้าย) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2530 (ขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2545
(ที่มา: กรมแผนที่ทหาร)

ภาพที่ 1-14 บริเวณย่านเจริญกรุง – เยาวราช (ซ้าย) พ.ศ. 2475 (ขวา) พ.ศ. 2484
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, “แผนที่กรุงเทพฯ.”)

ภาพที่ 1-15 แนวถนนต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 7

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ผ.ร., “แผนที่แสดงการตัดถนนจากเพลิงไหม้ตำบลระวางถนนเจริญกรุง ถนนเยาวราช และถนนปทุมคงคา,” แผนที่กรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 7 กระทรวงมหาดไทย.)

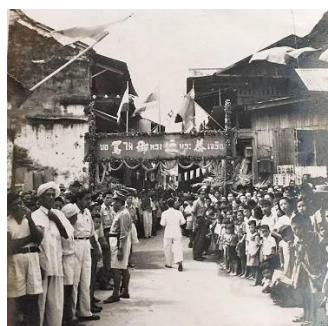
จนกระทั่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พบว่ารูปแบบกิจการการค้าแบบดั้งเดิมเริ่มถดถอยลง การนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศลดน้อยลง บริษัทต่างชาติหลายแห่งปิดตัวและได้ขายกิจการให้กับผู้ประกอบการท้องถิ่นที่มีการสะสมทุนไว้โดยเฉพาะชาวจีนกลุ่มใหม่ที่อพยพมาในช่วงหลัง พ.ศ. 2488³¹ ซึ่งชาวจีนกลุ่มใหม่นี้แตกต่างจากกลุ่มคนจีนที่อพยพมาก่อนหน้าที่ส่วนใหญ่เมื่อมีการสะสมเงินทุนและเปิดกิจการแล้ว มักจะกลายเป็นกลุ่มนายทุนจีนที่เติบโตภายใต้ระบบเจ้าภาษีนายอากรหรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนางมีบรรดาศักดิ์สูง³²

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาเดียวกันพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังบริเวณสำเพ็งเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการปกครองชาวจีน (สมาคมลับอั้งยี่) ที่เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์จนเกิดเหตุร้ายกับบ้านเมืองและส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวมซึ่งมีมา

³¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, *ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398 – 2453* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2521), 61.

³² Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, *Twentieth Century Impressions of Siam: its history, people, commerce, industries, and resources, with which is incorporated an abridged edition of Twentieth century impressions of British.*

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และรุนแรงมากขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา³³ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ว่าเป็นส่วนช่วยในการฟื้นฟูและบำรุงบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1-16 (ซ้าย) พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) และพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9) ครองดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เสด็จประพาสลำเพ็ง เมื่อ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2489 (ขวา) พสกนิกรเฝ้ารับเสด็จอย่างเนืองแน่นและมีการจัดขบวนประคองความทรงพระเจริญ (ที่มา: 4 ชั่วโมงประวัติศาสตร์ เสด็จประพาส “ลำเพ็ง” 3 มิถุนายน 2489, เข้าถึงได้จาก

https://www.matichon.co.th/prachachuen/prachachuen-scoop/news_1722724)

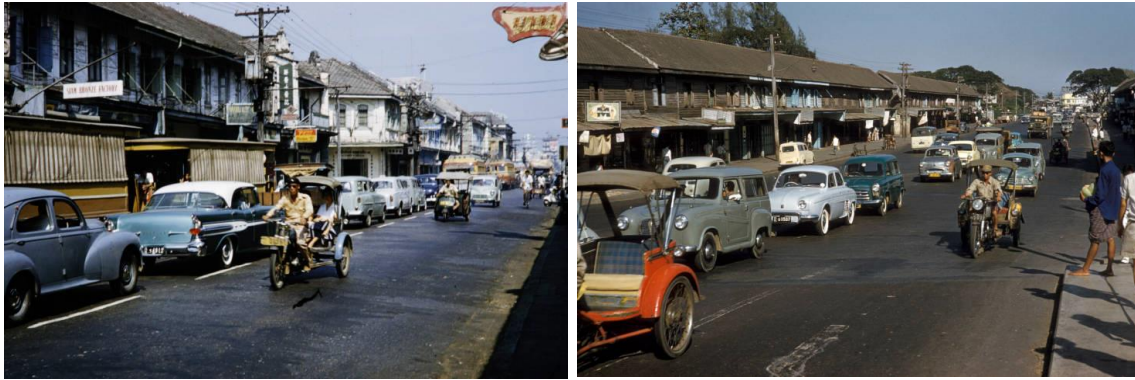
3.2 แรกเริ่มสู่เมืองสมัยใหม่

ภายหลัง พ.ศ. 2488 – 2500 หลังจากประเทศญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาแผ่ขยายไปทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบอย่างมากในช่วงหลัง พ.ศ. 2490 ส่งผลให้เศรษฐกิจของไทยก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ โดยมีชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะการเปิดบริษัทและลงทุนการค้าในบริเวณทางตอนใต้ของกรุงเทพฯ หรือเขตที่เป็นชานเมืองเดิม³⁴ และเมื่อเศรษฐกิจของไทยมีการเติบโตขึ้นก็ส่งผลให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าขึ้นไปด้วย³⁵

³³ โอภาส เสวิกุล, “ยุวกษัตริย์พระเจ้าอภัยจักรี,” *สกุลไทย* อังโน ปิยนาค บุนนาค, “ลำเพ็งความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2325 – 2475,” บรรยายในการประชุมสำนักประวัติศาสตร์และการเมือง, 2535, 41.

³⁴ ณรงค์ เพชรประเสริฐ, “การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 ถึงปัจจุบัน,” ใน *การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย (พ.ศ. 2488 – ปัจจุบัน)* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524), 85 – 88.

³⁵ UWM Libraries Digital Collections, *Harrison Forman Diary, Burma, Thailand, January 1960*, available from <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/forman/id/16/>

ภาพที่ 1-17 สภาพถนนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ.2500 – 2520 โดย Harrison Forman

(ที่มา: UWM Libraries Digital Collections, **Thailand, street scene in Bangkok (1960-)**, available from <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/forman/id/16/> and UWM Libraries Digital Collections, **Bangkok, street scene (1965)**, <https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/catw/id/316>)

ภายหลัง พ.ศ. 2500 – 2523 ซึ่งนับว่าเป็นยุคเริ่มเศรษฐกิจสมัยใหม่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) สนับสนุนการประกอบธุรกิจของเอกชน ทำให้ทุนอุตสาหกรรมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วภายในประเทศไทย³⁶ จนมาถึงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ปัจจัยจากการพัฒนาบ้านเมืองภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับต่าง ๆ ก็ยังส่งผลให้บริษัทต่างประเทศเข้ามาลงทุนจำนวนมากจนทำให้ประเทศไทยสามารถระดมทุนและการนำเข้าเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้ง่ายกว่าเดิม³⁷

ต่อมาภายหลัง พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นระยะการปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวกลุ่มใหม่กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากยุคการท่องเที่ยวแบบถวิลหาอดีต (Nostalgia Tourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายในย่านเยาวราชจึงเกิดโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ จำนวนมากเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างเมืองให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่า

นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าในช่วงเวลานี้พื้นที่ย่านเยาวราช ยังปรากฏพื้นที่หรือย่านการค้าที่แบ่งแยกชัดเจนขึ้นกว่าในสมัยก่อน กล่าวคือในช่วงพัฒนาการย่านการค้ายุคแรกเริ่ม (พ.ศ. 2325 – 2394) สันนิษฐานว่ามีย่านการค้าสำคัญ 4 แห่งในพื้นที่สำเพ็งตามที่ปรากฏชื่อในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ย่านสำเพ็ง หรือ ตลาดสำเพ็ง (ตลาดเก่า) ย่านสะพานหัน หรือตลาดสะพานหัน ย่านวัดเกาะ และย่านตลาดน้อย ส่วนในพัฒนาการสมัยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ. 2394 – 2468) น่าจะมีย่านการค้าเพิ่มเติมจากสมัยก่อนหน้า ได้แก่ ย่านพาหุรัด และช่วงพัฒนาการย่านการค้าสมัยใหม่ (พ.ศ. 2468 – ปัจจุบัน) มีย่านเพิ่มเติมอีกจำนวนมาก เช่น ย่านเว้งนครเขมม ย่านเยาวราช ย่านเชียงกง ย่านถนนราชวงศ์ และย่านถนนทรงวาด และย่านอื่น ๆ เป็นต้น

³⁶ ณรงค์ เพชรประเสริฐ, “การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 ถึงปัจจุบัน,” 98.

³⁷ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, **มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ** (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา, 2539), 52-53.

การศึกษาพัฒนาการของย่านเยาวราชจากเอกสารประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ และร่องรอยหลักฐานทางกายภาพที่หลงเหลืออยู่ สะท้อนให้เห็นว่าสภาพสังคมและบ้านเมืองของย่านเยาวราช มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากการตั้งถิ่นฐานระยะแรกจนกลายเป็นย่านการค้าแห่งแรก ๆ ก่อนจะพัฒนาเข้าสู่เมืองที่สมัยใหม่ และแม้ว่าการพัฒนาบ้านเมืองจะหยุดชะงักไปในช่วงเวลาหนึ่งจากผลของสงครามและนโยบายทางการเมืองการปกครอง แต่พื้นที่บริเวณนี้ก็ยังคงพัฒนาให้กลับมาเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงเทพฯ ได้จากการปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ ย่านเยาวราชจึงนับว่าเป็นเมืองที่มีพัฒนาการและเติบโตไปตามบทบาทการค้าในแต่ละช่วงเวลา

โดยจากการศึกษาพัฒนาการความเป็นของย่านเยาวราชในอดีตทำให้พบว่าย่านเก่าแก่แห่งนี้ยังคงหลงเหลือ “แหล่งมรดกวัฒนธรรม” ที่ตกทอดมาจากอดีตอยู่จำนวนมาก ดังเห็นได้ตามเส้นทางแยกถัดเลาะไปตามตรอกซอยต่าง ๆ ยังคงปรากฏร่องรอยของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของย่าน ตลาดสำคัญ ถนน ตรอกซอย คลอง สะพาน รวมทั้งสถานที่สำคัญอันประกอบด้วยอาคาร ศาสนสถาน และกิจการห้างร้านที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในขณะเดียวกันร่องรอยของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ยังสอดคล้องกับเรื่องเล่าหรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต อีกด้วย

ข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวได้ทำการจัดเก็บเป็นองค์ความรู้ของย่านเก่าในมิติทางประวัติศาสตร์และยังสามารถนำไปสู่ “การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม” และค้นหาแนวทางในการใช้ประโยชน์ต้นทุนทางวัฒนธรรมอย่างผ่านการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ได้ในอนาคต

บทที่ 2 การปักหมุดแผนที่ทางวัฒนธรรม: มองมิติทางสังคม วัฒนธรรมย่านเยาวราชผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

แผนที่ทางวัฒนธรรมย่านเยาวราช

“แผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping)” นับว่าเป็นเครื่องมือและเทคนิควิธีพื้นฐานที่สำคัญมากในการค้นหาต้นทุนทางวัฒนธรรม นำมาซึ่งการสร้างคุณค่าร่วมในการปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ โดยผ่านกระบวนการรับรู้อัตลักษณ์ของชุมชนจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา สร้างกลไก และแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัฒนธรรมร่วมกับเจ้าของชุมชน ซึ่งผลสัมฤทธิ์ของแผนที่ทางวัฒนธรรมสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงการประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน การวางแผนด้านวัฒนธรรม และการวางแผนพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

วัตถุประสงค์หลักของการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมย่านเยาวราช คือ การสำรวจค้นหาต้นทุนทางมรดกวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานความเป็นมาของย่านเยาวราช และนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำสารบัญช้อมูลลงแผนที่ในปัจจุบันเพื่อเป็นฐานข้อมูลการนำรากฐานและอัตลักษณ์ของย่านเก่าแก่มาพัฒนาต่อยอด ซึ่งการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนับได้ว่าเป็นเครื่องมือวิจัยที่มีประโยชน์ในมิติหนึ่งของการพัฒนาเมืองอันมีทุนทางศิลปวัฒนธรรมไปสู่เป้าหมายเมืองสร้างสรรค์ในอนาคต

1. กระบวนการการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

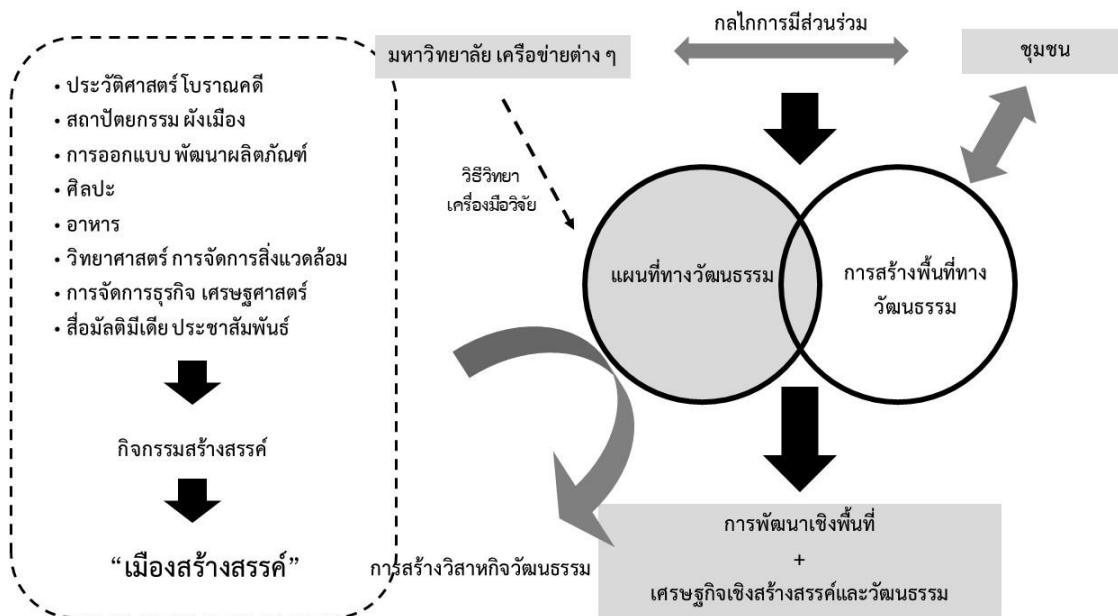
การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชมีการออกแบบกระบวนการนำมาซึ่งองค์ความรู้โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของนักวิจัยที่มาจากหลายสาขาและการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งประเภทของแผนที่ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการตรวจสอบและสังเคราะห์ข้อมูลหลายครั้งจากการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนและอภิปรายองค์ความรู้ ซึ่งการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นการนำองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี และสถาปัตยกรรมมาใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินงานวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้มีการประชุมหารือและประสานความร่วมมือระหว่างนักวิจัยด้านสถาปัตยกรรมผังเมือง และด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีในการวางแผนการค้นหา จัดเก็บข้อมูลที่จะนำไปสู่การประมวลข้อมูล เตรียมการลงภาคสนามเก็บข้อมูล และสัมภาษณ์เชิงลึก

มีรายละเอียดขั้นตอนการเก็บข้อมูลเพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทั้งจากพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสารราชการ ตำรา หนังสือ งานวิจัย บทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงแผนที่โบราณ แผนที่ผังโบราณ ภาพถ่ายโบราณ เพื่อให้เข้าใจรากฐานความเป็นมาของพื้นที่ ย่าน และชุมชน

2) การร่วมเสวนาพูดคุยกับชุมชน นักประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น ประชาชนชุมชน ผู้สูงอายุในเยาวราช กลุ่มตัวอย่าง ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายโดยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสทบทวนเรื่องราวความเป็นมาของตน และเล่าเรื่องความทรงจำผ่านการระดมความคิดจากคนในชุมชน เพื่อค้นหาความเป็นมารากฐานของพื้นที่ ย่านและชุมชน และทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม

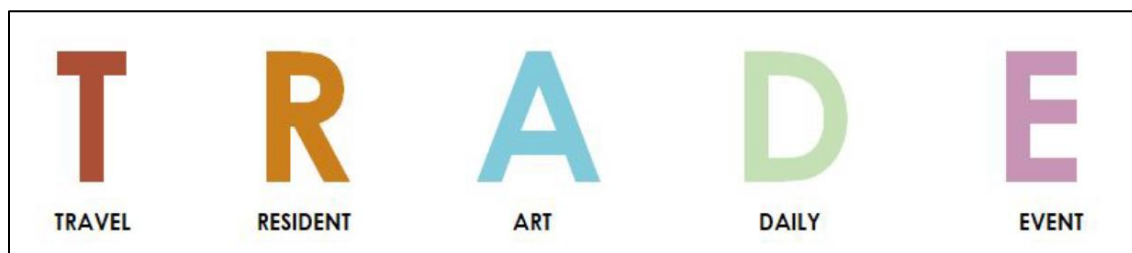
3) การสำรวจพื้นที่ ย่าน และชุมชน เพื่อค้นหาความหมาย ความเป็นมา และอัตลักษณ์ของย่าน พื้นที่ และชุมชน และทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ภาพที่ 2-1 แผนผังแสดงกระบวนการดำเนินการดำเนินงาน

1.1 การเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรม และดำเนินการสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง)

การเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรม และดำเนินการสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง) โดยการมุ่งเน้นเก็บข้อมูลเชิงสถาปัตยกรรมผังเมืองในบริเวณพื้นที่ริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง) เป็นพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อทดลองออกแบบกระบวนการพัฒนาเชิงผังเมืองโดยเฉพาะและรวบรวมฐานข้อมูลการใช้งานอาคาร และกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมด้วย ซึ่งดำเนินการอยู่ภายใต้แนวคิดสำคัญว่า “T R A D E” ในการออกแบบการพัฒนาพื้นที่ ย่านริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง) ให้ครอบคลุมทั้งมิติด้านการท่องเที่ยว การอยู่อาศัย ศิลปะ ชีวิตประจำวัน และกิจกรรม ได้แบ่งโซนการศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์และลักษณะของพื้นที่ต่างกัน

ภาพที่ 2-2 ความหมายของตัวย่อภายใต้แนวคิด Trade ที่สำคัญในการออกแบบการพัฒนาพื้นที่ย่าน

ภาพที่ 2-3 การดำเนินงานทดลองสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ย่านริมคลองรอบกรุง (คลองโอ่งอ่าง)

ภาพที่ 2-4 การทดลองสร้างโมเดลจำลองการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบบริเวณริมคลองโอ่งอ่าง

1.2 การเก็บข้อมูลเพื่อค้นหาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความหมายของย่านผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลสำหรับการสร้างแผนที่วัฒนธรรมผ่านกระบวนการทางโบราณคดีมีวิธีการเก็บข้อมูลที่สำคัญ คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี ก่อนจะนำไปสู่กระบวนการสำรวจทางโบราณคดี เพื่อศึกษาพื้นที่ ย่าน และชุมชน ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของย่าน พื้นที่และชุมชน และทุนด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยได้ดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลได้ที่เป็นรูปธรรมไม่ว่าจะเป็นอาคารเก่าแก่ สถานที่เก่าแก่ ศาสนสถานสำคัญ และแหล่งเรียนรู้ รวมไปถึงข้อมูลนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ เป็นต้น

นอกจากทำการสำรวจพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นสถานที่สำคัญ ศาสนสถาน แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วก็ได้ทำการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้คนและร้านค้าเก่าแก่ในย่านเยาวราชที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้มองเห็นมิติการเปลี่ยนแปลงของย่านเยาวราชผ่านสายตาของผู้ที่อยู่ร่วมสมัย เนื่องมาจากความเป็นย่านของเยาวราชไม่ได้หยุดนิ่งเพียงแคข้อมูลในอดีต แต่ยังคงมีพลวัตและดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2-5 การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ “ร้านเหล้ายา ไหว ก้วง ลั้ง แจ” ณ ถนนเจริญกรุง

ภาพที่ 2-6 การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ “โรงภาพยนตร์โซน่าทาวน์ราม่า” ณ ถนนเยาวราช

ภาพที่ 2-7 การดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์ร้านขายเครื่องครัว “ซังฮวด” ณ ถนนแปลงนาม

1.3 การสังเคราะห์สรุปข้อมูลและจัดทำรายการแผนที่ทางวัฒนธรรม (Inventory)

ช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 มีการกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) แผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อระดมความคิดในกลุ่มนักวิจัยจากแต่ละสาขา โดยมีเป้าหมายเพื่อสรุปประเด็นของความหมายทางวัฒนธรรม และนำข้อมูลไปวางแผนสร้างกระบวนการความร่วมมือกับภาคีและชุมชน และดำเนินการหุดหมายแผนที่ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราช

โดยข้อมูลพื้นฐานของกิจกรรมนี้มีที่มาจากการทำโมเดลพื้นที่ต้นแบบที่บริเวณริมคลองโอ่งอ่าง โดยได้ศึกษาและออกแบบพื้นที่ให้ออกมาอยู่ใต้กรอบแนวคิด T R A D E [T : Travel, R : Resident, A : Art, D : Daily, E : Event] โดยสามารถจำแนกในเบื้องต้นได้ 5 พื้นที่ดังนี้

กลุ่ม A พื้นที่ริมฝั่งเจ้าพระยา เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นที่ท่องเที่ยวใหม่ เหมือนพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวสู่ย่านเยาวราช

กลุ่ม B พื้นที่ท่าเรือจักรวรรดิ เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นย่านพักอาศัยริมน้ำ

กลุ่ม C พื้นที่ริมคลองโอ่งอ่าง เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นพื้นที่สตรีทฟู้ด และนั่งรับประทาน

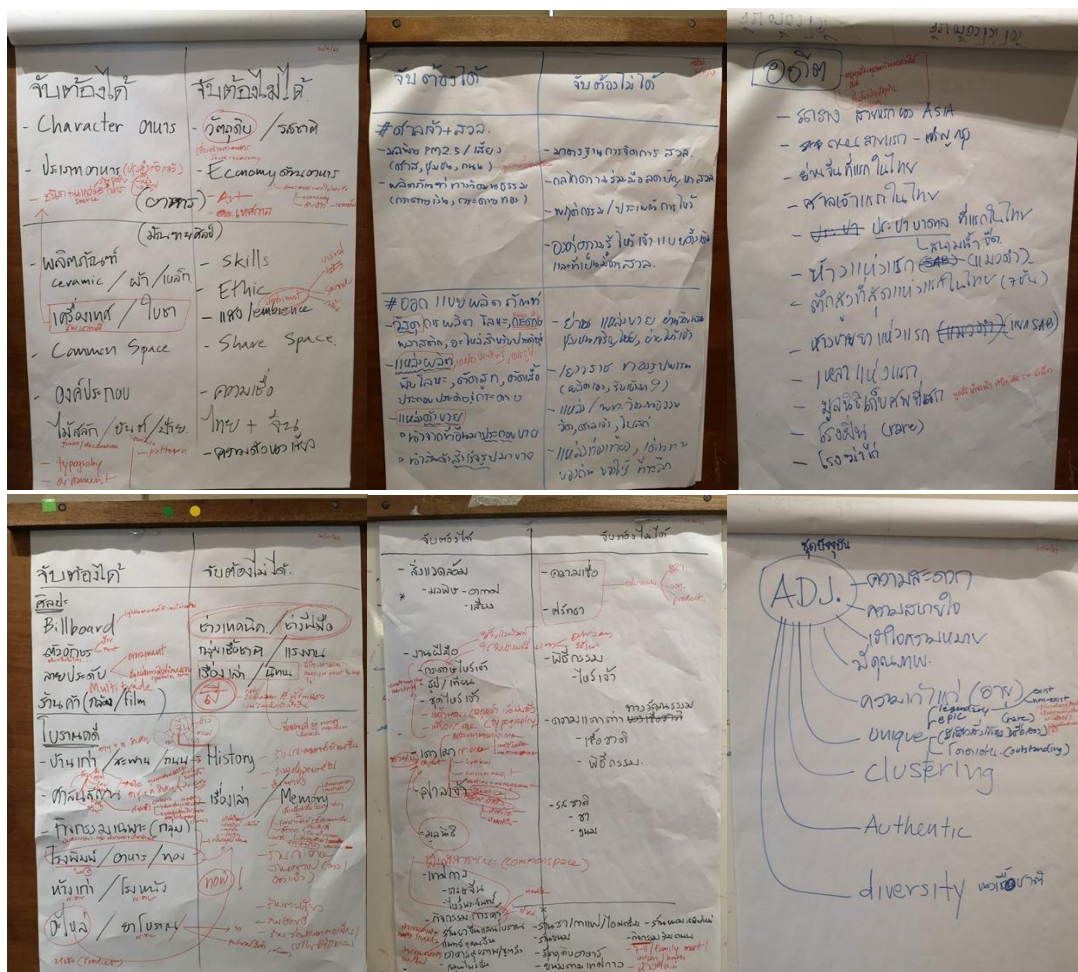
กลุ่ม D ย่านสำเพ็ง เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นย่านย่านค้าขายแบบใหม่อย่างเหมาะสม

กลุ่ม E พื้นที่ริมคลองโอ่งอ่างสู่ถนนเจริญกรุง เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นพื้นที่เชื่อมต่อสู่ย่านต่าง ๆ

กิจกรรมนี้ใช้ข้อมูลจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของย่านและขอบเขตของการวิจัยในพื้นที่ (Specific cultural mapping) โดยกำหนดตามตำแหน่งสถานที่ที่ดำเนินงานวิจัย เช่น อาคาร สถานที่ ศาลเจ้า ร้านอาหาร เป็นต้น โดยให้นักวิจัยระบุประเภทของวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย การกำหนดหลักเกณฑ์และการประเมินค่า (criteria) ระบุประเภทวัฒนธรรมแบบจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ (Category Culture) เพื่อกำหนดเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 2-8 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการแผนที่ทางวัฒนธรรม ระหว่างคณะผู้วิจัยเพื่อสรุปประเด็นความหมายทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 2-9 ภาพบันทึกการจัดทำองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากการประชุมปฏิบัติการ

ตารางที่ 2 แสดงการจำแนกวัฒนธรรมจับต้องได้และวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้

วัฒนธรรมจับต้องได้	วัฒนธรรมจับต้องไม่ได้
1. ด้านศิลปะ - Billboard (lightbox + องค์ประกอบโครงสร้าง) - ตัวอักษร (ป้าย, font) แสดงถึงความเป็นจีนในไทย - ลายประดับ ornament, มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม symbolic form / Multi trade - ร้านค้า (กล่อง/film)	- ช่างเทคนิค/ช่างฝีมือ - กลุ่มเชื้อชาติ / แรงงาน - เรื่องเล่า / นิทานมีเรื่องเล่าเฉพาะสามารถ pin point ใน map ได้ (เรื่องราวของเชื้อชาติประวัติศาสตร์เรื่องเล่าในความทรงจำการค้าข้าว การค้าผ้า ชาวซิกข์), ชื่อสถานที่/ที่มาของชื่อ Ex. ตรอกสุกร, ตรอก. - สี/การใช้งานกลุ่มสี, กลุ่ม screen สีที่ไม่แดงแต่รวมกันแล้วเป็นจีน

วัฒนธรรมจับต้องได้	วัฒนธรรมจับต้องไม่ได้
2. ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี	
- บ้านเก่า/สะพาน/ถนน (อายุ+ความสำคัญ) >จีน (ทอง, ข้าว, อาหาร, ยา) - ศาสนสถาน(อายุ+ความสำคัญ) – ศูนย์กลางความเชื่อ, ศูนย์กลางชุมชน / จีน(ศาลเจ้า), ญวน, ไทย, มัสยิด, คริสต์ - ศาลเจ้า > criteria จากการขึ้นทะเบียน+กรรมสิทธิ์, ทุกอย่างที่คนไว้/เคารพ อาจไม่ใช่อาคาร - กิจกรรมเฉพาะ(กลุ่ม)ย่านค้าขายเฉพาะกลุ่ม ทำมานาน มีเอกลักษณ์ – โรงพิมพ์ / อาหาร / ทอง - ห้างเก่า / โรงหนัง / อะไหล่ / ยาโบราณยา/อุปกรณ์บรรจุน้ำ, ต้มเอง - หนึ่ง	- history >ร้านกระดาษตัวอักษรจีน, ร้านเครื่องดนตรีจีน, ร้านตราช่าง, บริษัทใหญ่ (ง่วนเซี่ยง, เจียไต๋, ตรามือ) - เรื่องเล่า /memory >พัฒนาการของการค้าผ้า, เรื่องที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ, ชุมชนชาวซิกซ์ที่ลี้ภัยทางการเมือง, อักกา (ร้านเกียกกี ร้านเหรียญทอง) สมาคมอักกา, แต่จิว การค้าข้าว, ร้านกระดาษ งานกราฟฟิ (ว่าว, ป้องแปง), ร้านตะเกียง, ร้านบัดกรี, ร้านซ่อมแบตเตอรี่/กรรไกรตัดผม
3. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์	
- ผลิตภัณฑ์ - Ceramic, ผ้า, เหล็ก - เครื่องเทศ / ใบชา (ร้านสถานที่) - Common space - องค์ประกอบ (ไม้สลัก, ยันต์, ป้าย) – ชุมศาลเจ้า/decoration - Typography - Ornament - Pattern	- skills - Ethic - แสง/Ambience - Ambient – visual, sound, กลิ่น - Share space - ความเชื่อ (ไทย-จีน) - ความดังของเสียง
- วัสดุการผลิต โลหะ,กระดาษ,พลาสติก,อะไหล่สำหรับประดิษฐ์ - แหล่งผลิต, แหล่งประดิษฐ์, แปรรูป (พับโลหะ, ตัดสุท, ตัดเส้นประกอบประดิษฐ์กระดาษ) - แหล่งค้าขาย (นำจากที่อื่นมาประกอบขาย/นำสินค้าสำเร็จรูปมาขาย)	- ย่าน แหล่งขาย ย่านวัฒนธรรม ชุมชนเจริญไชย, ย่านไห้วเจ้า - เขียวราช ทองรูปพรรณ (ผลิตเอง/รับเข้ามา) - แหล่ง/พื้นที่วัฒนธรรม วัด, ศาลเจ้า, โบสถ์ - แหล่งท่องเที่ยว, เดินทาง (ของกิน, ของใช้, ที่ระลึก)
4. ด้านอาหาร	
- character อาหาร - ประเภทอาหารปรุงสำเร็จแล้ว, - ชนิด+แหล่งอาหาร(source) - วัตถุดิบ (สด,แห้ง,แปรรูป)	- วัตถุดิบ/รสชาติ - เรื่องเล่าของอาหาร socio-economy - Economy ด้านอาหารลักษณะอาหารที่แสดงให้เห็นถึง economy เช่น สำหรับหรือกับข้าว กรวดเค็ม - Art / เทศกาล

วัฒนธรรมจับต้องได้	วัฒนธรรมจับต้องไม่ได้
5. ด้านการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อสิ่งแวดล้อม	
- สิ่งแวดล้อม (มลพิษ,อากาศ,เสียง) - งานฝีมือ (Craftsmanship / industrial) กระดาดไหว้เจ้า ใช้ในโรงพิมพ์/ใช้ในประเพณี+เตา, รูป, เทียน,ชุดไหว้เจ้า, เหล็กตอก (ฉลุเหล็กเพื่อฝนสี), เตียงกระดาด (typography) - เตาเผากระดาด (object) > รูปทรงเตา,วิธีเผา แหล่งขายเตาเผากระดาด>เตาไร่ลพิษ, เตาสดนเลส, symbol, environment, location + management, technical, วิธีการเข้าถึง >ทำเองได้/มีคนทำให้ - มุลินิธิ <u>พื้นที่สาธารณะ (common space)</u> - เทศกาล (ตรุษจีน, ไหว้พระจันทร์) - การค้า >ย่าน / จุดศูนย์กลางการรับ-ส่ง (node) - กิจกรรมการค้า กิจกรรมการค้าแบบใหม่/เก่า>ร้านยาจีนแผนโบราณ, แพทย์แผนจีน,อาหารสุขภาพ/ซูกล้าง,สมุนไพรจีน,ร้านชา กาแฟ/ไอศกรีม,ร้านขนมร้านขนมสมัยใหม่,วัตถุดิบอาหาร,ขนมตามเทศกาล กิจกรรมริมถนน 7-11, Family Mart, Watson, Booth, ห้างใหม่	อธิบายผ่านสถาปัตยกรรม, พื้นที่, ผลิตภัณฑ์ - ความเชื่อ - ศรัทธา - พิธีกรรม – ไหว้เจ้า - ความแตกต่างทางวัฒนธรรม (เชื้อชาติ, พิธีกรรม) - รสชาติ (ชา, ขนม)
- มลพิษ PM 2.5 / เสียง (ศาลเจ้า, ชุมชน, ถนน) – คุณภาพสิ่งแวดล้อม - ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (กระดาดเงิน/กระดาดทอง)	- มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม - กลไกความร่วมมือลดปัญหาสิ่งแวดล้อม - พฤติกรรม/ประเพณีการไหว้ - องค์ความรู้ไหว้เจ้าแบบดั้งเดิมและที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบ (Adjective) ของคำว่า “วัฒนธรรมและแผนที่”

ชุดปัจจุบัน	ชุดอดีต
- ความสะอาด - ความสบายใจ - เข้าใจความหมาย - มีคุณภาพ - ความเก่าแก่ (อายุ) - Unique	- สายรถรางแห่งแรกของเอเชีย - ถนนสายแรก – เจริญกรุง - ย่านจีนแห่งแรกในไทย - ศาลเจ้าแห่งแรกในไทย - ประปาบาดาลที่แรกในไทย (สนามน้ำจืด) - ห้างแห่งแรก

ชุดปัจจุบัน	ชุดอดีต
• Legendary – exist/non-exist ยังโยงกลับมาสู่ปัจจุบันและมีหลักฐานเล็กๆน้อยๆหลงเหลืออยู่ • Epic • มีเพียงสิ่งเดียว/สอง (rare) 3 – ย้อนหลังไปอย่างน้อยก็ปี • โดดเด่น (outstanding) - Clustering - Authentic ความจริงแท้ (ไม่เหมือน Original) - Diversity (ความหลากหลายของเชื้อชาติ)	- ตึกสูงแห่งแรกในไทย - ห้างขายยาแห่งแรก (แยก SAB) - เหลาแห่งแรก - มุลนิธิเก็บศพที่แรก(มุลนิธิเทียนฟ้า ทำให้เกิดรพ.หัวเฉียว) - โรงฝิ่น (rare) - โรงฆ่าไก่ - ร้านอุปกรณ์ทางการแพทย์ - ห้างร้าน/สรรพสินค้า - ห้างทองรูปพรรณ

1.4 การผลิตหรือจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภายหลังจากกระบวนการระดมความคิดเพื่อค้นหาประเภทของวัฒนธรรม จึงเป็นการดำเนินการผลิตหรือจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในเชิงข้อมูลดิจิทัล โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.4.1 การจัดสารบัญข้อมูลแสดงมรดกทางวัฒนธรรม

การดำเนินการศึกษาพัฒนาการและการสำรวจย่านเยาวราชสามารถจัดทำสารบัญข้อมูลแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่น่าสนใจเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมได้ออกเป็น 9 หมวดสาระ ทั้งนี้การแบ่งออกเป็นหมวดย่อย ๆ ยังช่วยสร้างความเข้าใจในความเป็นย่านเยาวราชได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากพลวัตความทับซ้อนของช่วงเวลาและกิจการสถานที่สำคัญจะถูกแบ่งแยกให้เห็นถึงพัฒนาการและข้อมูลอย่างเป็นลำดับ ดังนี้

1) ศาสนสถานประเภทวัด: เป็นศาสนสถานที่บ่งชี้ให้เห็นถึงการนับถือศาสนาของผู้คนชุมชน โดยวัดแต่ละแห่งมีจุดเริ่มต้น การก่อสร้าง และลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป ทำให้เป็นรูปแบบเฉพาะตัวของย่านเยาวราช ตัวอย่างเช่น วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร (วัดสำเพ็ง) เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีการปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และยังมีแท่นหินประหารกบฏในสมัยรัชกาลที่ 3 และวัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร (วัดเกาะ) เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งนอกจากเป็นวัดในพุทธศาสนาแล้ว วัดนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เป็นต้น

ภาพที่ 2-10 วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร (ซ้าย) และ วัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร (ขวา)

2) ศาสนสถานประเภทศาลเจ้า: นับว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของย่านเยาวราช เป็นที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและสังคมของกลุ่มชุมชนชาวจีนเชื้อสายต่าง ๆ ภายในกรุงเทพฯ ผ่านการจัดพิธีกรรมและวันสำคัญของชาวจีน ทำให้ศาลเจ้าเป็นสถานที่สำคัญที่อยู่คู่กับย่านเยาวราชและเจริญกรุงมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2201) และศาลเจ้าไต้ฮงกง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2367 และมีรูปแบบที่ได้อิทธิพลจากศิลปะจีนอย่างโดดเด่น

ภาพที่ 2-11 ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ (ซ้าย) และ ศาลเจ้าไต้ฮงกง (ขวา)

3) พิพิธภัณฑสถานภายในย่านเยาวราช: นับว่าเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมความทรงจำภายในพื้นที่ย่านเยาวราช เช่น พิพิธภัณฑสถานเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย ซึ่งพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2554 จัดแสดงนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชนเจริญไชย และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยเชื้อสายจีน และพิพิธภัณฑสถานวัดไตรมิตร หรือศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช ก่อตั้งขึ้นเนื่องใน พ.ศ. 2550 โดยบริเวณชั้นที่ 2 เป็นพื้นที่ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชมีการจัดแสดงนิทรรศการที่แสดงความเป็นมาของเยาวราชในมิติต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2-12 พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย (ซ้าย) และ พิพิธภัณฑ์วัดไตรมิตร (ขวา)

4) ร้านเก่าแก่ : เอกลักษณ์ของย่านเยาวราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือการเป็นพื้นที่การค้าขนาดใหญ่ หลากหลาย และสำคัญ ส่งผลให้เกิด “ร้านค้าที่เก่าแก่” และมีชื่อเสียงที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน กระจายสาขาออกไปนอกพื้นที่ ร้านเก่าแก่เหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยสะท้อนและบอกเล่าให้เห็นถึงพลวัตของพื้นที่ในด้านต่างๆ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ร้านดิบุกเซ่งจ้วน เป็นร้านผลิตและขายโลหะภัณฑ์ที่ดำเนินกิจการอยู่ย่านเยาวราชมานาน

ภาพที่ 2-13 ร้านดิบุกเซ่งจ้วน

5) ร้านเยาวราชในความทรงจำ: ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่ค้าขายที่มีมาอย่างยาวนาน ร้านค้าต่าง ๆ สะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนจนเกิดเป็นความทรงจำที่ควรค่าแก่การระลึกถึง แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนธุรกิจตลอดเวลา แต่สถานที่ห้างร้านที่ยุติกิจการไปในปัจจุบันแล้ว กลับยังคงทรงคุณค่าและเป็นที่กล่าวถึงสมควรเป็น “ร้านเยาวราชในความทรงจำ” ตัวอย่างเช่น ร้านห้างไต้ฟ้า

ภาพที่ 2-14 ร้าน ห้างใต้ฟ้า

6) **กิจการและร้านค้าสำคัญ:** การค้าและกิจการในแต่ละตรอกซอกซอยของเยาวราชมีลักษณะแตกต่างกันไป บางร้านเพิ่งเปิดการค้าไม่กี่สิบปี แต่ได้สร้างชื่อเสียงและคุณภาพให้เป็นที่รู้จัก ขยายสาขาออกไปนอกพื้นที่มากมาย “กิจการและร้านค้าสำคัญ” จึงเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาของพื้นที่ทั้งในเรื่องราวของวิถีชีวิตและเศรษฐกิจที่มีอยู่ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ร้านไข่นาทาวน์สกาล่า ภัตตาคารหูลามตันตำรับหูลามน้ำแดงอันลือชื่อ กำเนิดขึ้นจากการก๊อกรจากมณฑลแต้จิ๋ว ประเทศจีน และ ร้านจินฮั่วเฮง เปิดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2523 โดยคุณจิตติ ตั้งสิทธิ์ภักดี ผู้มีประสบการณ์ด้านการค้าทองคำมาเป็นเวลายาวนาน

ภาพที่ 2-15 ร้าน “ไข่นาทาวน์สกาล่า” (ซ้าย) และ ร้าน “จินฮั่วเฮง” (ขวา)

7) **อาคารสำคัญ :** สถาปัตยกรรมสะท้อนถึงพัฒนาการ รสนิยมของผู้คน บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในแต่ละสมัย ย่านเยาวราชและเจริญกรุงเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีร่องรอยความหลากหลายของสถาปัตยกรรมตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน “อาคารสำคัญ” ในย่านเยาวราชจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลาย วัฒนธรรม รสนิยม และพัฒนาการในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ร้านห้างทองตั้งโต๊ะกัง เป็นร้านทองที่เก่าแก่ที่สุดของเยาวราช มีอายุยาวนานกว่าร้อยปี เปิดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 – 6 อาคารแห่งนี้เป็นอาคารอนุรักษ์ในย่านสำเพ็ง – เยาวราช ของกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันยังคงเปิดบริการเป็นร้านทอง

2-16 ร้านห้างทองตั้งโต๊ะกัง

8) **สถานที่สำคัญ:** นอกเหนือจากร้านค้าและศาสนสถานที่มีความสำคัญสำหรับวิถีชีวิตของผู้คนภายในพื้นที่ “สถานที่สำคัญ” อาทิ วงเวียนโอเดียน สถานีตำรวจนครบาลป้อมปราบ ยังถือว่าเป็นอีกหนึ่งเครื่องหมายที่บ่งชี้ถึงชีวิตในเยาวราชและเจริญกรุงเช่นกัน บางแห่งยังคงอยู่ บางแห่งเหลือแต่ชื่อ บางแห่งหายไปแล้ว แต่ทุกแห่งล้วนแต่ยังคงความสำคัญที่ช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ได้ดี

ภาพที่ 2-17 วงเวียนโอเดียน (ซ้าย) และที่ทำการไปรษณีย์ป้อมปราบ (ขวา)

9) **สาธารณูปโภค (เส้นทางสัญจร):** การคมนาคมเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตภายในชุมชนและเมืองพื้นที่ที่มีการค้าขนาดใหญ่และผู้คนหนาแน่นอย่างย่านเยาวราชและเจริญกรุงยิ่งทวีความสำคัญ การขุดคูคลอง สร้างสะพาน ถมคลอง ตัดถนน หรือการบรรเทาเหตุภัยต่างๆ ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญ ความแออัด เทคโนโลยี และความสำคัญของพื้นที่บริเวณนี้ในอดีตได้เป็นอย่างดี

1.4.2 การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมในรูปแบบข้อมูลดิจิทัลหรือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การดำเนินการสรุปข้อมูลนำเข้าในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) หรือการดำเนินงานในส่วนของการผลิตแผนที่ทางวัฒนธรรมในเชิงข้อมูลดิจิทัล โดยมีเป้าหมาย คือ การนำเอาข้อมูลและผลการสำรวจไปจัดสู่ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งเป็นระบบจัดทำแผนที่ทางคอมพิวเตอร์ และใช้ระบบนี้บนฐานของ Google Map เพื่อให้ข้อมูลเหล่านี้เข้าถึงผู้ใช้ได้ในวงกว้าง รวมถึงเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การนำเข้าข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้จากการสำรวจในส่วนงานประวัติศาสตร์และโบราณคดี ร่วมกับสาขาวิชาอื่น ๆ และ 2) การนำเข้าข้อมูลเฉพาะการสำรวจอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำคัญในส่วนงานของสถาปัตยกรรมและผังเมือง

โดยการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ในด้านการประเมินคุณค่าของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณค่า จากนั้นกำหนดรหัสที่บันทึกในตารางข้อมูล (Attribute) ของโปรแกรม QGIS โดยใช้เป็นตัวย่อภาษาอังกฤษ เพื่อให้ผู้บันทึกสามารถนำค่าการประเมินเหล่านั้นแปรผลลงไปในโปรแกรม โดยกำหนดประเด็นที่สำคัญจำนวน 4 ประการ ได้แก่

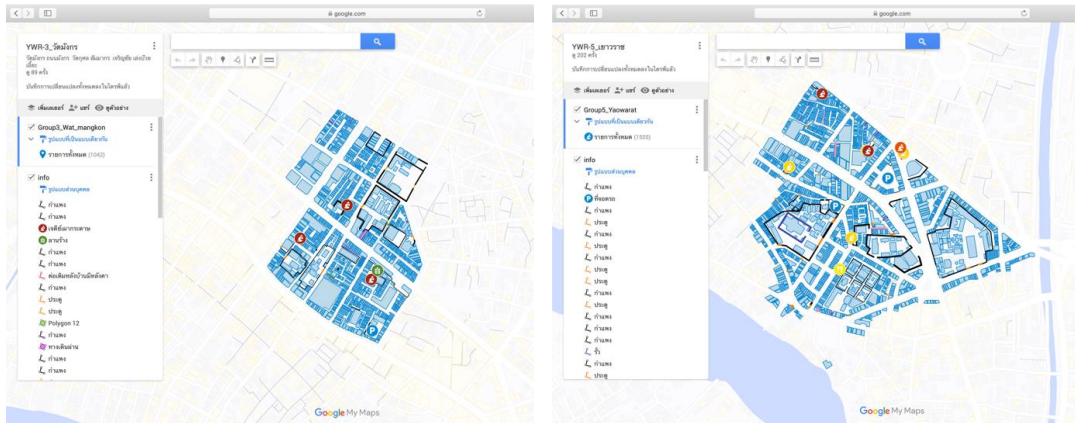
- 1) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) แบ่งเป็น 3 ประการ ได้แก่ คุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และผังบริเวณ
- 2) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic Value) แบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่ เอกลักษณ์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- 3) คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา (Scientific Value) แบ่งเป็น 3 ประการ ได้แก่ ความแท้ดั้งเดิม ความหายาก และการเปลี่ยนแปลง
- 4) คุณค่าทางสังคม (Social Value) แบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่ ความผูกพันกับท้องถิ่น และมีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

ดำเนินการกำหนดข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่ต้องดำเนินการสำรวจและบันทึก (Data Collection) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการร่วมวิเคราะห์คุณค่าอาคาร และสำหรับการวิเคราะห์แผนที่วัฒนธรรม โดยเป็นการสำรวจการใช้ประโยชน์อาคารในแต่ละชั้น การใช้ประโยชน์หลัก – รอง ลักษณะ ความสูง สภาพอาคาร และชื่อของอาคาร จากนั้นจึงนำคะแนนดังกล่าวมาบันทึกลงในตารางข้อมูล Attribute ผ่านทาง Application “Google Sheets” ซึ่งเป็นโปรแกรม Online Spreadsheet ที่เปิดให้บุคคลทั่วไปใช้งานผ่านระบบอินเทอร์เน็ต จากนั้นดำเนินการรวมผลคะแนนของแต่ละอาคาร ผลที่ได้คือการประเมินคุณค่าของอาคารในพื้นที่ศึกษาซึ่งมีคะแนนสูงที่สุด 30 คะแนน และน้อยที่สุด 10 คะแนน

โดยประโยชน์ของการจัดทำข้อมูลลงระบบเครือข่ายสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) นั้นทำให้ผู้วิจัยหรือผู้ศึกษาสามารถสืบค้น และแสดงผลข้อมูลได้หลากหลายรูปแบบ รวมทั้งยังเป็นข้อมูลที่อ้างอิงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (Geo reference) และสามารถเชื่อมโยงการใช้งานผ่านเครื่องมือ และอุปกรณ์ที่หลากหลาย โดยในการจัดทำแผนที่สารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในครั้งนี้ ดำเนินการผ่านโปรแกรม “Google My Map” ซึ่งเป็นโปรแกรมประเภท Online GIS ที่บริษัท Google.com พัฒนาและเปิดให้ใช้งานผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำให้ผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการ

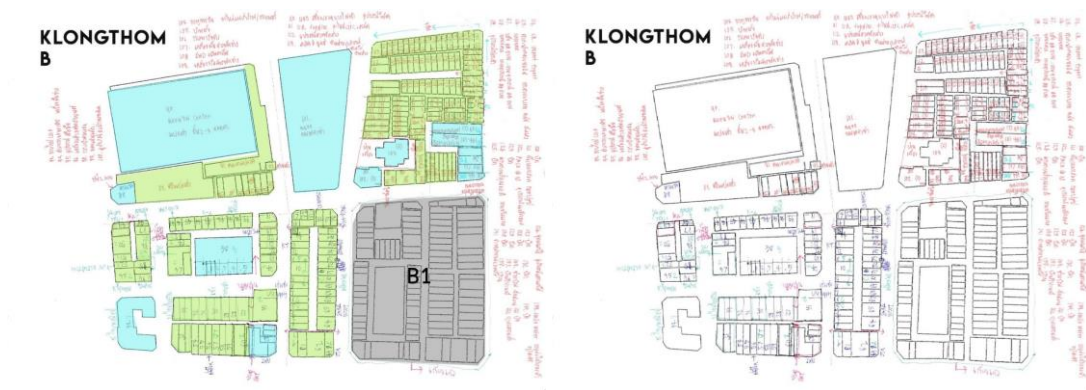
ร่วมกันได้อย่างสะดวก และที่สำคัญยังสามารถแปลงข้อมูลในรูปแบบไฟล์สกุล (.kml) ที่สามารถเปิดใช้งานได้ในโปรแกรม QGIS ซึ่งเป็นโปรแกรมสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ประเภทโปรแกรม Open Source ที่สามารถใช้งานได้ อย่างถูกต้องตามลิขสิทธิ์

ภาพที่ 2-18 ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลการสำรวจพื้นที่ในโปรแกรม Google Sheet

ภาพที่ 2-19 ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลการสำรวจพื้นที่ในโปรแกรม Google My Map

สำหรับการสำรวจและเก็บข้อมูล คณะสำรวจได้ดำเนินการลงพื้นที่ศึกษาเพื่อสำรวจและบันทึกข้อมูลของอาคาร สิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่ตามปัจจัย และตัวแปรต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ด้วยการบันทึกด้วยลายมือลงบนกระดาษ หรือ Tablet จากนั้นจึงดำเนินการแปลผลข้อมูลลงในโปรแกรม (Digitization)

ภาพที่ 2-20 ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม

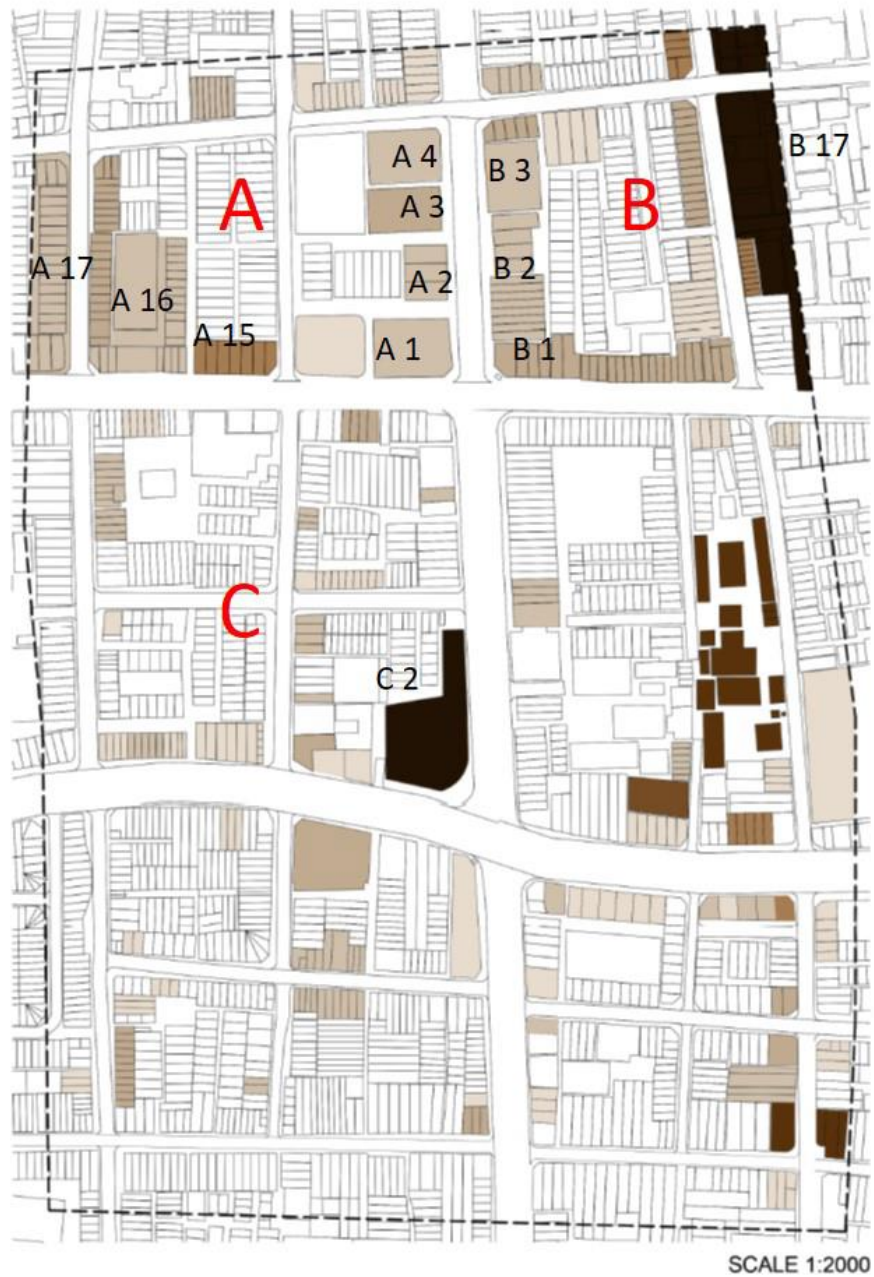
จากการสำรวจพื้นที่ คณะนักวิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ ของอาคารและประเมินคุณค่าอาคาร พื้นที่ และสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษาเพื่อเป็นแม่แบบในการวิเคราะห์พื้นที่อื่น ๆ ในย่านเยาวราช – เจริญกรุงทั้งหมด โดยได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 พื้นที่ (A B C D E และ F) ตามขอบเขตของถนนหรือบล็อก โดยจากการรวบรวมข้อมูลทั้งด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะทางกายภาพของอาคาร และตัวแปรต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ จากนั้นนำมาแสดงผลการประเมินคุณค่าอาคารในประเด็นทั้ง 4 ประการคือ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา และคุณค่าทางสังคม

ต่อมาจึงนำคะแนนในแต่ละประเด็นมาสรุปผลรวม โดยอาคารที่มีคะแนนในช่วง 9 – 12 ที่ได้คืออาคารที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์ ได้แก่อาคารบริเวณ ถนนมังกร ในพื้นที่ Zone B ได้วัดมิ่งกรมลาวาศ วัดกันมาตุยาราม อาคารธนาคารกรุงเทพฯ และห้างทองตั้งโต๊ะกัง เป็นอาคารที่มีคุณค่าในทุกด้าน รองลงมาได้แก่อาคารที่มีค่าคะแนนในช่วง 5 – 8 เป็นอาคารที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์และสามารถการปรับปรุงบางส่วนได้ ได้แก่บริเวณริม ถ.เจริญกรุงใน Zone A และ B และถ.เยาวราชใน zone C และ D และอาคารที่มีช่วงค่าคะแนน 1 – 4 คืออาคารทั่วไปที่สามารถปรับปรุงดัดแปลงได้

ภาพที่ 2-21 แสดงผลการประเมินคุณค่าของอาคาร พื้นที่ และสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษา จำแนกประเด็นทั้ง 4 ด้าน

คะแนนรวม

ภาพที่ 2-22 แสดงผลการประเมินคุณค่าของอาคาร พื้นที่ และสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษา

Building Value		มีรายละเอียดแสดงชัดเจน		ปัจจัยในการประเมิน (รวมทุกข้อ 3 บ้างข้อ 2 บ้างข้อ 1)
Code	คำอธิบาย	มาก	ปานกลาง	
AEV	คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์			
AEV_ART	ศิลปกรรม	3	2	1. มีรายละเอียดต่าง ๆ ของอาคาร ที่สร้างขึ้นมาโดดเด่น 2. มีการประดับ ตกแต่งด้วยฝีมือช่างที่สวยงาม
AEV_ARCH	สถาปัตยกรรม	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างมีสภาพสมบูรณ์ มีโครงสร้างที่แข็งแรง โดยฝีมือช่าง 2. สื่อถึงความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาของคนในพื้นที่เมืองเก่า
AEV_LAND	สิ่งแวดล้อม	3	2	1. สภาพแวดล้อมโดยรอบของสิ่งก่อสร้าง สัมผัส แหล่งน้ำที่มีความสัมพันธ์ในการก่อรูปอาคารพื้นที่ 2. มีบรรยากาศที่สวยงาม 3. ส่งเสริมวิถีชีวิตของพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า
HISV	คุณค่าทางประวัติศาสตร์			
HISV_CAR	เอกลักษณ์	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเฉพาะโดยแสดงถึงกิจกรรมเดิมของย่าน 2. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงกิจกรรมเดิมของย่าน
HISV_HER	หลักฐานทางประวัติศาสตร์	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สามารถเชื่อมโยงบุคคลสำคัญ หรือเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ 2. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สามารถเชื่อมโยงประวัติของการเปลี่ยนแปลง
SCIV	คุณค่าทางวิทยาศาสตร์และการศึกษา			
SCIV_AUT	ความน่าเชื่อถือ	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สามารถเป็นแหล่งข้อมูลและสื่อความหมายเดิม ในทางด้านเทคโนโลยี วัสดุ ฝีมือช่างชาวบ้าน รูปแบบเฉพาะ ที่ตั้ง สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม การเมืองได้ 2. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุที่หายาก
SCIV_RAR	ความหายาก	3	2	1. มีการตกแต่งด้วยฝีมือ ช่างชาวบ้านที่สวยงาม 2. มีรูปแบบเฉพาะ 3. ไม่สามารถหาทดแทน หรือหาใหม่ได้
SCIV_EVO	การเปลี่ยนแปลง	3	2	1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการก่อรูปอาคารตามลำดับ เวลา
SOV	คุณค่าทางสังคม			
SOV_LOC	ความผูกพันกับท้องถิ่น	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่รู้จัก 2. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน 3. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของพื้นที่
SOV_CON	มีการใช้ประโยชน์อาคารอย่างต่อเนื่อง	3	2	1. อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีการสืบเนื่องการใช้ สอดคล้องอาคารอย่างต่อเนื่อง 2. แสดงได้จากสิ่งก่อสร้าง 3. แสดงได้จากสิ่งก่อสร้างที่ต่อเนื่อง

สำหรับกรณีการประเมินอาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ภาพที่ 2-23 แสดงคะแนนและคำอธิบายเพื่อการประเมินคุณค่าอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ยังมีการจัดทำแบบสอบถามความเห็นของผู้คนที่ในย่านเยาวราชเพื่อประเมินคุณค่าอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมตามทัศนคติส่วนบุคคล โดยมีทั้งแบบสอบถามแบบกระดาษและแบบออนไลน์

Smart Cultural City: Creative Culture, Tourism and Sustainable Community
เมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์: วัฒนธรรมสร้างสรรค์ การท่องเที่ยว และชุมชนยั่งยืน

ส่วนที่ 1: ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ชื่ออายุ: _____ เพศ: _____ วิชา: _____ คนที่ _____

กลุ่มอาชีพ: _____ ตำแหน่ง (ถ้ามี) _____ หน้าที่ _____ หน้าที่ _____ (office)

เป็นสมาชิกของสมาคม (ถ้ามี) (ถ้ามี) (ถ้ามี) _____ ปี _____ ปี _____

ส่วนที่ 2: Meaning & functions of "noture"

1. อธิบาย "ธรรมชาติ" คุณคิดอย่างไร (อย่างน้อย 3 ข้อ)

2. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่ (อย่างน้อย 3 ข้อ)

3. ในพื้นที่ที่คุณอยู่ คุณคิดว่าพื้นที่ใดมีความสำคัญที่สุด (อย่างน้อย 3 ข้อ)

4. ในพื้นที่ที่คุณอยู่ คุณคิดว่าพื้นที่ใดมีความสำคัญที่สุด (อย่างน้อย 3 ข้อ)

5. (คนในท้องถิ่น) คุณคิดว่าพื้นที่ใดมีความสำคัญที่สุด (อย่างน้อย 3 ข้อ)

Smart Cultural City: Creative Culture, Tourism and Sustainable Community

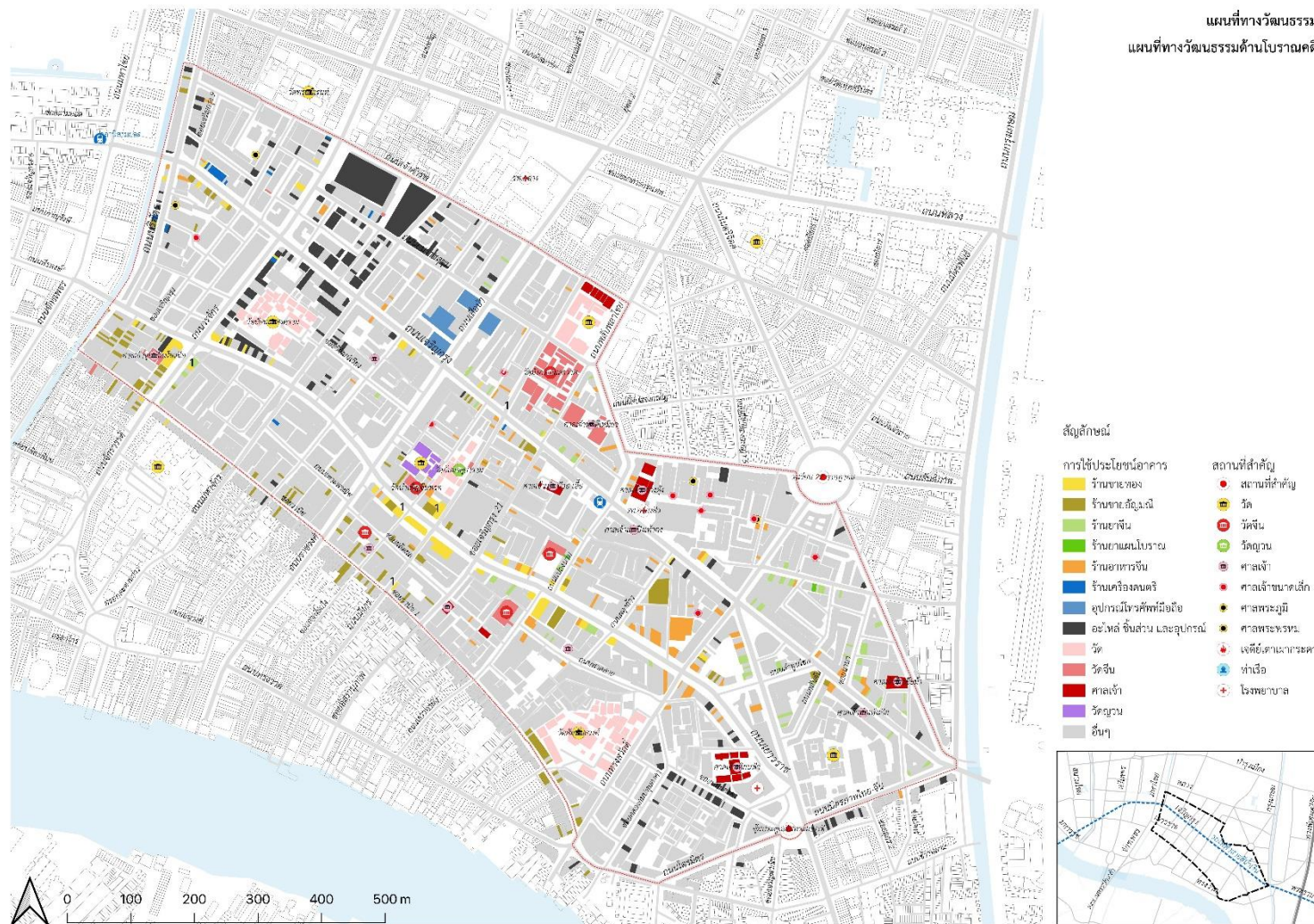
แบบสอบถามข้อมูลเพื่อศึกษา วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และชุมชน โครงการวิจัย "การพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมย่านเยาวราช" สำนักงานบริหารการวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

*Required

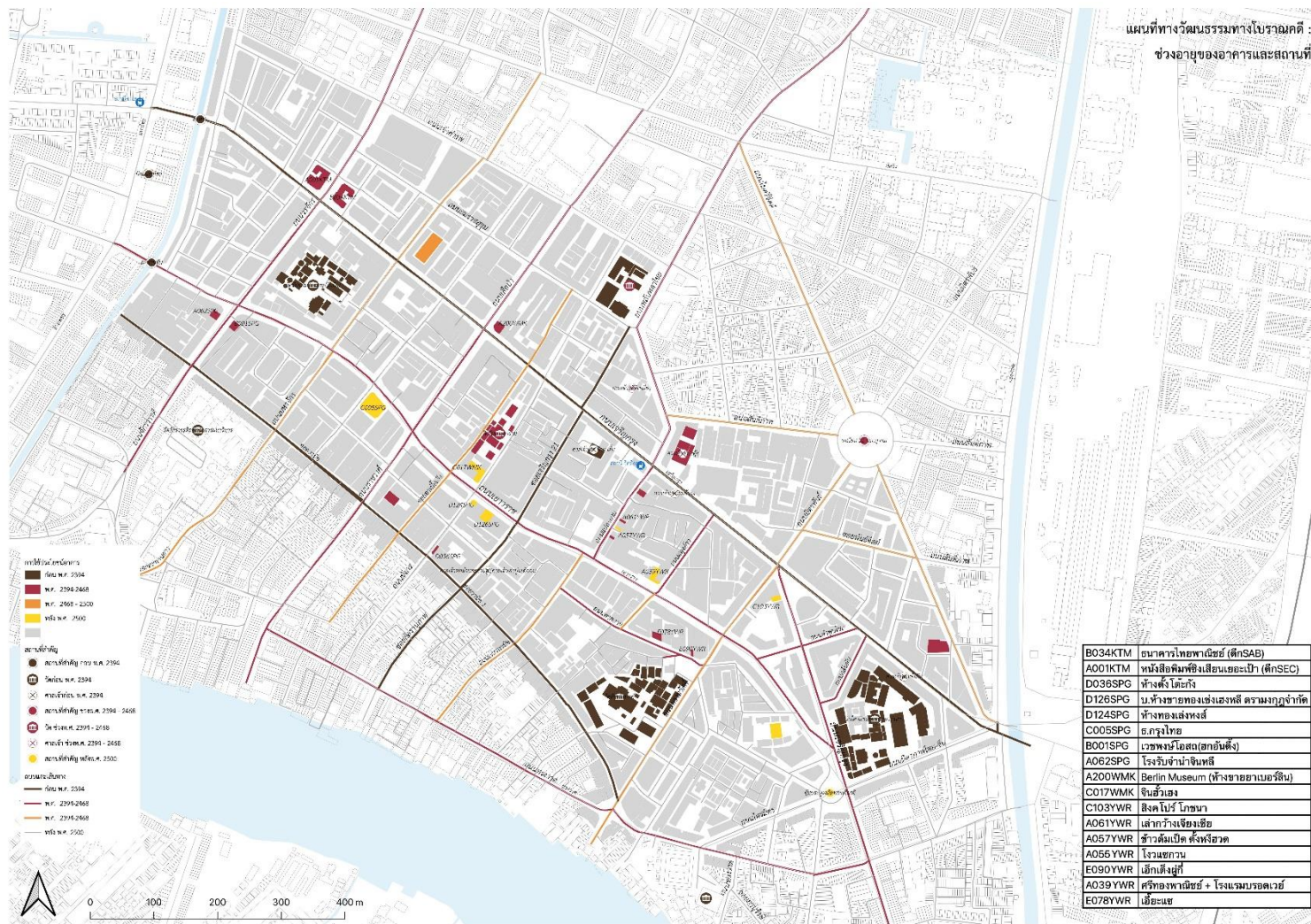
ขอบเขตพื้นที่ศึกษา แบ่งเป็น 5 พื้นที่หลัก

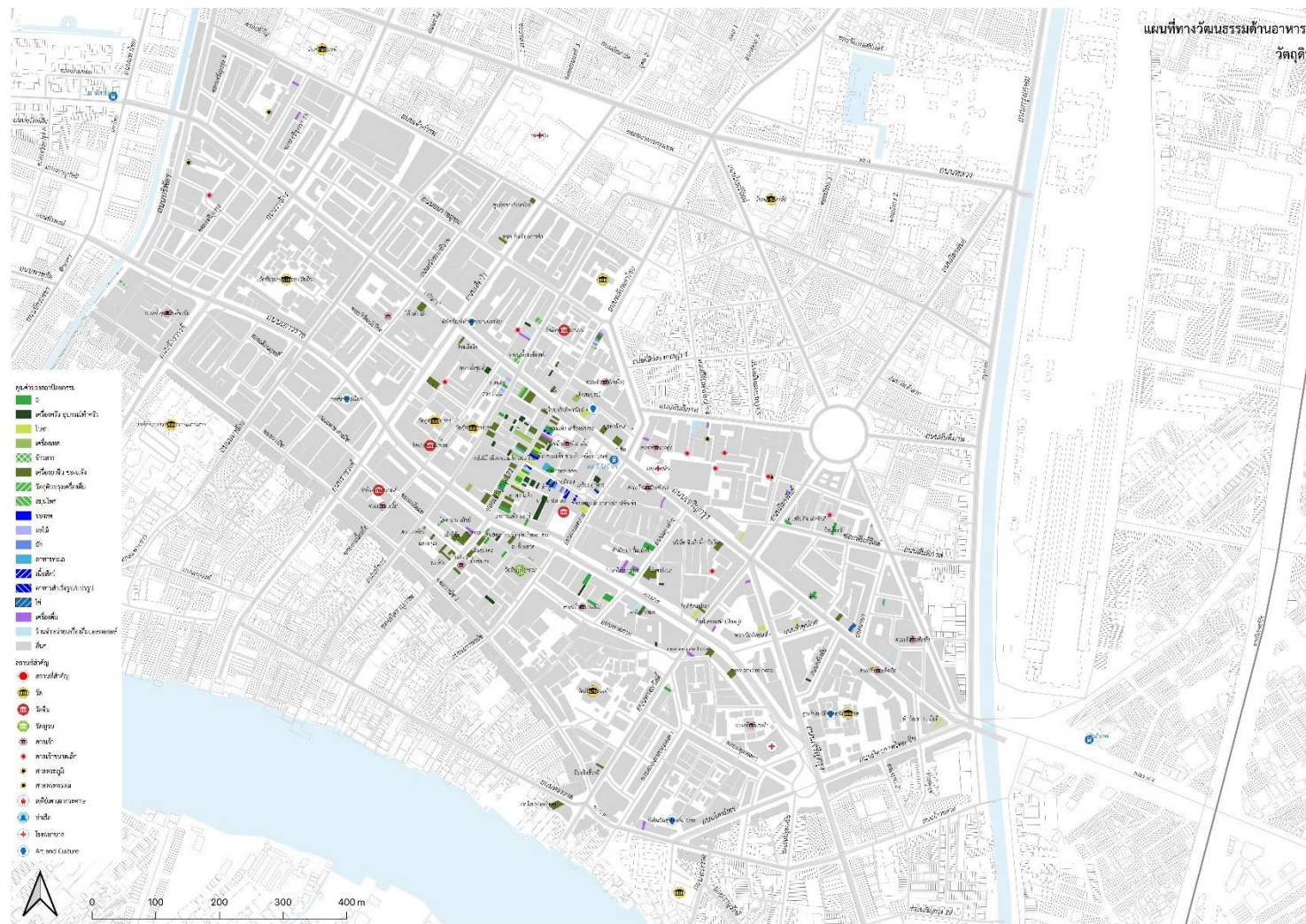
ภาพที่ 2-24 แบบสอบถามเพื่อประเมินคุณค่าอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสำหรับคนในพื้นที่

ภาพที่ 2-26 แผนที่ทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

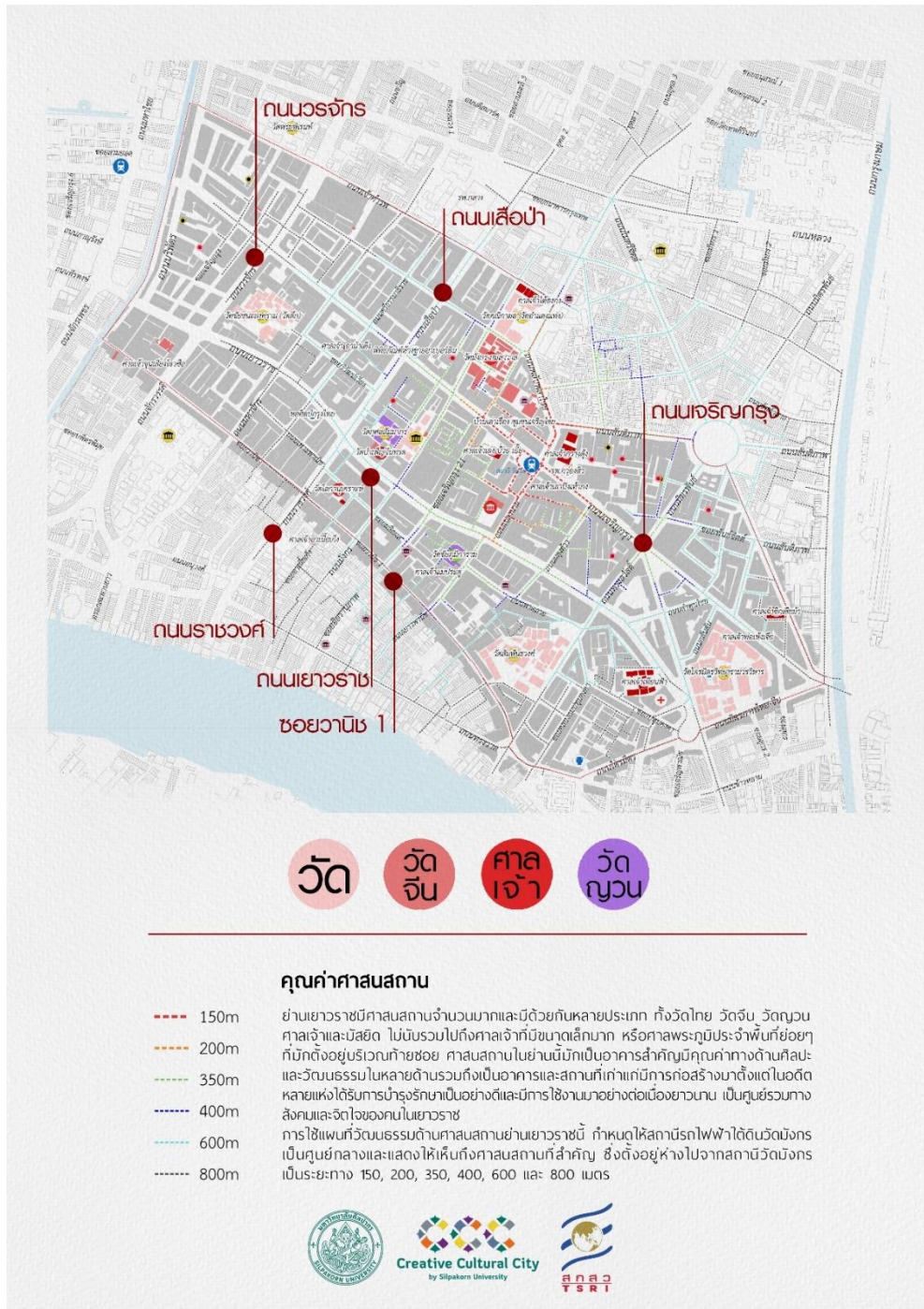

ภาพที่ 2-27 แผนที่ทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี: ช่วงอายุของอาคารและสถานที่

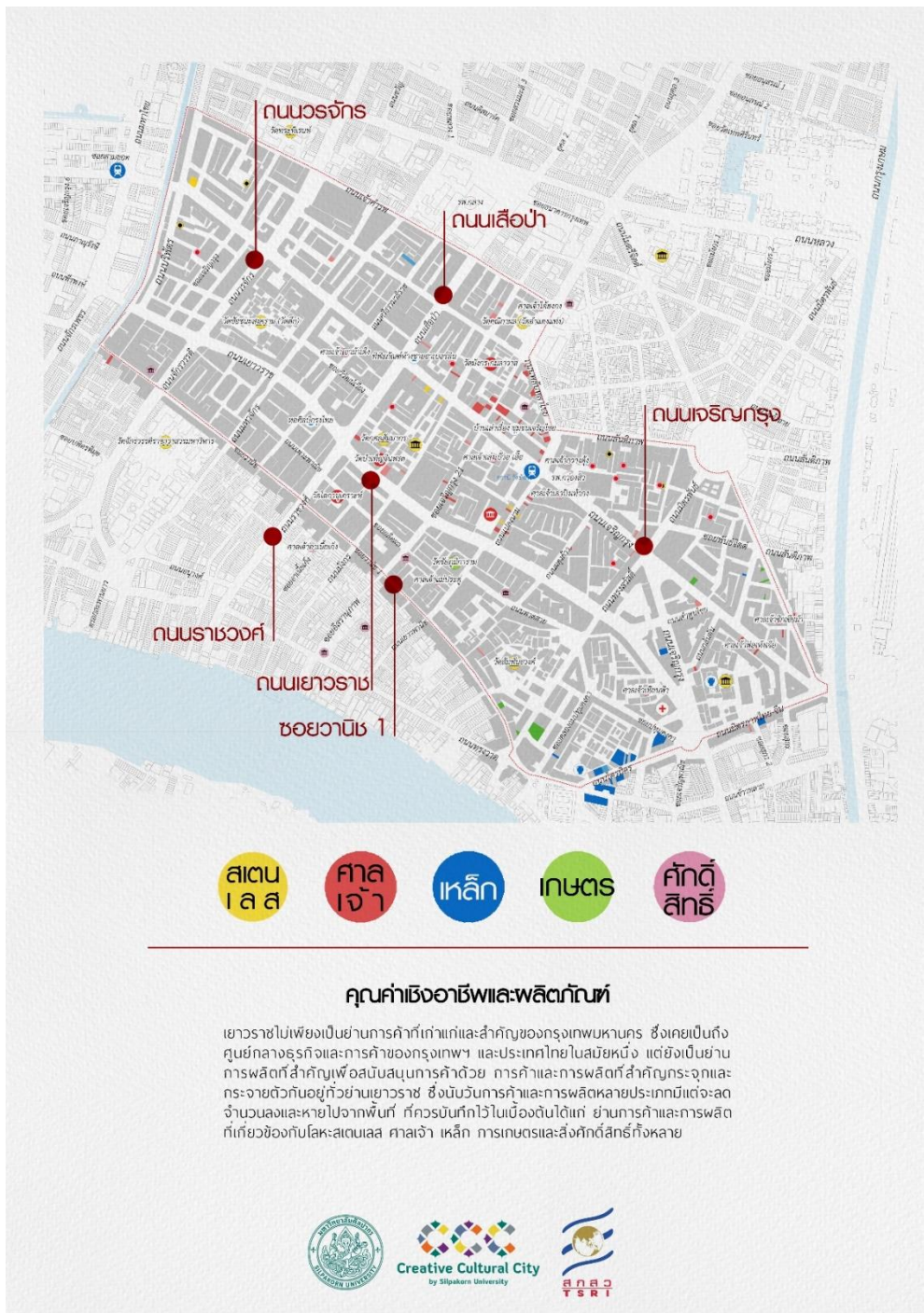

ภาพที่ 2-30 แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านอาหาร

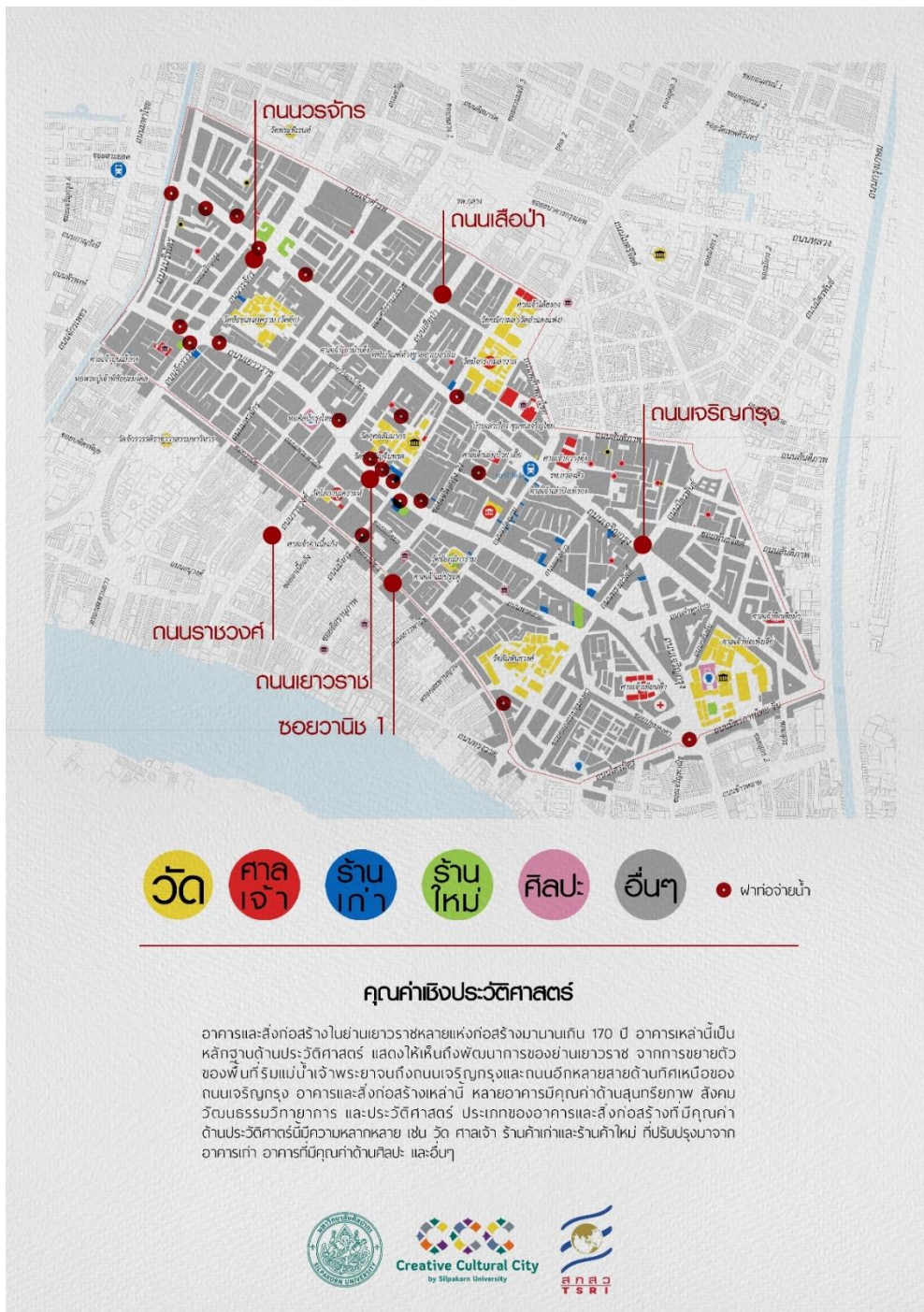
จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการการจัดการปฏิบัติการระหว่างผู้เชี่ยวชาญ 8 สาขา สรุปได้ว่า วัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเยาวราชนั้นมีความซับซ้อนและเกี่ยวพันกันในหลายมิติ สามารถจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมได้หลายรูปแบบจากข้อมูลและผลการวิเคราะห์ โดยในเบื้องต้นนำเสนอแผนที่คุณค่าทางวัฒนธรรม ออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านศาสนสถาน ด้านวัตถุดิบอาหารและเทศกาล ด้านอาชีพและผลิตภัณฑ์ ด้านประวัติศาสตร์

ภาพที่ 2-31 แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าศาสนสถาน

ภาพที่ 2-33 แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงอาชีพและผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 2-34 แผนที่ทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์

บทที่ 3 ต้นทุนทางวัฒนธรรมและการออกแบบกิจกรรมเชิง
สร้างสรรค์สู่มิติการพัฒนาพื้นที่ความเป็นอยู่ที่ดี
(Well Dwelling)

การออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์สู่การพัฒนาพื้นที่ความเป็นอยู่ที่ดี

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราชและบริเวณใกล้เคียง นำมาสู่ความเข้าใจถึงความรู้ร่ายทางทรัพยากรของพื้นที่ และต้นทุนทางมรดกวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งแบบเป็นรูปธรรมและนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัด ศาลเจ้า ร้านค้าเก่าแก่ ตำนานและความเชื่อ เป็นต้น ทั้งนี้มรดกวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในย่านเยาวราชมีการสืบทอดและส่งต่อเป็นรุ่นต่อรุ่นในรูปแบบของประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม การดำรงชีวิต ตลอดจนกิจการภายในครอบครัว ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราชเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้คนในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม ต้นทุนทางวัฒนธรรมก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับค่านิยมที่สอดแทรกเข้ามาในแต่ละช่วงเวลา ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวและพัฒนาต้นทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งกับปัจจุบัน เพื่อให้ฐานรากของชุมชนเกิดความเข้มแข็งคงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองในสังคมกระแสใหม่ไปพร้อมกับการต่อยอดและยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สร้างรายได้ให้กับผู้คนในพื้นที่

“การสร้างสรรคและการออกแบบกิจกรรม” ที่มาจากทุนด้านศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ จากการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมมาต่อยอด ทดลอง และพัฒนาเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ในพื้นที่ รวมถึงเวทีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โดยกิจกรรมต่าง ๆ ได้จัดทำร่วมมือกับภาคีเครือข่ายให้เกิดการมีส่วนร่วมของแต่ละฝ่าย เพื่อมุ่งหวังให้เกิดแนวคิดใหม่หรือความหมายใหม่ในการจัดการทุนด้านพื้นที่และกิจกรรม สำหรับการพัฒนาด้านทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ นำมาสู่เป้าหมายการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwellling) ของผู้คนย่านเยาวราชในมิติต่าง ๆ ได้แก่ สังคมที่ดี เศรษฐกิจที่ดี และสภาพแวดล้อมที่ดี ตลอดจนการสร้างแนวทางการรับรู้และเข้าใจแก่ภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรมในพื้นที่และแนวทางการกระตุ้นเชื่อเชิญสังคมและเด็กรุ่นใหม่ผ่านการสื่อสารภายในโลกดิจิทัล

การพัฒนาพื้นที่ความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwellling) ในที่นี้คือ การพัฒนาระบบนิเวศและยกระดับสิ่งแวดล้อมของพื้นที่อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ทั้งในแง่ภูมิของสังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม ก่อเกิดเป็นภาวะการพึงพอใจต่อการดำเนินชีวิต สุขภาพที่ดีทั้งทางกายและจิตใจ นำมาสู่ความสุข คุณภาพและประสิทธิภาพการอยู่อาศัยที่ดีของผู้คนในพื้นที่จากการออกแบบและจัดกิจกรรมที่ผ่านมา สามารถแบ่งแนวทางการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของย่านเยาวราชเป็น 3 มิติ ประกอบด้วย

1. อาชีพและเศรษฐกิจที่เกิดจากศิลปะและวัฒนธรรม
2. สิ่งแวดล้อมที่ดีผ่านศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม วิถีชีวิต
3. ความผูกพันและการเกื้อหนุนของคนในสังคม

1. อาชีพและเศรษฐกิจที่เกิดจากศิลปะและวัฒนธรรม

ศิลปะและวัฒนธรรมถือเป็นรากฐานเอกลักษณ์ที่สำคัญของย่านเยาวราชและพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ภูมิปัญญาทางศิลปกรรมที่สืบทอดกันมาในลักษณะรุ่นสู่รุ่นจากบรรพบุรุษชาวจีน พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน ประกอบกับการเป็นย่านการค้าที่สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนมาเป็นเวลานาน ทำให้พื้นที่

ย่านเยาวราชเป็นบริเวณที่พอกพูนและสั่งสมความรุ่มรวยทางศิลปะและวัฒนธรรมไว้หลากหลายแขนง โดยเฉพาะ ประเพณีและความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน

เพื่อตอบโจทย์แนวทางพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของย่านเยาวราช ต้นทุนทาง ศิลปะและวัฒนธรรมจึงถือเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการนำมาต่อยอดเป็นผลลัพธ์ในแง่มุมต่าง ๆ มิติการจัดทำกิจกรรม อย่างหนึ่งที่โดดเด่นและสร้างผลกระทบต่อการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของพื้นที่ คือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ ผสมผสานความคิด ประเพณีและประวัติศาสตร์ของผู้นคนในชุมชนเยาวราช หากกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการพัฒนา เศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรม เพื่อสร้างการขับเคลื่อนวิสาหกิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) พร้อมทั้งช่วยในการ กระตุ้นและส่งเสริมอาชีพของผู้นคนในพื้นที่ และผู้ประกอบการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผ่านการได้รับแนวทางการยกระดับ ผลิตภัณฑ์ให้เกิดความทันสมัย ตอบโจทย์สังคมและค่านิยมของผู้นคนในปัจจุบัน โดยยังคงคุณค่าความเป็นวัฒนธรรมใน อดีต ภายใต้กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมที่ 3 การออกแบบ ศิลปะบนผ้าทอเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมที่ 4 การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทาง วัฒนธรรมของโครงการ และกิจกรรมที่ 5 การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีการวางแผนการศึกษาวิจัยแบบบูรณาการองค์ ความรู้ในแต่ละสาขา ทำให้ผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในแต่ละชิ้นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและแตกต่างกันไป แต่ยังคง กลืนอายุและลักษณะทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราช ผลิตภัณฑ์บางชิ้นเป็นการต่อยอดจากการที่ได้ผลการตอบรับ จากชุมชนที่เข้าร่วมโครงการในอดีต หรือเป็นการหยิบยกลวดลายเฉพาะขณะเครื่องเคลือบที่ได้มาจากการขุดค้นทาง โบราณคดีมาต่อยอดเป็นลวดลายอุปกรณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

ขั้นตอนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือศิลปะในแต่ละชิ้นได้ถูกออกแบบให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งในด้านของการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการกับชุมชน หรือผู้ประกอบการภายในย่านเยาวราชให้เป็นส่วนหนึ่งในการ คิดค้นและผลิตภาชนะ เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดทำผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่และสามารถต่อยอด ได้ในอนาคต ตลอดจนการจัดกิจกรรมร่วมกับนิสิตนักศึกษามหาลัย หรือกลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ให้เข้าใจและตระหนักถึง ความสำคัญของเรื่องราวที่เป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ทั้งในแง่มุม พัฒนาการของเมือง การเติบโตและการ แข่งขันทางธุรกิจ การกลายเป็นไทยและการสืบทอดอัตลักษณ์ของครอบครัวผู้อพยพ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถี ชีวิตคนสามรุ่นในย่านเยาวราช จนนำมาสู่การจัดทำนิทรรศการ และถูกนำมาต่อยอดเป็นผลงานที่สามารถสร้างมูลค่า ได้จริง

ผลที่ได้จากการจัดทำกิจกรรมตลอดทั้งโครงการพบว่าเกิดแนวทางการสร้างผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ให้คุณค่า ความหมาย และความรู้ใหม่ ผสมผสานกับความงามของเมืองผ่านผลงานศิลปะที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างมูลค่าทาง เศรษฐกิจให้กับชุมชนและผู้ประกอบการที่อยู่ภายในพื้นที่ พร้อมทั้งยังคงความเป็นฐานรากทางวัฒนธรรม และ ประเพณีของย่านเยาวราช

ภาพที่ 3-1 การทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการพับตัดกระดาษร่วมกับชุมชนเจริญชัย

ภาพที่ 3-2 กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างสรรค์ศิลปะ
จากการสำรวจพื้นที่และชุมชนย่านเยาวราช (ไทย – ญี่ปุ่น)

1.1 งานกระดาษประดิษฐ์

กระดาษไหว้เจ้าถือเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนชาวจีนเชื้อสายไทยที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันในลักษณะรุ่นสู่รุ่น และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนย่านเยาวราชแต่ละช่วงอายุในฐานะการเป็นเครื่องมือในการใช้ประกอบการนับถือและเคารพบรรพบุรุษ รวมถึงเทพเจ้าผ่านการจัดพิธีไหว้ในงานเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชนชาวจีน

หนึ่งในบริเวณที่เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของการค้าขายชุดกระดาษไหว้เจ้าและข้าวของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมคือชุมชนเจริญชัยย่านเยาวราช ร้านค้าส่วนใหญ่ของพื้นที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายกระดาษไหว้เจ้าที่มีความหลากหลายและมิติของการใช้งานที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น เทียนเก้าอี้ (กระดาษเงินกระดาษทองแผ่นใหญ่) กิมเต้า (กระดาษที่ถูกพับเป็นรูปถังเงินถังทอง) เป็นต้น โดยสรุปพบว่ากระดาษไหว้เจ้าของชุมชนเจริญชัยมีการใช้งานที่แตกต่างกันไปสองรูปแบบคือกระดาษสำหรับไหว้เจ้า (เทพเจ้า) และกระดาษสำหรับไหว้ผี (บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ) ทำให้ชุมชนเจริญชัยเป็นพื้นที่สำคัญต่อการศึกษาและสำรวจ

หากพิจารณาขั้นตอนของการออกแบบและประดิษฐ์กระดาษไหว้เจ้าของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปทรงหรือรูปร่างต่าง ๆ เห็นได้ว่ากระบวนการที่เรียกว่างานกระดาษประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเจริญชัยเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าทั้งในแง่ของเครื่องมือการบ่งบอกถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตและฝีมือทางเชิงช่างของผู้คนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่า

งานกระตาดประดิษฐ์เป็นผลงานและผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นของผู้คนในชุมชนเจริญไชย นำมาสู่การเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านเยาวราช

ปัจจุบันคุณค่าและความสำคัญดังกล่าวเริ่มได้รับผลกระทบจากการรบกวน และค่านิยมของสังคมยุคใหม่ นำมาสู่การมีพิธีการท่องเที่ยว พฤติกรรมทางความเชื่อที่เปลี่ยนไปของประชากรภายในสังคม บทบาทของงานเทศกาล นำมาสู่การจัดทำงานกระตาดประดิษฐ์ที่ลดจำนวนลงในปัจจุบัน ทำให้เกิดแนวทางและความคิดต่อการนำวัสดุประเภทกระตาดมาปรับปรุงและเพิ่มมิติทางการใช้งาน เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับงานกระตาดประดิษฐ์ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน ไปพร้อมกับการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน ที่มาและความสำคัญดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่นำวัสดุประเภทกระตาดมาตีความในมุมมองที่หลากหลายมิติ อาทิ การผสมผสานกับประเพณีไหว้พระจันทร์ในรูปแบบลักษณะของโคมไฟกระตาดแก้ว ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2561

ผลของการดำเนินการกิจกรรมและเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการภายในชุมชนเจริญไชย ได้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจในการพัฒนาต่อยอดการออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับชุมชนเยาวราชเจริญกรุง นำมาสู่ทิศทางของผลิตภัณฑ์ที่เน้นเรื่องของโคมไฟเฉลิมฉลองตามเทศกาล และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ทำจากกระตาด ที่ไม่จำเป็นต้องมาจากกระตาดไหว้เจ้า เนื่องจากความเชื่อที่ว่ากระตาดไหว้เจ้าเป็นกระตาดที่ต้องนำไปเผาเพื่อแสดงความเคารพต่อเทพและหรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับเหมาะสมต่อการดัดแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ทางการค้า ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนชนิดของกระตาดมาเป็นกระตาดที่มีคุณสมบัติสวยงาม เหมาะสมที่จะทำเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกต่อไปได้

ในขณะเดียวกัน ประเด็นการศึกษาของคณะวิจัยของคณะวิทยาการจัดการ และคณะวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีความเชื่อ และสภาพแวดล้อมในชุมชนพบว่ามลพิษทางอากาศจำนวนหนึ่งมีสาเหตุเกิดมาจากการเผากระตาดตามเทศกาลที่สำคัญ นำมาสู่ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระตาดตามเทศกาลให้สามารถสร้างปลูกจิตสำนึกและมีส่วนช่วยต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคต่อการลดจำนวนปริมาณการเผากระตาดไหว้เจ้าลง

ประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่การศึกษาและผลิตงานต้นแบบที่เกี่ยวข้องกับงานกระตาดประดิษฐ์ทั้งหมดจำนวน 2 โครงการย่อย ได้แก่

- 1.1.1 การออกแบบสร้างสรรค์โคมไฟที่สะท้อนเรื่องราวอัตลักษณ์ของเทศกาลเพื่อการประดับตกแต่งสถานที่กับเทศกาลในชุมชนตามประเพณีที่สำคัญ
- 1.1.2 การออกแบบสร้างสรรค์ต้นแบบบัตรอวยพรตามเทศกาลที่สำคัญ

1.1.1 โคมไฟ: ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน

ประเพณีวันไหว้พระจันทร์ เป็นประเพณีที่มีความสำคัญสำหรับชุมชนชาวจีนและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์มาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ในฐานะการเป็นวันที่คนในครอบครัวจะแสดงถึงความรักและสามัคคีต่อกันผ่านการชมพระจันทร์และรับประทานอาหารอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา แรกเริ่มมีที่มาจากการร่วกลุ่มของครอบครัวเกษตรกรในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้นอกเหนือจากแง่มุมการกลับมาพบและร่วมเฉลิมฉลองกันในประเพณีนี้ ยังหมายถึงการขอบคุณต่อธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ผลผลิตทางการเกษตร และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ภูมิปัญญาและ

ความทรงจำของประเพณีดังกล่าวได้ถูกสืบทอดจากบรรพบุรุษในลักษณะรุ่นสู่รุ่นทั้งชาวจีนแผ่นดินใหญ่และชาวจีนเชื้อสายไทยในย่านเยาวราชเช่นกัน

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับพิธีไหว้พระจันทร์ถูกทำขึ้นโดยผู้หญิงในครอบครัว เช่น การพับกระดาษ การทำอาหาร เครื่องไหวต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการแสดงออกของฝีมือของฝ่ายหญิงในบ้าน หนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของการไหว้พระจันทร์คือโคมไฟ เปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตที่สว่างไสว มีความหมายทั้งเชิงสัญลักษณ์และในเชิงอรรถประโยชน์ใช้สอย สะท้อนคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมของชาวจีนที่สืบทอดกันมาแม้กระทั่งในหมู่คนไทยเชื้อสายจีน และภาพของความผูกพันในความเชื่อ เทศกาล พิธีกรรม ที่สร้างประสบการณ์ร่วมกัน เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ช่วยยึดโยงครอบครัวและสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

ทั้งนี้โคมไฟยังเป็นวัตถุเชิงประจักษ์ ที่ติดตั้งอยู่ภายในสถานที่จริงของชุมชน เพื่อสร้างบรรยากาศงานเทศกาลให้อบอุ่น เต็มไปด้วยแสงไฟและเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชุมชนและผู้คนในพื้นที่ ส่งต่อเรื่องราวที่เล่าขานกันสืบมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรูปลักษณ์ของโคมไฟในย่านเยาวราชและพื้นที่บริเวณอื่นในประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นรูปทรง โคมกลมทำจากวัสดุประเภทหวดเหล็กและผ้า

เมื่อสภาพแวดล้อมของการดำรงชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงและถูกรบกวนจากค่านิยมของวัฒนธรรมยุคใหม่ หรือการเปลี่ยนสถานะของประเพณีไหว้พระจันทร์ให้อยู่ในการดูแลของฝ่ายปกครองมากขึ้น ประกอบกับการที่ชุมชนไม่เข้าใจถึงแนวทางของการปรับตัวเข้ากับพลวัตของแต่ละช่วงเวลา ทำให้ประเพณีไหว้พระจันทร์ที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นเริ่มถูกลดคุณค่าและความสำคัญลงจากสังคมในปัจจุบัน นำมาสู่ภาวะการผลิตอุปกรณ์และเครื่องไหว้พระจันทร์ที่ลดลง โดยเฉพาะโคมไฟที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สำคัญของประเพณี

การออกแบบและจัดกิจกรรมครั้งนี้จึงเป็นโครงการต่อยอดจากการจัดกิจกรรมวิจัยในอดีตที่ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีการไหว้พระจันทร์และสัญลักษณ์ของงานไหว้พระจันทร์ที่กำลังสูญหายไป ผสมผสานร่วมกับงานกระดาษประดิษฐ์ของชุมชนเจริญไชยที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน นำมาสู่การรื้อฟื้นและร่วมมือพัฒนาผลิตภัณฑ์โคมไฟที่ทำมาจากวัสดุประเภทกระดาษอันมีความแตกต่างไปจากโคมไฟส่วนใหญ่ที่ทำมาจากวัสดุประเภทหวดและผ้า เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีการไหว้พระจันทร์และแนวทางการทำกระดาษประดิษฐ์ของชุมชนไปพร้อมกัน โดยเป็นการร่วมมือระหว่างนักวิจัยและชุมชน

แนวทางการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ในงานวิจัยครั้งนี้ได้นำโคมไฟมาตีความในมิติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งการเชื่อมโยงกับเนื้อหาและประเพณีไหว้พระจันทร์ การสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนในย่านเยาวราช และการผสมผสานระหว่างประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เกิดตลาดและรูปแบบของโคมไฟที่แตกต่างออกไป รวมถึงการพัฒนาให้โคมไฟที่ผลิตขึ้นสามารถนำไปประดับและใช้งานในสถานที่ต่าง ๆ ได้จริง การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งออกมาได้เป็นสองระยะที่สำคัญ ดังนี้

ระยะที่ 1 การออกแบบโคมไฟผ่านการใช้วัสดุจากกระดาษแข็ง

การศึกษาและพัฒนานวัตกรรมประเภทโคมไฟในระยะแรกเป็นการใช้วัสดุประเภทกระดาษแข็งมาใช้เป็นองค์ประกอบหลัก เพื่อตอบโจทย์การพัฒนางานกระดาษประดิษฐ์ให้มีมิติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น การศึกษา

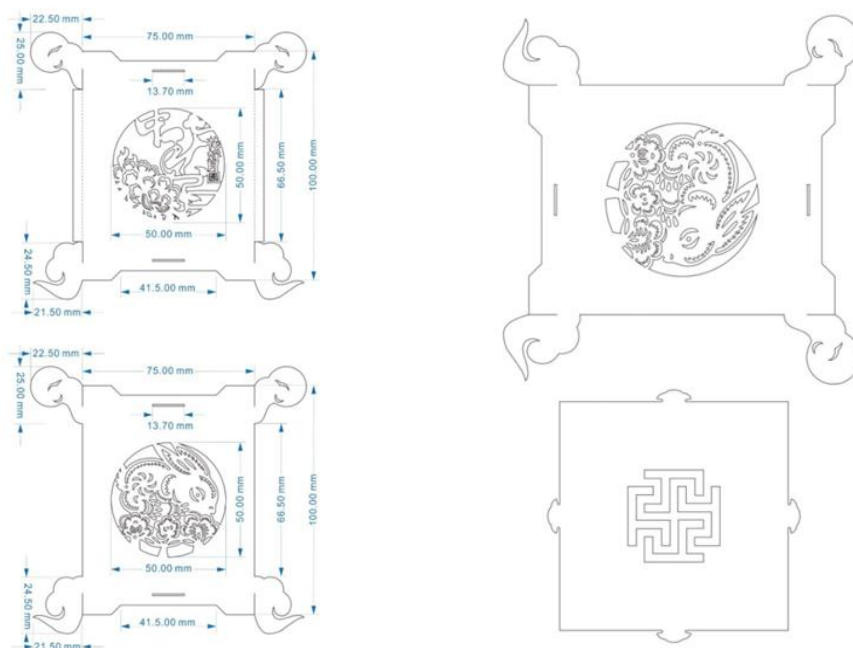
และออกแบบพัฒนาลวดลายและตัวของโคมไฟถูกกำหนดและวางไว้เป็นสองแ่งมุม ได้แก่ แบบโคมไฟตามเนื้อหา ประเพณีไหว้พระจันทร์ และแบบโคมไฟที่สะท้อนถึงวิถีชุมชนของเจริญไชย

แบบโคมไฟตามเนื้อหาประเพณีไหว้พระจันทร์

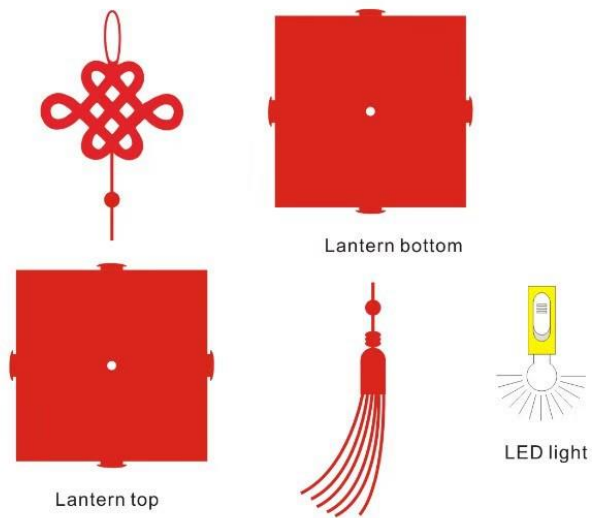
ประเด็นที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์คือการสะท้อนภาพของประเพณีไหว้พระจันทร์ที่กำลังสูญหายออกมาให้เห็นเด่นชัดขึ้น พร้อมกับปรับปรุงลักษณะของโคมไฟให้ทันสมัยเหมาะกับการนำมาใช้งานมากยิ่งขึ้น ทำให้จำเป็นต้องศึกษารูปแบบของโคมไฟจีนที่สวยงามและยังคงถูกต้องตามประเพณีที่ใช้ในประเทศจีน ทั้งในด้านของรูปลักษณ์โคมไฟ และสัญลักษณ์มงคลที่ปรากฏบนโคมไฟจีนโบราณ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้และผสมผสานกับสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาตามความเชื่อของชุมชนเจริญไชย

การศึกษาความหมายและสัญลักษณ์มงคลต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจาก คุณหลิวเหว่ย (Liu Wei) นักศึกษาปริญญาเอกจากประเทศจีน หลักสูตรการออกแบบนานาชาติ คณะมัณฑนศิลป์ มาช่วยคิดและวางแผน ออกแบบการใช้สัญลักษณ์ ลวดลายมงคลให้เข้ากับโคมไฟ นำมาสู่การสร้างและตีความลวดลายบนโคมไฟผ่านเรื่องราวของสุริยคติหรือฤดูกาลที่ร้อนที่สุด ส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ ปฏิทินจีนแบบโบราณ (ภูมิปัญญาการแบ่งช่วงพยากรณ์อากาศ) เรียกว่า ต้าฮุ (Great Heat) เนื่องจากสภาพอากาศของประเทศไทยร้อนอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับช่วงเวลาต้าฮุบนปฏิทินจีนแบบโบราณทั้งนี้ยังได้เฉพาะเจาะจงไปที่ช่วงฤดูที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลไหว้พระจันทร์ได้แก่ จงชุน (Zhong Chun) ผ่านการนำสัญลักษณ์และตัวอักษรที่เกี่ยวข้องมาจัดทำเป็นลวดลาย อาทิเช่น ดอกไม้มงคล สัญลักษณ์กระต่าย รูปวงกลมแทนพระจันทร์ เป็นต้น ผสมผสานกับสัญลักษณ์พุทธศาสนาของชุมชนเจริญไชย ก่อเกิดเป็นโคมไฟแบบกึ่งประเพณีที่มีรูปทรงแบบโคมไฟจีนโบราณ แต่มีรายละเอียดของสัญลักษณ์แบบใหม่ตรงตามเนื้อหาของเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย

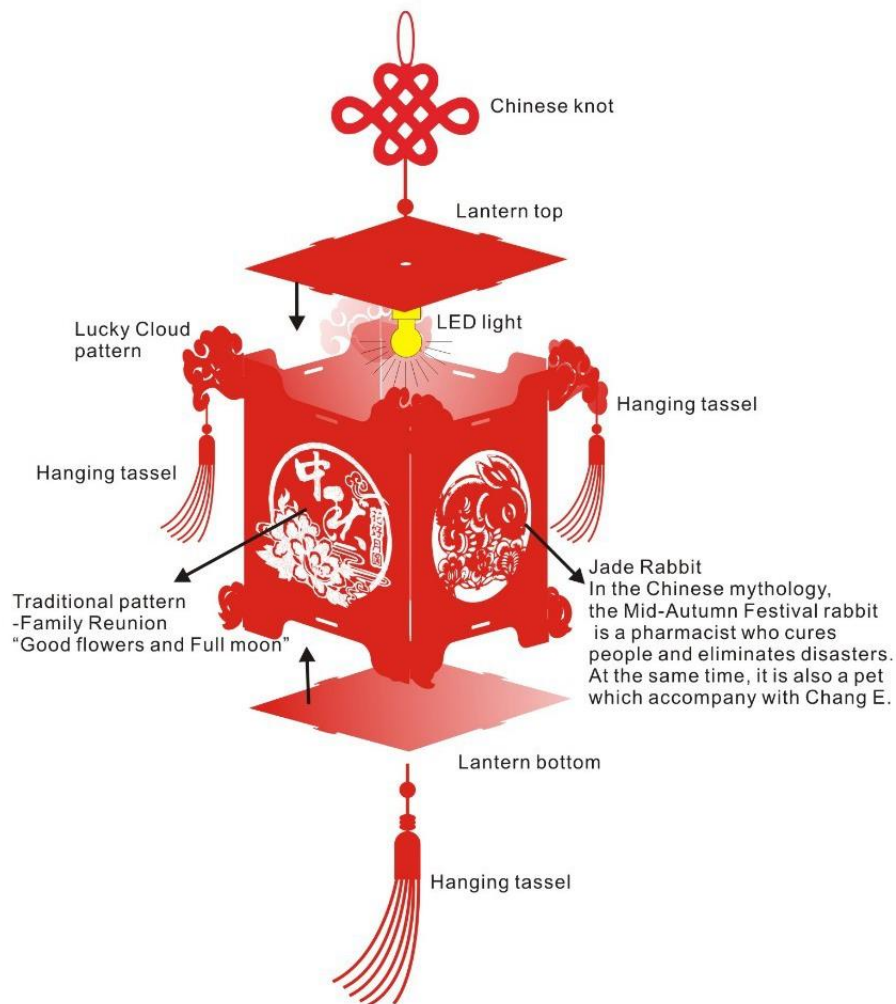
เพื่อตอบโจทย์ความนิยมของสังคมปัจจุบันที่รูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ต้องมีความทันสมัย รวดเร็วต่อการประกอบ และมีราคาที่ต้องได้หากทำเป็นสินค้าจริง พร้อมไปกับการคงความสำคัญของวัฒนธรรมเอาไว้ ทำให้รูปลักษณะของโคมไฟจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงในแง่ของกระบวนการผลิต และรูปทรงให้มีความรวดเร็วและทันสมัยมากขึ้น ผ่านการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางต่าง ๆ และความคิดเห็นถึงความคาดหวังต่อโคมไฟ เพื่อใช้เป็นทิศทางสำหรับการออกแบบโคมไฟให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด จนท้ายสุดได้ผลผลิตของโคมไฟที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละแผ่นมีรอยตัดและพื้นที่สำหรับเสียบประกอบโคมไฟเพื่อให้ขั้นตอนการประกอบมีลักษณะที่ง่ายและรวดเร็ว แตกต่างจากการพับกระดาษทั่วไปที่อาจต้องใช้เวลานาน ตรงกลางของสี่เหลี่ยมและมุมแต่ละด้านมีการประดับลวดลายประเพณีไหว้พระจันทร์ กระบวนการผลิตใช้วิธีการเขียนแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และใช้เทคนิคการตัดเลเซอร์ โดยตัดรูปทรงภายนอกและลายฉลุภายในบนวัสดุกระดาษแข็ง แล้วจึงนำไปประกอบเข้ากับหลอดไฟแอลอีดีเพื่อให้แสงสว่าง

ภาพที่ 3-3 รูปแบบแพทเทิร์นการออกแบบโคมไฟหัวพระจันทร์

ภาพที่ 3-4 แบบสรุปโคมไฟหัวพระจันทร์ แบบแยกชิ้นส่วนพร้อมอุปกรณ์ประกอบ

ภาพที่ 3-5 แสดงมิติและวิธีการประกอบโคมไฟไหว้พระจันทร์

ภาพที่ 3-6 ขั้นตอนการทดลองสร้างชิ้นงานต้นแบบด้วยการตัดกระดาษด้วยมือ

ภาพที่ 3-7 ผลงานต้นแบบคอมพิวเตอร์เมื่อประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้ว เทียบขนาดกับขวดน้ำ

แบบโคมไฟที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนเจริญไชย

นอกเหนือจากการยกระดับแนวทางการออกแบบโคมไฟผ่านมุมมองการตีความเชิงเนื้อหาและประเพณีการไหว้พระจันทร์ อัตลักษณ์ที่น่าสนใจและควรค่าแก่การปรับเปลี่ยนเป็นลวดลายบนโคมไฟอีกอย่างหนึ่งคือการเชื่อมโยงและสะท้อนเรื่องราวการดำรงชีวิตของผู้นภายในย่านเยาวราช โดยเฉพาะบริเวณชุมชนเจริญไชยที่โดดเด่นเรื่องของการจัดและสืบทอดประเพณีไหว้พระจันทร์ การดำเนินงานครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มนักศึกษาหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ศิลปะการออกแบบ คณะมัณฑนศิลป์ โดยให้นักศึกษาสำรวจและลงพื้นที่บริเวณย่านชุมชนเจริญไชย เข้ารับฟังการบรรยายเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนกับตัวแทนชุมชนบ้านเก่าเล่าเรื่อง และร้านขายเครื่องอุปโภค “เอี้ยะเซ่ง” เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน พร้อมกับได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานออกมา

ความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราชมากขึ้น ได้ส่งเสริมให้ขั้นตอนการออกแบบโคมไฟมีมิติทางความคิด ความลุ่มลึกของการถ่ายทอดสิ่งที่ได้พบเห็น และการสร้างแบบจำลองสามมิติที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน โดยแบบจำลองแต่ละชิ้นที่สร้างขึ้นได้คำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ เรื่องราวที่ต้องการสื่อ บริบทของสถานที่ และสีของกระดาด ตลอดจนการตกกระทบของแสงและเงา จนได้ผลงานที่โดดเด่นผ่านการคัดเลือกและวิพากษ์วิจารณ์จากคณาจารย์ สามารถนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์โคมไฟกระดาด สำหรับนำไปประดับตกแต่งชุมชนเจริญไชยในวันไหว้พระจันทร์

ลักษณะและรูปแบบของโคมไฟที่ประดิษฐ์ขึ้นมามีรูปทรง 8 เหลี่ยมแบ่งเป็น 4 ด้าน แต่ละด้านเป็นการผสมผสานและสะท้อนวิถีชุมชนเจริญไชย ผ่านการฉลุลวดลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไหว้พระจันทร์อันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น โดยใช้องค์ประกอบและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชน อาทิ พื้นที่บริเวณด้านหน้าบ้าน ปากตรอกทางเข้าของชุมชน จัดสร้างเป็นสภาพแวดล้อมและบริบทของเนื้อเรื่องที่กำลังดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องไปกับประเพณีไหว้พระจันทร์ อยู่บริเวณทั้ง 4 ด้านของโคมไฟ ประกอบไปด้วย วิถีชุมชนกับกระดาดไหว้เจ้า การจัดซุ้มไหว้พระจันทร์ ดวงจันทร์และกระต่าย ขนมน้ำไหว้พระจันทร์ จนได้รูปแบบโคมไฟที่เฉพาะเจาะจงมีความเป็นเอกลักษณ์สะท้อนชุมชนเพื่อนำไปทำเป็นต้นแบบโคมไฟที่ประดับประดาตามพื้นที่ของชุมชนเจริญไชย

พื้นที่ประดับโคมไฟ

1.

ปากตรอก

2.

หน้าบ้าน

3.

เอียงเซ่งกงซี

ภาพที่ 3-8 ภาพรายงานการลงพื้นที่ของนักศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลพื้นที่และวิเคราะห์ทัศนธาตุ นำมาสู่การได้รับแรงบันดาลใจของรูปทรงมาจากลักษณะด้านหน้าของอาคารตึกแถวของย่านชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 3-9 ลวดลายบนโคมไฟที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชนเจริญไชย ประกอบด้วย วิถีชุมชนกับกระต่ายไหว้เจ้า การจัดซุ้มไหว้พระจันทร์ ดวงจันทร์และกระต่าย ขนมนวันไหว้พระจันทร์

ภาพที่ 3-10 ผลงานโคมไฟที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนเจริญไชยเมื่อพัฒนางานสมบูรณ์

ภาพที่ 3-11 แสงและเงาที่ปรากฏขึ้นจากโคมไฟ สะท้อนให้เห็นถึงเงาทั้งสี่ด้านของโคมที่ฉลุวดลายเล่าเรื่องราววิถีชุมชน

ภายหลังจากการพัฒนาและยกระดับโคมไฟกระดาษออกมาในมิติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทางโครงการได้นำเสนอผลงานโคมไฟที่จัดทำขึ้นผ่านการนำไปประดับในพื้นที่ตรอกชุมชนเจริญไชย และร่วมจัดแสดงผลงานในนิทรรศการ โครงการ ดุโคม ชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์ ที่ร้านเอี้ยะเซ่ง กงซี ในวันศุกร์ที่ 13 กันยายน 2562 ตามแผนงานร่วมกับเทศบาลของชุมชน เพื่อเป็นการถ่ายทอดความหมายและความสำคัญระหว่างโคมไฟที่เป็นสัญลักษณ์ของประเพณีและวัฒนธรรมเยาวราชกับวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ผู้บริหารและบุคลากรมหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษา คนในชุมชน นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ผู้สนใจทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนและผู้สนใจทั่วไป

ภาพที่ 3-12 การนำโคมไฟกระดาษไปประดับตกแต่งพื้นที่ชุมชน

กระแสบริบทภายหลังการนำเสนอพบว่าเป็นที่ได้รับความสนใจต่อกลุ่มผู้เข้าร่วมและคนในชุมชน ทำให้ทางชุมชนเล็งเห็นถึงความแตกต่างของผลิตภัณฑ์โคมไฟแบบใหม่ที่จัดทำขึ้น ประโยชน์ที่ได้รับ ก่อให้เกิดความต้องการขยายผล นำมาสู่การขอความร่วมมือคณะวิจัยในการจัดทำกรอบระเบียบปฏิบัติการ (Workshop) ร่วมกับชุมชนเจริญไชย พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเจริญไชย สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกระดาษ เพื่อที่ได้ศึกษาเรียนรู้ นำไปพิจารณา และต่อยอดในเชิงธุรกิจต่อไป จนอาจนำมาสู่แนวทางการเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การนำโคมไฟมาเป็นของชำร่วย เป็นต้น

กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีลักษณะของการฝึกปฏิบัติการตัดกระดาษลวดลายมงคลของจีนที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของโคมไฟ เช่น ดอกไม้มงคล ดอกบัว ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนไทย สัญลักษณ์คางคก ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่งของจีน นำมาออกแบบจัดวางลวดลาย ที่เหมาะสมกับการพับและตัดกระดาษได้โดยง่าย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและนำเอาเทคนิคการตัดกระดาษนี้ไปพัฒนางานกระดาษประดิษฐ์ของผู้คนภายในชุมชน

ภาพที่ 3-13 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการการพับตัดกระดาษร่วมกับชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 3-14 ลวดลายของดอกไม้แดงที่เป็นส่วนหนึ่งการกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เข้าร่วมกับชุมชนเจริญไชย

ระยะที่ 2 การออกแบบโคมไฟผ่านการใช้วัสดุจากแผ่นพลาสติก

ภายหลังจากการพัฒนาและออกแบบโคมไฟที่ทำมาจากวัสดุประเภทกระดาษแข็ง พร้อมกับจัดแสดงไปตามพื้นที่ชุมชนพบว่าตัวของโคมไฟที่จัดทำขึ้นไม่สามารถทนต่อสภาพอากาศ โดยเฉพาะตอนที่ฝนตกได้ นำมาสู่การทรุดโทรมและชำรุดในเวลาต่อมา อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยในด้านของสภาพอากาศ ส่งผลให้วัสดุที่เป็นกระดาษแข็งไม่สามารถทนต่อการใช้งานภายใต้สภาพแวดล้อมที่ฝนตกได้เป็นระยะเวลานาน ก่อเกิดเป็นปัญหาการที่โคมไฟไม่สามารถใช้งานได้จริงเนื่องจากข้อจำกัดของสภาพอากาศ

ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการประชุมและปรึกษาระหว่างนักวิจัยและชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น จนได้ข้อตกลงที่เป็นผลอันพอใจของทั้งสองฝ่ายว่าอาจต้องมีการเพิ่มประเภทของวัสดุขึ้นสำหรับรับมือกับสภาพอากาศภายนอกที่ไม่เอื้ออำนวยต่อโคมไฟกระดาษ นำมาสู่การเลือกใช้วัสดุประเภทพลาสติกโพลีโพรพิลีน (Polypropylene) ที่มีคุณสมบัติให้แสงสามารถผ่านได้และป้องกันน้ำฝน ทำให้ผลิตภัณฑ์เกิดความคงทนและใช้งานได้จริงในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป

การดำเนินงานในระยะนี้ยังได้รับความร่วมมือจาก คุณหลิวเหว่ย (Liu Wei) นักศึกษาปริญญาเอก จากประเทศจีน คณะมัณฑนศิลป์ มาสานต่อและต่อยอดการสร้างสรรค์โคมไฟขึ้นมาใหม่ที่ปรับปรุงขึ้นจากเดิม พร้อมกับศึกษาลงพื้นที่สำรวจชุมชน สัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลทั้งในเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม กิจกรรม และ ประสบการณ์ร่วมกันของวัฒนธรรมประเพณีจีนในชุมชนไทยของชาวไทยเชื้อสายจีน มาพัฒนาลวดลายและการ ออกแบบโคมไฟให้พระจันทร์ต่อไป

แนวทางของการออกแบบระยะที่ 2 พบว่าเป็นการต่อยอดและพัฒนาจากรูปแบบโคมไฟระยะที่ 1 ที่มีลักษณะโคมไฟทรง 6 เหลี่ยมที่มี 4 ด้าน มาดัดแปลงและพัฒนาเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมแบบหกเหลี่ยมทรงปราสาท จีนที่มีความอลังการ เป็นที่นิยมและมีความหมายที่สูงส่งในเชิงวัฒนธรรมจีนทางด้านลวดลายสัญลักษณ์ที่ประดับ ตกแต่งบนโคมไฟยังได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาขึ้นจากระยะที่ 1 ผ่านมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีไหว้ พระจันทร์กับวิถีชีวิตของชุมชนย่านเยาวราช ที่มีการสืบสานประเพณีไหว้พระจันทร์ การจัดงานและโต๊ะหมู่บูชาเมื่อ มาถึงวันเทศกาล เป็นช่วงเวลาที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัวและสังคมเยาวราชมาตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน จนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญและควรค่าแก่การออกแบบและตีความให้กลายเป็นผลงานชิ้นเดียวกัน

ทำให้การออกแบบโคมไฟชุดระยะที่ 2 เป็นการต่อยอดทั้งด้านวัสดุ รูปทรงและเนื้อหาของโคมไฟ จากระยะที่ 1 ให้มีความสมบูรณ์ สวยงามและเหมาะสมต่อการใช้งานจริงมากขึ้น ทั้งนี้ยังมีการพัฒนานำเอาโคมไฟ กระดาษที่ได้คิดค้นในระยะที่ 1 มาปรับเปลี่ยนวัสดุเป็นพลาสติก เพื่อนำมาใช้ประกอบภายในเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ จัดขึ้นภายในชุมชนเลื่อนฤทธิ์

โคมไฟแบบใหม่ที่ผลิตขึ้นมีขนาดราว 60 x 60 x 130 เซนติเมตร วัสดุทำมาจากแผ่นพลาสติก ประเภท โพลีโพรพิลีน (Polypropylene) โครงสร้างของโคมไฟเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมแบบหกเหลี่ยม ทรงปราสาทจีน ต่อยอดมาจากการออกแบบโคมไฟที่เคยจัดทำขึ้น พร้อมกับใช้รูปแบบของเทคนิคการตัดกระดาษแบบจีนเพื่อสร้าง ลวดลาย และเทคนิคการประกอบโครงสร้างแบบถอดประกอบได้

การที่รูปทรงและขนาดของโคมไฟมีความแตกต่างออกไปจากโคมไฟอื่น เนื่องจากการจัดทำครั้งนี้ ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความโดดเด่นและอัตลักษณ์ของโคมไฟในวันไหว้พระจันทร์ เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมงานเกิดความรู้ และความตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีไหว้พระจันทร์ที่จัดขึ้น ผนวกกับพื้นที่การจัดแสดงที่ค่อนข้างกว้างเหมาะ สำหรับการทำโคมไฟแบบชิ้นใหญ่ให้เกิดการสะดุดตาและเป็นที่สนใจ ทำให้การออกแบบรูปทรงที่แปลกตากับขนาดที่ ใหญ่ของโคมไฟ นำมาสู่พื้นที่ในการสร้างสรรค์สำหรับการฉลุลวดลายที่สามารถสะท้อนรายละเอียดและเรื่องราวของ ประเพณีและวิถีชีวิตได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ พร้อมกับสามารถใส่องค์ประกอบที่เป็นสัญลักษณ์เพิ่มเติมได้บนโคมไฟ

สัญลักษณ์และลวดลายที่ปรากฏบนโคมไฟแต่ละตำแหน่งได้รับแรงบันดาลใจที่มาจากที่แตกต่างกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) พื้นที่บริเวณด้านบนสุดของโคมไฟ เป็นลวดลายเทพเจ้ากระต่ายทรงช้าง ตามคติของประเพณีไหว้ พระจันทร์แบบจีน

- 2) บริเวณกรอบด้านบนเหนือส่วนลำตัวของโคมไฟ เป็นลวดลายที่ออกแบบมาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนในย่านเยาวราช โดยเฉพาะอาคารที่มาจากชุมชนเลื่อนฤทธิ์และชุมชนเจริญไชย
- 3) บริเวณส่วนลำตัวทั้งหกด้าน เป็นการออกแบบลวดลายที่มาจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้นในชุมชนระหว่างเทศกาลไหว้พระจันทร์ทั้งหมดสามเรื่อง ประกอบด้วย ภาพการเฉลิมฉลองวันไหว้พระจันทร์ในครอบครัวด้วยอาหารมื้อใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ ภาพการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ และภาพการประดับประดาสถานที่ด้วยโคมและขนมไหว้พระจันทร์
- 4) บริเวณขอบด้านล่างของโคมไฟ เป็นการออกแบบลวดลายด้วยดอกบ๊วยหรือดอกเหมย (Plum Blossom) ดอกไม้ประจำสาธารณรัฐจีน สื่อความหมายถึงความเข้มแข็ง มั่นคงและอดุสาหะเนื่องจากสามารถบานสะพรั่งที่สุดได้แม้ท่ามกลางหิมะในฤดูหนาว
- 5) บริเวณด้านใต้ของโคมไฟ ถูกออกแบบให้เป็นรูปตราสัญลักษณ์ตัวอักษรของชุมชน เมื่อติดไฟเข้าไปด้านในโคมไฟ ตราสัญลักษณ์จะสะท้อนเป็นเงาออกมาทั้งพื้นด้านล่าง เป็นอีกเอกลักษณ์ที่สวยงามและแตกต่างจากโคมไฟไหว้พระจันทร์ทั่วไป

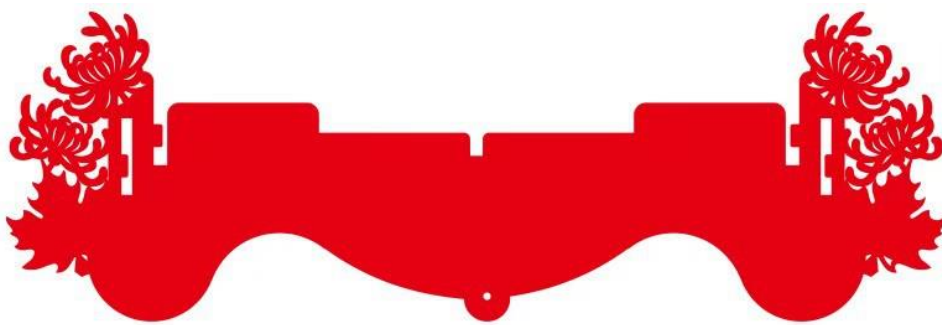
ภาพที่ 3-15 ลวดลายเทพกระต่ายทรงช้าง ตามคติของประเพณีไหว้พระจันทร์แบบจีน

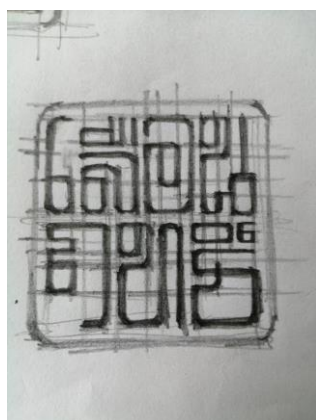
ภาพที่ 3-16 การใช้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนในย่านเยาวราช มาออกแบบเป็นสัญลักษณ์ที่อยู่บนโคมไฟ

ภาพที่ 3-17 ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนระหว่างเทศกาลไหว้พระจันทร์ ประกอบด้วย การเฉลิมฉลองวันไหว้พระจันทร์ในครอบครัวด้วยอาหารมื้อใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ และการประดับประดาสถานที่ด้วยโคมและขนมไหว้พระจันทร์ตามลำดับ

ภาพที่ 3-18 ผลงานการออกแบบส่วนล่างของโคมไฟด้วยลวดลายดอกบัว

ภาพที่ 3-19 แบบร่างการออกแบบตราสัญลักษณ์ตัวอักษรของชุมชนเลื่อนฤทธิ์

ภาพที่ 3-20 โคมไฟระยະที่ 2 เมื่อเสร็จสมบูรณ์ได้ถูกนำไปติดตั้งภายในชุมชนเจริญไชย (ซ้าย) และชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (ขวา)

นอกเหนือจากการออกแบบและพัฒนาโคมไฟเพื่อประดับตามงานเทศกาล ผลจากการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการและกระบวนการออกแบบที่ผ่านมายังพบว่ามิติของโคมไฟกระดาษสามารถนำมาพัฒนาเป็นสินค้าของชำร่วยที่ดูสวยงามและทันสมัย ผ่านการลดขนาดของโคมไฟกระดาษให้เล็กลงเหมาะสำหรับการนำไปประดับตกแต่งห้อง พร้อมจัดใส่บรรจุภัณฑ์ที่ส่งเสริมต่อการกระตุ้นให้โคมไฟสวยงามมากยิ่งขึ้น การต่อยอดผลิตภัณฑ์โคมไฟนี้ถือเป็นหนึ่งในแนวทางที่น่าสนใจสำหรับการพัฒนาชุมชนให้ก้าวไปต่อยอดธุรกิจและอาชีพของตนเอง นำมาสู่การเพิ่มคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ได้จากการขยายกลุ่มผู้บริโภคเพิ่มขึ้นจากการจัดทำของชำร่วยที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของย่านเยาวราช

ภาพที่ 3-21 รูปแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟกระดาษที่จัดทำเป็นสินค้าของชำร่วย

1.1.2 การออกแบบและผลิตผลิตภัณฑ์ บัตรอวยพรสามมิติ

สืบเนื่องมาจากการที่ย่านเจริญไชยเป็นศูนย์กลางที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทยของการค้าขายชุดกระดาษไหว้เจ้าและข้าวของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวจีน ทั้งงานแต่งงาน งานศพ และงานศาลเจ้า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระดาษไหว้เจ้าของชุมชนเจริญไชยสามารถสรุปออกมาได้เป็นสองรูปแบบคือผลิตภัณฑ์ใน

งานมงคลและงานอวมงคล โดยกระดาษไหว้เจ้าประเภทงานอวมงคลใช้สำหรับการเผาทั้งหมด ส่วนกระดาษไหว้เจ้าประเภทมงคลของชุมชนมีทั้งแบบใช้ในการเผาและไม่ใช้เผา

ขณะเดียวกันการศึกษาปัญหาเรื่องของมลภาวะที่มาจากการเผากระดาษไหว้เจ้าในพิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ ของคณะนักวิจัยจากคณะมัณฑนศิลป์ ร่วมกับคณะวิทยาการจัดการและคณะวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานกระดาษประดิษฐ์ที่ถือเป็นภูมิปัญญาในการทำกระดาษไหว้เจ้าของชุมชนเจริญไชยมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมและพิธีกรรม จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาจำหน่ายเป็นที่ระลึกได้อย่างไม่ต้องเกิดการเผา อีกแง่มุมหนึ่งคือเน้นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในงานมงคลแบบไม่เผา นำมาสู่การช่วยลดปริมาณการใช้กระดาษลงได้อย่างมีนัยยะสำคัญ เพื่อลดมลพิษทางอากาศที่เกิดจากการเผากระดาษไหว้เจ้า พร้อมกับการอนุรักษ์และสืบสานต่อการปฏิบัติของประเพณี ความเชื่อของชุมชนที่มีอยู่เดิม โดยมีวัตถุประสงค์ในการออกแบบดังนี้

- 1) สร้างบัตร ข้อความ สัญลักษณ์มงคลตามความเชื่อทางวัฒนธรรมจีน โดยหาเทคนิคที่ทำให้เกิดความประทับใจสวยงาม
- 2) ส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรักที่อยากจะเก็บรักษาบัตรมงคลไว้และนำกลับมาใช้ใหม่
- 3) รณรงค์ลดเลิกการเผากระดาษเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการทำบุญทำกุศล

บัตรอวยพรถือเป็นงานกระดาษประดิษฐ์อย่างหนึ่งที่เป็นตัวแทนของการส่งความสุข ข้อความ ความหมายมงคลให้กับผู้ได้รับให้เกิดกำลังใจหรือความรู้สึกที่ดี ทำให้การออกแบบกระดาษอวยพรจำเป็นต้องคำนึงถึงรูปแบบ รูปทรงที่สวยงามเพื่อถ่ายทอดให้ผู้ได้รับเกิดความประทับใจ การตกแต่งและออกแบบลักษณะของกระดาษภายในบัตรอวยพรจึงเต็มไปด้วยเทคนิคที่ซับซ้อนและใช้ฝีมือในการทำ เทคนิคที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือการทำกระดาษแบบสามมิติ (Pop – up) หรือการทำให้ข้อความสัญลักษณ์และความหมายที่ส่งไปผูกและทะลุออกมาอย่างโดดเด่น จนเป็นที่น่าประทับใจของผู้ได้รับ นำมาสู่ความรู้สึกที่ต้องการเก็บรักษา

การออกแบบดังกล่าวพบว่าสอดคล้องกับแนวทางการทำงานกระดาษประดิษฐ์ของชุมชนเจริญไชยที่มีการออกแบบกระดาษไหว้เจ้าเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ ในลักษณะสามมิติเพื่อใช้สำหรับพิธีกรรมที่จัดขึ้น ทำให้เกิดแนวความคิดในการผสมผสานบัตรอวยพรและเทคนิคการทำกระดาษแบบสามมิติเข้าด้วยกัน เพื่อต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์มงคลรูปแบบที่ไม่เผาให้สวยงามและดึงดูดความสนใจให้ผู้บริโภคมีแนวโน้มในการเปลี่ยนพฤติกรรมมาหยิบและเลือกซื้อสินค้าแบบที่ไม่เผาดีกว่าแบบเผามากขึ้น

การทำงานเบื้องต้นได้พัฒนาเทคนิคการตัดกระดาษเข้ากับการทำบัตรอวยพรแบบ 3 มิติ (Pop-up card) ผ่านการศึกษากลไกจากผลิตภัณฑ์กระดาษต่าง ๆ ที่ใช้รูปแบบและกลไกสามมิติตามกรอบที่ศึกษา รูปแบบและกลไกที่นิยมพบว่าเป็นการพับกระดาษแบบออริกามิ (Origami) ผสมผสานกับการพับกระดาษที่สร้างให้เกิดการเคลื่อนไหวขณะทำการเปิดและหรือปิดกระดาษ ส่วนของการเลือกใช้เนื้อกระดาษพบว่าข้อมูลการสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ต่าง ๆ มองว่าไม่จำเป็นต้องใช้กระดาษไหว้เจ้าเนื่องจากเนื้อกระดาษมีคุณสมบัติที่บาง และอาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความเชื่อทางประเพณีที่อาจนำมาสู่อุปสรรคต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ในเวลาต่อมา พร้อมกับการนำเสนอว่าควรใช้กระดาษที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและเนื้อวัสดุที่ดีมากกว่า เหมือนกับการถือของการทำโคมไฟกระดาษ

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้สอบถามกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเจริญไชย เพื่อเล็งหาเทศกาลที่เป็นมงคลเหมาะสมสำหรับการจัดทำบัตรอวยพร นำมาสู่การได้คัดเลือกเทศกาลตรุษจีนที่เป็นเทศกาลมงคลของจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช และย่านอื่น ๆ ให้ความสนใจในเทศกาลนี้มาเป็นเรื่องราวหลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ่านการศึกษาสัญลักษณ์ และข้อความที่เป็นมงคลในช่วงเทศกาล อาทิเช่น การใช้ลวดลายดอกอิ่งซุนฮวา (Winter Jasmine) ที่เป็นดอกไม้สีเหลืองที่ผลิบานในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิหรือช่วงเวลาของเทศกาลตรุษจีนพอดี หรือตัวอักษรจีนที่กล่าวถึงถึงความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น โดยได้รับความร่วมมือจากผู้มีความรู้ทางภาษาและวัฒนธรรมจีน พร้อมก็นำมาทบทวนประเมินผลกับตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

ภายหลังจากการจัดทำต้นแบบและนำเสนอต่อชุมชนเจริญไชยสำหรับวัดผลว่าผลิตภัณฑ์มีประสิทธิภาพพอสำหรับการต่อยอดทางธุรกิจมากนักน้อยเพียงใด ผลจากข้อสรุปที่ได้พบว่าผลิตภัณฑ์บัตรอวยพรที่ระลึกในเทศกาลตรุษจีนอันเป็นมงคลนี้ สามารถทำเป็นของที่ระลึกได้และต่อยอดต่อไปได้ นำไปสู่แนวทางการประเมินวัดผลเชิงของการผลิตและความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดตั้งราคาที่มีความเหมาะสมต่อตลาดผู้ผลิตและผู้บริโภค

ภาพที่ 3-22 ตัวอย่างบัตรอวยพร 3 มิติ ต้นแบบที่ศึกษาเรื่องกลไกการ pop up กระดาษในรูปแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 3-23 ตัวอย่างต้นแบบบัตรอวยพรที่สื่อถึงฤดูใบไม้ผลิด้วยสัญลักษณ์ผีเสื้อและดอกไม้ประจำฤดูใบไม้ผลิ

ภาพที่ 3-24 บัตรอวยพรวาดลายวัว (ปีฉลู) ที่เปิดเผยให้เห็นคำอวยพรภาษาจีน (Happy Chinese New Year) และมีข้อความภาษาอังกฤษกำกับ Happy Chinese New Year 2021

ภาพที่ 3-25 ผลงานกระดาษพับสามมิติ ที่สื่อถึงความอยู่เย็นเป็นสุข (Ping An)
เน้นเรื่องสุขภาพการอยู่ดีกินดี และมีสุขภาพดี ตามความเชื่อและแนวโน้มของการอวยพรในปี 2021

ภาพที่ 3-26 ผลงานต้นแบบกระดาษสร้างสรรค์แนวคิด ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ประกอบไปด้วยคำอวยพรมั่งมีศรีสุข
เป็นต้นแบบประติมากรรมกระดาษที่ได้รับการประเมินผลจากชุมชนเครือข่ายว่าเป็นงานที่น่าสนใจ

1.2 ผลิตภัณฑ์เซรามิก

เยาวราชเป็นย่านเมืองเก่าที่มีอัตลักษณ์เป็นที่น่าจดจำแก่ผู้มาเยือนผ่านความโดดเด่นของนิเวศและสภาพแวดล้อมภายในย่านทั้งป้ายการค้า ตลาดค้าส่งและปลีกสินค้านานาชนิด ร้านอาหาร ศาลเจ้า และย่านชุมชนบรรยากาศของย่านเยาวราชที่มีสีสันทั้งกลางวันและกลางคืนเปรียบเสมือนภาพลักษณ์ที่โยงโยกลับไปสู่อดีต ในทางกลับกันย่านเยาวราชกำลังถูกผสมผสานด้วยวัฒนธรรมร่วมสมัยจากโครงการพัฒนาอาคารที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

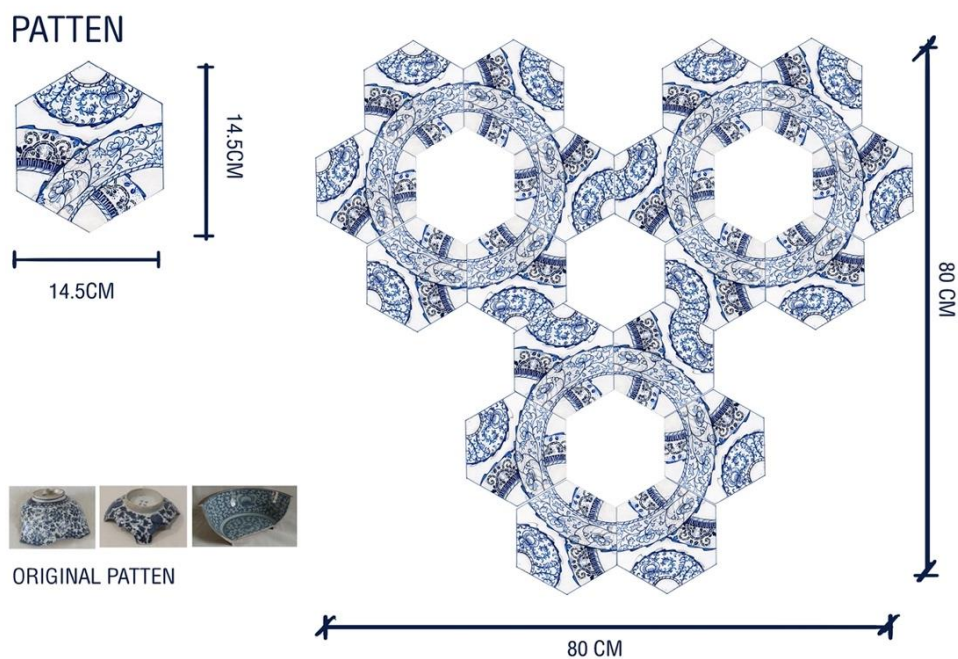
โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) เป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มดังกล่าว หากไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงแบบพลิกโฉมภูมิทัศน์ แต่เป็นการอนุรักษ์โดยคงลักษณะอาคารเก่าและสิ่งแวดล้อมไว้ให้เหมือนเมื่อแรกสร้างชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 5 นำมาสู่การเป็นแหล่งดึงดูดใจให้ผู้คนมาเยือนย่านเยาวราชได้อีกแห่งหนึ่ง การดำเนินโครงการพบว่าการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ผ่านรูปแบบและการก่อตัวจากชั้นดินในอดีต ให้ความรู้ถึงบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนได้ลึกซึ้งมากขึ้น ระหว่างการปฏิบัติงานการขุดค้นพบวัตถุโบราณประเภทเศษภาชนะดินเผาที่มีลักษณะเป็นเครื่องลายครามโบราณแบบจีน ลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะต่างมีความโดดเด่นและสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ไปพร้อมกับการสื่อถึงความเชื่อมโยงทางความเชื่อและประเพณีของชาวจีนแผ่นดินใหญ่กับคนไทยเชื้อสายจีนมาเป็นระยะเวลานาน

นอกจากโบราณวัตถุที่อยู่ใต้ดิน ร่องรอยและคุณค่าทางสถาปัตยกรรมบนดินของชุมชนที่มีการปรับปรุงองค์ประกอบของอาคารให้มีลักษณะที่ดั้งเดิมไว้ถือเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญสะท้อนให้เห็นถึงภาพและกลิ่นอายวิถีชีวิตผู้คนในอดีต ไปพร้อมกับการดึงดูดใจกลุ่มนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ทำให้ทั้งองค์ประกอบของอาคารแบบดั้งเดิมและลวดลายที่อยู่บนเครื่องถ้วยลายครามโบราณเป็นวัตถุทรงคุณค่าผสมผสานสุนทรียภาพของลวดลายเข้าไว้กับความหมายทางประวัติศาสตร์ เหมาะสำหรับการนำมาต่อยอดและสร้างเป็นแนวทางพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบของสินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทต่าง ๆ เพื่อต่อยอดและพัฒนาทุนทางด้านวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยเฉพาะชุมชนเลื่อนฤทธิ์ที่เป็นแหล่งข้อมูลการขุดค้น

ภาพที่ 3-27 เศษภาชนะเครื่องลายครามที่ได้จากการขุดค้น (ซ้าย)
สถาปัตยกรรมภายในชุมชนเลื่อนฤทธิ์ที่ได้รับการอนุรักษ์ (ขวา)
(ที่มา: บริษัท ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ จำกัด)

กระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เซรามิกผ่านองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมและลวดลายเครื่องลายครามโบราณแบบจีนได้รับความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับชุมชนเลื่อนฤทธิ์ และศิลปินนักออกแบบ ผ่านการจัดกิจกรรมพัฒนางานศิลปะต้นแบบเพื่อต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้ทางโครงการยังได้เชิญให้ศิลปินรุ่นใหม่มาร่วมตีความเกี่ยวกับมุมมองเยาวราชในมิติต่าง ๆ ออกมาเป็นงานสร้างสรรค์ คุณพิชชากร ชวนรุ่งเรือง ศิลปินเครื่องปั้นดินเผา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายภาชนะลายครามแบบจีนที่พบจากการขุดค้นทั้งรูปสัตว์ ดอกไม้ และลายเส้นที่มีความหมายตามความเชื่อของชาวจีน และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนเลื่อนฤทธิ์ ก่อเกิดเป็นงานต้นแบบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทั้งสอง ในส่วนของทรัพยากรลวดลายทางศิลปินได้คัดเลือกลวดลายบางส่วนมาติดต่อประกอบกันขึ้นใหม่ เป็นลวดลายที่ขยายต่อกันออกไปได้ไม่รู้จบพร้อมกับทดลองเขียนลงบนภาชนะทรงหกเหลี่ยมเพื่อสร้างเป็นงานต้นแบบ

ภาพที่ 3-28 ภาพร่างเค้าโครงผลงานสร้างสรรค์ชุดลายมรดกของ พิชชากร ชวนรุ่งเรือง

ทั้งนี้ยังได้ต่อยอดและพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์เซรามิกเพิ่มมากขึ้น เช่นการออกแบบชิ้นงานเซรามิกประเภทจานวงกลม หกเหลี่ยมหรือทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยใส่ลวดลายครามโบราณแบบจีนที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีเข้าไปในทุกชิ้นงาน ตลอดจนการพัฒนาให้กลายเป็นเค้าโครงต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่นำเอาลวดลายจากภาชนะดินเผามาใช้เล่นได้จริง ผ่านการนำเอาลวดลายมาจัดเรียงและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกัน

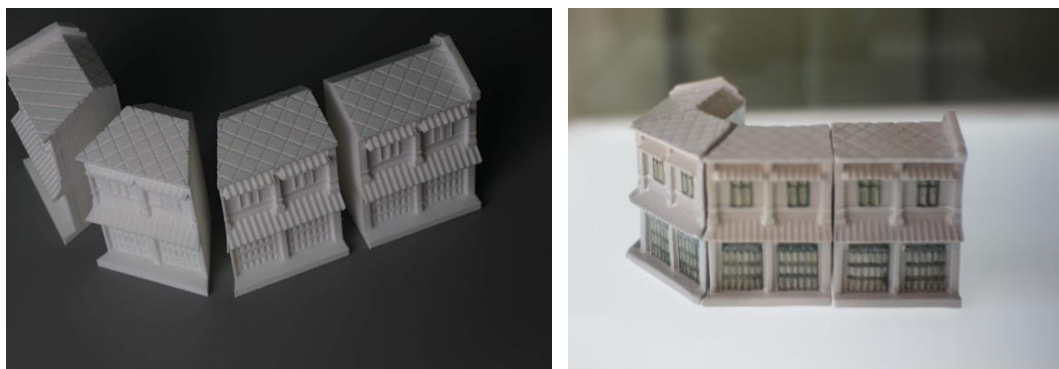
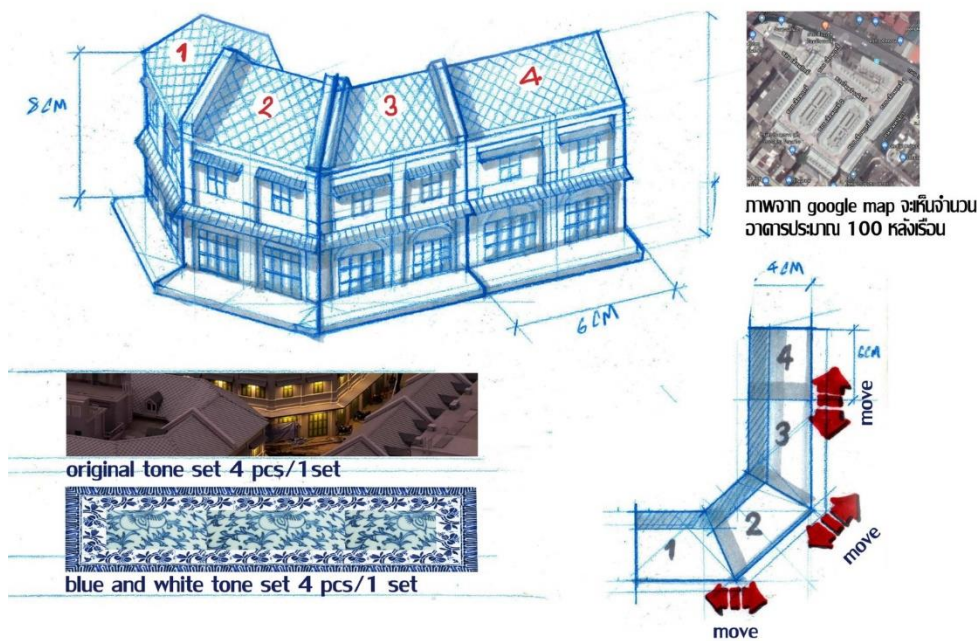

ภาพที่ 3-29 การออกแบบลวดลายและภาชนะเครื่องเคลือบเขียนสีพัฒนาขึ้นจากโบราณวัตถุที่ขุดพบในชุมชน

ภาพที่ 3-30 ภาพร่างเค้าโครงรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้เล่นได้จริง

ทางด้านทุนทางวัฒนธรรมที่มาจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนเล่นฤทธิ์ทางศิลปินได้ย่อขนาดของรูปทรงอาคารของชุมชนเป็นแบบจำลองเซรามิกขนาดเล็กจำนวน 4 ชิ้นที่สามารถนำมาต่อกันเป็นแผงผังกลุ่มอาคารของชุมชนเล่นฤทธิ์ได้ตามของจริง โดยรายละเอียดการตกแต่งผลิตภัณฑ์สามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ การตกแต่งด้วยการเขียนลายครามตามแบบภาชนะและการตกแต่งด้วยการอ้างอิงสีจากตัวอาคารจริง ผลลัพธ์ของการออกแบบภาชนะเครื่องเคลือบจากลวดลายครามและแบบจำลองอาคารของชุมชน ทำให้ได้ต้นแบบผลผลิตที่ชุมชนและผู้ประกอบการด้านศิลปะในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดเชิงพาณิชย์ได้

ภาพที่ 3-31 การพัฒนาโมเดลอาคารเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชน

นอกเหนือจากการพัฒนาต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มาจากกลดลายจากภาชนะและสถาปัตยกรรมของย่าน เยวราชให้กลายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถต่อยอดได้ทางเศรษฐกิจ พบว่าทางโครงการยังได้ทดลองออกแบบ ผลิตภัณฑ์ผ่านแง่มุมและประเด็นอื่นที่น่าสนใจที่ได้ร่วมการวิจัยไปพร้อมกันได้แก่การพัฒนาและต่อยอดเมนูอาหารของ เยวราช

อาหารคือหนึ่งในปัจจัยของการดำรงชีวิตของคนในสังคม แต่ละครอบครัวหรือชุมชนต่างมีแนวทางและ วิธีการประกอบอาหารที่แตกต่างกันไป ย่านเยวราชถือเป็นพื้นที่เก่าแก่ที่ผู้คนชาวไทยเชื้อสายจีนได้อยู่อาศัย ทำให้ รสชาติ รูปลักษณ์และพฤติกรรมการรับประทานอาหารถูกสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น อาจกล่าวได้ว่าเมนูอาหารของย่าน เยวราชเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ที่อยู่คู่กับชุมชนอย่างยาวนาน ทั้งนี้หนึ่งในปัจจัยที่ส่งเสริมให้อาหารมี หน้าที่น่ารับประทาน รักษาคุณภาพของความอร่อยและสร้างมูลค่าให้กับอาหารได้มากขึ้นคือภาชนะสำหรับใส่ อาหาร

จากที่มาและคุณค่าดังกล่าวส่งผลให้ทางโครงการได้ทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทถ้วยชามสำหรับใส่ อาหาร ผ่านการติดต่อและประสานงานกับผู้คนภายในชุมชน นำมาสู่กิจกรรมเชิงทดลองในลักษณะห้องปฏิบัติการทาง

สังคม (Social Lab) เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางศิลปะระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการภายในชุมชน และนักวิจัย พร้อมกับผลิตภัณฑ์ที่สามารถต่อยอดและมูลค่าเพิ่มให้กับผู้ประกอบการในพื้นที่ต่อไปได้ ทำให้ทางโครงการได้ติดต่อ คุณพลเสฏฐ์ โลหะชาละธนกุล อุ่น พอทเทอรี (Aoon Pottery) ศิลปินช่างปั้นภาชนะเครื่องเคลือบในชุมชนที่ตั้งสตูดิโออยู่ในย่านเยาวราชผลิตถ้วยชา ชามและภาชนะสำหรับสำหรับอาหาร มาร่วมมือออกแบบผลิตภัณฑ์ผ่านโจทย์ที่ต้องการชามข้าวต้มที่ใช้กับสำหรับอาหารของชาวจีน เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและมีรากฐานจากชุมชน

ภาพที่ 3-32 การพูดคุยระหว่างนักวิจัยและคุณพลเสฏฐ์ โลหะชาละธนกุล
ศิลปินในชุมชนสำหรับแนวทางการพัฒนาถ้วยข้าวต้ม

ผลจากการทดลองออกแบบพบว่าได้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นถ้วยข้าวต้มออกมา 3 แบบ สำหรับใส่ข้าวต้ม 3 ชนิดที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของข้าวต้มที่พบในวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของชุมชนย่านเยาวราช ได้แก่ ข้าวต้มแบบน้ำเยอะ (นิยมใช้ข้าวเก่า) ข้าวน้ำกลางและข้าวน้ำน้อย (นิยมใช้ข้าวใหม่) โดยได้นำผลิตภัณฑ์ไปทดลองใช้ในกิจกรรม “ถอดรหัสวัฒนธรรม เจียะม้วย กินข้าวต้มวิถีคนเยาวราช” ณ ร้านจิ้นเฮง เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ และวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2563 จนได้ผลตอบรับว่าขนาดของภาชนะมีผลต่อความร้อนของข้าวต้มตลอดระยะเวลาการกิน รูปทรงบริเวณส่วนก้นของภาชนะมีผลต่อการหยิบจับ และสีสันทของชามให้ความรู้สึกต่างกันไป การทดลองและผลตอบรับจากการเสวนา นำไปสู่การเป็นแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม อุ่น พอทเทอรี (Aoon Pottery) ต่อไป

ภาพที่ 3-33 ผลิตภัณฑ์ถ้วยข้าวต้มทั้งสามรูปแบบจากกลุ่มอุ้น พอทเทอร์รี่ (Aoon Pottery)

1.3 ชาและขนมไหว้พระจันทร์

อาหารจีนถือเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่นอยู่คู่กับย่านเยาวราชมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนนับได้ว่าย่านเยาวราชมีการประกอบอาหารจีนที่หลากหลายเมนูและเป็นศูนย์รวมของ วัตถุประสงค์ในการประกอบอาหารจีนที่สำคัญ นอกจากคุณค่าของการสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในอดีตผ่านการสะท้อนจากอาหาร บริบทของอาหารจีนยังถูกผนวกและเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีและเทศกาลสำคัญของชาวจีนเชื้อสายไทยที่อยู่ในเยาวราช โดยเฉพาะขนมที่ปรากฏเป็นตัวเชื่อมโยงอย่างมีนัยกับเทศกาล ธรรมเนียมการไหว้เจ้าที่ปัจจุบันยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดดำรงอยู่มาเสมอจากรุ่นสู่รุ่น อาทิเช่น เทศกาลโคมไฟที่ต้องมีขนมบัวลอยและเจดีย์น้ำตาล เทศกาลแข่งมังกรที่ต้องมีขนมเปี๊ยะกับขนมนก หรือเทศกาลวันไหว้บ๊ะจ่างที่ต้องมีขนมบ๊ะจ่าง เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าเทศกาลกับขนมไหว้ถือเป็นของที่คู่กันอันสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอาหารที่มีต่อประเพณีวัฒนธรรมของจีนที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เครื่องดื่มประเภทหนึ่งที่เป็นของคู่กันทางวัฒนธรรมตะวันออกกับขนม ได้แก่ชาที่ถือเป็นเครื่องดื่มในสายเลือดและวิถีชีวิตของชนชาวจีนแผ่นดินใหญ่และชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช การดื่มชาเปรียบเสมือนเป็น

เสพผลงานศิลปะทั้งในแง่ของรูป รส กลิ่นและเสียง ที่มาจากการริเริ่มและบรรลุถึงวิถีแห่งธรรมชาติตามความคิดของ ลัทธิเต๋า ทำให้เขาเป็นเครื่องดื่มน้ำที่มีประโยชน์ สร้างความหมายที่ลุ่มลึกในสังคมจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมภายในชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงและถูกรบกวนจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามา ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับชาและขนมไหว้เจ้าต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วให้เข้ากับนักท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมที่กำลังเติบโตขึ้น พร้อมกับดำรงวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมไว้ ภายใต้กิจกรรมการพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช ที่ต้องการตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ที่สำคัญได้แก่ ทำความเข้าใจถึงกระบวนการ การดำรงอยู่ของเทศกาลตรุษจีนผ่านรูปแบบชาและขนม สำหรับการนำมาไหว้เทพเจ้าในบริบทร่วมสมัย และนำเสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และรูปแบบการจัดชาและขนม ของเทศกาลตรุษจีนให้เหมาะสม ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อมุ่งค้นหาค้นหาสัญลักษณ์ ความหมายของชาและขนมที่ใช้ในการไหว้เทพเจ้าในเทศกาลตรุษจีน โดยพยายามรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาและขนมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีน ทั้งที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมในอดีต ความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และการดำรงคงอยู่สำหรับอนาคต

เพื่อตอบโจทย์เป้าประสงค์ให้เกิดการแลกเปลี่ยนและขับเคลื่อนองค์ความรู้ของวัฒนธรรมจีนผ่าน ขนม ชา และบริบทการไหว้เจ้า ทำให้ทางโครงการจัดงานเสวนา “สัญลักษณ์ ความหมายของ ชา ขนม เทพเจ้า ในเทศกาลตรุษจีน” และการสาธิตกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการชงชา ในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2563 ขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนเลื่อนฤทธิ์สำหรับการสนับสนุนพื้นที่การจัดงาน รวมถึงภาคีเครือข่ายอีกหลายส่วน

ภาพที่ 3-34 การจัดกิจกรรมการเสวนา เรื่อง “ชา ขนม เทพเจ้ากับเทศกาลตรุษจีน”

ในวันที่ 19 มกราคม 2563 ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์

แนวทางของการเสวนาได้มีการทบทวนความสัมพันธ์ของงานเทศกาลของชาวจีนที่มีความเกี่ยวข้องกับขนม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของขนมที่มีผลต่อกิจกรรมการไหว้เจ้า โดยสามารถสรุปมาเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างขนมและงานเทศกาล

เทศกาล	ขนม	ความหมาย
เทศกาลวันตรุษจีน	ขนมถ้วยฟู ขนมเซ่ง ขนมเทียน	เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ของจีนถือเป็นวันที่สำคัญมากของชาวจีนทั้งที่แผ่นดินใหญ่และผู้ที่มีเชื้อสายจีนทั่วโลก โดยเฉพาะชุมชนขนาดใหญ่ของคนจีนในประเทศต่างๆ แบ่งออกเป็นสี่วันสำคัญ ได้แก่ วันจ่าย วันไหว้ วันถือ วันเที่ยว
เทศกาลโคมไฟ	ขนมบัวลอย สิ่งโตน้ำตาล เจดีย์น้ำตาล	ชาวจีนถือว่าวันนี้เป็นคืนแรกของปีใหม่ที่พระจันทร์เต็มดวง หลังผ่านตรุษจีนมาไม่นาน ภายในเทศกาลชาวจีนนิยมนำโคมไฟมาประดับประดาตามอาคารบ้านเรือนตลอดเทศกาล
เทศกาลเซ็งเม้ง	ขนมเปี๊ยะ ขนมเจี๊ยว เปี๊ยะ (ขนมนก)	ประเพณีที่สำคัญมากที่สุดของชาวจีน คือ ไหว้บรรพบุรุษที่สุสานเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยมีอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อ ที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ
เทศกาลตวงโง่ว	ขนมบ๊ะจ่าง	วันไหว้บ๊ะจ่างเป็นเทศกาลเพื่อรำลึกถึงตำนานเรื่องเล่าของขุนนางที่ชื่อสยี่ชื่อ ว่า “ซูหยวน”
วันสารทจีน	ข้าวตอก อังถัญญี่	วันสำคัญที่ลูกหลานชาวจีนแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นเดือนที่ประตูนรกเปิดให้วิญญาณทั้งหลายมารับกุศลผลบุญ
วันไหว้พระจันทร์	ขนมไหว้พระจันทร์	เป็นเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อระลึกถึงฉางเอ๋อ (Chang'e) เทพธิดาแห่งพระจันทร์ซึ่งเชื่อกันว่าถือกำเนิดในวันนี้
วันไหนขนมบัวลอย	ขนมบัวลอย (อี)	มักจัดตรงกับวันเหมาเหมาฮั่น คือ วันที่พระอาทิตย์จะส่องแสงสั้นที่สุด
วันไหว้สิ้นปี	ขนมหนึ่งก้วย ขนมฮวกก้วย	เป็นการไหว้ส่งท้ายปีในเดือนสิบสองตามปฏิทินของจีน การไหว้นี้มีการผนวกการไหว้ตรุษจีนและไหว้เจ้าทั่วไประวมอยู่ ทำให้ขนมที่ใช้ไหว้มีการผสมผสาน

ทั้งนี้ภายในงานยังอธิบายถึงความสำคัญของชาที่เป็นเครื่องของการแสดงถึงการให้เกียรติ เพราะชาเป็นวัฒนธรรมที่เป็นพืชที่มีคาเฟอีน เช่นเดียวกับข้าวอาหรับที่มีคาเฟอีนเป็นสารที่ช่วยให้มนุษย์ก่อเกิดความคิดสร้างสรรค์ บทบาทและรายละเอียดของเทพเจ้า และพลวัตของชาและขนมไหว้เจ้าในบริบทของความเป็นสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีการปรับเปลี่ยนให้กันไป ตามบริบทของการดำเนินชีวิต ภาระหน้าที่การทำงาน และระยะเวลาที่จำกัดของคนยุคปัจจุบัน โดยพลวัตที่เกิดขึ้นของชาและขนมไหว้มีลักษณะที่ไม่ได้ผุดผ่องไปจากเดิมจนเกินไป แต่เป็นการปรับให้เข้ากับบริบททางสังคมร่วมสมัยมากกว่า ผ่านการเปลี่ยนรูปแบบของขนมไหว้ ให้มีหน้าตาภายนอกที่เปลี่ยนไปตามประสงค์ของผู้มาไหว้ แต่ยังคงความหมายของศรัทธาและความเชื่อไว้อยู่ อาทิเช่น การทำขนมเซ่งที่มีหน้าตาแตกต่างไป

จากเดิม เปลี่ยนรสชาติให้หวานน้อยลง เพิ่มประโยชน์ต่อสุขภาพมากขึ้น ทำให้ชาและขนมไหว้เจ้าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงคุณค่าให้เห็นถึงการผสมผสานความทันสมัย (Modern) และความดั้งเดิม (Classic) ออกมาในรูปของความศรัทธาและความเชื่อ ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์จีน ที่ฝังอยู่ในจิตใจของคนทุกคนได้อย่างลงตัว

ท้ายที่สุดแนวทางการเสวนาดังกล่าวได้ทำการเสนอทิศทางของชาและขนมกับการให้สัญลักษณ์ใหม่ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ประกอบการและชุมชนนำไปต่อยอดและยกระดับผลผลิตของตนเอง โดยสามารถจำแนกออกมาได้เป็นสามทิศทางหลัก ประกอบด้วย

- 1) **การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ (Original Product)** – แนวทางการผลิตขนม หรือชาตัวใหม่ ที่ไม่เคยทำมาก่อน อาจเริ่มจากการค้นหารายการอาหาร ขนมหรือชาที่เคยมีในอดีตและสูญหายไปกลับมาหรือฟื้นผ่านการนำมาผลิตในรูปแบบประยุกต์ที่ร่วมสมัย เพื่อช่วยสร้างสีสันให้กับตลาดผู้บริโภคและกลุ่มผู้บริโภควัยใหม่ ทำให้ขนมและชามีชีวิตไม่ตายไปตามกาลเวลา
- 2) **การสร้างผลิตภัณฑ์ในสายการผลิตใหม่ (New Product Line)** - แนวทางการผลิตขนม อาหาร หรือชาที่ไม่เคยผลิตมาก่อนแต่ตลาดมีความต้องการสูง ถือเป็นการแก้จุดเจ็บปวด (Pain Point) ของผู้บริโภค ทำให้สินค้าที่ผลิตได้รับความนิยมและเพิ่มยอดขายได้ ตัวอย่างเช่น การทำขนมไหว้เจ้าที่ลดปริมาณน้ำตาลและแป้งลง เพื่อให้เข้ากับกลุ่มคนสายสุขภาพ แต่ยังคงวัฒนธรรมและไม่ลดทอนความหมายของการไหว้เจ้า
- 3) **การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ (Improved Product)** – แนวทางการนำผลิตภัณฑ์เก่าที่มีอยู่แล้ว มาแก้ไขและปรับปรุง เพื่อให้ร่วมสมัยมากขึ้น อาทิเช่น การประยุกต์เซตไหว้เจ้าให้มีรูปแบบร่วมสมัย เปลี่ยนรูปแบบการจัดเสิร์ฟให้สะดวก เคลื่อนย้ายได้ง่าย สะดวกสบายต่อการใช้งาน แต่ยังคงนัยและความหมายทางธรรมเนียมปฏิบัติเดิม การตีโจทย์ว่าผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายต้องการอะไร ชอบหรือไม่ชอบอะไร และนำมาสู่การประยุกต์ต่อยอดจากของเดิม สามารถช่วยให้ผลิตภัณฑ์ต่อยอดสู่เชิงพาณิชย์ และเพิ่มรายได้เข้าสู่ชุมชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นทั้งส่วนของงานกระดาษประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์เซรามิก ชาและขนมไหว้พระจันทร์ ต่างเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาต้นทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมของผู้คนในย่านเยาวราชที่มีการเลือกนำมาใช้อย่างหลากหลายมิติ อาทิเช่น สถาปัตยกรรมชุมชน งานหัตถกรรมในพื้นที่ งานเทศกาลที่จัดขึ้นภายในย่าน เป็นต้น ให้ออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ยกระดับและส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจในชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยผลผลิตแต่ละชิ้นที่จัดทำเป็นแนวทางขึ้นได้ผ่านความร่วมมือระหว่างนักวิจัย ชุมชนและภาคีเครือข่ายทั้งในลักษณะของการจัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กิจกรรมเชิงทดลองในลักษณะห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) กิจกรรมพัฒนางานศิลปะต้นแบบเพื่อต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมของสังคม และการจัดกิจกรรมเสวนาในหัวข้อเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เกิดความหมายใหม่ ทันสมัยและคนในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดได้ พร้อมกับยังคงอนุรักษ์จิตวิญญาณความเป็นย่านเยาวราชเอาไว้อยู่ ก่อเกิดเป็นการพัฒนานิเวศและสภาพความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwelling) กลับคืนสู่ชุมชน

2. สิ่งแวดล้อมที่ดีผ่านศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม วิถีชีวิต

หากกล่าวถึงกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยในย่านเยาวราชมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคงระบุไม่พ้นไปจากกลุ่มคนชาวจีน เป็นที่แน่นอนว่าเมื่อคนจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งในย่านเยาวราชหรือพื้นที่อื่น ๆ ย่อมไม่ลืมความเชื่อดั้งเดิมของตนคือการบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ในลัทธิ นำมาสู่การพกประติมากรรมแทนเทพเจ้าติดตัวมา หรือสร้างขึ้นใหม่ จนเป็นที่เคารพบูชาภายในพื้นที่ ท้ายที่สุดจึงเกิดความจำเป็นที่ต้องสร้างศาสนสถานหรือศาลเจ้าสำหรับการประดิษฐานรูปเคารพ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่สำรวจของคณะผู้วิจัย การสัมภาษณ์ผู้จัดการปกครองและคณะกรรมการศาลเจ้าประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ และการสำรวจทางกายภาพ พบว่า ปัจจุบันในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีศาลเจ้า จำนวน 261 ศาลเจ้า โดยเฉพาะเขตสัมพันธวงศ์ ที่อยู่ในย่านเยาวราช – เจริญกรุง ถือเป็นเขตที่มีจำนวนศาลเจ้ามากที่สุด จำนวน 22 ศาลเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลเจ้าวัดญวนและวัดจีน จำนวนมากมีอายุกว่า 100 ปีขึ้นไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พื้นที่เยาวราช – เจริญกรุงเป็นหนึ่งในศูนย์กลางของแหล่งวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ บนพื้นฐานจากศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีนและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ยังคงดำรงอยู่และสืบทอดสู่กลุ่มคนชาวไทยเชื้อสายจีนในลักษณะรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งเป็นจุดศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อระหว่างพิธีกรรมตามประเพณีปฏิบัติกับสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจกรรมเหล่านั้น อาทิเช่น เครื่องกระดาด ฐูปเทียน ขนมและอาหาร เป็นต้น ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมในพื้นที่ และเป็นแหล่งรวมผู้ประกอบการที่ส่งออกสินค้าและบริการเหล่านี้ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศและต่างประเทศ

ปัจจุบันพลวัตของการปรับปรุงและพัฒนาเมืองเข้ามามีผลกระทบต่อนามเชื่อ พิธีกรรมและวิถีชีวิตต่อผู้คนในย่านเยาวราช ผ่านการถูกตั้งคำถามกับประเพณีปฏิบัติและกิจกรรมทางความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นข้อร้องเรียนและข้อพิพาทระหว่างชุมชนกับศาลเจ้า เช่น ปัญหาฝุ่นควันและเศษผงจากการเผาไหม้ของเครื่องกระดาดในการสักการะ นำไปสู่จุดบั่นทอนทางความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการสร้างการดำรงอยู่และการดำเนินงานของศาลเจ้าในพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อนิเวศและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

เพื่อตอบโจทย์และมุ่งหน้าสู่ความเป็นอยู่ที่ดี ให้ผู้คนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพของการอยู่อาศัยภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดี และประเพณีความเชื่อที่ยังคงสืบทอดต่อไป ทำให้โครงการตามกรอบของกิจกรรมที่ 5 การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราชมีขอบเขตและวัตถุประสงค์ ได้แก่

- 1) เพื่อหากระบวนการจัดการมลภาวะทางอากาศของศาลเจ้าและชุมชนที่มีบริบทที่แตกต่างกันตามที่กำหนดไว้
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย

ผ่านวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทบทวนเอกสารและงานวิจัย (Documentary Review) การทดสอบตัวอย่างและวิเคราะห์จากห้องปฏิบัติการ (Testing and

Laboratory) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) การประชุมกลุ่มระดมความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปเชิงนโยบาย (policy meeting) การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้และการจัดเวทีสาธารณะให้เกิดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถสรุปกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานได้ดังนี้

2.1 บริบทของพื้นที่และสภาพปัญหาของศาลเจ้ากับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

พื้นที่กรุงเทพมหานคร มีศาลเจ้า จำนวน 261 ศาลเจ้า แบ่งออกเป็นศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย จำนวน 77 ศาลเจ้าและศาลเจ้าเอกชน จำนวน 184 ศาลเจ้า และหากพิจารณาเฉพาะศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทยอย่างถูกต้อง และมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับชัดเจน พบว่า เขตสัมพันธวงศ์มีจำนวนศาลเจ้าเยอะที่สุด แสดงเห็นว่าพื้นที่ย่านเยาวราชถือเป็นหนึ่งในศูนย์กลางทางความเชื่อ และประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้จัดการปกครองและคณะกรรมการศาลเจ้าในพื้นที่และการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ศาลเจ้าจำนวนมากได้พัฒนาบทบาทจากการเป็นกุศลสถานในการประกอบกิจกรรมทางความเชื่อเพียงอย่างเดียวมาสู่การเป็นองค์กรสาธารณกุศลและแหล่งท่องเที่ยว เพื่อมุ่งหวังต่อการสร้างความอยู่รอดและความยั่งยืนในการดำเนินงาน โดยมีปัจจัยและความท้าทายทั้งภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอกที่หลากหลายประการ ส่งผลให้ศักยภาพการดำเนินงานของศาลเจ้าประสบปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนา อาทิ การสืบทอดอนุรักษ การสร้างความยั่งยืนทางการบริหารและการเงิน และความเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในสังคม เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นความท้าทายต่อการดำรงอยู่และการให้บริการทางความเชื่อ ที่มุ่งหวังให้ศาลเจ้าอยู่ในฐานะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมที่มีได้แสวงหาผลกำไร และแสดงบทบาทผู้ให้บริการสาธารณะ (Public services)

สถานการณ์ในปัจจุบันของศาลเจ้า พบว่าได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแนวทางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาความเจริญของเมือง ส่งผลให้บทบาทของศาลเจ้าในฐานะที่พึ่งพิงของประชาชนเช่นในอดีต ถูกลดทอนความสำคัญลง และได้รับการตั้งคำถาม โดยเฉพาะบทบาทของศาลเจ้าที่ถูกเปรียบเทียบกับเป็นปัจจัยในการทำลายสภาพแวดล้อมและสร้างมลภาวะทางอากาศที่เป็นพิษจากการผลิตฝุ่นควันและเศษผงในการเผาไหม้ของเครื่องกระดาชในการสักการบูชา นำมาสู่สถานะการเกิดช่องว่างระหว่างชุมชนในพื้นที่กับศาลเจ้า หรือแม้แต่ความเชื่อของกลุ่มคนรุ่นใหม่กับรุ่นเก่าที่อยู่ในพื้นที่

นอกจากนี้สภาพปัญหาฝุ่นละออง PM_{2.5} ยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญ ทำให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เช่น กรมการปกครอง กรมอนามัย สำนักสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ต่างมีนโยบายและมาตรการส่งตรงมายังศาลเจ้าในพื้นที่ ทั้งในรูปแบบมาตรการ การขอความร่วมมือและการณรงค์ประชาสัมพันธ์ ให้ลดการใช้ธูป การเผาเครื่องกระดาชและการประกอบพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาฝุ่นละออง ส่งผลให้ศาลเจ้าในพื้นที่หลายแห่งต้องสร้างระบบการจัดการต่อนโยบายที่ส่งตรงมาจากรัฐ ที่แตกต่างและหลากหลายวิธี เช่น การลดขนาดธูป การลดจำนวนกระถางธูป การงดการไหว้ด้วยธูปและเครื่องกระดาช การนำเครื่องกระดาชไปเผานอกพื้นที่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนโยบายและมาตรการของรัฐที่เกิดขึ้นพบว่ายังขาดความเข้าใจบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อ ที่สืบทอดปฏิบัติถ่ายทอดมาจากรุ่นต่อรุ่น ทำให้การดำเนินการของภาครัฐในเชิงนโยบายและ

มาตรการดังกล่าว สร้างความหนักใจให้กับศาลเจ้าต่าง ๆ ในฐานะผู้ประกอบการและให้บริการทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดภาวะความแปลกแยกต่อการดำเนินงานตามสมควรเป็นบนพื้นฐานของหลักการทางประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้นโยบายและมาตรการของรัฐที่ผ่านมา เป็นเพียงการดำเนินงานชั่วคราว ขาดความต่อเนื่อง และขาดความยั่งยืน ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

ภายหลังจากการสำรวจและเก็บข้อมูลทางด้านวิทยาศาสตร์เบื้องต้นในพื้นที่เยาวราช เพื่อตรวจวัดปริมาณฝุ่นละอองในพื้นที่ สรุปเบื้องต้นได้ว่าศาลเจ้าเป็นแหล่งกำเนิดมลภาวะทางอากาศที่สำคัญ โดยพบความเข้มข้นของฝุ่นละออง (PM_{2.5}) อยู่ในช่วง 60 – 120 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร (ตรวจวัดเป็นเวลา 5 นาที) ความเข้มข้นที่พบมีค่าสูงมากตามปริมาณรูปและกระดาดไหวเจ้าที่ชุมชนหรือนักท่องเที่ยวจุดหรือเผาเพื่อประกอบพิธี โดยเฉพาะศาลเจ้าที่มีนักท่องเที่ยวและกิจกรรมทางความเชื่ออยู่ตลอดเวลา

ส่วนของพื้นที่อยู่อาศัยโดยรอบย่านเยาวราชพบว่าบางพื้นที่ที่มีปริมาณฝุ่นละออง (PM_{2.5}) ที่มีปริมาณความเข้มข้นมาก สาเหตุที่สำคัญมากจากพฤติกรรมระหว่างช่วงการจัดเทศกาลที่สำคัญ แต่ละครอบครัวมักเผาเครื่องกระดาดบริเวณหน้าบ้านหรือบริเวณอาคารชั้นดาดฟ้าจำนวนมาก โดยใช้ภาชนะรองรับที่เป็นถังใบเล็กหรือกะละมังเท่านั้น เห็นได้ว่าปัจจัยที่สร้างมลภาวะทางอากาศที่เป็นพิษมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมทางด้านศาสนา ความเชื่อและความศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนพื้นที่เยาวราช บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมและศาลเจ้า

ในแง่ของผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องกระดาด และรูปเทียนในพื้นที่ พบว่ากระดาดและวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต มีฐานการผลิตที่เฉพาะจากข้อจำกัดทางตลาดและต้นทุน ยากต่อการเปลี่ยนแปลงวัสดุจากกลไกราคา รวมทั้งค่านิยมในการใช้งานของผู้บริโภค ทำให้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่มาจากนโยบายและมาตรการของภาครัฐ อาจสร้างผลกระทบต่อร้านค้าได้ในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขปัญหามลภาวะทางอากาศบริเวณย่านเยาวราชที่มีสาเหตุจากการเผาเครื่องกระดาดสำหรับประกอบพิธีกรรมตามประเพณีและความเชื่อ ต้องให้ความสำคัญทั้งในมิติของการจัดการมาตรการดำเนินงานของศาลเจ้า และมิติการสร้างพฤติกรรมใหม่ต่อการเผาเครื่องกระดาดของประชาชนในพื้นที่ ผ่านการคำนึงถึงเงื่อนไขของวัฒนธรรม บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ประกอบการอื่น ๆ ในพื้นที่ อาทิ ร้านขายเครื่องกระดาดและรูปเทียน เป็นต้น

จากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและปัญหาที่เกิดขึ้นจากประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ รวมทั้งกระบวนการจัดการในเบื้องต้น ทำให้สามารถสรุปปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมลภาวะทางอากาศที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและประเพณีของพื้นที่เยาวราช โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ลักษณะทางกายภาพและปัญหามลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรม

เยาวราชเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ ตามประเพณีของวัฒนธรรมจีนที่โดดเด่นเป็นผลมาจากการตั้งรกรากของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวจีนอพยพตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน นำมาสู่การเกิดเป็นรูปแบบและพิธีกรรมในการปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา อาทิ การไหว้เทพเจ้าในวาระเทศกาลต่าง ๆ และ

การสักการะบูชาในลักษณะอื่น ๆ เช่น การขอพร หรือการสักการะบูชาจากผู้เลื่อมใสศรัทธา การเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นถึงประเด็นที่สำคัญ ข้อเท็จจริงของพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของศาลเจ้าและพื้นที่โดยรอบ ที่อาจนำมาสู่การสร้างมลภาวะทางอากาศที่เกิดขึ้นโดยมีรายละเอียดดังนี้

1) เครื่องสักการะบูชาและจำนวนกระถางธูป

สิ่งที่อยู่ควบคู่กับประเพณีและวัฒนธรรมการไหว้เทพเจ้าคือเครื่องสักการะบูชา อาหาร ผลไม้ ธูป เทียน และเครื่องกระตาศ (กระตาศเงินกระตาศทอง) โดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมของศาลเจ้าที่มีความจำเป็นต้องอาศัยเครื่องห่อหุ้มบูชา ธูป เทียนและกระตาศไหว้เจ้าต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน ผ่านขั้นตอนการให้ผู้สักการะนำเครื่องสักการะบูชาไปตามจุดไหว้ ที่มีกระถางธูปของศาลเจ้า และนำเครื่องกระตาศไปจุดเผาตามวิถึปฏิบัติภายหลังสักการะบูชาเรียบร้อยแล้ว

ทั้งนี้พบว่าศาลเจ้าแต่ละแห่งมีจำนวนกระถางธูปที่ค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่มีกระถางธูปมากกว่า 1 กระถาง และมีจำนวนกระถางธูปมากกว่า 5 กระถางขึ้นไปตามจำนวนแท่นบูชาเทพเจ้าที่ปรากฏ จากการสอบถามพบว่าศาลเจ้าบางแห่งมีจำนวนกระถางธูปมากกว่า 50 กระถาง ทำให้การจุดเผาเครื่องกระตาศและการจุดธูปที่มาจากเครื่องสักการะบูชา และจำนวนกระถางธูปที่มีปริมาณมากในแต่ละศาลเจ้าอาจเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างมลภาวะทางอากาศที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและประเพณีของพื้นที่เยาวราช

2) จำนวนผู้สักการะบูชาศาลเจ้า

ศาลเจ้าหรือสถานที่สักการะแต่ละแห่งมีจำนวนผู้มาไหว้และบูชาแตกต่างกันไปตามความนิยม ความเชื่อและความศรัทธาต่อศาลเจ้าแต่ละแห่ง ทำให้บางแห่งอาจมีผู้มาบูชาจำนวนนับสิบ แต่บางแห่งขึ้นไปสูงถึงเป็นหลักร้อยในแต่ละวัน นอกจากนี้เมื่อเข้าสู่ช่วงเทศกาลหรือวาระพิเศษต่าง ๆ เช่น วันพระจีน วันเกิดเทพเจ้า เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ เป็นต้น ปริมาณของผู้สักการะบูชาศาลเจ้าต่าง ๆ ในแต่ละแห่งของย่านเยาวราชจะมีมากขึ้น หลายศาลเจ้าอาจมากขึ้นหลายเท่าตัว ทำให้จำนวนของผู้เข้ามาสักการะศาลเจ้าที่มีปริมาณมาก อาจนำมาสู่พฤติกรรมเผากระตาศและการจุดธูปที่มากขึ้น ประกอบกับจำนวนกระถางธูปที่รองรับจำนวนผู้มาสักการะที่มาก ส่งผลให้จำนวนผู้มาไหว้เป็นอีกหนึ่งปัจจัยของการสร้างมลภาวะทางอากาศ

3) แหล่งผลิตและการกระจายเครื่องสักการะบูชา

เยาวราชถือเป็นจุดศูนย์กลางของประเทศไทยในการจำหน่ายและกระจายเครื่องสักการะเพื่อใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ไปยังทั่วทุกภูมิภาคของไทย จากการสอบถามผู้ประกอบการ พบว่า มีศาลเจ้าในต่างจังหวัดสั่งสินค้า ได้แก่ ธูป เทียน เครื่องกระตาศประเภทต่าง เพื่อใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรมของศาลเจ้า โดยแหล่งประกอบการและกระจายสินค้าส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชุมชนเจริญไชย พื้นที่เยาวราช ที่มีร้านค้าและผู้ประกอบการมากกว่า 30 รายใหญ่ ตั้งอยู่ในชุมชนเจริญไชยโดยรอบ และมากกว่า 50 รายย่อยขึ้นไปในบริเวณย่านเยาวราช อาจกล่าวได้ว่าอาชีพของผู้คนในชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรม ทำให้ปัจจัยทางด้านต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สืบทอดแนวทาง ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องสักการะบูชาอยู่คู่กับชุมชนเยาวราชมาเป็นช้านาน ส่งผลให้ปริมาณของเครื่องสักการะบูชาในศาลเจ้าแต่ละที่ของย่านเยาวราชมีจำนวนมากและไม่ขาดแคลน

4) การไหว้ในอาคารบ้านเรือนของตนเองนอกเหนือจากศาลเจ้า

การไหว้ในอาคารบ้านเรือนถือเป็นประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนแสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะเช่นเดียวกับพิธีกรรมตามประเพณีของศาลเจ้า โดยมีการสืบทอดความเชื่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกิจกรรม ประเพณีและพิธีกรรมของศาลเจ้าและเทศกาลที่เกิดขึ้นร่วมกันในแต่ละปี เช่น เทศกาลตรุษจีนจะมีการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้วิญญาณไร้ญาติภายในบ้าน และหน้าบ้านของตนเอง หรือการสักการะบูชาศาลเจ้าต่าง ๆ ในช่วงเช้า และจัดไหว้พระจันทร์บริเวณบ้านและชุมชนช่วงกลางคืน

สิ่งของที่ใช้สำหรับบูชามีความคล้ายคลึงกับเครื่องสักการะบูชาตามศาลเจ้า แต่แตกต่างกันที่จำนวนและปริมาณในการใช้งานที่น้อยกว่า อาทิจำนวนกระถางธูป โต๊ะหมู่บูชา อาจกล่าวได้ว่าการไหว้ในบ้านมีความเป็นปัจเจก แต่การไหว้ที่ศาลเจ้าลักษณะเป็นสาธารณะ ข้อแตกต่างของการไหว้ทั้งสองสถานที่ที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ การไหว้ภายในบ้านพบว่าการไหว้บรรพบุรุษตามวาระเทศกาลและวันครบรอบการเสียชีวิตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย ทำให้มีการใช้เครื่องสักการะบูชาสำหรับไหว้ประเภทวิญญาณ ที่มีรูปแบบเฉพาะแตกต่างกับการไหว้เทพเจ้า เช่น เครื่องงด็ก แบงค้งเต็ก กิมจั้ว อวงแซจี้ เป็นต้น กิจกรรมการไหว้ภายในอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ปริมาณและจำนวนการเกิดมลภาวะทางอากาศเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามลักษณะทางกายภาพและข้อเท็จจริงของพื้นที่ถือเป็นกิจกรรม ประเพณี ความศรัทธาและความเชื่อที่ยึดโยงกับชุมชน สัญลักษณ์หรือเครื่องสักการะต่าง ๆ ล้วนสื่อความหมายถึงวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้พลวัตของโลกและการพัฒนาสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านกระแสความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง การพัฒนา เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นมิติสำคัญต่อการเข้ามาท้าทายความหมายของชุมชนที่ต้องการรักษา อนุรักษ์ต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้ยังคงดำรงอยู่กับวิถีชีวิต ส่งผลให้แนวทางการพัฒนาและหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมที่กระทำมาตั้งแต่ บรรพบุรุษ ต้องคำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมและการออกแบบแนวทางที่สามารถให้กิจกรรมของศาลเจ้ามีพื้นที่และอยู่ร่วมในสังคมยุคใหม่ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าปัจจุบันการดำรงอยู่ของศาลเจ้ากำลังถูกท้าทายผ่านการตั้งคำถามในประเด็น ปัญหามลภาวะทางอากาศและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการเผชิญปัญหาฝุ่นละออง (PM_{2.5}) อันเป็นมลภาวะทางอากาศที่กระจายวงกว้างไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ นำมาสู่แนวทางการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในฐานะ “ผู้ร่วมสร้างปัญหา” และ “ผู้ต้องเผชิญกับปัญหา” ทำให้เมื่อพิจารณาจากบริบทที่เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมต่อการสร้างปัญหาทางมลภาวะที่เกิดขึ้น พบว่าทั้งศาลเจ้าและอาคารบ้านเรือนถือเป็นมิติสำคัญต่อการเป็นสถานที่ขับเคลื่อนมลภาวะที่เกิดขึ้น ผ่านการใช้เครื่องสักการะบูชาเป็นเครื่องมือในการผลิตมลพิษทางอากาศ นำมาสู่การวิเคราะห์บริบทของพื้นที่ต่าง ๆ อย่างลุ่มลึกในหัวข้อถัดไป

2.1.2 มิติของสถานที่ในการก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศ

จากการทบทวนกิจกรรมและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมจากศาลเจ้าและชุมชน พบว่า “เครื่องสักการะบูชา” เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาฝุ่นละออง คิวินพิซและค่า $PM_{2.5}$ ที่เกินค่ามาตรฐาน ผ่านการทำกิจกรรมบริเวณศาลเจ้าและอาคารบ้านเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้

มิติของศาลเจ้าในพื้นที่

ศาลเจ้าถือเป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญของการทำกิจกรรมและประเพณีที่มีการใช้เครื่องสักการะบูชาเข้ามาเกี่ยวข้อง จากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจ และมีแนวโน้มต่อการสร้างปัญหาทางมลภาวะทางอากาศที่เกิดขึ้น หลังจากการวิเคราะห์ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเครื่องสักการะบูชา พบว่ามีปัจจัยและตัวแปรย่อยที่สัมพันธ์กับการก่อตัวและสร้างมลภาวะภายในศาลเจ้าได้ดังนี้

1) ปริมาณผู้สักการะบูชา

จากการตรวจสอบพบว่า ปริมาณผู้มาสักการะบูชามีความผันแปรไปตามจำนวนการใช้ปริมาณธูป เทียน และเครื่องกระดาษ เมื่อศาลเจ้ามีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก ย่อมส่งผลให้เกิดปริมาณคิวินและฝุ่นละอองจำนวนมาก โดยเฉพาะศาลเจ้าที่มีชื่อเสียง ทำให้ศาลเจ้าแต่ละแห่งมีปริมาณมลภาวะที่แตกต่างกัน และหากเป็นช่วงวาระเทศกาลที่สำคัญหรือวันสำคัญต่างๆ ยิ่งส่งผลให้จำนวนผู้เข้าร่วมสักการะบูชาและปริมาณฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ เพิ่มขึ้นหลายเท่าจากปกติ ข้อมูลจากการลงพื้นที่และสังเกตการณ์พบว่าช่วงงานเทศกาลตรุษจีน จำนวนศาลเจ้าบางแห่งมีปริมาณผู้สักการะพุ่งสูงไปถึง 5,000 คนต่อวัน

นอกจากนี้การที่เยาวราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ นักท่องเที่ยวต่างมาแสวงบุญและเคารพสักการะเทพเจ้าภายในศาลเจ้า ส่งผลให้ศาลเจ้าแต่ละแห่งมีปริมาณของผู้เข้าสักการะที่มีจำนวนมากขึ้น นำมาสู่การเกิดปริมาณคิวินและฝุ่นละอองที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าปริมาณผู้เข้าร่วมกิจกรรมสักการะบูชาทั้งที่เป็นกลุ่มคนภายในชุมชนและนักท่องเที่ยวจากต่างแดน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อปริมาณการใช้ธูป เทียน และเครื่องกระดาษ โดยเฉพาะช่วงเวลาที่จัดงานเทศกาลสำคัญ นำมาสู่ปัญหาของการเกิดคิวินพิซและฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ จำนวนมาก

2) ปริมาณจำนวนกระถางธูปและเครื่องสักการะบูชาอื่น ๆ

จำนวนกระถางธูปของศาลเจ้าเป็นเครื่องมือที่สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนการใช้ธูป เทียน และเครื่องกระดาษที่บูชา ความหมายที่สำคัญของกระถางธูปอย่างหนึ่งคือการเป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในแต่ละตำแหน่งที่ตั้งของกระถางธูป ทำให้แต่ละศาลเจ้านิยมใช้กระถางธูปแต่ละใบสื่อถึงเทพเจ้าแต่ละองค์ แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมการตั้งกระถางธูปไว้หลายจุดเพื่อสื่อถึงการเคารพเทพเจ้าอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ศาลเจ้าส่วนใหญ่มีกระถางธูปเป็นจำนวนมาก และมีมากกว่า 5 กระถางขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่ นำมาสู่จำนวนธูปที่เพิ่มขึ้นเพื่อสอดคล้องกับปริมาณของจำนวนกระถางในแต่ละศาลเจ้า

พฤติกรรมของจำนวนธูปที่ปักลงบนกระถางถือว่าเป็นอีกประเด็นที่สำคัญต่อการเกิดมลภาวะทางอากาศที่มากขึ้น เนื่องจากธูปที่ถูกปักลงไปในแต่ละกระถางต่อคนมีจำนวนมากกว่า 1 ดอกขึ้นไปทั้งสิ้น โดยทั่วไปพบว่าผู้สักการะ 1 คน ใช้ธูป 3 ดอกต่อ 1 กระถางธูป ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากแนวคิด คติความเชื่อ และประเพณีของเทพเจ้าแต่

ละองค์ อาทิเช่น การใช้รูป 5 ดอกในการบูชาเทพเจ้าฟ้าดิน การใช้รูป 1 ดอกบูชาเทพทวารบาล จำนวน 2 กระถาง หรือบางแห่งใช้รูปบูชา จำนวน 9 ดอกในที่กลางแจ้งสำหรับบูชาต่อทวยเทพทุกสารทิศ

การที่จำนวนกระถางรูปต่อศาลเจ้ามีจำนวนมาก ยังส่งผลให้ปริมาณของเครื่องสักการะชิ้นอื่น ๆ มีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้นด้วยเช่นกัน เนื่องจากเครื่องสักการะ 1 ชุดใช้กับเทพเจ้า 1 องค์ หากปริมาณของกระถางรูปที่สื่อถึงเทพเจ้าและตำแหน่งของการเคารพมีจำนวนมาก ย่อมทำให้จำนวนการใช้เทียนและเครื่องกระดาศมากตามไปด้วย หากนำข้อมูลของผู้มาสักการะในวันงานเทศกาลตรุษจีนจำนวนกว่า 5,000 คนต่อวันมาพิจารณาร่วมกับจำนวนกระถางรูปจำนวน 5 กระถางที่ถือเป็นมาตรฐานของศาลเจ้าส่วนใหญ่ ทำให้ปริมาณการใช้เครื่องสักการะเฉลี่ยต่อ 1 คน เท่ากับ รูป 15 ดอก เทียน 1 เล่ม และเครื่องกระดาศ 1 ชุด พบว่าภายใน 1 วันปริมาณการใช้รูปทั้งหมดราว 75,000 ดอก เทียนจำนวน 10,000 เล่ม เครื่องกระดาศ จำนวน 5,000 ชุด เป็นอย่างต่ำ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าปัจจัยด้านจำนวนกระถางรูปมีผลต่อการเกิดปัญหาคันพิษและฝุ่นละออง PM_{2.5} เกินมาตรฐานในพื้นที่เยาวราชและชุมชนใกล้เคียง และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับปัจจัยด้านจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในการสักการะบูชาด้วยเช่นกัน ทั้งนี้หากทั้ง 2 ตัวแปรย่อยนี้ดำเนินไปพร้อม ๆ กันในอัตราที่สูงขึ้นควบคู่กัน อาจส่งผลต่อแนวโน้มการเกิดปริมาณควันพิษและฝุ่นละออง PM_{2.5} ในอัตราสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ควรพิจารณา

3) ชนิดเครื่องสักการะบูชา

ข้อสังเกตที่น่าสนใจของเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ ที่เป็นตัวแปรสำคัญของการเกิดมลพิษทางอากาศคือ จุดเริ่มต้นของการผลิตทั้งแง่มุมของส่วนผสม และรูปทรงของการออกแบบ จนนำมาสู่การศึกษาหาข้อเท็จจริงดังกล่าว พบว่าชนิดของเครื่องสักการะในมิติของวัตถุดิบ และลักษณะทางกายภาพมีผลต่อการก่อมลพิษอย่างมาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

วัตถุดิบหรือส่วนผสมจากการทำเครื่องสักการะบูชาประเภทต่าง ๆ ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์หรือเกิดสารพิษตกค้าง โดยเฉพาะกลุ่มสารปรอท สารตะกั่ว ที่มาจากเครื่องกระดาศเงินกระดาศทองที่มีการเคลือบสีสังเคราะห์ ส่วนรูปพบว่ามีส่วนผสมของผงขี้เลื่อย หวาน้ำมันหอม ที่ก่อให้เกิดควันในปริมาณสูงและเป็นอันตรายต่อปอดและดวงตา และเทียนแดงที่มีส่วนผสมของน้ำมันเกรดต่ำ ก่อให้เกิดเขม่าดำในปริมาณมากและมีสารพิษตกค้าง เห็นได้ว่าส่วนผสมของเครื่องสักการะบูชาแต่ละชนิดมีส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการสร้างมลภาวะทางอากาศทั้งสิ้น

แม้ว่าปัจจุบัน เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ มีส่วนช่วยต่อการเป็นทางเลือก ทำให้เครื่องสักการะบูชาบางประเภทมีคุณภาพที่สูง และลดปริมาณการก่อมลพิษทางอากาศได้มากกว่าเครื่องสักการะทั่วไป แต่พบว่าต้นทุนของการผลิตมีราคาแพง นำมาสู่การไม่เป็นที่นิยมต่อผู้มาสักการะ รวมถึงศาลเจ้า ทำให้เครื่องสักการะบูชาที่มีคุณภาพสูงไม่สามารถยึดโยงกับกลุ่มผู้บริโภคและชุมชนภายในย่านเยาวราชได้

ด้านมิติของลักษณะทางกายภาพพบว่ารูปทรง ขนาดและปริมาณของเครื่องสักการะ มีผลต่อความสามารถของการเผา อาทิเช่น กระดาศเงินกระดาศทองที่ผ่านการพับและขึ้นรูปในลักษณะต่าง ๆ สามารถเผาไหม้ได้ดีกว่ากระดาศเงินกระดาศทองที่เป็นปึกและที่ยังไม่ได้พับ หรือขนาดของรูปที่มีตั้งแต่รูปขนาดเส้นประมาณ 15 เซนติเมตร ไปจนถึงรูปแบบเสามังกรที่จุดได้ต่อเนื่องประมาณ 5 วัน โดยเป็นก้านทำมาจากลำไม้ไผ่ยาวประมาณ 2.5

เมตร พอกด้วยผงขี้เถ้าและกำยานผสมสีแดงหนาประมาณ 3 – 5 นิ้ว รวมทั้งความต่างในเรื่องของปริมาณควันจากธูปนำเข้าของจีน ไต้หวัน สิงคโปร์และธูปภายในประเทศของไทย พบว่าธูปของไทยให้ปริมาณควันขาวเกิดขึ้นหนากว่า และทั้งส่วนของก้านไว้เมื่อเผาไหม้เสร็จ แสดงให้เห็นว่าทั้งมิติของวัตถุดิบและลักษณะทางกายภาพของเครื่องสักการบูชาต่างเชื่อมโยงกับการก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศ

4) การจัดการของศาลเจ้า

เป็นที่แน่นอนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากเครื่องสักการบูชาในมิติต่าง ๆ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้เข้ามาสักการะในพื้นที่ต่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดมลภาวะและวัตถุที่เป็นผลจากการเผาไหม้ ได้แก่ กากใยของเครื่องสักการบูชาที่เกิดขึ้นจากผลของการเผา ทำให้ศาลเจ้าจำเป็นต้องมีแนวทาง วิธีการป้องกันและระงับให้สภาพแวดล้อมของการเกิดควัน หรือมลภาวะทางอากาศให้น้อยที่สุด ผ่านการออกมาตรการป้องกันหรือติดตั้งเครื่องมือต่าง ๆ ได้แก่ การติดตั้งเครื่องดูดระบายควัน การกำหนดช่วงเวลาความถี่ในการเก็บธูปในกระถางแต่ละใบ การเผาเครื่องกระดาษในเตาไร้มลพิษ และการกำหนดแนวทางลดปริมาณควันกับการเผาที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น

ระบบและกลไกสำหรับการออกแบบและควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ถือเป็นหนึ่งในภาระที่สำคัญของศาลเจ้าที่ต้องจัดการ หากขาดระบบหรือแนวทางการจัดการอาจนำมาสู่ปัจจัยสนับสนุนให้ปัญหามลภาวะทางอากาศยากต่อการแก้ไข หรือหาทางออกที่เป็นรูปธรรมได้ ทำให้มิติของการจัดการเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดความสามารถและประสิทธิภาพต่อศาลเจ้าในการรับมือกับปัญหาทางสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น

มิติของอาคารบ้านเรือน

นอกเหนือจากศาลเจ้าที่เป็นศูนย์กลางของความศรัทธา ความเชื่อของคนในชุมชนที่ยึดโยงวัฒนธรรมและประเพณีของชาวชุมชน อีกหนึ่งมิติที่มีความสำคัญพร้อมกับเป็นสถานที่สำหรับเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของครอบครัว บรรพบุรุษ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย จากการศึกษา พบว่าอาคารบ้านเรือนมีกิจกรรมและพิธีกรรมที่สอดคล้องกับประเพณีและพิธีกรรมของศาลเจ้าเช่นเดียวกัน แต่มีความแตกต่างในเป้าหมายที่เป็นการไหว้บูชาในระดับครัวเรือน และเฉพาะเจาะจง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดพิธีกรรมการไหว้บรรพบุรุษภายในอาคารบ้านเรือนของคนในชุมชนแต่ละหลังคาเรือน ทำให้ลักษณะ ปริมาณและจำนวนการไหว้ที่น้อยกว่าศาลเจ้า

อย่างไรก็ตามการไหว้บริเวณอาคารบ้านเรือนที่เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ปิดมีระบบการระบายอากาศและสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีเท่ากับศาลเจ้า นำมาสู่ปัญหาทางมลภาวะภายในชุมชนเช่นกัน โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) ด้านการจัดการเพื่อการเผาไหม้

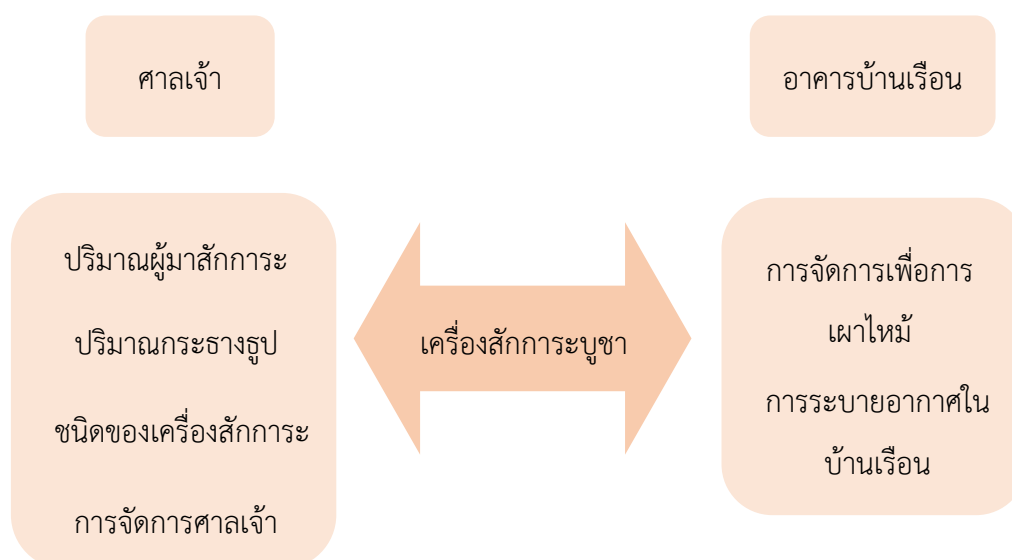
การวางตัวและผังของอาคารบริเวณย่านเยาวราชพบว่าส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ติดต่อกัน และเป็นอาคารสูง ทำให้เกิดปัญหาเรื่องของการถ่ายเทอากาศ และพื้นที่ในการทำกิจกรรมมีข้อจำกัด ส่งผลให้เมื่อถึงเทศกาลที่สำคัญ เช่น เทศกาลตรุษจีน กิจกรรมประเพณีการจุดเผาเครื่องกระดาษหลังจากการประกอบพิธีไหว้เจ้าเสร็จสิ้น ต้องไปทำบริเวณพื้นที่ด้านหน้าของอาคารที่อยู่อาศัย โดยใช้ภาชนะประเภทถังหรือกะละมังมาเป็นอุปกรณ์รองรับกากใยหรือเศษที่เหลือจากการจุดกระดาษ การปฏิบัติดังกล่าวถือเป็นไปตามธรรมเนียม แสดงให้เห็นว่าการที่พื้นฐานของอาคารมี

พื้นที่สำหรับจัดทำกิจกรรมที่จำกัด ประกอบกับการประกอบพิธีไหว้เจ้าที่ต้องมีการจุดเผาเข้ามาเกี่ยวข้อง ก่อเกิดเป็นปัญหาของการจัดการเผาไหม้ที่มีส่วนสร้างปัญหามลภาวะทางอากาศในพื้นที่โดยรอบ

2) การระบายอากาศในอาคารบ้านเรือน

ภายใต้ข้อจำกัดของพื้นที่อาคารพาณิชย์ในชุมชนที่เป็นแหล่งเศรษฐกิจและการค้าในพื้นที่เยาวราช อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ประสบปัญหาความคับแคบภายในตัวอาคาร และมีระบบการระบายอากาศที่ยังไม่ดีหรือเหมาะสมกับคุณภาพชีวิต ประกอบกับความจำเป็นต้องดำเนินชีวิตตามวิถีของประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติเมื่อถึงวาระวันสำคัญหรือเทศกาลจึงมีความจำเป็นต้องประกอบพิธีกรรมไหว้เจ้าหรือไหว้บรรพบุรุษภายในบ้านเรือน ทั้งนี้หากปริมาณสมาชิกมีจำนวนมาก ย่อมส่งผลต่อปริมาณธูปจำนวนมาก และก่อให้เกิดควันมลภาวะทางอากาศภายในตัวอาคารบ้านเรือนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่งผลทางตรงต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในทางเดียวกัน ทำให้การระบายอากาศในอาคารบ้านเรือนที่ไม่ได้เป็นสถานที่โปร่งอย่างศาลเจ้า อาจก่อให้เกิดปัญหาของมลภาวะภายในอาคารบ้านเรือนได้

เมื่อพิจารณาในมิติของศาลเจ้าและมิติของอาคารบ้านเรือนกับการมีส่วนต่อการสร้างปัญหามลภาวะทางพบว่าตัวแปรสำคัญของการเกิดปัญหาดังกล่าวจากประเด็นร่วมกัน คือ “เครื่องสักการะบูชา” ที่จำเป็นต้องถือปฏิบัติเพื่อดำรงขนบธรรมเนียมบนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นที่และชุมชน พร้อมกับพิจารณาหาทางออกของปัญหาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ ต้องอาศัยแนวทางที่สอดคล้องกับทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยกระทบต่อประเพณี พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมปฏิบัติให้น้อยที่สุด รวมทั้งสามารถหาเหตุผลในการอธิบายและสร้างความเข้าใจอย่างสมเหตุและผล ร่วมกับการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นควบคู่กันเพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการศึกษาประเด็นมลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของศาลเจ้าและชุมชนในพื้นที่เยาวราช

ภาพที่ 3-35 มิติของสถานที่ในการเกิดมลภาวะทางอากาศ

2.1.2 การจัดการปัญหามลภาวะทางอากาศเบื้องต้นของศาลเจ้าและชุมชน

ปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของฝุ่นละอองประเภท PM_{2.5} ได้สร้างความตระหนักและความจำเป็นในการปรับตัวของศาลเจ้ามาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับนโยบายของภาครัฐและกรุงเทพมหานคร ที่กำหนดมาตรการการขอความร่วมมือต่าง ๆ ต่อการดำเนินกิจกรรมและพิธีกรรมของศาลเจ้าในพื้นที่เยาวราช ทำให้ศาลเจ้าและชุมชนย่านเยาวราชหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องเกิดการปรับตัวภายใต้สถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้กิจกรรมและพิธีกรรมตามประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ในมิติของการสักการบูชาในศาลเจ้า และการไหว้เจ้าหรือบรรพบุรุษภายในอาคารบ้านเรือนที่สะท้อนต่อคุณภาพชีวิตและการดำรงชีวิตของผู้คนร่วมกันในพื้นที่เยาวราช ยังคงปรากฏอยู่ผ่านการสร้างมาตรการต่าง ๆ สำหรับรับมือกับปัญหามลภาวะทางอากาศ ลักษณะของแนวทางของศาลเจ้าและชุมชนสามารถสรุปออกมาเป็นได้ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงแนวทางการแก้ปัญหามลภาวะของศาลเจ้าและชุมชน

ศาลเจ้า	ชุมชนภายในพื้นที่
1. การลดปริมาณรูป เพื่อให้จำนวนรูปเหลือปริมาณและจำนวนที่น้อยลง ผ่านการลดจำนวนกระถางรูปลง หรือควบคุมจำนวนรูปที่ใช้ในแต่ละกระถาง	1. การลดการใช้รูป โดยผู้นำครอบครัวหรือผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูลเป็นตัวแทนในการใช้รูปเพียงคนเดียว
2. การลดปริมาณเครื่องกระตาศ ผ่านการรณรงค์ขอความร่วมมือลดปริมาณการใช้และการผลิต	2. การลดจำนวนเครื่องกระตาศ ลดจำนวนให้ เหลือในปริมาณเท่าที่จำเป็น แต่ยังคงครบประเภทของเครื่องกระตาศที่ใช้ เพื่อเป็นการคงสัญลักษณ์ทางประเพณีไว้
3. การจัดการและเผาเครื่องกระตาศในพื้นที่เฉพาะ โดยศาลเจ้าเป็นตัวแทนการเผาเครื่องกระตาศด้วยตนเอง	
4. การจัดพื้นที่ระบายอากาศเน้นการสร้างระบบการระบายอากาศพื้นที่ภายในศาลเจ้าและบริเวณโดยรอบศาลเจ้า ผ่านการสร้างระบบระบายอากาศ ปล่องดูดควันหรือการดักควันด้วยละอองไอน้ำฉีดฝอย	

2.2 ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ผลจากการสำรวจและตรวจสอบค่าของฝุ่นละอองในชุมชน

การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสำรวจ บริบทของพื้นที่และสภาพปัญหาของศาลเจ้าในเบื้องต้น ทำให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพ มิติของปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลพิษและแนวทางการแก้ปัญหาเบื้องต้นภายในพื้นที่ เพื่อให้เกิดข้อมูลยืนยันทางด้านวิทยาศาสตร์และข้อมูลจากห้องปฏิบัติการ ทางคณะวิจัยและนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์มหาลัทธิศิลปากรได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมจำนวน 3 รอบ ให้ตรงกับช่วงเวลาของเทศกาลกินเจ ตรุษจีน และช่วงเวลาปกติ เพื่อที่สามารถนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างของมลภาวะที่เกิดขึ้นได้ ผ่านการใช้เครื่องตรวจวัดอากาศแบบอัตโนมัติตรวจวัดค่ามลภาวะทางอากาศ ได้แก่ DustTrak II Aerosol Monitor Model 8530, TSI Co., Ltd. USA และเครื่องมือวัดมลพิษทางเสียงได้แก่ Sound level meter ยี่ห้อ RION รุ่น NL-62 โดยกำหนดจุดตรวจวัดเป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แนวทางการตรวจวัดที่เกิดขึ้นมีทั้งหมด 2 แนวทางประกอบด้วย

- 1) ตรวจวัดผ่านเครื่องมือเป็นเวลา 5 นาที เพื่อเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของปริมาณฝุ่นละออง PM_{2.5} ได้แก่ บริเวณริมถนน บริเวณศาลเจ้า ภายในและภายนอกอาคาร พื้นที่ชุมชนหนาแน่น พื้นที่โล่ง
- 2) ตรวจวัดผ่านเครื่องมืออย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 8 ชั่วโมง เพื่อศึกษาผลกระทบของฝุ่นละออง PM_{2.5} ต่อสุขภาพ

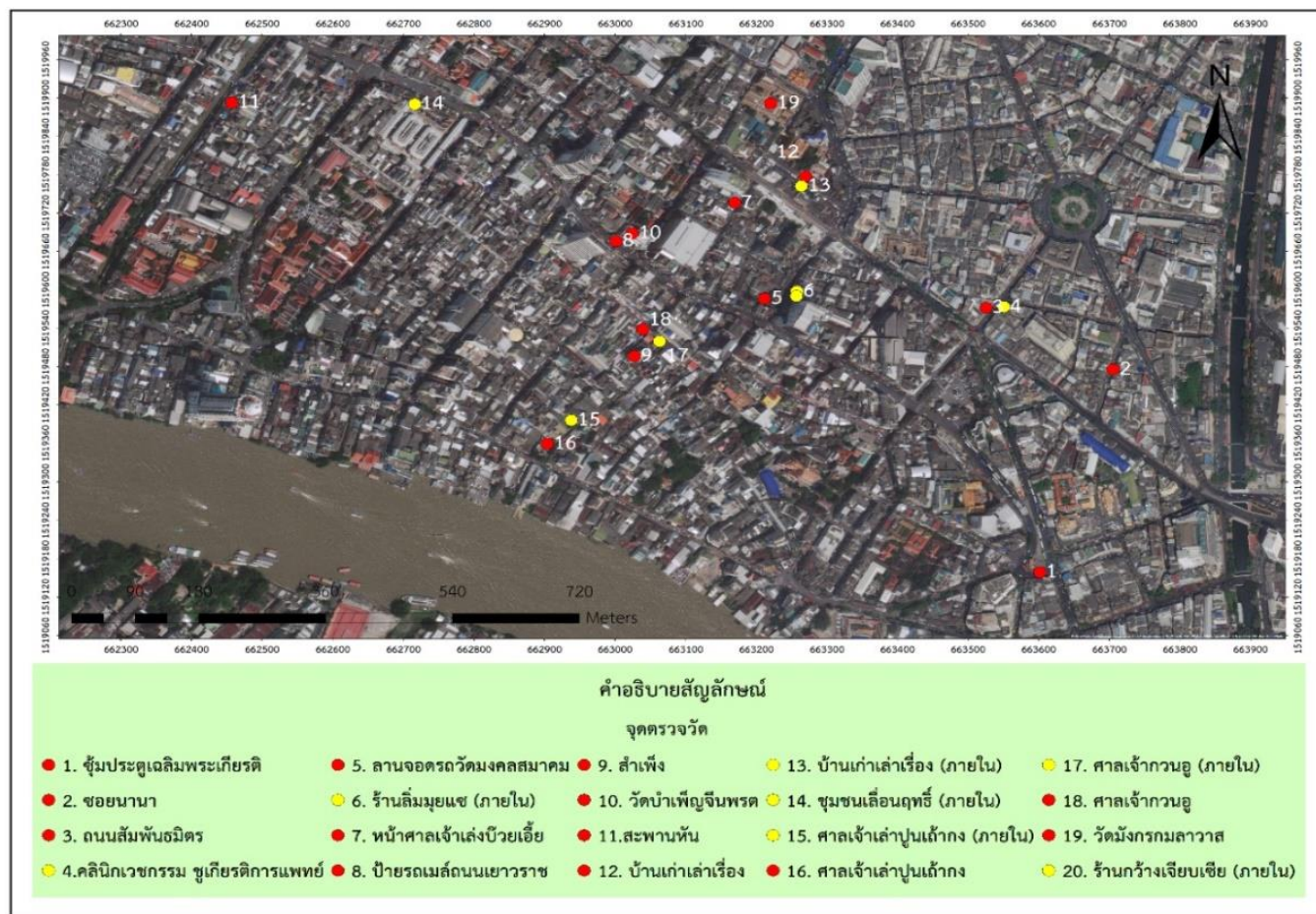
การพิจารณาจุดตรวจวัดค่ามลพิษทางอากาศและเสียงมาจากการเดินสำรวจในบริเวณถนนสายหลัก (เจริญกรุง - เยาวราช) ถนนสายรอง ตรอก ซอย ต่าง ๆ รวมถึงพื้นที่การทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พื้นที่ก่อสร้าง พื้นที่ในอาคาร และพื้นที่ภายนอกอาคาร เป็นต้น พร้อมกับคำนึงถึงพื้นที่ภายนอกและภายในอาคาร เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมมากที่สุด โดยใช้การวัดผลจำนวนสองรอบ คือ ช่วงเช้าและบ่าย จำนวนจุดละ 5 นาที โดยมีบริเวณ บ้านเกาเลาเรียง (ในอาคาร) ศาลเจ้า และภายในอาคารของชุมชนพื้นที่ศึกษาวิจัย ที่ใช้การตั้งเครื่องวัดด้านมลพิษทางเสียงและมลพิษทางอากาศเป็นเวลา 8 ชั่วโมง เพื่อสำรวจลักษณะมลพิษทางอากาศและทางเสียงที่ได้จากการอยู่อาศัยในช่วงเวลากลางวัน

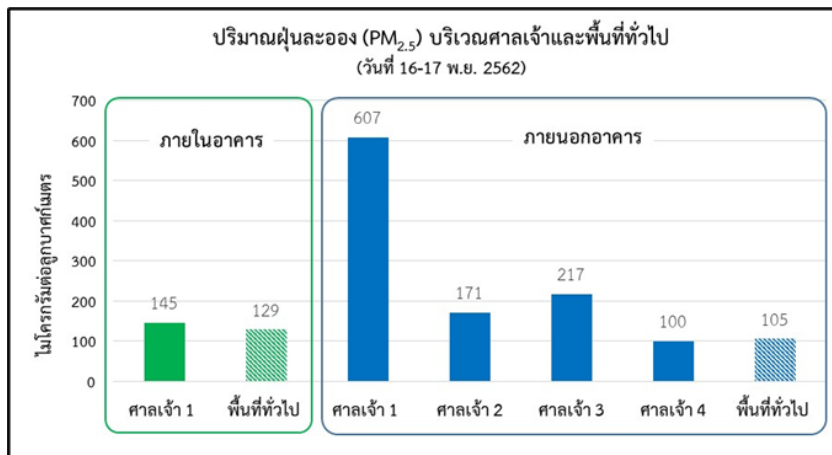
ภาพที่ 3-36 การติดตั้งเครื่องมือวัดมลภาวะเสียง (อุปกรณ์ทางฝั่งซ้าย) และเครื่องมือวัดมลภาวะทางอากาศ (อุปกรณ์ทางฝั่งขวา) ในแต่ละจุด

ภาพที่ 3-37 การลงพื้นที่ของคณะวิจัยและนักศึกษาเพื่อตรวจวัดคุณภาพทางอากาศและมลพิษทางเสียง

ภาพที่ 3-38 จุดตรวจวัดฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ และมลภาวะทางเสียงในพื้นที่ศึกษา
จุดสีเหลือง (ภายในอาคาร) จุดสีแดง (ภายนอกอาคาร)

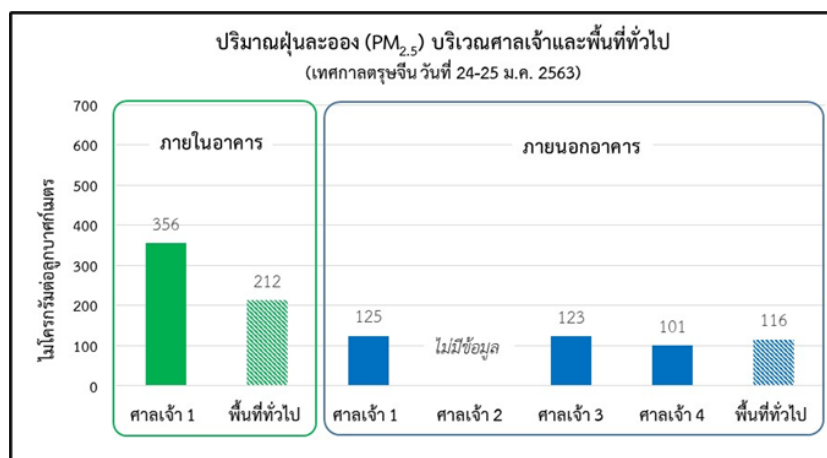
PM_{2.5} (เฉลี่ย 24 ชม.)

ณ วงเวียนโอเดียน

วันที่ 16 พ.ย. 62 = 34

วันที่ 17 พ.ย. 62 = 42

ไม่โครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

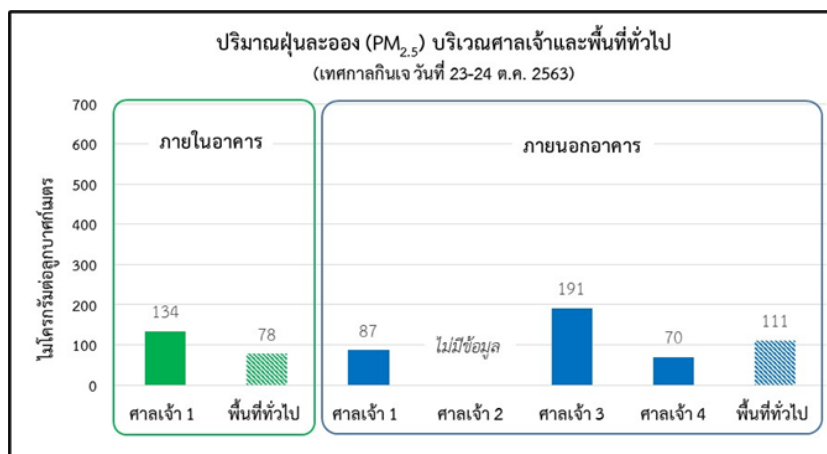
PM_{2.5} (เฉลี่ย 24 ชม.)

ณ วงเวียนโอเดียน

วันที่ 24 ม.ค. 63 = 30

วันที่ 25 ม.ค. 63 = 21

ไม่โครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

PM_{2.5} (เฉลี่ย 24 ชม.)

ณ วงเวียนโอเดียน

วันที่ 23 ต.ค. 63 = 29

วันที่ 24 ต.ค. 63 = 33

ไม่โครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร

ภาพที่ 3-39 ผลการตรวจวัดฝุ่นละออง (PM_{2.5}) เป็นเวลา 5 นาที ในช่วงเวลาปกติ (ภาพบนสุด) ขณะที่มีเทศกาลตรุษจีน (ภาพตำแหน่งกลาง) และขณะมีเทศกาลกินเจ (ภาพล่างสุด)

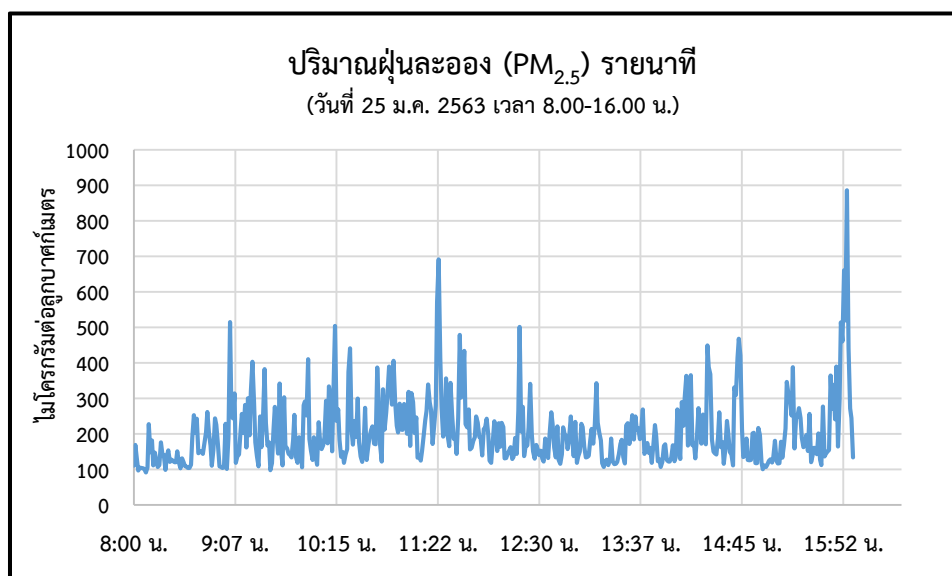
หมายเหตุ *ปริมาณฝุ่นละออง (PM_{2.5}) ของพื้นที่ทั่วไปได้จากการเฉลี่ยผลการตรวจวัด ณ จุดตรวจวัดทั้งหมดที่ไม่ใช่เฉพาะศาลเจ้า

การเปลี่ยนแปลงของคุณภาพอากาศที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการไหว้มีผลจากปัจจัย 3 ประการ คือ แหล่งกำเนิด ได้แก่ ปริมาณของควันธูป ควันเทียน การเผากระดาษเงินกระดาษทอง สภาวะอากาศขณะนั้น ช่วงเวลา

นั้นมีลมสงบหรือมีการพัดพาของลมเพื่อเจือจางมลพิษ และสภาพของพื้นที่โดยรอบศาลเจ้า หมายถึงตำแหน่งของศาลเจ้าตั้งอยู่ในพื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่ปิด มีประสิทธิภาพในการระบายอากาศมากน้อยเพียงใด

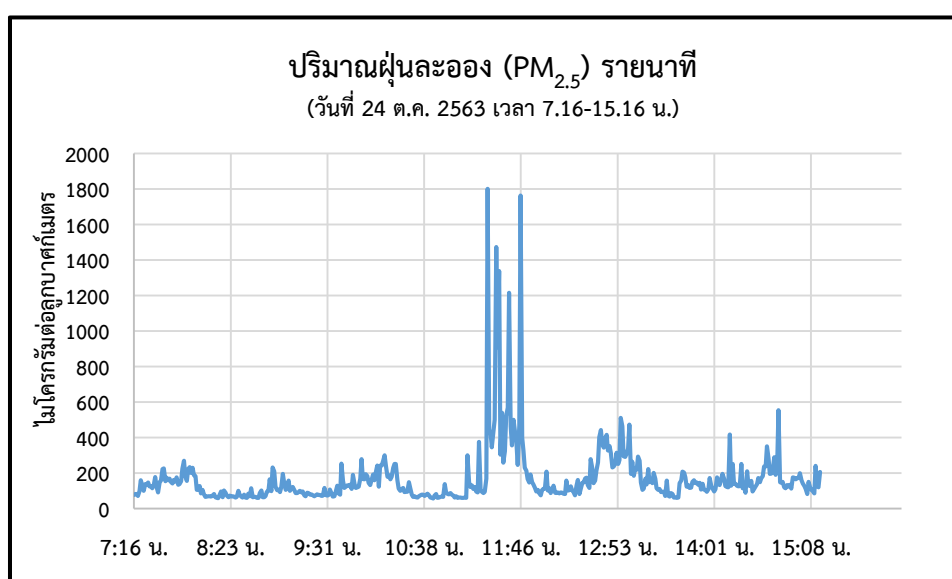
ทางด้านแง่มุมของการตรวจวัดผลผ่านผ่านเครื่องมือเป็นเวลา 5 นาที พบว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างบริเวณภายในและภายนอกศาลเจ้า เห็นได้ว่าปริมาณฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ที่ตรวจวัดบริเวณศาลเจ้ามีแนวโน้มที่สูงกว่าในพื้นที่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอก แนวโน้มดังกล่าวมีความคล้ายกันทั้งสองช่วงเวลาคือก่อนและขณะมีงานเทศกาลฯ จากการสังเกตพบว่า ช่วงเทศกาลตรุษจีนมีการจัดรูปเทียนเพื่อสักการบูชาและเผากระดาษเงินกระดาษทองภายในตัวศาลเจ้าเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับช่วงเวลาปกติ ข้อสังเกตที่น่าสนใจพบว่าปริมาณฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ภายนอกศาลเจ้าช่วงเทศกาลตรุษจีน มีแนวโน้มต่ำกว่าช่วงเวลาปกติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าอากาศ (Ambient Air) บริเวณพื้นที่ศึกษา ในช่วงเทศกาลตรุษจีนมีคุณภาพดีกว่า ตามการรายงานความเข้มข้นของของฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ในบรรยากาศโดยกองจัดการคุณภาพอากาศและเสียงกรุงเทพมหานคร (ตัวเลขด้านข้างของรูปบนสุดและรูปบริเวณตรงกลางของภาพที่3-40) ในช่วงเทศกาลมีค่าต่ำกว่าช่วงก่อนมีเทศกาล ทำให้เกิดการเจือจางฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ที่เกิดจากศาลเจ้า

สำหรับช่วงเทศกาลกินเจพบว่า ปริมาณฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) มีแนวโน้มค่อนข้างต่ำทั้งภายในและภายนอกอาคาร เมื่อเทียบกับช่วงเวลาปกติ อาจเป็นผลมาจากสาเหตุร่วมกัน 3 ประการ ได้แก่ คุณภาพอากาศขณะนั้นค่อนข้างดีสามารถช่วยเจือจางฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ภายนอกอาคารได้ ผู้มาสักการะมีจำนวนลดลงเนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และศาลเจ้ากับ ผู้มาสักการะตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ที่โครงการวิจัยได้ดำเนินการสร้างความตระหนักโดยผ่านความร่วมมือจากวัดมิ่งกรมลาวาส การจัดเสวนาและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ

ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าแนะนำ*	สรุปผล:
203	91	886	35	ค่าเฉลี่ยเกินค่าแนะนำ

หมายเหตุ * ค่าแนะนำคุณภาพอากาศภายในอาคาร เฉลี่ย 8 ชั่วโมง ตาม (ร่าง) ประกาศกรมอนามัย

ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าแนะนำ*	สรุปผล:
169	58	1,801	35	ค่าเฉลี่ยเกินค่าแนะนำ

หมายเหตุ * ค่าแนะนำคุณภาพอากาศภายในอาคาร เฉลี่ย 8 ชั่วโมง ตาม (ร่าง) ประกาศกรมอนามัย

ภาพที่ 3-40 การเปลี่ยนแปลงของปริมาณฝุ่นละออง (PM_{2.5}) ทุก 1 นาที ต่อเนื่อง 8 ชั่วโมง

ในช่วงเทศกาลตรุษจีน (ภาพบน) และช่วงเทศกาลกินเจ (ภาพล่าง)

ส่วนของการตรวจวัดผลผ่านผ่านเครื่องมือเป็นเวลา 8 ชั่วโมง พบว่าความเข้มข้นของฝุ่นละออง (PM_{2.5}) มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตลอดช่วงเวลา 8 ชั่วโมงที่ตรวจวัด เกิดจากควันของการจุดธูปเทียนในช่วงเทศกาลตรุษจีนที่มี

ประชาชนหลังไหลเข้ามาสักการบูชาเป็นจำนวนมาก เมื่อนำผลจากการตรวจวัดมาเทียบกับค่าแนะนำตาม (ร่าง) ประกาศกรมอนามัย พบว่ามีผลเกินค่าแนะนำดังกล่าวเกือบ 6 เท่า ในส่วนของเทศบาลกินเจพบว่าปริมาณฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) อยู่ในระดับที่เกินมาตรฐานอยู่ประมาณ 5 เท่า เห็นถึงสถานะที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้ที่มาสักการะตลอดจนภิกษุ สามเณร และบุคลากรภายในวัดและศาลเจ้า

อย่างไรก็ตามจากการสังเกตพบว่าทางวัดและศาลเจ้าได้ตระหนักถึงสถานการณ์ดังกล่าวโดยได้มีมาตรการที่สำคัญในการลดปริมาณควันและฝุ่นละอองจากการสักการะ คือ การลดจำนวนกระถางธูป การตั้งกระถางธูปไว้ภายนอกและไม่อนุญาตให้จุดธูปเทียนภายในและให้พนักงานเก็บและดับธูปเทียนหลังจากการสักการะทันที แต่ผลที่ได้จากการตรวจวัดนี้สะท้อนให้เห็นว่ายังคงต้องมีมาตรการเพิ่มเติมอื่น ๆ เพื่อลดปริมาณฝุ่นละออง ($PM_{2.5}$) ที่เกิดขึ้น เพราะควันที่เกิดจากการจุดธูปมีสารพิษหลายชนิดที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ อาทิ สารในกลุ่ม Polycyclic Aromatic Hydrocarbons ชนิดที่เป็นสารก่อมะเร็ง (carcinogenic PAHs)

2.3 แนวทางการแก้ปัญหามลภาวะทางอากาศของศาลเจ้าและชุมชนในพื้นที่เยาวราช

จากปัญหาของฝุ่นละออง $PM_{2.5}$ ที่เกิดขึ้นทางศาลเจ้าและชุมชนได้มีการออกมาตรการป้องกันและแนวทางการจัดการเบื้องต้น แต่ยังพบว่ามีข้อจำกัดหลากหลายมิติ ได้แก่ด้านความพร้อม ทรัพยากร งบประมาณ พื้นที่ของศาลเจ้า อุปสรรคทางด้านความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ พฤติกรรมของชุมชนที่ต้องอาศัยกระบวนการชี้แจงทางสังคม และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประกอบกับมาตรการและการดำเนินงานแก้ไขที่ออกมาเป็นการมองแบบแยกส่วนตามแนวทางเฉพาะกรณีหรือประเด็น ตลอดจนนโยบายภาครัฐที่ขาดความเข้าใจต่อการแก้ไขหรือหาทางออกที่อาศัยกลไกทางประเพณีวัฒนธรรมเป็นสำคัญ เช่นการห้ามสักการะบูชาตามแนวทางเดิมได้ ทำให้การพัฒนาารูปแบบการจัดการมลภาวะจำเป็นต้องมองปัญหาในมิติของศาลเจ้าและชุมชนให้เป็นองค์รวมอย่างเป็นพลวัตเชื่อมโยง ภายใต้การคำนึงถึงความสอดคล้องกับทุนวัฒนธรรมในพื้นที่

ทั้งนี้เพื่อให้ขั้นตอนการออกแบบครอบคลุมและมีประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนทำให้การออกแบบแนวทางการแก้ปัญหาต้องมองอย่างลุ่มลึก ผ่านการประสานงานและขอความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจในมิติต่าง ๆ การออกแบบแนวทางการแก้ปัญหามลภาวะทางอากาศที่อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรม และไม่กระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ผู้ศรัทธาต่อศาลเจ้า นำมาสู่สภาพแวดล้อมที่ดี ภาวะการพึงพอใจต่อการดำเนินชีวิตภายในย่านเยาวราชทั้งทางสุขภาพกายและสุขภาพใจ ก่อเกิดเป็นความเป็นอยู่ที่ดีในอนาคตในอนาคต

2.3.1 การประสานงานและขอความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย

เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาารูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย ทำให้ทางโครงการเกิดการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการหารือเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างสาขาวิจัย ประกอบด้วย วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ เพื่อวางแผนต่อยอดให้เกิดการวิจัยอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมที่สุดกับชุมชน ทั้งด้านการจัดการ ด้านปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก ด้านปัญหาทางเสียง อาทิเช่นการต่อยอดผลิตภัณฑ์จากกระดาษประดิษฐ์ในรูปแบบของบัตรอวยพรสามมิติเพื่อรณรงค์ลดการเผากระดาษเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภายใต้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่ 2 การ

พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น นำไปสู่มุมมองต่อรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและมีความเป็นไปได้สู่การขับเคลื่อนในเชิงนโยบายสาธารณะ โดยคำนึงถึงผลกระทบและประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุด รวมทั้งอยู่ในสถานะต่างได้ผลประโยชน์ตอบแทนที่เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

ภาพที่ 3-41 การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยเพื่อวางแผนดำเนินการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช

ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อการมองปัญหาและแสวงหาทางออกที่เป็นไปได้อย่างรอบด้าน รูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกิดขึ้น ต้องมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่

1) ศาลเจ้าหรือผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ในบทบาทเจ้าของพื้นที่ที่ผู้ประกอบการด้านความเชื่อเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรม และเป็นผู้มีส่วนในปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศ

2) ผู้สัการบูชาหรือผู้ใช้บริการทางวัฒนธรรม ในบทบาทของผู้สนับสนุนกลไกการให้บริการของศาลเจ้าให้เกิดกระบวนการตามกิจกรรมและพิธีกรรม พร้อมกับเป็นผู้มีบทบาทต่อการก่อมลภาวะทางอากาศ รวมทั้งสามารถกำหนดทางออกของปัญหา

3) เครื่องสักการบูชาหรือสินค้าทางวัฒนธรรม ในบทบาทของสัญลักษณ์เชิงพิธีกรรมสื่อกลางในการดำเนินกิจกรรมระหว่างผู้สัการบูชาและศาลเจ้าให้สมบูรณ์ เป็นตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะทางอากาศเมื่อพิจารณาอย่างตรงไปตรงมา เครื่องสักการบูชาถือเป็นจุดเชื่อมโยงผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร้อยเรียงเป็นเรื่องเดียวกันในมิติของปัญหาและการจัดการ โดยนักวิชาการ นักคิดหรือนักพัฒนาสินค้า อาจเป็นผู้พัฒนาความรู้ในการสร้างนวัตกรรมของสินค้าเหล่านี้เพื่อเป็นทางเลือกในการสักการบูชา

4) ผู้ประกอบร้านค้าเครื่องสักการบูชาหรือตลาด ในบทบาทของผู้ผลิต แปรรูป จัดจำหน่ายเครื่องสักการบูชาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สัการบูชาและการประกอบพิธีกรรมของศาลเจ้า ขทำให้ไม่สามารถละเลยต่อการให้ความสำคัญต่อบุคคลกลุ่มนี้ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหากไม่สามารถค้าขายเครื่องสักการบูชาได้เพราะผลของนโยบายที่จัดวาง นำมาสู่กระแสต่อต้าน ความไม่ร่วมมือ ความขัดแย้งและสร้างผลกระทบต่อชุมชน

5) ภาศึเครือข่ายหรือห้วงโซ่อุปทาน ในบทบาทที่เกี่ยวข้องทั้งภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน โดยภาครัฐในฐานะผู้ปกครอง ผู้ขับเคลื่อนนโยบาย รวมทั้งผู้กำกับดูแลศาลเจ้าและชุมชนในความปกครอง เช่น กรมการปกครอง กรมอนามัย กรมศาสนา เป็นต้น บทบาทภาคเอกชนในฐานะกลไกขับเคลื่อนการดำเนินการ ทรัพยากรและการอำนวยความสะดวก เช่น สมาคมแต่จิว วัดมังกร กมลवास และบทบาทของชุมชน ในฐานะผู้สนับสนุนและการมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนเจริญไชย ชุมชนเลื้อนฤทธิ์ เป็นต้น การจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาศึเครือข่าย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่การประสานความร่วมมือกับภาศึเครือข่ายและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารวัดมังกรกมลवास ผู้บริหารสำนักสิ่งแวดลอม กรุงเทพมหานคร กรมการปกครอง กรมการศาสนา สำนักปลัด กรุงเทพมหานคร ผู้แทนศาลเจ้าในพื้นที่ และผู้แทนจากสมาคมแต่จิว รวมทั้งผู้ประกอบการในพื้นที่และชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ ชี้แจงแนวทางและกระชับความสัมพันธ์ นำไปสู่การพัฒนาความร่วมมือในอนาคตที่เป็นรูปธรรม

ภาพที่ 3-42 การประชุมหารือแนวทางความร่วมมือทางการวิจัยกับกรมการศาสนา

ภาพที่ 3-43 การประชุมหารือแนวทางความร่วมมือทางการวิจัยกับสำนักสิ่งแวดลอม

ภาพที่ 3-44 การประสานความร่วมมือกับแหล่งผลิตเครื่องสักการบูชา บริษัท แสงเทียนนพรัตน์ จำกัด

ภาพที่ 3-45 การจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ตามวิถีประเพณีและวัฒนธรรม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี ตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช”

2.3.2 ข้อเสนอในเชิงมาตรการ สำหรับกลุ่มที่เกี่ยวข้องกลุ่มต่าง ๆ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเด็นจากการสนทนากลุ่มกับภาคีเครือข่าย นักวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม ทำให้สามารถสังเคราะห์รูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่ายได้ ดังนี้

1) ข้อเสนอสำหรับศาลเจ้าหรือผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอที่เน้นมาตรการการขับเคลื่อนจากการดำเนินการของศาลเจ้าในพื้นที่เยาวราชที่ถือเป็นผู้กำหนดทางออกของปัญหาในเชิงของการควบคุมปริมาณรูปและเครื่องสักการบูชา รวมทั้งมิติการจัดการด้านเครื่องกระตา

ของชุมชน โดยมีมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

1.1) มาตรการลดจำนวนกระถางรูป ถือเป็นความพยายามที่ท้าทายต่อการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหามลภาวะทางอากาศของศาลเจ้า แต่ถือเป็นกลไกในการควบคุมปริมาณรูปได้ดีที่สุดเช่นกัน กลไกการขับเคลื่อนจำเป็นต้องอาศัยต้นแบบ การชี้แนะทางสังคมจากผู้รู้และผู้นำทางความเชื่อทางวัฒนธรรมประเพณีของจีน ได้แก่ ท่านพระเดชพระคุณฯ เจ้าอาวาสวัดมังกรกมลาวาส ในฐานะต้นแบบและผู้แตกฉานในธรรมและการอธิบายถึงแก่นธรรมนิยมปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อคณะกรรมการของศาลเจ้า และลดความขัดแย้งจากความรู้สึกลบพื้นฐานของความเชื่อ

1.2) มาตรการการบริหารจัดการของศาลเจ้า ที่ต้องดำเนินการโดยเน้นการเก็บรูปในกระถางออกบ่อยครั้ง การปรับพื้นที่ การระบายอากาศที่มีประสิทธิภาพ การควบคุมปริมาณด้วยวิธีณรงค์และประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจนถึงจำนวนรูปที่ใช้เฉพาะของศาลเจ้า การจัดตารางการเก็บรวบรวมเครื่องกระดาชเพื่อจัดการตามช่วงเวลา และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนโดยกำหนดจุดพื้นที่รับเครื่องกระดาชของชุมชน เพื่อรอรับการจัดการจากสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร ที่มีรถเก็บเครื่องกระดาชเพื่อนำไปสู่จัดการแบบไร้มลพิษตามขั้นตอนที่ถูกต้องและเหมาะสม

กลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อน คือ การสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชน ศาลเจ้า และสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร รวมทั้งวางแผนจัดทำเส้นทางการเดินรถ ตารางการจัดเก็บ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องตลอดจนการณรงค์ ประชาสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน

2) ข้อเสนอสำหรับผู้สัการะบูชาหรือผู้ใช้บริการทางวัฒนธรรม

ผู้เข้ามาสักการะบูชาเทพเจ้าที่ศาลเจ้า และชุมชนที่ประกอบกิจกรรมการไหว้เจ้าหรือบรรพบุรุษภายในอาคารบ้านเรือน จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มุมมองและความคิดเห็นบางอย่าง กล่าวคือ ต้องเข้าใจว่าการเกิดมลภาวะทางอากาศเกิดขึ้นจากตัวเองที่กำลังเข้ามาสักการะบูชาในศาลเจ้า หรือไหว้เจ้าหรือบรรพบุรุษในบ้านเรือน หากตนเองเลือกใช้รูป เทียน เครื่องกระดาชในจำนวนมาก ๆ ย่อมส่งผลต่อปริมาณควันที่เกิดขึ้น การเลือกใช้ชนิดของเครื่องสักการะที่เหมาะสมจะส่งผลต่อการเผาไหม้และปริมาณควัน การไหว้ในอาคารและมีปริมาณสมาชิกจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดความแออัดและควันที่ไม่สามารถระบายออกได้อย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นการแก้ไขที่ดีที่สุด เริ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

2.1) มาตรการลด ละ เลิกการใช้รูปและเครื่องกระดาช เป็นการปรับเปลี่ยนจากตัวเองในฐานะผู้สัการะบูชา ผ่านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้รูปให้มีจำนวนลดลง เช่น จากรูปจำนวน 3 ดอก เหลือเพียง 1 ดอก หรือการละการใช้รูปโดยเปลี่ยนเป็นร่วมกันไหว้หรือสักการะแบบตัวแทน กล่าวคือ เมื่อมีผู้ร่วมบูชาจำนวนมาก เช่น สมาชิกในครอบครัว อาจให้หัวหน้าครอบครัวเป็นตัวแทนในการไหว้หรือสักการะ รวมทั้งแนวทางที่คาดหวัง คือ ยกเลิกการใช้เครื่องสักการะ ด้วยการประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมโดยปราศจากการใช้รูปและเครื่องกระดาชได้อีกในอนาคต ถือเป็นความสำเร็จในระดับที่ต้องอาศัยระยะเวลาและการยอมรับ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเทคนิคการเลียนแบบต้นแบบ โดยเปลี่ยนมุมมองจากการไหว้เทพเจ้าด้วยรูป เทียน และเครื่องกระดาช เปลี่ยนเป็น

การสักการะบูชาด้วยจิตและสมาธิที่ถือเป็นวิธีการตามคำแนะนำของท่านผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมั่งกรมลาวาส และ อาจารย์คทา ชินปัญชร ที่เคยชี้ผ่านสื่อต่าง ๆ

การขับเคลื่อนและกลไกความสำเร็จในมาตรการนี้ จำเป็นต้องอาศัยการรับรู้ผ่านผู้นำที่สามารถชี้แนะทางทางสังคมได้ ผู้เป็นต้นแบบ เพื่อส่งต่อไปยังทัศนคติและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ที่อาจเป็นลักษณะของความสำเร็จแบบขั้นบันไดคือเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับมากขึ้น

3) ข้อเสนอสำหรับนักวิชาการ นักคิด และนักพัฒนาสินค้า

แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องสักการะบูชาหรือสินค้าทางวัฒนธรรม ในรูปแบบและประเภทที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานทางประเพณีและวัฒนธรรมที่มีผลมาจากการใช้เครื่องสักการะบูชา ประเภทรูป เทียน และเครื่องกระดาดเป็นหลัก หากแต่การหยุดและยกเลิกการใช้เลย อาจเป็นมาตรการที่ต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้ของสังคม ร่วมกับการปรับตัวของผู้คนที่เป็นผู้บริโภคในระยะยาว ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสินค้าทดแทนและเป็นสินค้าทางเลือกสามารถเป็นแนวทางและรูปแบบการจัดการที่ตอบโจทย์ความต้องการของสังคม ที่ต้องการใช้เครื่องสักการะ แต่ยังรู้สึกและตระหนักถึงการลดมลภาวะทางอากาศและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยสามารถดำเนินการภายใต้ 2 มาตรการ ดังนี้

3.1) มาตรการพัฒนาสินค้าทดแทนประเภทรูป ถือเป็นมาตรการที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์ ในการยกระดับผลิตภัณฑ์ทางเลือกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ในท้องตลาดมีสินค้าประเภทรูปแบบไร้ควันอยู่แล้ว หรือรูปแบบควันน้อย แต่ยังคงเป็นสินค้าที่มีกากใยตกค้างและยังไม่ปราศจากสารพิษหรือฝุ่นละอองโดยสิ้นเชิง เนื่องจากวัตถุดิบมีส่วนประกอบของไม้และผงกำยานเป็นหลัก ประกอบกับราคาของสินค้าเหล่านี้แพงกว่าสินค้าทั่วไปอยู่มาก ทำให้อาจต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์พัฒนาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายในการผลิตสินค้าที่มีมลภาวะและสารพิษตกค้างที่น้อยที่สุด พร้อมกับต้นทุนราคาที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อเป็นทางเลือกให้กับสังคมและผู้บริโภค

ทั้งนี้ ความเป็นไปได้ตามมาตรการดังกล่าว คาดว่าสามารถดำเนินการแบบที่เป็นรูปธรรมได้ ภายหลังจากงานวิจัย เนื่องจากต้องอาศัยระยะเวลาศึกษาข้อมูล พัฒนาสูตร วัตถุดิบ การขึ้นรูปและการออกแบบด้านงานศิลป์ อย่างไรก็ตามได้มีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างคณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเพื่อร่วมกันพัฒนาและมอบหมายนักวิชาการที่สนใจเริ่มทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นแล้ว

3.2) มาตรการพัฒนาสินค้าทดแทนประเภทเครื่องกระดาด เป็นมาตรการที่พัฒนารูปแบบของเครื่องกระดาดในการสักการะบูชาที่มีขนาด รูปทรงและปริมาณ ที่เหมาะสมสำหรับการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ สามารถใช้เป็นกระดาดเงินและกระดาดทองสำหรับประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางความเชื่อได้ จากข้อมูลพบว่า ผู้สักการะบูชายังมีความกังวลถึงการงดใช้เครื่องกระดาดในการไหว้หรือสักการะ ทำให้จำเป็นต้องพัฒนาเครื่องกระดาดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เผาไหม้ได้ง่าย เผาไหม้อย่างสมบูรณ์ และใช้ปริมาณกระดาดน้อยกว่าปกติ รวมทั้งมีสารความรู้ด้านประวัติ เรื่องราว ความสำคัญ และสร้างความเข้าใจในวิธีการพับ ภายใต้ออกแบบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมเนียมปฏิบัติเดิม อาศัยกระดาดทั้งแบบพื้นและแบบลายจาก

กระดาษเงินกระดาษทองในตลาดที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาพัฒนาให้นำใช้งาน ถูกหลักการทางพิธีกรรมและสามารถยกระดับสินค้าด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ประกอบการได้

4) ข้อเสนอสำหรับผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องสักการะบูชาหรือตลาด

ผู้ผลิตแปรรูปและจำหน่ายเครื่องสักการะบูชาต้องตอบสนองความต้องการของผู้สักการะบูชาและการประกอบพิธีกรรมของศาลเจ้า นำมาสู่แนวโน้มที่อาจได้รับผลกระทบจากมาตรการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการรณรงค์ลด ละ เลิกการใช้เครื่องสักการะบูชา เทียน และเครื่องกระดาษ ก่อเกิดเป็นความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ได้และภาวะการถูกทอดทิ้งของกลุ่มผู้ผลิต ทำให้แนวทางการจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาให้กับกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องสักการะบูชาหรือตลาด สามารถมีบทบาทและได้รับผลประโยชน์จากรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายอย่างแท้จริง โดยสามารถเชื่อมโยงการดำเนินการร่วมกันกับมาตรการพัฒนาสินค้าทดแทนประเภทธูปและเครื่องกระดาษ ภายใต้มาตรการดังนี้

4.1) มาตรการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการพัฒนาสินค้าและวัสดุทดแทนสู่ผู้ประกอบการ เป็นการเพิ่มมูลค่าจากสินค้าทดแทนที่เป็นทางเลือกของผู้บริโภค และเป็นแนวทางร่วมกับการรณรงค์จัดการปัญหามลภาวะทางอากาศ โดยผู้ประกอบการจะได้รับองค์ความรู้ วิธีการ และเทคนิค รวมทั้งแนวทางการสร้างความร่วมมือกับผู้ผลิตวัตถุดิบต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ทางการตลาด เพื่อให้เกิดการจัดจำหน่ายและประกอบต่อสินค้าทดแทนที่เกิดขึ้นได้จริงและเป็นรูปธรรม ทั้งยังเป็นการสร้างการยอมรับต่อมาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขและป้องกันปัญหามลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานประเพณีและวัฒนธรรมที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ

กลไกการขับเคลื่อนที่สำคัญ เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์และความร่วมมือของคณะนักวิจัยและชุมชนเจริญไชย ที่เป็นแหล่งและย่านการค้าและการแปรรูปสินค้าประเภทเครื่องสักการะบูชา โดยได้มีการพัฒนาสินค้าและถ่ายทอดองค์ความรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน อันเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นไปได้ในการดำเนินการ นอกจากนี้จำเป็นต้องสร้างการสนับสนุนให้กับสถาบันการศึกษาและวิจัย เพื่อให้เกิดหลักสูตรการเรียนรู้สื่อประกอบการเรียนรู้ การวิจัยและพัฒนาควบคุม ปรับปรุง พัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพในกลไกของตลาด

5) ข้อเสนอสำหรับภาคีเครือข่ายหรือห่วงโซ่อุปทาน

แง่มุมของบทบาทที่เกี่ยวข้องกับภาคีภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน จำเป็นต้องมีการสร้างความร่วมมือและกลไกสนับสนุนในเชิงการทำงานแบบภาคีเครือข่ายระหว่างกัน ให้เกิดการมีส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายของภาครัฐ ตลอดจนการรับรู้และยอมรับของชุมชน เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับพื้นที่เยาวราช ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ถึงปัญหามลภาวะทางอากาศที่กล่าวมาทั้งหมด รวมทั้งมาตรการตามรูปแบบการจัดการที่พัฒนาขึ้น ล้วนจำเป็นต้องอาศัยภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีใช้แค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นและการกำหนดแนวทางความร่วมมือ เพื่อการบูรณาการแก้ไขปัญหามลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน พร้อมมีการปรึกษาหารือร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อพัฒนามาตรการในทางปฏิบัติ โดยจำแนกมาตรการต่าง ๆ ดังนี้

5.1) มาตรการแก้ไขปัญหามลพิษแบบบูรณาการเชิงรุก มาตรการที่อาศัยความร่วมมือในการประสานงานแก้ไขปัญหามลพิษระหว่างภาครัฐ ศาลเจ้าและชุมชน สำหรับการพัฒนารถขนส่งรับและจัดเก็บเครื่องกระตาศ ให้มีรอบตามตารางการเดินทางและการจัดเก็บจากการตกลงร่วมกัน นำไปสู่แนวทางที่เหมาะสมไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากเตาเผาของกรุงเทพมหานคร ที่ดำเนินการร่วมกับศาลเจ้า เพื่อเป็นศูนย์รองรับและรวบรวมเครื่องกระตาศและกากใยของวัสดุในการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมทั้งในบ้านเรือน ศาลเจ้าและชุมชน

5.2) มาตรการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนในเชิงนโยบายและทรัพยากร มาตรการที่พัฒนาศักยภาพและความร่วมมือในเชิงนโยบายและทรัพยากรเพื่อส่งต่อรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย ที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยไปสู่ผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร กรมการปกครอง กรมศาสนา กรมอนามัย และสำนักงานเขตในพื้นที่ ที่สามารถเป็นกลไกในการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม และการขับเคลื่อนไปสู่การเกิดนโยบาย กฎระเบียบหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนที่การดำเนินงานด้านการแก้ไขปัญหามลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

การขับเคลื่อนตามมาตรการนี้ สามารถดำเนินการผ่านเวทีการนำเสนอผลการวิจัยและการหารือในเชิงนโยบาย เพื่อส่งต่อข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกิดจากงานวิจัยนี้ไปสู่ผู้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดการพัฒนากลไกเชิงการขับเคลื่อนทางนโยบาย ผลักดันทางงบประมาณและการแก้ไขด้วยกฎหมายในที่สุด

5.3) มาตรการรณรงค์และประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้สู่ชุมชน มาตรการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา เป้าหมายสำคัญคือ สร้างการรับรู้และการตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่เยาวราชและศาลเจ้าต่าง ๆ ต้องเกิดความตระหนักเป็นกลุ่มแรก เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

ทำให้ความร่วมมือระหว่างกลไกภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ที่เป็นผู้ขับเคลื่อนมาตรการจับมือกับการพัฒนาองค์ความรู้และข่าวสารจากคณะผู้วิจัย นำไปสู่การขยายต่อกับชุมชนและการกระจายไปยังผู้คนในพื้นที่ ผ่านการใช้เทคนิคทั้งกลไกของภาครัฐที่จัดกิจกรรมของสำนักงานเขตในพื้นที่ หรือกลไกภาคเอกชนจากกิจกรรมของวัด ศาลเจ้าหรือสมาคมต่าง ๆ รวมทั้งการถ่ายทอดข่าวสารของชุมชนในพื้นที่ เพื่อการร่วมกันลดการก่อควันและฝุ่นละออง (PM2.5)

แนวทางการแก้ปัญหาที่กล่าวไปข้างต้นเป็นการออกแบบและพัฒนา ภายใต้การร่วมมือของภาคีเครือข่ายหลากหลายกลุ่ม เพื่อใช้สำหรับการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ยังคงดำรงและสืบสานอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช ทั้งนี้มาตรการที่เกิดขึ้นยังคำนึงถึงผลลัพธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน อาทิเช่น กลุ่มผู้ประกอบการ ให้สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสของการลดมลภาวะทางอากาศที่เกิดขึ้น ถือเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่ช่วยยกระดับพื้นที่ให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะปัจจุบัน พร้อมไปกับการยกระดับอาชีพของผู้นั้นท้องถิ่นนำมาสู่การพัฒนาสภาพแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwelling) ของผู้นั้นในชุมชน

3. ความผูกพันและการเกี่ยวพันของคนในสังคม

เยาวราชถือเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่หลากหลายกลุ่ม กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้คนภายในปรากฏให้เห็นตลอดทั้งวันและหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา ผ่านการเปิดหน้าร้านค้าขายของในช่วงเวลากลางวัน และกลับเป็นรถหาบเร่ รถเข็นมาขายของข้างทางช่วงเวลากลางคืน มิติของกิจกรรมที่ซ้อนเหลื่อมของพื้นที่กลับกลายมาเป็นอัตลักษณ์ เส้นห์และตัวตนของผู้คนในเยาวราช จนถูกขนานนามว่าเป็นย่านการค้าที่ไม่เคยหลับใหล หรือเป็นถนนเส้นเลือดใหญ่ของวัฒนธรรมจีน

ทั้งนี้บริบทของสภาพแวดล้อม อาคารสถาปัตยกรรมเก่าที่ยังคงมีผู้คนอาศัยอยู่ แหล่งสักการะบูชาศาลเจ้าสี่แสนของถนนและบรรยากาศของป้ายไฟบริเวณถนนเยาวราชยังเป็นกลิ่นอายที่สะท้อนให้เห็นถึงความหมายสัญลักษณ์ วิถีชีวิตของชุมชนในเยาวราช อัตลักษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีผู้คนเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ผ่านการพึ่งพาอาศัย มีปฏิสัมพันธ์และความผูกพันของแต่ละครัวเรือน ส่งผลให้มิติของพลวัตทางสังคมถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการทำให้ย่านเยาวราชมีชีวิต มีวัฒนธรรม จนกลายเป็นมรดกและผลผลิตทางวัฒนธรรมของพื้นที่สร้างความภาคภูมิใจของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

ปัจจุบันผลผลิตทางวัฒนธรรมในอดีตกำลังถูกเผชิญหน้ากับค่านิยมและกลุ่มนายทุนที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น นำมาสู่พลวัตของวิถีชีวิตและการอยู่อาศัยของผู้คนในพื้นที่เริ่มปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อความอยู่รอดของประเพณีและวัฒนธรรมที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เกิดช่องว่างทางความผูกพันระหว่างกลิ่นอายเยาวราชในอดีตและวิถีชีวิตในปัจจุบัน ทางโครงการการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช ตระหนักถึงผลกระทบดังกล่าวและไม่ต้องการให้เกิดภาวะการทอดทิ้งกลุ่มคนใดคนหนึ่งให้อยู่ด้านหลัง ทำให้เกิดการสร้างกิจกรรมที่ต้องการสะท้อนอัตลักษณ์และมิติความเกี่ยวพันระหว่างเยาวราชกับชุมชนในมิติที่หลากหลาย โดยนำมรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการสื่อสารและพัฒนา ภายใต้กิจกรรมที่ 3 การออกแบบศิลปะบนฝาเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน และกิจกรรมที่ 4 การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรม ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

มรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นพบว่ามีทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและระลึกถึงความหมายของอดีต ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ศิลปะถือเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่ไม่ต้องใช้ภาษาขับเคลื่อน แต่ใช้ภาพบอกเล่า ทำให้การถ่ายทอดความหมายและสัญลักษณ์มรดกวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเชิงนามธรรมจำเป็นต้องอาศัยศิลปะเข้ามาเล่าเรื่องให้เกิดความหมายและคำอธิบายที่เข้าใจง่ายและสร้างความรู้อย่างมีอารมณ์ร่วมกับผู้ชม นอกจากนี้สิ่งที่เข้าถึงชุมชนทุกระดับและเป็นเครื่องมือสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตที่ผูกพันกับทุกครอบครัวคืออาหาร

การดำเนินงานส่วนของการสร้างและย้อนให้เห็นถึงความผูกพันของสังคมนี้เป็นการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการจัดกิจกรรม พัฒนาเมนูอาหารในชีวิตประจำวัน เสวนาและนิทรรศการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสร้างเป็นผลงานศิลปะแบบอุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) เพื่อช่วยสร้างจิตสำนึกของผู้คน เกิดการตระหนักถึงความสำคัญ คุณค่าของความเป็นเยาวราช

3.1 ศิลปะบนฝาต่อจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม

กิจกรรมและงานสร้างสรรค์ทางศิลปะถือเป็นสื่อเผยแพร่อัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างหนึ่ง จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าต้นทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่เยาวราชสามารถแบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบคือจับต้องได้ (tangible) และจับต้องไม่ได้ (intangible) การอธิบายมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือไม่เห็นภาพถือเป็นความยากต่อการถ่ายทอดให้ผู้คนเกิดความเข้าใจและมีอารมณ์ร่วม ทำให้ศิลปะเข้ามามีบทบาทและส่วนสำคัญต่อการเป็นตัวกลางขับเคลื่อนและสื่อความหมายของการขยายความทุนทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราช ทั้งนี้การส่งเสริมและสร้างกระบวนการพัฒนาเมืองผ่านทัศนียภาพที่สุนทรีย์ถือเป็นหนึ่งในแนวทางการสร้างให้ศิลปะเข้ามามีบทบาทอยู่ตามพื้นที่ส่วนร่วมที่นอกเหนือจากหอศิลป์หรือเรียกว่าศิลปะสาธารณะ (Public Art)

ประเด็นที่น่าสนใจต่อการนำทัศนธาตุ (Visual Element) เข้ามาเติมแต่งลงบนพื้นที่ย่านเยาวราชผ่านมุมมองศิลปะสาธารณะคือปัจจุบันเห็นได้ว่าแนวโน้มเอกชนส่วนใหญ่มีการนำศิลปะมาเป็นเครื่องมือสำหรับส่งเสริมภาพลักษณ์ของตนเอง พร้อมก็นำมาผสมผสานเข้ากับสาธารณูปโภคที่มีมาก่อนหน้า ทำให้เกิดค่านิยมในการใส่ศิลปะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) นำมาสู่แนวความคิดการออกแบบศิลปะบนฝาต่อที่กินพื้นที่ของชุมชนค่อนข้างน้อย และไม่สร้างความรำคาญให้กับชุมชน

ทั้งนี้การใช้ชีวิตเป็นอยู่อย่างดีในเมือง นอกเหนือจากได้รับบริการสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ การทำให้อุปกรณ์สาธารณูปโภคสวยงามขึ้น เพื่อให้ภูมิทัศน์ในเมืองน่ามองถือเป็นอีกหนทางหนึ่งเช่นเดียวกัน แนวทางพัฒนาฝาต่อประปาให้สวยงามมีลวดลายและสีสันที่ดึงดูดสายตากระจายไปทั่วย่านเยาวราช นอกจากช่วยให้ทัศนียภาพในเมืองน่าดูขึ้น ยังสามารถประกอบเป็นส่วนหนึ่งของแผนที่ทางวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนให้ปรากฏชัดยิ่งขึ้น การทำให้ฝาต่อประปามองเห็นได้ง่ายและชัดเจนจากรูปลักษณ์ที่ได้รับการออกแบบใหม่ ยังสามารถทำหน้าที่เป็นเป็นเครื่องหมายบอกทาง (signage) แสดงเส้นทางไปยังจุดสำคัญของย่านรวมทั้งขอบเขตและจุดเชื่อมต่อไปยังย่านอื่น ๆ ได้เช่นกัน

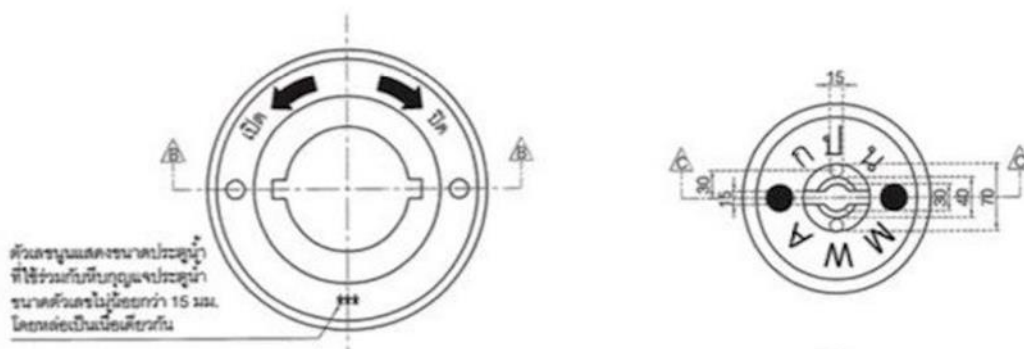
3.1.1 การออกแบบลักษณะโครงสร้างของฝาต่อ

ฝาต่อคืออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับปิดท่อน้ำทิ้ง ไม่ให้ส่งกลิ่นไม่พึงประสงค์ขึ้นมารบกวนตามท้องถนน และป้องกันอุบัติเหตุที่เกิดจากการตกลงไปในท่อระบายน้ำ ฝาต่อแต่ละพื้นที่มีขนาดแตกต่างกันไปตามความกว้างของท่อระบายน้ำ ทำให้ฝาต่อมีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ไปตามสภาพของการใช้งาน ทั้งนี้ขนาดของฝาต่อประปาตามที่ระบุไว้ในแบบมาตรฐานของการประปานครหลวง มีส่วนประกอบ 2 ส่วน ได้แก่

- 1) ฝิบบกยูงและประตูน้ำ เป็นฐานของฝาต่อและทำหน้าที่ป้องกันสิ่งกีดขวางในการเปิดปิดประตูน้ำ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 28 เซนติเมตร ผิวบนของฝิบบกยูงเห็นเป็นวงแหวนมีความกว้าง 2 เซนติเมตร พื้นผิวของบริเวณนี้มีการระบุ ปีการผลิต มาตรฐานการผลิต ลูกศรแสดงการเปิดปิด และนูนจากผิวไม่ต่ำกว่า 1.5 เซนติเมตร

- 2) ฝาต่อจ่ายน้ำ ทำหน้าที่เป็นฝาปิดประตูน้ำ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร และมีช่องตรงกลางสำหรับใช้เครื่องมือเพื่อการเปิดปิด มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 เซนติเมตร ด้านข้างช่องกลางที่ใช้

เปิดปิดมีวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3 เซนติเมตร ขนาบข้างทั้งซ้ายและขวา พื้นที่ภายในฝาห่อระบุตัวอักษร กปน และ MWA ล้อไปกับขนาดและรูปร่างของฝาห่อ ขนาดตัวอักษรตามแบบที่ระบุไว้มีขนาดไม่น้อยกว่า 1.5 เซนติเมตร และสูงไม่ต่ำกว่า 3 เซนติเมตร

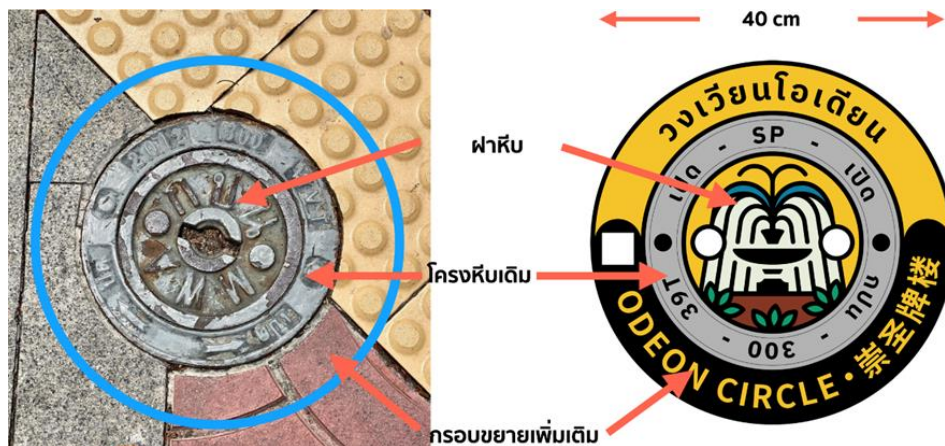
ภาพที่ 3-46 แบบฝาห่อจากการประปานครหลวง (ซ้าย) หีบกุญแจประตุน้ำ (ขวา) ฝาห่อจ่ายน้ำ

เมื่อพิจารณาจากมาตรฐานและขนาดที่การประปานครหลวงกำหนดไว้ในแบบร่าง พบว่าการเพิ่มลวดลายไปบนฝาห่อทำได้ค่อนข้างยาก เพราะข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ของฝาห่อ ทำให้การเพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ ลงไปได้ค่อนข้างยาก นำมาสู่การพิจารณาในเชิงองค์ประกอบและรายละเอียดที่ปรากฏอยู่บนฝาห่อ ทดลองปรับเปลี่ยนรูปแบบลักษณะของฝาห่อประเภทประปาบางประการจากข้อกำหนดตามแบบมาตรฐานของการประปานครหลวง เพื่อเพิ่มพื้นที่การออกแบบ มิติขององค์ความรู้ที่สอดแทรกลงในฝาห่อ และยังคงข้อกำหนดตามมาตรฐานให้ได้มากที่สุด โดยสามารถใช้งานได้จริงและไม่กระทบกับโครงสร้างเดิมของฝาประปาโดยเฉพาะส่วนตัวหีบ ดังนี้

- 1) เปลี่ยนวิธีการเปิดฝาห่อ จากใช้กุญแจไขบริเวณช่องตรงกลางเปลี่ยนไปเป็นวิธีการเปิดแบบฝาปิดบ่อเกราะ ทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่ว่างในการออกแบบลวดลายได้มากขึ้น
- 2) ลดขนาดของรายละเอียดบนฝาห่อประเภทแบบเดิมลง เช่น ตัวอักษร ขอบรอบนอกของฝา หรือลดขนาดความกว้างของช่องเปิดปิดฝา รวมทั้งปรับตำแหน่งการวางรูปแบบตัวอักษร (layout)
- 3) เพิ่มชิ้นส่วนวงแหวนวางรอบฝาหีบห่อ เพื่อเพิ่มเนื้อที่สำหรับการระบุรายละเอียดของย่าน เช่น ชื่อถนนที่ตั้งทั้งภาษาไทย อังกฤษและจีน รวมทั้งพื้นที่สำหรับใส่ QR Code เพื่อให้ข้อมูลของย่าน

ภาพที่ 3-47 ภาพจำลองแบบฝาห่อแบบมาตรฐาน (ซ้าย) แบบปรับปรุงลดขนาด (กลาง)
แบบปรับปรุงเปลี่ยนวิธีการเปิด (ขวา)

ภาพที่ 3-48 ภาพเปรียบเทียบตำแหน่งวงแหวนที่เพิ่มเข้าไปใหม่รอบหับฝาท่อ

3.1.2 ตำแหน่งและลวดลายของฝาท่อเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ของย่าน

การทำงานศิลปะบนวัสดุที่เป็นอุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) อย่างฝาท่อ ตำแหน่งของการวางถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างคุณค่าให้กับผลงาน ผสมผสานไปกับการสะท้อนวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตจากลวดลายบนฝาท่อ ทำให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายเก่า และแผนที่ทางวัฒนธรรมถือเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทและถูกนำมาใช้งาน ผ่านการทำงานร่วมกับสาขาโบราณคดีและจัดกิจกรรมการประชุม เพื่อช่วยกำหนดลวดลายและตำแหน่งการจัดวางศิลปะฝาท่อในพื้นที่ ผลลัพธ์ที่ได้จากการร่วมมือครั้งนี้ นำมาสู่ต้นแบบของตำแหน่งของการวางฝาท่อทั้งหมด 19 จุด โดยแต่ละจุดมีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่และวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) ฝาท่อบอกความเป็นมา ภาพรวมโครงการ บริเวณที่สถานีวัดมังกร
- 2) ฝาท่อบอกความเป็นมาของการประปาสยาม
- 3) ถนนวานิช 1 ความเป็นมาเกี่ยวกับการเสด็จของ รัชกาลที่ 8
- 4) กลางถนนเยาวราช เพื่อแสดงภาพมุมสูง และการตัดถนนเยาวราช
- 5) เวียงนครเกษม เพื่อบอกความเป็นมาของกิจการการรราง
- 6) บริเวณแยกประตูสามยอด เพื่อบอกความเป็นมาของประตูสามยอด
- 7) บริเวณถนนเยาวราชซอย 8 เพื่อบอกความเป็นมาของสะพานเฉลิม 46
- 8) บริเวณร้านทองบนเยาวราช
- 9) บริเวณแยก SAB SEC เพื่อบอกความเป็นมาของห้างตะวันตกในย่าน
- 10) บริเวณถนนสำเพ็งเพื่อบอกความเป็นมาของกลุ่มชุมชนในสำเพ็ง จีนยุคแรก
- 11) บริเวณปลายถนนลำพูไนซัย ซึ่งเคยปรากฏตึกเก่าแต่ในปัจจุบันได้หายไปแล้ว
- 12) บริเวณกลางถนนเยาวราชเพื่อบอกความเป็นมาของสถานบันเทิง ยุคใหม่
- 13) บริเวณริมคลองโอ่งอ่าง ต้นถนนเยาวราช เพื่อบอกความเป็นมาของคลองโอ่งอ่าง
คลองคูเมืองกรุงรัตนโกสินทร์
- 14) บริเวณด้านหน้าเมกะพลaza เพื่อบอกความสำคัญของพื้นที่ในอดีต
- 15) บริเวณวัดมังกรกมลาวาส

- 16) บริเวณซอยวานิช 1 เพื่อบอกความเป็นมาของย่านการค้า และย่านทรงวาด
- 17) บริเวณถนนราชวงศ์ เพื่อบอกความเป็นมาของท่าเรือราชวงศ์
- 18) บริเวณถนนแปลงนาม ถนนเก่าแก่เส้นหนึ่งของย่านเยาวราช
- 19) บริเวณคลองถม ย่านคูคลองเก่าที่ถูกถมเป็นย่านการค้าสมัยใหม่

ภาพที่ 3-49 การกำหนดพื้นที่ในการจัดวางศิลปะพาหนะในตำแหน่งที่มีความสำคัญของย่านเยาวราช

ต้นแบบของตำแหน่งการวางฝาท่อที่เกิดขึ้นได้ถูกนำมาพัฒนาควบคู่กับการสำรวจตำแหน่งฝาท่อ
ประปาที่ติดตั้งบนถนนเยาวราชและเจริญกรุง พบว่าบริเวณถนนเจริญกรุง ตั้งแต่หัวถนนจากสวนสราญรมย์จนถึงถนน
กรุงเกษม ทางเดินทางซ้ายของถนนมีจำนวนทั้งหมด 53 ตำแหน่ง ทางเดินด้านขวาของถนนมีจำนวนทั้งหมด 66
ตำแหน่ง ส่วนบริเวณถนนเยาวราช ตั้งแต่หัวถนนจากจุดตัดถนนบริพัตรจนถึงวงเวียนโอเดียน ทางเดินทางซ้ายของ
ถนนมีจำนวนทั้งหมด 40 ตำแหน่ง ทางเดินด้านขวาของถนนมีจำนวนทั้งหมด 39 ตำแหน่ง

ส่วนลักษณะของฝาท่อที่พบบนพื้นถนนจริงส่วนใหญ่ติดตั้งอยู่บนทางเท้า พบมากในบริเวณหน้า
ซอยหรือทางแยกจากถนนใหญ่ หลายจุดมีการติดตั้งฝาท่อมากกว่าหนึ่งฝาท่ออยู่ใกล้กันน้อยกว่า 1 เมตร ทศนิยมภาพของ
ฝาท่อบางส่วนถูกปิดทับจากแผงค้าขายในบริเวณนั้น สภาพของฝาท่อประปาส่วนใหญ่สึกหรอตามการใช้งาน ข้อมูลที่
ระบุบนฝาท่อสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน แต่พบว่าบริเวณช่องตรงกลางฝาท่อที่ใช้ในการเปิดปิด ส่วนใหญ่มีเศษ
ขยะ ฝุ่นดินเข้าไปอุด พร้อมกับเป็นจุดที่มีการสีกกร่อนมากที่สุดจนถึงขั้นทะลุจนเห็นเนื้อโลหะด้านใน

ภาพที่ 3-50 สภาพและตำแหน่งบางจุดของฝาท่อประปา

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำแผนที่การตำแหน่งฝาท่อที่ออกแบบจากการอ้างอิงความสำคัญของแต่ละจุด
ในย่านเยาวราชกับแผนที่บอกตำแหน่งฝาท่อประปาที่ได้จากการสำรวจมาทาบกัน พบว่าฝาท่อที่อยู่บนพื้นที่จริงมีการ
วางตำแหน่งตามลักษณะของถนน ทำให้อาจไม่ได้ตรงกับตำแหน่งทางประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชและเจริญกรุง
ตามที่ถูกระบุลงบนแผนที่การจัดตำแหน่งฝาท่ออย่างครบถ้วน นำมาสู่การพิจารณาถึงการปรับตำแหน่งอีกครั้ง และ
การจัดทำต้นแบบใหม่ที่วางไว้ให้ล้อเข้ากับตำแหน่งท่อประปาจริง

ทั้งนี้ทางด้านการจัดทำลวดลายบนฝาท่อพบว่าบนพื้นที่เยาวราชและบริเวณใกล้เคียงมีการ
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งในเชิงภาพภาพ เช่น อาคาร สถานที่ หรือเชิงกิจกรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามยุคสมัย
เช่น เคยเป็นแหล่งเรียงรมย์ยามค่ำคืน แหล่งรวมโรงภาพยนตร์ ย่านผลิตค้าขายทองคำ ลวดลายประดับอาคาร ป้าย
ร้านค้า เป็นต้น

บริบทที่เกิดขึ้นล้วนมีการผสมผสานวัฒนธรรมจีน ไทย สากลถึงกระนั้นสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนบน
พื้นที่เยาวราชคือ ยังคงเป็นชุมชนชาวจีน แหล่งค้าขายของที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจีน และแหล่งสำคัญทางวัฒนธรรม
และเศรษฐกิจเสมอมา ดังนั้น จากเรื่องราวที่ซับซ้อน ภาพจำและอัตลักษณ์ที่หลากหลายผ่านยุคสมัยต่าง ๆ บนพื้นที่

ย่านเยาวราช-เจริญกรุง ทำให้เกิดความจำเป็นต่อการคิดออกแบบโครงเรื่องเนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร ให้เห็นภาพรวม และสะท้อนอัตลักษณ์ของย่านอย่างครอบคลุม โดยแบ่งออกได้เป็น 4 โครงเรื่องหลัก ได้แก่

- 1) สถานที่สำคัญของย่านในอดีต เช่น น้ำพุวงเวียนโอเดียน ประตูลำยอง ห้างขายยา เป็นต้น
- 2) สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ลวดลายจีน อักษรที่เป็นมงคล หน้ากากจิ้ง เป็นต้น
- 3) กิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น รถเข็นจีน รถราง เป็นต้น
- 4) อาชีพและสินค้าที่เป็นที่นิยมและสร้างสรรค์ในย่าน เช่น ผลไม้จีน เครื่องยาจีน โคมไฟจีน ย่านท่าเตียน อัญมณี เป็นต้น

แนวทางการสื่อสารอัตลักษณ์ของย่านเยาวราช มีการใช้วิธีการแบบการสร้างภาพที่มีลักษณะเป็นไอคอน (Iconic mode) ที่มีรูปสัญลักษณ์เชื่อมโยงกับข้อมูลในการออกแบบโดยตรงและไม่จำเป็นต้องเหมือนความเป็นจริงทุกประการ แต่ยังคงทำหน้าที่เสมือนเชื่อมโยงรูปภาพและความหมายที่ต้องการสื่อสาร ถึงแม้ว่าผู้ชมจะไม่เคยรับรู้ความหมายมาก่อน นอกจากนี้ตัวอักษรที่ระบุบนตำแหน่งฝาต่อประปาย่านเยาวราช ยังมีการเพิ่มตัวอักษรเป็นทั้งหมด 3 ภาษา ได้แก่ ไทย อังกฤษและจีน เพื่อช่วยให้สามารถเชื่อมโยงความหมายของภาพและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในย่านให้กับชุมชน นักเดินทางชาวไทยและชาวต่างชาติได้มากขึ้น

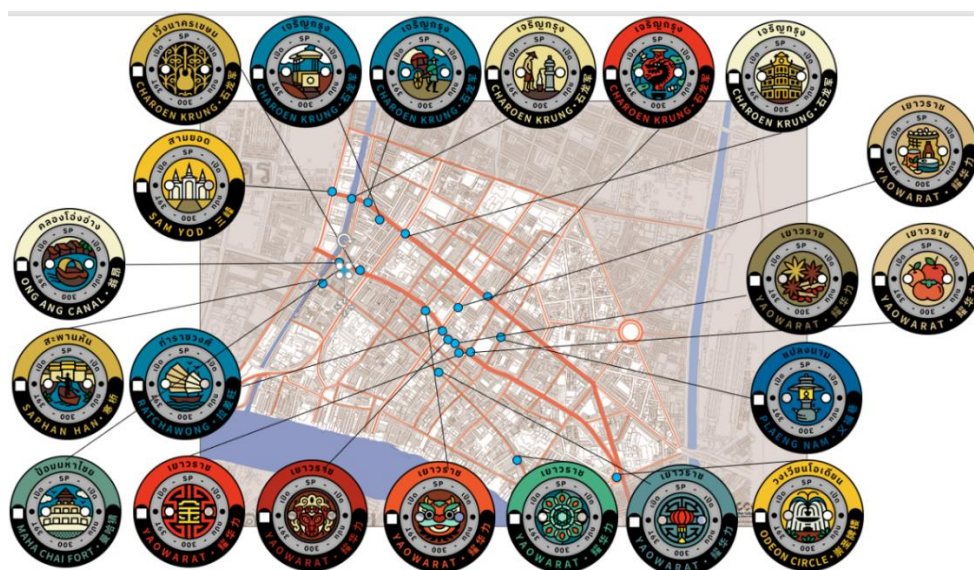
ภายหลังจากการออกแบบลวดลายตามแนวทางการวางอัตลักษณ์ทั้ง 4 ประเภท พบว่าสามารถผลิตฝาต่อที่สอดคล้องกับตำแหน่งของแผนที่ได้ทั้งหมด 21 ชิ้นประกอบไปด้วยอัตลักษณ์บริเวณเยาวราช 8 ชิ้น เจริญกรุง 5 ชิ้น วงแหวนโอเดียน ถนนแปลงนาม เว็มนาครเกษม สามยอด คลองโอ่งอ่าง สะพานหัน ท่าราชวงศ์ และป้อมมหาไชยอย่างละชิ้น นอกจากนี้ยังมีการออกแบบฝาต่อลวดลายอื่นไว้เป็นต้นแบบเช่นกัน

สถานที่สำคัญ										
สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม										
กิจกรรมเหตุการณ์										
สินค้าอาชีพ										

ภาพที่ 3-51 ลวดลายฝาต่อประปาแบ่งแยกออกตามอัตลักษณ์ทั้ง 4 ประเภท

ภาพที่ 3-52 รายละเอียดของลวดลายบนฝ่าเท้า

ภาพที่ 3-53 ตำแหน่งฝ่าเท้าที่กำหนดจากเรื่องราวและเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารของย่าน

3.1.4 การพัฒนาฝาท่อประปาผ่านกลุ่มภาคีเครือข่าย

เพื่อให้นวัตกรรมสามารถเห็นผลลัพท์อย่างเป็นรูปธรรมการประสานงานและพัฒนา ร่วมกับภาคีเครือข่ายถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการส่งเสริมและยกระดับฝาท่อให้ได้มาตรฐานและทันสมัย ทำให้ขั้นตอนการพัฒนาฝาท่อมีการติดต่อกับผู้ประกอบการโรงงานผลิตฝาท่อจาก บริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด มาเป็นผู้แทนในการผลิต พัฒนาและทดลองฝาท่อที่ถูกออกแบบให้กลายเป็นต้นแบบฝาท่อประปาที่สามารถใช้งานได้จริง ผ่านการใช้เหล็กหล่อเหนียวในส่วนของฝาท่อและวงแหวนรอบฝาท่อ พร้อมทั้งลงสีที่โรงงานสามารถผลิตได้ โดยเลือกจากถนอมขาวราช 1 ลาย และถนอมเจริญกรุง 1 ลาย

ภาพที่ 3-54 การหารือกับเพื่อหาแนวทางพัฒนาฝาท่อกับบริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด

การหารือแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา เป็นการพูดคุยภายใต้กรอบการพัฒนาในแง่มุมมองของคุณภาพของสี เทคนิคและวิธีการใส่ QR Code การพัฒนาการใช้สีสะท้อนแสงลงบนฝาท่อสำหรับการนำไปใช้ในพื้นที่เฉพาะ และความหลากหลายของประเภทสีที่ใช้กับฝาท่อ เพื่อให้ฝาท่อสามารถอยู่ได้ทุกพื้นที่และเป็นอุปกรณ์ประกอบถนนที่มีลูกเล่นผ่านการใช้ QR Code ที่ติดตั้งอยู่ด้านซ้ายของวงแหวนฝาท่อมาเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของย่านที่แตกต่างกันไปตามตำแหน่งของฝาท่อแต่ละที่ ทั้งนี้ยังสามารถแนบลิงค์เพื่อเชื่อมต่อกับเว็บไซต์อื่น ๆ ที่ต้องการให้ข้อมูล เช่น เว็บไซต์ของการประปานครหลวง เว็บไซต์งานวิจัยเยาวราช-เจริญกรุง รวมทั้งสามารถเพิ่มเติมข้อมูลได้เสมอหากอยู่ในเว็บไซต์ที่มีการใช้งานอยู่ประจำ ช่วยในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลสำคัญของชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้สะดวกขึ้น

ภาพที่ 3-55 ต้นแบบฝาเท้าจากบริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด

วัดมิ่งกรมลาวาส

<https://www.mma.co.th/>
<https://www.facebook.com/creativeculturalcitypakorn>

วัดมิ่งกรมลาวาส หรือ วัดเล่งเน่ยยี่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2414 โดยพระอาจารย์ สกเหงึ่ เมื่อปี พ.ศ. 2405 โดยมีพระยาหิรัญเจียซึ่งมีเชื้อสายจีน เป็นแม่กอง ดำเนินงานก่อสร้าง ซึ่งช่างก่อสร้างและสิ่งก่อสร้างส่วนมากมาจากประเทศจีน โดยประยุกต์แบบอย่างจากวัดภาคใต้ของจีน วัดนี้สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2414 คำว่า "เล่ง" เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่า "มิ่งกร" เน่ย แปลว่า "ดอกบัว" คำว่า "ยี่" แปลว่า "วัด"

ภาพที่ 3-56 การติดตั้ง QR Code ลงบนฝาเท้า (ซ้าย)

ข้อมูลในเว็บไซต์พร้อมลิงก์หลังจากถ่ายภาพ QRcode (ขวา)

การเพิ่มศักยภาพของอุปกรณ์ประกอบถนนให้เกิดคุณค่าทางศิลปะ การใช้เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลของชุมชน องค์กร แก่ผู้ใช้งานรวมถึงนักท่องเที่ยว ถือเป็นหนึ่งในแนวทางที่ส่งเสริมให้การประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว การค้าขาย มีแนวโน้มที่ดีมากขึ้นอย่างในกรณีในหลายประเทศที่ติดตั้งฝาเท้าที่มี เอกลักษณ์ของเมือง เช่น ญี่ปุ่น ฝรั่งเศสเป็นจุดหมายหนึ่งที่ดึงดูดผู้คน ศิลปินมาร่วมสร้างกิจกรรมทางศิลปะ หรือ อาจต่อยอดพัฒนาလာดกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง ทำให้การจัดทำฝาเท้าบนฐานวัฒนธรรม นำมาสู่การ พัฒนาและยกระดับคุณภาพของผู้คนในพื้นที่ เพื่อปูพื้นฐานสู่ความเป็นอยู่ที่ดีในอนาคต

3.2 กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการศิลปะ

การสร้างแนวทางของความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต ความสำคัญของวัฒนธรรมการใช้ชีวิตที่เกิดขึ้นมาในอดีต และกำลังถูกเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ให้เกิดความภาคภูมิใจและระลึกถึงความหลังของชุมชน จำเป็น อย่างยิ่งที่ต้องเกิดการสื่อสารและสร้างเครื่องมือสำหรับบอกเล่าเรื่องราว ถ่ายทอดความเป็นอดีตของย่านเยาวราช ให้แก่กลุ่มคนในพื้นที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงกลุ่มคนภายนอก การสร้างกิจกรรมเสวนาและนิทรรศการทางศิลปะถือเป็นเวที (Platform) สำคัญในการแลกเปลี่ยนทางความคิด สร้างมุมมองและมิติเชิงวัฒนธรรม ผ่านผลงานศิลปะที่จัด ขึ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของความเป็นเยาวราช

การดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ได้ใช้วิธีการสร้างกิจกรรมเสวนาเกี่ยวกับการนำเสนอประเด็นและงานเทศกาลที่สำคัญของย่านเยาวราช อาทิเช่น กิจกรรมการสัมมนา เรื่อง “ชา ขนมห เทพเจ้า กับ เทศกาลตรุษจีน” กิจกรรมงานไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ และกิจกรรมการสนทนาระดมความรู้ เรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรม “เจียะม้วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยาวราช เป็นต้น การจัดเวทีการเสวนาที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างและพัฒนาแนวทางความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ และสร้างกลไกความร่วมมือให้เกิดความเข้มแข็ง พร้อมสำหรับการแข่งขันและเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในอนาคต ทั้งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อเป็นการพัฒนาอาชีพ และค้นหาคุณค่า ความหมาย สัญลักษณ์ที่สามารถผสมผสานกับความงามของเมืองผ่านผลงานศิลปะได้ จนอาจนำมาสู่การต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน

ภาพที่ 3-57 กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างสรรคศิลปะระหว่างนักศึกษาไทย – ญี่ปุ่น

ทางด้านการจัดนิทรรศการถือเป็นกิจกรรมนอกเหนือแผนการดำเนินงานเดิมของโครงการวิจัยมีรูปแบบเป็นการทดลองทางสังคม (social lab) ผ่านผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมากมาย อาทิ ชุมชนหลายครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ ศิลปินรุ่นใหม่รับเชิญให้เป็นผู้สร้างสรรค์ นักวิชาการ ผู้ให้ข้อมูลแก่ศิลปินในระหว่างการค้นคว้า ผู้ชม และสื่อมวลชน ประเด็นหลักของการจัดนิทรรศการคือต้องการถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของย่านเยาวราชที่ยังไม่ได้ถูกเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ช่วยขับเคลื่อนความหมายเชิงนามธรรมให้ปรากฏขึ้น จนออกมาเป็นนิทรรศการ เรื่องเล่ากาลเวลา: ชีวิตในเยาวราช (Tales of Time : Life in Yaowarat) ผ่านการจัดแสดงผลผลิตจากแผนที่ทางวัฒนธรรมประเภทเรื่องเล่าที่ผสมผสานกับศาสตร์ศิลปะ

การดำเนินเรื่องราวของนิทรรศการเป็นการเล่าเรื่องผ่านมุมมองวิถีชีวิตวัยเด็ก มิติทางสังคมและชาติพันธุ์ในแต่ละยุคสมัย ผ่านการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนเลื่อนฤทธิ์ ทำให้ทราบว่าแต่ก่อนชุมชนเลื่อนฤทธิ์มีการประกอบอาชีพค้าส่งผ้าเป็นจำนวนมาก แต่เดิมชุมชนเลื่อนฤทธิ์มีช่องทางเข้าออกเชื่อมกับสำเพ็ง (ซอยวานิช 1) ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนเยาวราช ทำให้ทางเข้าออกหลักเปลี่ยนเป็นถนนเยาวราช ความต่อเนื่องของทางเดินที่เกิดขึ้นในอดีต ส่งผลให้ตลาดค้าส่งผ้าในย่านเลื่อนฤทธิ์เชื่อมกับตลาดขายผ้าและอุปกรณ์ตัดเย็บย่านสำเพ็งและพาหุรัด ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็น

ชาวไทยเชื้อสายอินเดียนและเชื้อสายจีน แสดงให้เห็นว่า ภายใต้ความโดดเด่นของวัฒนธรรมย่านเยาวราช ความเป็นจริง มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติร่วมสร้างความรุ่งเรืองร่วมกัน

ความต่างและความพิเศษในประเพณีและวัฒนธรรมอาหารของชาวจีนเชื้อสายฮกกาที่ กำลังเลือนหายจากเยาวราช โดยปัจจุบันพบว่าภัตตาคารอาหารจีนแคะหรือจีนฮกกาที่ยังคงเหลืออยู่ในย่านเยาวราชมีเพียง 3 แห่งเท่านั้น ได้แก่ ร้านเปียงกี้ โภชนา ร้านยกฮั่ว และร้านแหลมทองโภชนา นอกจากนี้ยังรวมถึงมิติของบรรยากาศสี่แสนทั้งกลางวันและกลางคืน สถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนโบราณและหลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้น นำมาสู่การสกัดเนื้อหาที่น่าสนใจ และเป็นประเด็นร่วมสำหรับถ่ายทอดในนิทรรศการศิลปะ ดังนี้

1. การประกอบธุรกิจค้าผ้าและอุปกรณ์การตัดเย็บในย่านสำเพ็ง
2. เรื่องเล่าของครอบครัวชาวอินเดียนเชื้อสายซิกซ์ที่เข้ามาตั้งรกรากและสืบทอดวัฒนธรรมสู่ชาวไทยซิกซ์เชื้อสายอินเดียนรุ่นลูกหลาน
3. วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอาหารในครัวเรือนของชาวจีนเชื้อสายฮกกาที่กำลังเลือนหาย
4. สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ที่สัมผัสได้ต่อพื้นที่เยาวราช (sense of place)
5. เรื่องราวและคุณค่าจากโบราณวัตถุที่ขุดพบในชุมชน

ภาพที่ 3-58 แบบร่างและการบันทึกเสียงย่านเยาวราชสำหรับออกแบบผลงานสำนึกต่อพื้นที่ : บรรยากาศที่ไม่อาจจับต้อง แต่สัมผัสได้

ภาพที่ 3-59 (ซ้าย) แบบจำลองของผลงานสร้างสรรค์ชื่อ วิถีเยาวราช และ (ขวา) ผลงานสร้างสรรค์ต่อยอด
ที่มา : (ซ้าย) โครงการวิจัยการพัฒนาเมืองวัฒนธรรมอัจฉริยะ : กรณีศึกษาย่านเยาวราช-เจริญกรุง, 2561 และ
(ขวา) ผลงานในนิทรรศการเรื่องเล่ากาลเวลา: ชีวิตในเยาวราช, 2563

เพื่อตอบโจทย์แนวทางกระบวนการทดลองที่ต้องการความสดใหม่ในด้านการสร้างสรรค์ และต้องการสะท้อนคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมผ่านมุมมองของคนรุ่นใหม่ ทำให้ได้เชิญศิลปินรุ่นใหม่ที่มีความสนใจมาร่วมกิจกรรม มีความสามารถด้านงานสร้างสรรค์ในสื่อต่าง ๆ และมีพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม วัฒนธรรมมาก่อน หรือมีผลงานการสร้างสรรค์ในด้านนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับปริญญาโท ภายหลังจากศิลปินออกแบบและสร้างผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของนิทรรศการ ทางโครงการได้นำผลงานมาจัดเป็นนิทรรศการภายในงานไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ

ผลตอบรับของนิทรรศการพบว่า คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจนิทรรศการที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ผู้ชมช่วยส่งข่าวช่วยประชาสัมพันธ์นิทรรศการนี้ออกไปผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของตนเอง โดยมีได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักวิจัย ทั้งยังเขียนอธิบายผลงานให้แก่ศิลปินด้วย ทางด้านของศิลปินเองได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งาน หลังได้เข้าร่วมสร้างสรรค์งานในนิทรรศการนี้ เช่น ศิลปินมีความต้องการสร้างผลงานต่อยอดออกมาอีกหนึ่งชุด แสดงให้เห็นแรงขับเคลื่อนด้านการสร้างสรรค์จากการเข้าร่วมกับกิจกรรม

ภาพที่ 3-60 ภาพส่วนหนึ่งของนิทรรศการเรื่องเล่ากาลเวลา: ชีวิตในเยาวราช

3.3 การพัฒนาเมนูอาหารผ่านมุมมองเจี๊ยะม้วย

แนวทางการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwelling) ของชุมชนย่านเยาวราช นอกเหนือจากการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจในพื้นที่ การคำนึงถึงการกินดีอยู่ดีของผู้คนในพื้นที่ถือเป็นอีกหนึ่งเป้าหมายสำคัญที่นำไปสู่ความน่าอยู่ เมื่อกลับมาทบทวนวิถีชีวิตของชุมชนย่านเยาวราชเห็นได้ว่าอาหารเป็นหนึ่งในเครื่องมือการขับเคลื่อนพลวัต

สะท้อนความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ทำให้อาหารที่ดีต้องไม่ได้โดดเด่นเพียงแค่หน้าตาและรสชาติ แต่ต้องจับอัตลักษณ์ความภาคภูมิใจของการเป็นชุมชนย่านเยาวราช

เจียะม้วยหรือการทานข้าวต้มข้าวขาว ร่วมกับสำหรับกับข้าวต่าง ๆ ถือเป็นเมนูที่เชื่อมโยงและเล่าถึงอดีตของกลุ่มคนชาวจีนหลากหลายกลุ่ม มิติของข้าวต้มกับผู้คนในพื้นที่ไม่ได้ถูกสะท้อนออกมาเพียงรสชาติของอาหารและความอร่อย แต่ยังชวนให้มองถึงวิถีชีวิตในอดีต ความสะดวกสบาย ตัวบ่งชี้บริบททางเศรษฐกิจของครอบครัว มิติทางอาชีพและการดำเนินกิจกรรมในแต่ละวัน ทำให้ข้าวต้มและเครื่องเคียงเป็นเมนูอาหารเข้าที่อยู่กับวิถีชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ เหมาะสมต่อการศึกษาเพื่อมองหาคูณค่าจากอาหารในหลายแง่มุมทั้งประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ รวมไปถึงความดีงามด้านศิลปะอาหาร

3.3.1 พื้นที่ภูมิทัศน์อาหารและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ภูมิทัศน์อาหาร (Foodscapes) คือพื้นที่ที่มีกิจกรรมอาหารเกิดขึ้นทั้งที่เป็นธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีพลวัตและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง หากพิจารณาถึงขั้นตอนการทำอาหารตั้งแต่ต้นจนจบ เห็นได้ว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและยึดโยงต่อกันจากต้นน้ำถึงปลายน้ำมีเป็นจำนวนมาก แต่ละเมนูอาหารอาจมีขั้นตอนของความเป็นมาที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงบริบทและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางภูมิทัศน์อาหารเยาวราช (Yaowarat Foodscapes) ส่งผลให้การตรวจสอบพื้นที่ภูมิทัศน์อาหารมีความสำคัญ

การสำรวจลำดับการเข้าถึงทางกายภาพของอาหารจากต้นน้ำการผลิตไปสู่โต๊ะอาหาร จากแหล่งผลิตวัตถุดิบอาหารไม่ว่าเป็นแหล่งธรรมชาติกรรมหรือฟาร์ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ส่งผลกระทบแต่ละภูมิทัศน์ รวมไปถึงเมื่อการกินอาหาร จบลงแต่ส่งผลกระทบต่ออย่างไร อันมีทั้งที่เป็นพื้นที่อาหารแบบการค้า (Public food spaces) และ อาหารแบบครัวเรือน (Domestic food spaces) และภายใต้บริบทอาหารแบบครัวเรือนนี้ได้รวมเอาอาหารตามความเชื่อ (Sacred food spaces) สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

พื้นที่ผลิตวัตถุดิบที่ต้นน้ำ พบว่าการเป็นพื้นที่เมืองที่เข้มข้นอย่างเยาวราช ส่งผลให้แทบไม่มีการปลูกหรือเลี้ยงแบบเกษตรเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาด มีห้องแถวขนาดใหญ่หน้ากว้างสามห้องที่มีกรงเลี้ยงไก่แยกเป็นชั้น ๆ ภายในติดอยู่เท่านั้น การปลูกผักที่เกิดขึ้นอาจอยู่ในรูปแบบการปลูกผักสวนครัวเล็กน้อยในกระถางเพื่อใช้ในครัวเรือนแต่ละบ้าน วัตถุดิบที่ได้ส่วนใหญ่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศ และที่สำคัญมีอาหารกลุ่มที่เป็นอาหารจีนทั้งประเภทและจำนวนมากมาจากเมืองจีน และจากทั่วโลก

พื้นที่ตลาดขายวัตถุดิบอาหาร มีทั้งตลาดที่ตั้งอยู่กับที่ ได้แก่ ตลาดเก่าเยาวราชกับตลาดซอยกรมอิสรานุภาพ และรถเข็นขายวัตถุดิบเคลื่อนที่ได้ กระจายตัวอยู่ตามบริเวณตรอกซอยต่าง ๆ ของย่านเยาวราช

พื้นที่ผลิตอาหารป้อนร้านอาหาร เป็นโรงงานหรือเรือนผลิตอาหารป้อนเข้าสู่ตลาดเพื่อไปเป็นวัตถุดิบแบบปรุงบ้าง หรือแม้แต่นำไปขายต่อได้เลยในร้านขายอาหาร เช่น การทำหอยจ้อ ขนมจีบ กุ้งฝอย เป็นต้น

พื้นที่อาหารเชิงธุรกิจ ได้แก่ร้านอาหาร ขนม ตลอดจน ร้านเครื่องดื่มรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นร้านดั้งเดิม ไปจนถึงร้านเปิดใหม่ โดยสามารถแยกประเภทออกได้ตามรูปลักษณะของตัวร้านออกมาได้ทั้งร้านบน

บาทวิถีที่รวมถึงทางเดินในตรอกซอย ลักษณะเป็นรถเข็นเคลื่อนที่กับร้านตั้งอยู่กับที่มีตั้งแต่เช้าจนดึก แต่อาจแบ่งเวลาเป็นผู้ประกอบการคนละเจ้ากันในแต่ละเวลา และร้านห้องแถว (หลายร้านตั้งขายบางส่วนบนบาทวิถีหน้าร้านของตนร่วมด้วย) ร้านห้องแถวแต่ให้บริการแบบโต๊ะจีน ร้านในศูนย์การค้า ร้านในโรงแรม

พื้นที่อาหารในครัวเรือนและความเชื่อ เป็นอาหารที่เกิดขึ้นเพื่อมนุษย์โดยไม่มีเหตุผลเพื่อการค้าขาย อาหารและกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นคุณค่าที่ไม่มุ่งไปที่ธุรกิจเป็นประเด็นหลัก อาทิเช่นการกินอาหารที่บ้าน นอกจากนี้ยังรวมถึงอาหารที่เกิดขึ้นจากความเชื่อ เทศกาล ตลอดจนประเพณี เพราะคุณค่าที่เกิดขึ้นส่งผลไปยังผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้คนที่จัดทำอาหารสำหรับประกอบกิจกรรมมีความทุ่มเทในกิจกรรม ทุกกระบวนการต่างจากรูปแบบการค้า

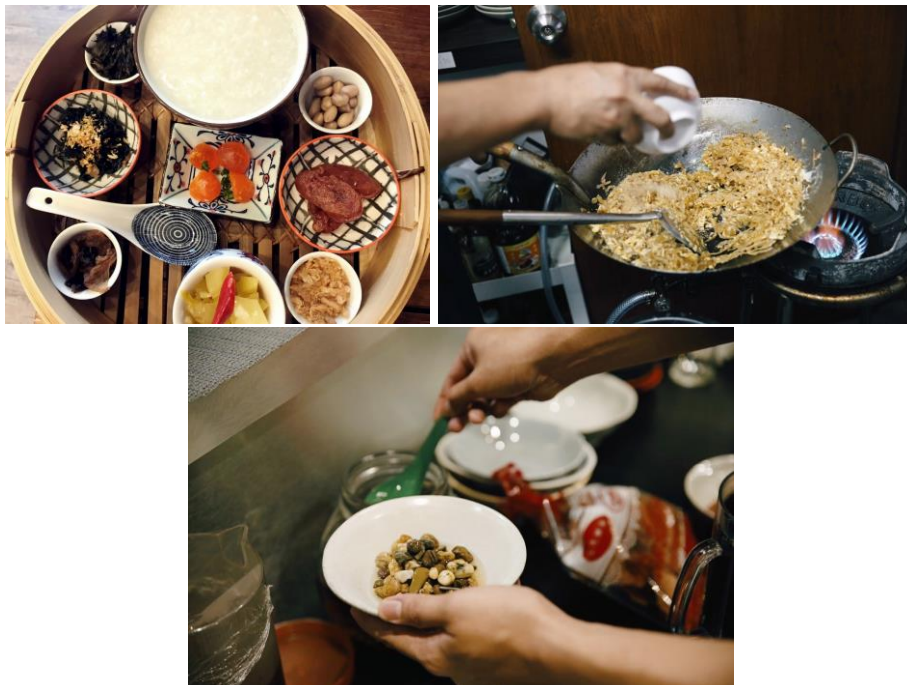

ภาพที่ 3-61 สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลในกิจกรรมการพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช

นอกเหนือจากมิติเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสายพานทางอาหารของเยาวราช การคำนึงถึงมิติของบุคคลยังสามารถตีความและมองเห็นรายละเอียดได้อย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่ามียุคคนที่ยึดโยงกันประกอบด้วย ผู้ประกอบการด้านธุรกิจอาหารกับอาหารเชิงคุณค่า ผู้อยู่อาศัยที่ประกอบอาหารแบบครัวเรือน และกลุ่มผู้มาเยือน

ทั้งนี้จากการเจาะลึกและลงสำรวจมิติของพื้นที่และผู้คนในด้านต่าง ๆ พบว่าผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมและยังคงทำอาหารภายในครัวเรือนที่ถือ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของธุรกิจใดธุรกิจหนึ่ง ทำให้มีกิจวัตรประจำวันที่เร่งรีบ ประกอบกับพื้นที่บ้านแบบตึกแถวเก่าแก่และมีหน้าแคบ ส่งผลให้กิจกรรมทางการครัวและการกินอยู่ไม่สามารถเลือกรายการอาหารที่ย่างยากซับซ้อนมากเกินไป เพราะอาจไม่มีพื้นที่ในการค้าขายหากต้องสละเนื้อที่จำนวนหนึ่งให้กับพื้นที่

ทำอาหาร นำมาสู่การที่หลายครัวเรือนเริ่มต้นวันใหม่ด้วยสำรับข้าวต้มขาวกับเครื่องเคียงที่เรียกว่าเจี้ยะม้วย เนื่องจากสะดวกสบายต่อการทำ ไม่เสียเวลาเตรียมและประกอบอาหาร ทานง่าย ถูกปากคนในครอบครัว ให้พลังงาน และที่สำคัญคือเป็นอาหารที่ผูกพันกับความเป็นคนแต้จิ๋วอย่างเหนียวแน่น

ภาพที่ 3-62 รูปแบบและการทำเครื่องเคียงสำหรับเจี้ยะม้วย

มรดกภูมิปัญญาอาหารที่เกิดขึ้น มาจากการพึ่งพากันระหว่างคนกับสังคม อาหารหลายอย่างเป็นแบบเดิมอย่างในประเทศจีน บางอย่างปรับเปลี่ยนไป บางอย่างหายไป เมืองและการเปลี่ยนแปลงมีผลต่อการที่ผู้อยู่อาศัยเลือกรับไว้หรือลืมเลือน แม้ความเปลี่ยนแปลงของอาหารในบ้านมีน้อยกว่านอกบ้าน แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่มีความเปราะบางต่อการสืบสานวัฒนธรรมในบ้านไม่ใช่น้อย อาทิเช่น เรื่องการอยู่ในบ้านเล็กที่มีพื้นที่ทำอาหารไม่สะดวก หรือครอบครัวเล็กหรือผู้คนเลือกไม่มีครอบครัว ทำให้อาหารนอกบ้านเข้ามาเป็นตัวเลือกและทดแทน เปิดโอกาสให้อาหารที่เกิดจากการผลิตแบบโรงงานเข้ามาลดทอนโอกาสในการรับรู้คุณค่าทั้งด้านกายภาพ ศิลปะ วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น การผลิตผ่านระบบโรงงานยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติท่วมท้นไป พร้อมกับการทำลายความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจ

การศึกษาอาหารจึงเป็นเรื่องของกระบวนการอาหารในบ้าน เพื่อศึกษามองหาศาสตร์ ศิลปะอาหารที่ผูกพันกับบริบทความเป็นเยาวราชและรูปแบบการใช้ชีวิต เมื่อปักหลักศึกษาอาหารในครัวเรือน พบว่าความน่าสนใจของอาหารในบ้านที่ดูเรียบง่ายแต่กลับเป็นส่วนหนึ่งของความมั่งคั่งของครอบครัว เจี้ยะม้วยเปิดภาพให้เข้าใจเยาวราช และผู้คนได้กระจ่างชัดขึ้นทั้งในเชิงของลำดับเวลากับการเป็นเยาวราชทั้งในเรื่องของอาหารและการครัวที่มีวิวัฒนาการระหว่างจีนกับจีน จีนกับไทย จนกลายเป็นแบบฉบับเจี้ยะม้วยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเท่านั้น

3.3.2 ทฤษฎีความเป็นเลิศทางการอาหารและการพัฒนาเมนู

เมื่ออ้างอิงถึงสุนทรียะด้านรสชาติอาหาร ประเทศจีนมีวัฒนธรรมอาหารที่เป็นหนึ่งในห้าอาหารโลก อาหารจีนถูกบันทึกและผลิตซ้ำอย่างแน่นหนาเกี่ยวกับธรรมชาติและแบ่งเป็น 8 กลุ่มอาหารตาม 8 มณฑล หากพิจารณาว่า เจียะม้วยเป็นอาหารที่อยู่คู่กับชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิว รสชาติของแต่จิวหากอ้างอิงจากกลุ่มอาหารถิ่นกำเนิด คือ ผู้เจียนที่กล่าวว่ามีรสหวานเป็นรสนำ กลับไม่พบในสำรับของเจียะม้วยของชุมชนย่านเยาวราชเท่าใดนัก แต่รสชาติข้าวต้มสามารถพัฒนาได้หากนำสำรับนี้ไปเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมอาหารแกนหลักของจีนที่แจ่มแจ้งโดยศิลปินชื่อ หยวนเหมย์ (Yuan Mei) ผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารจีน (Epicurean) ที่ถ่ายทอดรสชาติที่จับต้องไม่ได้ให้เป็นรูปธรรมอย่างมีทิศทางว่าอาหารจีนมีรสชาติอันเป็นเลิศอย่างไรบ้าง

ประเด็นดังกล่าวทำให้การพัฒนาเมนูอาหารประเภทเจียะม้วยได้นำแนวทางวัฒนธรรมอาหารแกนหลักของจีนมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนารูปสำรับที่สะท้อนถึงรสชาติและสัมผัสที่ลุ่มลึกของอาหารที่ได้รับประทาน ทั้งนี้รสชาติที่หยวนเหมย์กล่าวได้รวมสัมผัสของอาหารไว้อย่างประณีต นำมาสู่การใส่รายการอาหารจากสำรับเจียะม้วยที่ใกล้เคียงกับรสชาติกลุ่มเหล่านั้นและพยายามขยายความประกอบเพิ่มเติม โดยหลักการของหยวนเหมย์มีรายละเอียด ดังนี้

鮮 Hsien รสธรรมชาติถูกจับมาวางให้ใกล้เคียงที่สุด

ใบปอที่ขมตันหวานชุ่มคอตอนปลาย การผัดใบปอพยายามเก็บรสใบปอไว้โดยไม่ปรุงแต่งจนเปลี่ยนรส ความยากคือต้องทำให้วัตถุดิบหลักแสดงตัวตนออกมาชัดเจน หยวนเหมย์อธิบายว่าอยากลิ้มรสของหน่อไม้ที่อ่อนละมุนให้เอาเนื้อหมูชิ้นดีมาต้มด้วย แต่ตอนเสิร์ฟให้ทิ้งหมูไปเสียให้ตั้งใจรับรู้และจดจำแต่รสและสัมผัสอ่อนของหน่อไม้อย่างเดียว

濃 Nung รสเข้มข้น

ปรุงให้ถึงรส rich เช่น หมูซีอิ้ว ถั่ววัตถุดิบที่ไร้รสจริง ๆ ต้องปรุงออกมาให้อร่อยปลุกให้มีชีวิตชีวา กลับคืนมา เช่น ไข่ หรือ หมู ที่เซ่นไหว้เสร็จแล้วมาถึงคราวมนุษย์ต้องปรุงให้ออกรส

香 Hsiang กลิ่นหอม

หอมข้าว หอมมะนาว หอมกระทะ หอน้ำปลา (น้ำปลาเป็นวัฒนธรรมอาหารจีนมาแต่โบราณ เช่นกันกับไทย) ปุ่มรับรสอันดับแรกคือตา ถัดมาคือจมูก จมูกตัดสินว่าอร่อยหรือไม่ก่อนลิ้นรู้ การทำอาหารให้ครบทุกผัสสะโดยเฉพาะจมูกให้ได้กลิ่นหอมจะช่วยยกระดับอาหารธรรมดาให้เหนือชั้นขึ้นอย่างสำเร็จ ในกรณีนี้ให้ลองใช้ไข่โป๊พุดไข่ ให้หอมกระทะ ในขณะเดียวกันรักษาสัมผัสไข่โป๊พุดให้กรอบเพื่อทำให้ของสามัญเป็นเลิศ

油而不膩 Yu-er-pu-ni รสมันที่ไม่ใช่เลี่ยนน้ำมัน

ถั่วทอดหรือแม้แต่ไขมันในปริมาณที่เหมาะสม ความมันเป็นการให้น้ำมันจากอาหารมาเคลือบพื้นผิวลิ้น หากมากเกินไปทำให้ลิ้นเลี่ยน บ่อยครั้งเป็นเพราะตั้งใจใช้น้ำมันถนอมและยืดเวลาอาหารให้อยู่นานส่งผลให้ต้องพยายามรักษาสมดุล เช่น กรณีถั่วทอดคลุกเกลือในสำรับข้าวต้ม ถั่วอยากให้ถั่วไม่ได้เป็นแค่

ถ้าให้ใช้ถั่วใหม่ขนาดไม่ใหญ่จนเกินไป ยิ่งถ้าคั่วโดยใช้ไฟอ่อน คั่วใจเย็น ๆ ให้สุกจากข้างนอกมาก่อนนำไปทอดกระทะต่ออีก จะได้รสถั่วที่ไม่ธรรมดา

มีสัมผัส เช่น **嫩** Nun นุ่ม / **脆** Tsuei กรอบ / **軟** Ruan ร่วน

รากบัวกรอบ ผักดองกรอบ ข้าวที่นุ่ม เป็นของเข้าสำหรับเจียะม้วยได้ทั้งหมด เว้นแต่ความร่วนที่นำไปอยู่กับขนมเสียมากกว่า

จากการสังเคราะห์และพิจารณาบริบทของความเป็นวัฒนธรรมอาหารแกนหลักของจีน ประกอบกับข้อมูลจากรายการอาหารที่ผู้คนกล่าวถึง เพื่อให้สำหรับที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่ผสมผสานระหว่างความเป็นวัฒนธรรมอาหารจีนที่มีกลิ่นอายความเป็นเยาวราชควบคู่กันไป นำมาสู่เมนูอาหารที่เป็นสำหรับข้าวต้มที่พัฒนาขึ้นจากความร่วมมือของนักวิจัยและชุมชนประกอบด้วยเมนูดังนี้

- 1) ข้าวต้ม
- 2) เครื่องเคียง ได้แก่ (จับ) เกี่ยม ได้แก่ กานาฉ่าย/ เต้าหู้ยี้/ เกี่ยมฉ่าย, ผัดใบปอ/ ไข่โป้วผัดไข่/ ผัดถั่วงอกเต้าหู้/ ถั่วลิสงทอด, ยาไชเค็ม, หมูหยอง/ หมูซี่อิ้ว/จับฉ่าย, รากบัวต้มกระดุกหมู

ภาพที่ 3-63 ตัวอย่างสำหรับเจียะม้วยที่คัดสรรมาจากหยวนเหมย ประกอบด้วยผัดใบปอ (ซ้ายบน) กานาฉ่าย (ขวาบน) ถั่วลิสงทอด ไข่เค็มนำมาทำเป็นยา (ขวากลาง) เกี่ยมฉ่าย (ขวาล่าง)

ภาพที่ 3-64 สำหรับข้าวต้มที่มาจากการพัฒนาเมนูอาหารตามหลักของหยวนเหม่ย (Yuan Mei)

นอกจากนี้ทางโครงการได้เล็งเห็นว่าความเป็นเลิศของอาหาร ต้องประกอบไปด้วยภาชนะที่สวยงามเป็นองค์ประกอบ ทำให้เกิดแนวทางการร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการในชุมชน กิจกรรมการออกแบบศิลปะบนฝาห้องเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน และกิจกรรมการพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้กระบวนการจัดทำภาชนะสำหรับใส่ข้าวต้มที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของข้าว

ภาพที่ 3-65 ภาชนะและรูปแบบของข้าวต้มขาว 3 ประเภทในการรับประทานเจียะม้วย

3.3.3 เจียะม้วยกับการสะท้อนมิติทางวัฒนธรรม

เพื่อนำเมนูอาหารที่พัฒนาขึ้นมาทดสอบประสิทธิภาพและความเป็นเลิศทางรสชาติ ทางโครงการได้จัดกิจกรรมถอดรหัสวัฒนธรรม “เจียะม้วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยวราชภายใต้โครงการวิจัยเป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ นำมาสู่ความเข้าใจคนและพื้นที่และปรากฏการณ์ทางอาหารที่เกิดขึ้น เกิดเป็นภาพสะท้อนมิติทางวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ โดยแบ่งออกมาได้ทั้งหมด 2 ประเด็นดังนี้

การสะท้อนมุมมองทางเศรษฐกิจผ่านข้าวต้ม

รสนิยมความอร่อยของข้าวต้มที่เป็นหัวใจหลักของเจียะม้วยค่อนข้างมีหลากหลาย ไม่ปรากฏคำตอบที่เป็นทิศทางเดียวกันว่าแต่ละคนชอบข้าวต้มที่มีน้ำมากหรือน้ำน้อยอย่างไร แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่เปิดให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้พบประเด็นว่าข้าวต้มดีหรือข้าวต้มที่ถูกใจของแต่ละท่านมีผลมาจากบริบททางเศรษฐกิจของครอบครัว ไม่ได้เป็นผลโดยตรงไปตรงมาจากคุณภาพวัตถุดิบหรือฝีมือการปรุงเท่านั้น ความคุ้นชินในอดีตคอยส่งเสริมและประกอบสร้างเป็นรสชาติที่นิยมของคนได้ แม้มีโอกาสในชีวิตมากขึ้นและสามารถเข้าถึงวัตถุดิบที่ดีกว่าได้แล้วหลายคนยังเลือกรับประทานตามความคุ้นเคย ทั้งนี้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ในกิจกรรม พบว่า มีลักษณะของข้าวต้มขาวในน้ำแยกได้สามแบบ ได้แก่

- 1) เมล็ดข้าวบานน้ำน้อยแต่เป็นยางและมีกลิ่นหอม
- 2) เมล็ดข้าวไม่บานมากได้น้ำผสมส่วนกับข้าว
- 3) เมล็ดข้าวสายน้ำมากแต่ไม่หอม

ผู้ที่ชอบข้าวต้มแบบที่หนึ่งมักแสดงถึงครอบครัวที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจเพราะข้าวที่ต้มแล้วได้ความหอมมีสัมผัสของยางข้าวและให้กลิ่นหอมคือข้าวใหม่และราคาค่อนข้างสูง ในขณะที่ข้าวต้มน้ำเยอะเพราะใช้ข้าวเก่ามีราคาไม่แพงมาก

การสะท้อนถึงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และสังคม

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าศาสตร์และศิลปะอาหารในบ้านมีบริบท “พ่อค้า” เข้ามาเกี่ยวข้องคือการรับกินรับทำงานเป็นกลไกหนึ่ง เพราะส่วนใหญ่คนเยวราชประกอบอาชีพทำการค้า ทำให้ชีวิตในบ้านมีส่วนเชื่อมโยงกับคนนอกบ้านอยู่ในหลายระดับ อาหารมื้อเช้าต้องไม่ใช่รายการที่ถูกปรุงด้วยความซับซ้อน ผู้เป็นแม่มีหน้าที่เตรียมอาหารส่วนใหญ่ โดยข้าวต้มถือเป็นอาหารที่ทำได้ง่ายและไม่ใช้เวลา

นอกจากนี้ยังต้องไม่ใช้เวลาในการรับประทาน บางรายการเป็นอาหารที่ทำไว้แล้วแค่ดักใส่ถ้วยพร้อมทาน เช่นของตองเค็มต่าง ๆ หรือถั่วลิสงที่ทอดไว้แล้วเก็บใส่โหล ไม่จำเป็นที่คนในครอบครัวต้องทานพร้อมหน้ากัน ร้านค้าห้องแถวแต่ละคูหาโดยเฉลี่ยไม่กว้างมาก พื้นที่ชั้นล่างสุดนอกจากเป็นหน้าร้านค้ายังมีส่วนของครัวและโต๊ะรับประทานอาหารร่วมอยู่ในชั้นเดียวกัน การใช้พื้นที่ระหว่างกิจกรรมหน้าบ้านและหลังบ้านต้องบริหารเวลาให้เหมาะสม กระบวนการอาหารเข้าจึงมีข้อจำกัด

ส่วนมื้อกลางวันมีลักษณะเป็นการรับประทานอาหารที่สะดวกสบาย อาทิเช่น รถเข็นอาหาร หรือเดินออกไปซื้ออาหารมารับประทาน เนื่องจากอยู่ในช่วงเวลางาน ประกอบกับการไม่สะดวกในการแบ่งเวลามาหุงข้าวหรือแม้แต่การกินที่เปลืองเวลาไป ทั้งนี้หากช่วงกลางวันมีเวลาจะเตรียมอาหารเอาไว้ทานในมื้อเย็นที่มีเครื่องเคียงมากขึ้น และเป็นเวลาที่ได้พบกันพร้อมหน้าพร้อมตาตอนร่วมโต๊ะอาหารเย็น

แต่หากเป็นธุรกิจที่มีพนักงานลูกจ้างจำนวนมากดังเช่นในอดีต พบว่าใช้ระบบอาหารที่เรียกว่า กงสี คือมีคนรับผิดชอบทำอาหารที่ส่วนใหญ่เป็นข้าวสวยและเครื่องเคียงอีกสองถึงสามอย่าง และทุกคนทานอาหารเดียวกัน ต้องเป็นธุรกิจที่มีขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามการค้าสมัยใหม่ที่ไม่ต้องอาศัยหน้าร้าน ส่งผลให้เกิดการย้ายการผลิตออกไปนอกพื้นที่เยวราชช่วยต่อการลดต้นทุนได้มากขึ้น ทำให้อาหารกลุ่มที่เป็นอาหารกลางวันนี้หายไปจาก

พื้นที่ ในขณะที่เดียวกันความเร่งรีบทางการค้า ประกอบกับขนาดของพื้นที่ที่จำกัด ส่งผลให้มื้อกลางวันของชุมชนเป็น การพึ่งพาอาหารที่มาจากร้านค้ามากกว่า เนื่องจากมีอาหารตามสั่ง พร้อมกับอาหารสำเร็จรูปมีให้เลือกหลากหลาย แบบ สะดวกสบายต่อการรับประทาน แม้แต่ข้าวต้มที่ขายอยู่ทุกตรอกซอย

ทางด้านมือเย็นเป็นมือที่มีความหมายการเฉลิมฉลองของครอบครัว โอกาสพิเศษสำหรับให้รางวัล ชีวิตด้วยการกิน “ดี” ทำให้ร้านอาหารกลับกลายมาเป็นคำตอบ การออกไปกินเหล้า ตลอดจนอาหารนอกบ้านเกิดขึ้น บ่อยครั้งในมือเย็น ลักษณะของอาหารที่ตอบโจทย์ในบริบทของคำว่า “ดี” มีความพิเศษมากพอถูกอธิบายว่ามีปริมาณ มากกินได้เหลือเฟือ อาหารถูกหั่นวางสวยงามมาในจานขนาดใหญ่ และมีหลากหลายจาน ลักษณะของวัตถุดิบที่เป็น ขึ้นเป็นอัน

นอกจากการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความรู้สึกหวงระลึกถึงอดีตผ่านมุมมอง อาหาร กิจกรรมที่เกิดขึ้นยังแสดงภาพของความแตกต่างทางวัฒนธรรมการกินอาหารเช่นกัน ทั้งนี้คนเชื้อสายจีนแต่จิว ที่เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดในเยาวราชและประเทศไทย มีความคุ้นเคยกับอาหารมื้อเช้าที่เรียกว่าเจียะม้วยแบบนี้ มากกว่าคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มอื่น ท่ามกลางกลุ่มคนจีนทั้งหลายที่มาจากแผ่นดินใหญ่พบว่าดินแดนฝูเจี้ยนที่คนแต่จิว จากมาภูมิภาคประเทศที่ให้ข้าวกับผักเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมอาหารมากกว่าเนื้อสัตว์ ข้าวต้มกับเครื่องเคียงต่าง ๆ เป็น ความเคยชินไปสู่การเป็นของขึ้นชอบและรสนิยมของผู้คนในที่สุด ในบรรดากับข้าวต้มมีกลุ่มที่ใช้ผัก ไข่ และปลา ทั้งที่ ทำทานสดหรือดองเค็มเอาไว้ โดยเฉพาะผักดองเค็มหลากหลายแบบที่เรียกว่าจ๊ับเกี่ยมเป็นของที่ไม่ขาดจากโต๊ะเจียะ ม้วย เช่นเกี่ยมฉ่าย กาน่าฉ่าย เต้าหู้ยี้ ไข่เค็ม และอื่น ๆ ความเชี่ยวชาญในการประกอบอาหารประเภทเจียะม้วยอย่าง สม่ำเสมอสามารถเห็นได้ผ่านกระบวนการอาหารในตลาดอย่างชัดเจน ทั้งแบบที่เป็นวัตถุดิบตั้งต้น ตลอดจนอาหารทำ สำเร็จที่ขายอยู่ในตลาดเยาวราชเป็นโครงข่ายเชื่อมโยงของวัฒนธรรมจากตลาดสู่บ้านอย่างเข้มแข็งจากอดีตจน ปัจจุบัน

ความขึ้นชอบสำหรับนี้ของคนจีนแต่จิวสามารถเป็นตัวชี้ความเป็นกลุ่มแต่จิวและยังใช้เชื่อมโยงกัน และกันได้แม้ไม่ได้อยู่ร่วมประเทศเดียวกัน นอกจากนี้หลายคนยังบอกอีกว่าสามารถอยู่กับเจียะม้วยได้ทั้งสามมื้ออย่าง ไม่เบื่อหน่าย แสดงให้เห็นถึงการมีเจียะม้วยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงชีวิตได้อย่างเข้มแข็งและชัดเจน คนไทยเชื้อ สายจีนกลุ่มอื่น แม้ไม่ใช่คนแต่จิวกลับพบว่าไม่ได้ห่างเหินจากอาหารเช้าแบบนี้ทั้งหมด กลุ่มที่ค่อนข้างมีความแตกต่าง ทางวัฒนธรรมอาหารมากที่สุด ได้แก่ ชาวกวางตุ้งที่ให้จ๊ากเป็นอาหารเช้าของตน

อย่างไรก็ตาม มิติทางวัฒนธรรมอาหารที่อยู่คู่กับชุมชนชาวจีน ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การค้าที่พัฒนาความมั่นคงและมั่งคั่งอย่างเป็นลำดับ การปรับปรุงครัว การใช้เครื่องครัวที่อำนวยความสะดวกและ จัดการในพื้นที่ได้ ทำให้มีรายการอาหารเกิดขึ้นจากการผัดทอด ตุ่น ต้ม อื่น ๆ มาเพิ่มสำหรับ ยกตัวอย่างเช่น ผัดไข่โป๊ว ใส่ไข่ ผัดผัก ต้มถั่วลิสง รวมไปถึงการได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดรูปแบบของอาหารระหว่างคนกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย จนนำมาสู่อาหารจาน “ยำ” ต่าง ๆ ที่มีรสชาติเปรี้ยว เค็ม เผ็ด และหวานเข้าไปในโต๊ะเจียะม้วย เช่น เกี่ยมฉ่ายที่เป็นหนึ่งในกลุ่มจ๊ับเกี่ยมหรือดองเค็มให้เป็นยำเกี่ยมฉ่าย ไข่เค็มเป็นยำไข่เค็ม อีกเป็นต้น แม้แต่ผัดก็อาจมี การทุบพริกขึ้นหูลงไปเพิ่มรสชาติ แสดงให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมอาหารที่มีความยืดหยุ่นไปตามบริบทของสังคม ก่อเกิดเป็นอาหารที่ผสมผสานวัฒนธรรมของเชื้อชาติตนเอง

ภาพที่ 3-66 การจัดกิจกรรมการสนทนาระดมความรู้ เรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรม “เจียะม้วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยาวราช

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าประเด็นที่ชัดเจนจากเครื่องมือศาสตร์และศิลปะอาหารรสชาติแห่งหยวนเม่ย์ที่ว่าเป็นเลิศ ไม่สามารถเทียบเท่าได้กับคุณค่าความเป็นเลิศที่สำหรับนี้สามารถถึงความทรงจำ ความผูกพันเกี่ยวพันทางสังคมให้คนที่ได้รับประทานเกิดความภาคภูมิใจในตัวตนและอยากธำรงวัฒนธรรมอาหารไม่ว่าแต่กลุ่มคนรุ่นหลังที่เป็นกำลังสำคัญต่อไปในอนาคต ทำให้สำหรับนี้กลายเป็นงานที่ใช้สำหรับผู้คนในชุมชน

บทที่ 4 สื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์: การสื่อสารกับสังคม
และคนรุ่นใหม่ สร้างการรับรู้และเข้าใจให้คนนอกพื้นที่

การสื่อสารกับสังคมและคนรุ่นใหม่ สร้างการรับรู้และเข้าใจให้คนนอกพื้นที่

การดำเนินงานภายใต้โครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมเยาวราช” นอกเหนือจากกิจกรรมสร้างสรรค์หลักแล้ว การสื่อสารกับสังคมและคนรุ่นใหม่ และการเผยแพร่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้สู่สาธารณะภายนอกก็นับว่าเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สำคัญต่อการสร้างการแรงกระตุ้นและเชื้อเชิญให้คนภายนอกเข้ามาปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้กิจกรรมในพื้นที่ อันนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญ ความมีเสน่ห์ของถนนสายมังกรที่มีวัฒนธรรมเป็นฐานรากที่เหนียวแน่น ซึ่งตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัยฯ ก็ได้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านพื้นที่สื่อในรูปแบบต่าง ๆ โดยหนึ่งในช่องทางการสื่อสารที่น่าสนใจและมีอิทธิพลในปัจจุบัน คือ เฟสบุ๊ก (Facebook)

จากข้อมูลสถิติผู้ใช้งานเฟสบุ๊กเมื่อราวปี พ.ศ. 2563 จัดทำโดย Hootsuite และ WeAreSocial³⁸ พบว่าเฟสบุ๊กเป็นพื้นที่การสื่อสารบนโลกออนไลน์ที่คนใช้มากที่สุดอันดับ 1 ทำให้การเลือกใช้งานเฟสบุ๊กเป็นเครื่องมือในการสื่อสารช่องทางออนไลน์มีแนวโน้มว่าจะเกิดประสิทธิผลมากที่สุด ทั้งนี้โครงการวิจัยฯ ได้จัดทำและสร้าง เฟสบุ๊กเพจ (Facebook Page) ที่มีชื่อว่า “เมืองสร้างสรรค์ (Creative City)” เป็นสื่อหลักในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมของโครงการวิจัยฯ พร้อมกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับที่มาของเทศกาล ประเพณีสำคัญของย่านเยาวราช ผ่านการใช้สื่อประชาสัมพันธ์จัดทำในรูปแบบวิดิทัศน์ รูปภาพที่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศของกิจกรรม และสารสนเทศ (Infographic) สำหรับดึงดูดความสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่าย

ภาพที่ 4-1 แผ่นภาพประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

³⁸ ณรงค์ยศ มหิตวิทยาณิชชา, สถิติและพฤติกรรมการใช้ social media ทั่วโลก Q1 ปี 2020, เข้าถึงเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.twfdigital.com/blog/2020/02/global-social-media-usage-stats-q1-2020/>

การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างย่านในอดีตที่มีประเพณี ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของตนเองกับคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีส่วนช่วยให้เกิดการลดช่องว่างในการสร้างความ เข้าใจมากขึ้น ทั้งนี้การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ยังมีประโยชน์ต่อการเป็นช่องทางรับรู้และเข้าถึงกิจกรรมใหม่ที่ทาง โครงการวิจัยฯ จัดขึ้น เช่น การประกาศกิจกรรมเทศกาล นิทรรศการที่กำลังเกิดขึ้น ทำให้เกิดสร้างเครือข่ายนักสื่อสาร พันธมิตรด้านสื่อที่เน้นสื่อออนไลน์ และผู้มีอิทธิพลบนสื่อโซเชียล (Influencer) ให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ คนในพื้นที่ ชุมชน และเจ้าของชุมชนได้ทราบถึงความเป็นไปของการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ เพื่อสร้างความร่วมมือและสร้างนัก สื่อสารของชุมชนสำหรับโครงการวิจัยในระยะต่อไป

ภาพที่ 4-2 รูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมต่าง ๆ

การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหากิจกรรมของโครงการวิจัยฯ ทั้งในรูปแบบของรูปเล่มและหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ (E – Book) เพื่อให้มีช่องทางในการสื่อสารที่หลากหลายตามความสะดวกของบุคคลภายนอก โดยหนังสือที่เป็นรูปเล่มมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมา แนวทางการจัดทำกิจกรรมเบื้องต้นของโครงการ สำหรับใช้ภายในงาน มหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020) หรือหนังสือ “ขนมไหว้ ชาจีน เทพเจ้า การเปลี่ยน ผ่านทางยุคสมัย ในเยาวราช” ที่จัดทำขึ้นในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับบทสรุปของกิจกรรม เสวนาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังการจัดทำสิ่งพิมพ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บอร์ดให้ความรู้ แผ่นป้ายให้ความรู้ รวมถึงภาพ ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ต่าง ๆ โดยสามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. กิจกรรม ชา ขนม เทพเจ้า กับเทศกาลตรุษจีน
2. กิจกรรมเจียะม้วย กินข้าวต้มวิถีจีนคนเยาวราช
3. การนำเสนอผลงานวิจัยและสร้างสรรค์ “การพัฒนาเมืองวัฒนธรรมอัจฉริยะ : กรณีศึกษาย่านเยาวราช – เจริญกรุง” ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)
4. กิจกรรมขนมหวาน ขนมไหว้ วัฒนธรรมจีนในไทย
5. กิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ พ.ศ. 2563

ภาพที่ 4-3 สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือของโครงการทั้งในรูปแบบรูปเล่มและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 4-4 สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบแผ่นพับให้ความรู้ และบอร์ดให้ความรู้

นอกจากการจัดทำช่องทางการสื่อสารของโครงการวิจัยฯ สื่อสิ่งพิมพ์และรายการวิทยุต่างแสดงความสนใจและต้องการนำเสนอแง่มุมของโครงการวิจัยฯ มากขึ้น นำมาสู่ช่องทางการเผยแพร่ผ่านสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ (สำนักพิมพ์คมชัดลึก) รายการวิทยุ (สถานีวิทยุ อสมท. FM 96.5) หรือเว็บไซต์อย่าง The Cloud เห็นได้ว่ากิจกรรมและเนื้อหาของแนวทางการพัฒนาย่านเยาวราชจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีหลากหลายมิติเป็นสิ่งที่ได้รับการตอบรับและกระแสจากกลุ่มคนภายนอกอย่างมาก หลากหลายสื่อให้การจับตามอง ทั้งนี้สื่อที่เข้ามามีลักษณะที่หลากหลายช่องทาง การเผยแพร่ที่

แตกต่างกันออกไป ทำให้โครงการสามารถเข้าถึงและเป็นที่รับรู้ของบุคคลภายนอกได้อย่างหลากหลายระดับ โดยเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ภาพที่ 4-5 สื่อภายนอกประเภทต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมผัสผ่านโครงการ

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบ คุณค่าและความสำคัญของการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโครงการวิจัยฯ ส่งผลให้การตรวจสอบและประเมินด้วยตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นเรื่องสำคัญ นำมาสู่แนวทางการประเมินผลของกิจกรรมแต่ละประเภท ผ่านการใช้เครื่องมือตอบแบบสอบถามและแบบประเมินที่แบ่งออกเป็นสามส่วนได้แก่ แบบประเมินสำหรับผู้ประกอบการ แบบประเมินสำหรับผู้ที่อยู่อาศัยในย่านเยาวราช และแบบประเมินสำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่ใช้บริการในพื้นที่เยาวราช ลักษณะของแบบประเมินเป็นการสอบถามถึงผลกระทบที่ได้ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมของโครงการ ทั้งในด้านของจำนวนลูกค้าและรายได้เพื่อนำไปคำนวณเกี่ยวกับประสิทธิภาพที่มาจากผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการในพื้นที่เขาวราช

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 59.9 อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามเท่ากับ 24.5 ± 11.4 ปี ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรีร้อยละ 72.3 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ $24,901 \pm 64,634$ บาท รายละเอียดข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงได้ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ข้อมูลทั่วไปกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไป (n=404)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
เพศ	
ชาย	162 (40.1)
หญิง	242 (59.9)
อายุเฉลี่ย (ปี)	24.5 ± 11.4
การศึกษาระดับสูงสุด	
ไม่ได้ศึกษา	6 (1.5)
ประถมศึกษา	6 (1.5)
มัธยมศึกษาตอนต้น	5 (1.2)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	63 (15.6)
ปริญญาตรี	292 (72.3)
สูงกว่าปริญญาตรี	32 (7.9)
รายได้เฉลี่ย (บาท)	$24,901 \pm 64,634$

รูปแบบการท่องเที่ยวเขาวราช

คณะผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเขาวราชที่ผู้ตอบแบบสอบถามมาท่องเที่ยวในช่วงที่ตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์หลักในการท่องเที่ยวเขาวราช เพื่อรับประทานอาหารเพื่อจับจ่ายซื้อของ เพื่อไหว้ศาลเจ้าหรือขอพร เป็นสัดส่วนร้อยละ 77.7, 38.4 และ 37.6 ตามลำดับ โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (26.0) มีความถี่ในการท่องเที่ยวเขาวราช 2-3 ครั้งต่อปี รองลงมาคือ เดือนละ 1 ครั้ง ร้อยละ 20.0 และ 2-3 ครั้งต่อเดือน ร้อยละ 17.8 ส่วนใหญ่ร้อยละ 96.5 จะมาท่องเที่ยวเขาวราชในวันหยุดเสาร์อาทิตย์

ตารางที่ 7 รูปแบบการท่องเที่ยวย่านเยาวราช (n=404)

รูปแบบการท่องเที่ยวย่านเยาวราช	จำนวน (ร้อยละ)
วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเยาวราช (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	
เพื่อรับประทานอาหาร	314 (77.7)
เพื่อจับจ่ายซื้อของ	155 (38.4)
เพื่อไหว้ศาลเจ้า ขอฟร	152 (37.6)
เพื่อชมศิลปะ (street art)	95 (23.5)
อื่นๆ	45 (11.1)
ความถี่ในการมาท่องเที่ยว	
มาครั้งแรก	10 (2.5)
2-3 ครั้งต่อสัปดาห์	33 (8.2)
1 ครั้งต่อสัปดาห์	23 (5.7)
2-3 ครั้งต่อเดือน	72 (17.8)
1 ครั้งต่อเดือน	81 (20.0)
2-3 ครั้งต่อปี	105 (26.0)
5-6 ครั้งต่อปี	1 (0.2)
1 ครั้งต่อปี	45 (11.1)
ทุกวัน	30 (7.4)
ช่วงเวลาที่ใช้เดินทางท่องเที่ยว	
วันเสาร์-อาทิตย์	390 (96.5)
วันหยุดนักขัตฤกษ์	14 (3.5)
วันธรรมดา	0 (0.0)

ความประทับใจในการท่องเที่ยวเยาวราช

จากการสำรวจความประทับใจในการท่องเที่ยวเยาวราชจะประเมินจากระดับความผูกพัน (engagement) ของผู้ที่มีประสบการณ์ท่องเที่ยวเยาวราช โดยสำรวจความตั้งใจที่จะกลับมาท่องเที่ยวเยาวราชอีกครั้งและการแนะนำให้คนรู้จักมาท่องเที่ยวเยาวราช พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 91.8 จะกลับมาท่องเที่ยวเยาวราชอีกครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 67.1 จะแนะนำคนรู้จักมาเที่ยวเยาวราช และร้อยละ 32.2 จะแนะนำคนรู้จักมาเที่ยวแน่นอน เหตุผลที่กลับมาท่องเที่ยวอีกครั้งเนื่องจากประทับใจอาหาร ร้อยละ 56.9 เพื่อจับจ่ายซื้อของ ร้อยละ 20.5 โดยรายละเอียดสามารถแสดงได้ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ความประทับใจในการท่องเที่ยวย่านเยาวราช(n=404)

ความประทับใจในการท่องเที่ยวย่านเยาวราช	จำนวน (ร้อยละ)
ความตั้งใจที่จะกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง	
ไม่กลับมาท่องเที่ยวอีก	9 (2.2)
กลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง	
กลับมาอีกใน 1 สัปดาห์	230 (56.9)
กลับมาอีกใน 1 เดือน	0 (0.0)
กลับมาอีกใน 3 เดือน	67 (16.6)
กลับมาอีกใน 6 เดือน	41 (10.1)
กลับมาอีกใน 9 เดือน	57 (14.1)
การแนะนำให้คนรู้จักมาท่องเที่ยวย่านเยาวราช	
แนะนำแน่นอน	130 (32.2)
แนะนำ	271 (67.1)
ไม่แนะนำ	3 (0.7)
ไม่แนะนำแน่นอน	0 (0.0)
เหตุผลที่ท่านจะกลับมาท่องเที่ยวย่านเยาวราชอีกครั้ง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	
ประทับใจอาหาร	196 (48.5)
ประทับใจสถานที่ท่องเที่ยว	55 (13.6)
เพื่อไหว้พระ ขอพร แถบ่น	54 (13.4)
เพื่อจับจ่ายซื้อของ	83 (20.5)
อื่นๆ	13 (6.4)
ไม่กลับมาอีก	1 (0.2)

1. การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการในพื้นที่เยาวราช

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้กิจกรรมหรือโครงการ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 161 คน (ร้อยละ 39.9) เคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 18.1) จะรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมการสำรวจสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมศิลปะบนฝาต่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง (ร้อยละ 16.1) มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 9 การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชน

โครงการหรือกิจกรรม	จำนวน (ร้อยละ)
เคยได้รับข้อมูลโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ	161 (39.9)
การสำรวจสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	73 (18.1)
กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการวันไหว้พระจันทร์ ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (1-31 ต.ค.63)	42 (10.4)
กิจกรรมเชิงปฏิบัติการพับกระดาษ ณ บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย	15 (3.7)
ศิลปะบนฝาต่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	65 (16.1)
กิจกรรมเสวนา “ชา ขนมห เทพเจ้าและเทศกาลตรุษจีน” และกิจกรรมการสาธิตการชงชาเรียนรู้ขนมไหว้เจ้าและเทพเจ้าเกี่ยวกับเทศกาลตรุษจีน (19 ม.ค.63) ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์	38 (9.4)
กิจกรรมสนทนาระดมความรู้ถอดรหัสวัฒนธรรมกินข้าวต้มวิถีคนเยาวราช (เจียะม้วย) ณ ร้านจิ้นเฮง ซอยวาณิช 1 (29 ก.พ.-1 มี.ค.63)	9 (2.2)
กิจกรรมเสวนาและ workshop “ขนมหวาน ขนมไหว้ วัฒนธรรมจีนในไทย” ณ โรงแรม ASAI Bangkok Chinatown (26 ก.ย.63)	19 (4.2)
กิจกรรมการสำรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช	25 (6.2)
กิจกรรมไหว้เจ้าให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี ตามวิถีวัฒนธรรม และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง (1-2 ก.พ. 63)	35 (8.7)
ไม่รู้จักร ไม่เคยได้รับข้อมูล	243 (60.1)

2. กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.0 อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามเท่ากับ 49.4 ± 12.8 ปี ต่ำสุด 23 ปี สูงสุด 83 ปี ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 38.0 รายได้จากการประกอบธุรกิจเฉลี่ยต่อวันเท่ากับ $24,901 \pm 64,634$ บาท ต่ำสุด 500 บาทต่อวัน สูงสุด 30,000 บาทต่อวัน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.0) ประกอบธุรกิจประเภทร้านอาหาร รองลงร้อยละ 22.0 มาประกอบธุรกิจประเภทร้านค้าทั่วไป และร้อยละ 8 ประกอบธุรกิจร้านเครื่องไหว้เจ้า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 34.0) ประกอบธุรกิจในพื้นที่เยาวราช มากกว่า 25 ปี รองลงมาจะประกอบธุรกิจเป็นระยะเวลา 6 – 10 ปี ร้อยละ 18.0 และ ประกอบธุรกิจเป็นระยะเวลา 21 – 25 ปี ร้อยละ 16.0 รายละเอียดข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามแสดงได้ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช (n=50)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
เพศ	
ชาย	17 (34.0)
หญิง	33 (66.0)
อายุ (ปี)	
30 หรือต่ำกว่า	4 (8.0)
31 – 40	9 (18.0)
41 – 50	15 (30.0)
51 – 60	12 (24.0)
ตั้งแต่ 61 ขึ้นไป	10 (20.0)
อายุเฉลี่ย	49.4±12.8
การศึกษาระดับสูงสุด	
ไม่ได้ศึกษา	2 (4.0)
ประถมศึกษา	7 (14.0)
มัธยมศึกษาตอนต้น	6 (12.0)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	13 (26.0)
ปริญญาตรี	19 (38.0)
สูงกว่าปริญญาตรี	3 (6.0)
รายได้เฉลี่ยต่อวัน (บาท)	5,680 ± 4,149.63
ไม่เกิน 1,000	10 (20.0)
2,001- 3,000	7 (14.0)
3,001 – 4,000	7 (14.0)
ตั้งแต่ 4,001 ขึ้นไป	26 (52.0)
ประเภทของการดำเนินธุรกิจ	
ร้านอาหาร	25 (50.0)
ร้านค้าทั่วไป	11 (22.0)
ร้านเครื่องไหว้เจ้า	4 (8.0)
ร้านขายอาหารสด/แห้ง	3 (6.0)
ร้านสินค้าที่ระลึก	2 (4.0)
ร้านยาจีน	3 (6.0)
อื่น ๆ เช่น ขายเสื้อผ้า โรงพิมพ์	2 (4.0)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
ระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจ	
น้อยกว่า 1 ปี	1 (2.0)
1 – 5 ปี	4 (8.0)
6 – 10 ปี	9 (18.0)
11 – 20 ปี	11 (22.0)
21 – 25 ปี	8 (16.0)
มากกว่า 25 ปี	17 (34.0)

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับจำนวนผู้รับบริการและจำนวนค่าใช้จ่ายที่ผู้รับบริการใช้จ่ายกับผู้ประกอบการ พบว่าจำนวนลูกค้าหรือผู้รับบริการที่มาใช้บริการกับผู้ประกอบการในพื้นที่เขาวราชช่วงวันธรรมดามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 44.3 คน สูงสุด 200 คน และต่ำสุด 2 คน ส่วนวันหยุดเสาร์และอาทิตย์จะมีลูกค้าหรือผู้รับบริการเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 69.1 คน สูงสุด 300 คน ต่ำสุด 6 คน โดยพบว่าจำนวนลูกค้าในวันธรรมดา (จันทร์ – ศุกร์) จะมีสัดส่วนเป็นร้อยละ 60 ของวันเสาร์และอาทิตย์ และในวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีลูกค้าหรือผู้รับบริการเฉลี่ยเท่ากับ 81.6 คน สูงสุด 350 คนและต่ำสุด 6 คน โดยลูกค้าหรือผู้รับบริการ 1 คนจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ 158.1 บาท สูงสุด 1,000 บาทและต่ำสุดเท่ากับ 25 บาท ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 จำนวนลูกค้าที่มาใช้บริการ

	สูงสุด	ต่ำสุด	เฉลี่ย
จำนวนลูกค้า/ผู้รับบริการ (คน)			
วันธรรมดา	200	2	44.3
วันเสาร์ อาทิตย์	300	6	69.1
วันหยุดนักขัตฤกษ์	350	6	81.6
ค่าใช้จ่ายต่อลูกค้า 1 คน (บาท)	1,000	25	158.1

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่อคนของลูกค้าหรือผู้รับบริการที่มาใช้บริการกับผู้ประกอบการในพื้นที่เขาวราช พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66.0) ให้ข้อมูลว่าลูกค้าหรือผู้รับบริการจะมีค่าใช้จ่ายต่อคนไม่เกิน 100 บาท รองลงมาจะมีค่าใช้จ่ายต่อคน 101 – 200 บาท ร้อยละ 18.0 ส่วนที่เหลือจะมีค่าใช้จ่ายต่อคนตั้งแต่ 201 บาทขึ้นไปร้อยละ 16.0 ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ค่าใช้จ่ายต่อคนของลูกค้ำที่มาใช้บริการกับผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช

ค่าใช้จ่ายต่อคน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เกิน 100 บาท	33	66.0
101 – 200 บาท	9	18.0
201 – 300 บาท	4	8.0
301 – 400 บาท	2	4.0
มากกว่า 401 บาทขึ้นไป	2	4.0

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจำนวนของจำนวนลูกค้ำและค่าใช้จ่ายของลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการของผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราชภายหลังการดำเนินการตาม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ตั้งแต่ มกราคม 2563 พบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.0) เห็นว่าจำนวนลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวจะลดลง โดยส่วนใหญ่จะลดลงร้อยละ 30 – 40 ของจำนวนลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวตามปกติ ผู้ประกอบการร้อยละ 24.0 เห็นว่าจำนวนลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวยังคงเท่าเดิม และผู้ประกอบการจำนวน 1 รายเห็นว่าจำนวนลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 40

ส่วนค่าใช้จ่ายของลูกค้ำ 1 คนภายหลังการดำเนินการตาม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ตั้งแต่ มกราคม 2563 พบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.0) เห็นว่าลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวจะใช้จ่ายในจำนวนที่เท่าเดิมหรือไม่เปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 48.0) เห็นว่าลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวจะใช้จ่ายในจำนวนที่ลดลง โดยส่วนใหญ่จะลดลงร้อยละ 20 – 30 ของค่าใช้จ่ายปกติ และมีผู้ประกอบการจำนวน 1 รายเห็นว่าลูกค้ำหรือนักท่องเที่ยวมีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 40 ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 การเปลี่ยนแปลงจำนวนของจำนวนลูกค้ำและค่าใช้จ่ายของลูกค้ำภายหลังการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช”

	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนลูกค้ำ		
มากขึ้น	1	2.0
ร้อยละ 40	1	100.0
เท่าเดิม	12	24.0
ลดลง	37	74.0
ร้อยละ 10 - 20	9	24.3
ร้อยละ 30 – 40	18	48.6
ร้อยละ 50 – 60	8	21.6
ตั้งแต่ร้อยละ 70 ขึ้นไป	3	8.1

	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายต่อลูกค้า 1 คน		
มากขึ้น	1	2.0
ร้อยละ 40	1	100.0
เท่าเดิม	25	50.0
ลดลง	24	48.0
ไม่เกินร้อยละ 10	4	16.6
ร้อยละ 20 – 30	13	54.2
ร้อยละ 40 – 50	8	33.3

การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้ประกอบการ

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้กิจกรรมหรือโครงการ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราชพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 27 คน (ร้อยละ 54.0) เคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 14 การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช

โครงการหรือกิจกรรม	จำนวน (ร้อยละ)
เคยได้รับข้อมูลโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ	27 (54.0)
การสำรวจ สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	17 (34.0)
กิจกรรมการสำรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช	8 (16.0)
ศิลปะบนฝาท่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	4 (8.0)
กิจกรรมเสวนาและ workshop “ขนมหวาน ขนมไหว้ วัฒนธรรมจีนในไทย” ณ โรงแรม ASAI Bangkok Chinatown (26 ก.ย.63)	4 (8.0)
กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการวันไหว้พระจันทร์ ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (1-31 ต.ค.63)	3 (6.0)
กิจกรรมเชิงปฏิบัติการปักกระดาษ ณ บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย	3 (6.0)
กิจกรรมเสวนา “ชา ขนม เทพเจ้าและเทศกาลตรุษจีน” และกิจกรรมการสาธิตการชงชา เรียนรู้ขนมไหว้เจ้าและเทพเจ้าที่เกี่ยวกับเทศกาลตรุษจีน (19 ม.ค.63) ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์	2 (4.0)
กิจกรรมสนทนาระดมความรู้ ถอดรหัสวัฒนธรรม กินข้าวต้มวิถีคนเยาวราช (เจียะมั่วย) ณ ร้านจิ้นเฮง ซอยวาณิช 1 (29 ก.พ.-1 มี.ค.63)	2 (4.0)

โครงการหรือกิจกรรม	จำนวน (ร้อยละ)
กิจกรรมไหว้เจ้าให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี ตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง (1-2 กพ. 63)	1 (2.0)
ไม่รู้จัก ไม่เคยได้รับข้อมูล	23 (46.0)

3. กลุ่มผู้พักอาศัยในพื้นที่เยาวราช

ผู้ตอบแบบสอบถามมีสัดส่วนของเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามเท่ากับ 43.5 ± 19.6 ต่ำสุด 18 ปี สูงสุด 84 ปี ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาร้อยละ 36.0 ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.0) ไม่มีรายได้ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ $24,901 \pm 64,634$ บาท ต่ำสุดไม่มีรายได้ สูงสุด 85,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.0) ประกอบอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 34.0) อาศัยในพื้นที่เยาวราช มากกว่า 25 ปี รายละเอียดข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงได้ดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มพักอาศัยในพื้นที่เยาวราช (n=50)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
เพศ	
ชาย	25 (50.0)
หญิง	25 (50.0)
อายุ (ปี)	
20 หรือต่ำกว่า	18 (36.0)
21 – 30	2 (4.0)
31 – 40	3 (6.0)
41 – 50	5 (10.0)
51 – 60	1 (2.0)
ตั้งแต่ 61 ขึ้นไป	21 (42.0)
การศึกษาระดับสูงสุด	
ไม่ได้ศึกษา	2 (4.0)
ประถมศึกษา	18 (36.0)
มัธยมศึกษาตอนต้น	9 (18.0)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	12 (24.0)
ปริญญาตรี	7 (14.0)
สูงกว่าปริญญาตรี	2 (4.0)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ร้อยละ)
อาชีพ	
ค้าขาย	19 (38.0)
รับจ้าง	9 (18.0)
นักเรียนหรือนักศึกษา	9 (18.0)
พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่วัดหรือศาลเจ้า	7 (14.0)
พนักงานเอกชน	2 (4.0)
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	2 (4.0)
อื่นๆ รับราชการ/กุ๊ก	2 (4.0)
รายได้เฉลี่ยต่อวัน (บาท)	14,045 ± 13,845.79
ไม่เกิน 1,000	14 (24.0)
2,001- 3,000	8 (16.0)
3,001 – 4,000	5 (10.0)
ตั้งแต่ 4,001 ขึ้นไป	3 (6.0)
ไม่มีรายได้	30 (60.0)
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่เขาวราช	
น้อยกว่า 1 ปี	2 (4.0)
1 – 5 ปี	10 (20.0)
6 – 10 ปี	16 (32.0)
11 – 20 ปี	12 (24.0)
21 – 25 ปี	3(6.0)
มากกว่า 25 ปี	17 (34.0)

เมื่อสอบถามการเข้าร่วมหรือรับรู้กิจกรรมภายใต้การศึกษา “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเขาวราช” ที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่อาศัยในย่านเขาวราชพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.0) ไม่เคยเข้าร่วมหรือไม่เคยรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรม และมีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วน ร้อยละ 32.0 เคยเข้าร่วมหรือรับรู้กิจกรรมการสำรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเขาวราช ดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 การเข้าร่วมหรือรับรู้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้พักอาศัยในย่านเยาวราช

การเข้าร่วมหรือรับรู้กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
กิจกรรมการสำรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช	16	32.0
กิจกรรมไหว้เจ้าให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี ตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” ย่านเยาวราช เจริญกรุง (1 และ 2 ก.พ. 63)	2	4.0
ไม่เคยเข้าร่วม/ไม่รับรู้กิจกรรม	32	64.0

การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” กลุ่มผู้พักอาศัยในพื้นที่เยาวราช

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้กิจกรรมหรือโครงการ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 29 คน (ร้อยละ 58.0) เคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 18.1) จะเคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมการสำรวจสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 17 การรับรู้เกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” ของกลุ่มผู้พักอาศัย

โครงการหรือกิจกรรม	จำนวน (ร้อยละ)
เคยได้รับข้อมูลโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ	29 (58.0)
การสำรวจสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	18 (18.1)
กิจกรรมเสวนาและนิทรรศการวันไหว้พระจันทร์ ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (1-31 ต.ค.63)	3 (10.4)
กิจกรรมเชิงปฏิบัติการปักกระดาษ ณ บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย	2 (3.7)
ศิลปะบนฝาท่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช-เจริญกรุง	5 (16.1)
กิจกรรมสนทนาระดมความรู้ถอดรหัสวัฒนธรรมกินข้าวต้มวิถีคนเยาวราช (เจียะม้วย) ณ ร้านจิ้นเฮง ซอยวาณิช 1 (29 ก.พ.-1 มี.ค.63)	1 (2.2)
ไม่รู้จักร ไม่เคยได้รับข้อมูล	21 (42.0)

เมื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับมลพิษที่เกิดขึ้นจากศาลเจ้า ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.0) เห็นว่าระดับของมลพิษที่เกิดจากศาลเจ้ามีระดับเท่าเดิมหรือลดลง

ตารางที่ 18 ความคิดเห็นต่อระดับมลพิษที่เกิดขึ้นจากศาลเจ้าภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ

ระดับของมลพิษที่เกิดขึ้นจากศาลเจ้า	จำนวน	ร้อยละ
เพิ่มขึ้น	14	28.0
เท่าเดิม	17	34.0
ลดลง	19	38.0

4. ข้อมูลทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวย่านเยาวราช

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจค่าใช้จ่ายของผู้มาท่องเที่ยวย่านเยาวราช ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายในเดินทาง ค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารและเครื่องดื่ม ค่าใช้จ่ายสำหรับของที่ระลึกและค่าใช้จ่ายสำหรับเงินบริจาคและทำบุญ ดังรายละเอียดตารางที่ 19

ตารางที่ 19 ค่าใช้จ่ายของผู้มาท่องเที่ยวย่านเยาวราชต่อรายต่อครั้ง

ค่าใช้จ่ายของผู้มาท่องเที่ยวย่านเยาวราชต่อรายต่อครั้ง	มูลค่า (บาท)
ค่าใช้จ่ายในเดินทาง (n=387)	
ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บาท)	127.78 $\pm$ 164.86
ค่าต่ำสุด (บาท)	ไม่มีค่าใช้จ่าย
ค่าสูงสุด (บาท)	1,000
ค่ามัธยฐาน (บาท)	100
ค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารและเครื่องดื่ม (n=385)	
ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บาท)	428.84 $\pm$ 440.68
ค่าต่ำสุด (บาท)	10
ค่าสูงสุด (บาท)	5,000
ค่ามัธยฐาน (บาท)	300
ค่าใช้จ่ายสำหรับของที่ระลึก (n=131)	
ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บาท)	518.32 $\pm$ 2,624.46
ค่าต่ำสุด (บาท)	ไม่มีค่าใช้จ่าย
ค่าสูงสุด (บาท)	30,000
ค่ามัธยฐาน (บาท)	200
ค่าใช้จ่ายสำหรับเงินบริจาคและทำบุญ (n=228)	
ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บาท)	208.40 $\pm$ 374.31

ค่าใช้จ่ายของผู้มาท่องเที่ยวย่านเยาวราชต่อรายต่อ ครั้ง	มูลค่า (บาท)
ค่าต่ำสุด (บาท)	ไม่มีค่าใช้จ่าย
ค่าสูงสุด (บาท)	3,000
ค่ามัธยฐาน (บาท)	100
ค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ (n=27)	
ค่าเฉลี่ย $\pm$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บาท)	122.22 $\pm$ 271.86
ค่าต่ำสุด (บาท)	ไม่มีค่าใช้จ่าย
ค่าสูงสุด (บาท)	1,000
ค่ามัธยฐาน (บาท)	ไม่มีค่าใช้จ่าย

การประมาณการณ์การหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจของย่านเยาวราช

การศึกษาในส่วนนี้จะวิเคราะห์ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจของโครงการการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

ตารางที่ 20 การประมาณการณ์การหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจของย่านเยาวราช

ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์	จำนวน	แหล่งข้อมูล
นักท่องเที่ยวต่อวัน (ราย)	78,333	https://www.khaosod.co.th/economics/news_5910908
วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเยาวราช		การสำรวจโดยคณะผู้วิจัย
เพื่อรับประทานอาหาร	77.7%	
เพื่อจับจ่ายซื้อของ	38.4 %	
เพื่อให้วัดศาลเจ้า ขอพร	37.6 %	
เพื่อชมศิลปะ (street art)	23.5%	
ค่าเฉลี่ยค่าใช้จ่าย (บาท)		
ค่าใช้จ่ายสำหรับเดินทาง	127.78	การสำรวจโดยคณะผู้วิจัย
ค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารและเครื่องดื่ม	428.84	
ค่าใช้จ่ายสำหรับของที่ระลึก	518.32	
ค่าใช้จ่ายสำหรับเงินบริจาคและทำบุญ	208.40	

จำนวนนักท่องเที่ยวในวันจันทร์-ศุกร์เปรียบเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวในวันหยุด	ร้อยละ 60	การสำรวจโดยคณะผู้วิจัย
--	-----------	------------------------

ทั้งนี้ มีข้อตกลงในการวิเคราะห์ดังนี้

กำหนดให้จำนวนนักท่องเที่ยวยานเวยวราชในวันเสาร์อาทิตย์จะเท่ากับในช่วงตรุษจีน เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นตัวเลขยอดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงปีที่มีอัตราการลดลงด้วยผลกระทบด้าน COVID-19 และเป็นเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย ไม่รวมนักท่องเที่ยวต่างชาติ และจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงวันจันทร์-ศุกร์ จะเท่ากับ ร้อยละ 60 ของวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งเป็นข้อมูลการสำรวจในการศึกษานี้

ผลการวิเคราะห์การหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวยานเวยวราชในวันเสาร์-อาทิตย์ และนักชัตตฤกษ์ จะเท่ากับ 57.83 ล้านบาทต่อวัน โดยจำแนกเป็นการรับประทานอาหาร 26.10 ล้านบาท การใช้จ่ายซื้อของ 15.59 ล้านบาท การไหว้ศาลเจ้าขอพร 6.13 ล้านบาท และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง 10.00 ล้านบาท ดังตารางที่ 21

ตารางที่ 21 ผลการวิเคราะห์การหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวยานเวยวราช

ผลตอบแทนจากกิจกรรมของนักท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยวต่อวัน	ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (บาท/วัน)	การหมุนเวียนด้านเศรษฐกิจต่อวัน	
			(บาท/วัน)	ร้อยละ
การรับประทานอาหาร	60,865	428.84	26,101,235.53	45.13
การใช้จ่ายซื้อของ	30,080	518.32	15,590,999.26	26.96
การไหว้ศาลเจ้า ขอพร	29,453	208.4	6,138,048.55	10.61
การเดินทาง	78,333	127.78	10,009,390.74	17.31
			57,839,674.07	100.00

การวิเคราะห์ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจและสังคมของโครงการการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมยานเวยวราช

การวิเคราะห์ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจและสังคมของการท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมยานเวยวราชในการศึกษานี้จะเป็นการประเมินในภาพรวมของโครงการ โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดจะถูกวิเคราะห์ออกมาในรูปของเงินเปรียบเทียบกับไม่ได้ดำเนินโครงการ และมีข้อตกลงดังนี้

- จากการสำรวจจำนวนผู้รับบริการในธุรกิจต่าง ๆ ในช่วงวันจันทร์-ศุกร์จะมีจำนวนผู้รับบริการลดลง คิดเป็นร้อยละ 60 ของในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันนักชัตตฤกษ์

- ปี พ.ศ.2563 มีจำนวนวันหยุดเสาร์อาทิตย์ 104 วัน วันหยุดนักขัตฤกษ์จำนวน 22 วัน วันจันทร์-ศุกร์ที่ไม่ใช่วันนักขัตฤกษ์ 238 วัน
- ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์จะมีมูลค่าเท่ากับ 57.83 ล้านบาทต่อวันซึ่งได้จากการคำนวณการหมุนเวียนทางด้านการเศรษฐกิจของย่านเยาวราช

เมื่อวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในภาพรวมเป็นเงินทั้งสิ้น **15,547.3** ล้านบาท

ตารางที่ 22 ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (2)

วัน	จำนวน (วัน)	การหมุนเวียนด้านการเศรษฐกิจ (บาท)
วันหยุดเสาร์-อาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์	126	7,287,798,933.16
วันจันทร์-ศุกร์ที่ไม่ใช่วันนักขัตฤกษ์	238	8,259,505,457.58
รวม	364	15,547,304,390.74

หากวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่เกิดเฉพาะในพื้นที่ **ไม่รวมค่าเดินทาง** พบว่าการท่องเที่ยวย่านเยาวราชจะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในพื้นที่เยาวราชทั้งสิ้น **12,856.8** ล้านบาท

ตารางที่ 23 ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (3)

วัน	จำนวน (วัน)	การหมุนเวียนด้านการเศรษฐกิจ (บาท)
วันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์	126	6,026,615,699.92
วันจันทร์-ศุกร์ที่ไม่ใช่วันนักขัตฤกษ์	238	6,830,164,459.91
รวม	364	12,856,780,159.82

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากโครงการการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราชจะนำสัดส่วนของนักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่รับรู้ข้อมูลของโครงการฯ ซึ่งเท่ากับร้อยละ 39.9 มาเป็นสัดส่วนที่ใช้ประมาณการณผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้จากโครงการฯ โดยผลการวิเคราะห์พบว่า โครงการ “พัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” จะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่ากับ $(12,856,780,159.82 \times 39.9\%)$ ซึ่งมีมูลค่าเท่ากับ 5,129,855,283.77 บาท หรือ **5,129.8** ล้านบาทต่อปี

ตารางที่ 24 ตารางวิเคราะห์การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ (4)

วัน	การหมุนเวียนด้านทางเศรษฐกิจ (บาท)	ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (บาท)
วันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์	6,026,615,699.92	2,404,619,664.27
วันจันทร์-ศุกร์ที่ไม่ใช่วันนักขัตฤกษ์	6,830,164,459.91	2,725,235,619.50
รวม	12,856,780,159.82	5,129,855,283.77

ผลลัพธ์ด้านสุขภาพที่เกิดจากกิจกรรมย่อยภายใต้โครงการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช

กิจกรรมไหว้เจ้าให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม “การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมี ตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” ย่านเยาวราช เจริญกรุง (1 และ 2 ก.พ. 63) รวมถึงกิจกรรม “การสำรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้กับประชาชนทั่วไปและผู้ดูแลศาลเจ้าในการลดการเผากระดาษไหว้เจ้า การแนะนำเตาเผากระดาษและการให้กระดาษที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ โดยเฉพาะศาลเจ้าต่าง ๆ ในพื้นที่เยาวราช ซึ่งมักมีการเผากระดาษไหว้เจ้าตามความเชื่อมาอย่างยาวนาน การจุดธูป เผากระดาษเงินกระดาษทอง ซึ่งการเผากระดาษแต่ละครั้งที่จะปล่อยควันและขี้เถ้า รวมถึงสารก่อมลพิษ ฝุ่นละอองขนาดเล็ก สารก่อมะเร็งหลายชนิด และยังพบโลหะหนักอยู่ในขี้เถ้ามากกว่าฝุ่นละอองในอากาศ 3-60 เท่า

จากผลการศึกษาจากการสำรวจความคิดเห็นของผู้อาศัยในพื้นที่เยาวราชภายหลังการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.0) เห็นว่ามลพิษที่เกิดจากการเผากระดาษเพื่อการไหว้เจ้าในพื้นที่นั้นมีปริมาณที่ลดลงและร้อยละ 34.0 เห็นว่ามลพิษดังกล่าวยังคงเท่าเดิม โดยในการศึกษานี้ยังไม่ได้ประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว และข้อมูลการศึกษาผลกระทบของฝุ่นละอองต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในกรุงเทพมหานคร (นันทวรรณ วิจิตรวาทการ และ วิชัย เอกพรากร, 2538) พบว่าการสัมผัสระยะสั้น PM10 ในกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์กับการตายก่อนเวลาอันควรถึง 4,000 ถึง 5,500 รายในแต่ละปี (ประมาณการว่ามีประชากร 10 ล้านคน) และในแต่ละวันที่ระดับ PM10 สูงขึ้น 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ อัตราการตายจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 2-20 มีการเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลเนื่องจากการเจ็บป่วย ด้วยโรคระบบหายใจและโรคระบบหลอดเลือดหัวใจที่สูงขึ้นร้อยละ 5-17 เมื่อระดับของ PM10 สูงขึ้น 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ สำหรับในพื้นที่ที่มีความแตกต่างของ PM10 รายวันมาก ๆ (ประมาณ 180 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) เช่น ในช่วงฤดูหนาว ทำให้ผู้ใหญ่ที่อยู่ในบริเวณที่ไม่มีเครื่องปรับอากาศ เมื่อสัมผัสกับฝุ่นละอองที่มีระดับสูง มีโอกาสที่จะมีอาการเจ็บป่วย ทางระบบหายใจสูงขึ้นเป็น 2 เท่าของคนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีระดับฝุ่นต่ำในวันเดียวกัน และเมื่อระดับของ PM10 ในแต่ละวันสูงขึ้น 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ จะส่งผลให้มีอาการทางระบบหายใจสูงขึ้นร้อยละ 5-26 โดยหากสามารถลดระดับเฉลี่ยต่อปีของ PM10 ลง 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ จะช่วยลดผลกระทบต่อสุขภาพจากอาการทางระบบหายใจ ได้เป็นตัวเงินจะมีค่าประมาณ 65,000-175,000 ล้านบาท (นันทวรรณ วิจิตรวาทการ และ วิชัย เอกพรากร, 2538)

ข้อคิดเห็นของผู้ประกอบการและประชาชนผู้พักอาศัยในพื้นที่เยาวราชต่อโครงการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช

ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินโครงการดังกล่าวในส่วนของสังคมและวัฒนธรรม เช่น

“ได้รู้ประเพณีต่างๆในบริเวณเยาวราช”

“มีศิลปะแสดงวัฒนธรรมเก่าๆ ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น”

“มีการจัดแสดงศิลปะวัฒนธรรมแถวๆเยาวราช”

“ทำให้คนได้เรียนรู้วัฒนธรรมเก่าแก่และสืบทอดให้ไม่จางหายไปไหน”

“มีมุมต่างๆเกี่ยวกับศิลปะจีนให้ถ่ายรูป”

“มีหลากหลาย มีวัฒนธรรมการกิน ไหว้เจ้า ห้องเที่ยวถ่ายรูปทั่วไป”

“นักท่องเที่ยวสนใจวัฒนธรรมจีนมาก บางคนเข้ามาซื้อของไหว้เจ้า หรือของใช้ประกอบพิธีกรรมเพื่อการศึกษา มักเป็นตะวันตก แต่หลังโควิดน้อยลงมาก

บทที่ 5 สรุป

บทที่ 5 สรุป

โครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” เป็นการนำต้นทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ ประเพณีย่านเยาวราชมาต่อยอด ค้นหาแนวทางการออกแบบและพัฒนาให้เกิดศักยภาพของพื้นที่ ผ่านเครื่องมือวิจัย 3 ด้าน คือ การจัดการแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) และการสร้างวิสาหกิจวัฒนธรรม (Cultural Enterprise) ประกอบด้วยแนวทางในการให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาร่วมพัฒนาภายใต้มิติ 4 ประเด็นการศึกษา ได้แก่ มิติทางสังคมวัฒนธรรมย่านเยาวราชผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ต้นทุนทางวัฒนธรรมและการออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ และการสื่อสารกับสังคมและคนรุ่นใหม่เพื่อสร้าง การรับรู้และเข้าใจให้คนนอกพื้นที่ผ่านสื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์ โดยกิจกรรมวิจัยตลอดโครงการประกอบด้วย ทั้งหมด 5 กิจกรรมวิจัย ได้แก่ การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรม ชุมชน การออกแบบศิลปะบนฝาผนังเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทาง วัฒนธรรมของเยาวราช และ การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช (รายละเอียดดังตารางใน ภาคผนวก : หน้า 6-11) เป็นการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของแต่ละฝ่ายในกิจกรรม สร้างสรรค์ในพื้นที่ เวทีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ รวมถึงการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ให้กับบุคคลภายนอก

ผลจากการดำเนินการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) และการสร้างพื้นที่และ/หรือกิจกรรมทาง ศิลปะและวัฒนธรรมที่มาจากการสร้างสรรค์หรือพัฒนาผ่านความร่วมมือระหว่างคณะผู้วิจัยและภาคีเครือข่ายข้างต้น เป็นกลไกการทำงาน แผนความร่วมมือ และการส่งเสริมผู้ประกอบการทางศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเยาวราชที่ ได้มาซึ่งผลผลิตหรือกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นนวัตกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเยาวราช อาทิ กิจกรรมเสวนา หรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่พัฒนาจากฐานทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของชุมชน ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุน วัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนเจริญไชย และชุมชนเลื่อนฤทธิ์ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม อาหารและด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่ทางสังคม และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

การประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคม (Social Return on Investment: SROI) ที่ สะท้อน ความสำเร็จและผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการการพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน การประเมินแยกตามรายกิจกรรมอาจทำให้เกิดความซ้ำซ้อนของ ผลตอบแทน รวมถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส Covid-19 ระหว่างการดำเนินงานวิจัยซึ่งส่งผลกระทบ โดยตรงต่อสภาพเศรษฐกิจของพื้นที่เยาวราช การประเมินผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจและสังคมนี้จึงทำการศึกษาใน ภาพรวมของโครงการเท่านั้นไม่ได้แยกศึกษาแต่ละกิจกรรมย่อย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ เสีย (Stakeholders) หลัก ทั้ง 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่ใช้บริการในพื้นที่เยาวราช

2) กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เยาวราช และ 3) กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เยาวราช เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจในภาพรวม โดยใช้ข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวย่านเยาวราชในช่วงตรุษจีน เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นตัวเลขจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงปี จำแนกเป็นการรับประทานอาหาร การจับจ่ายซื้อของ การไหว้ศาลเจ้าขอพร และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดถูกวิเคราะห์ออกมาในรูปของเงินเปรียบเทียบกับกรณีไม่ได้ดำเนินโครงการ พบว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในภาพรวมเป็นเงินทั้งสิ้น 15,547.3 ล้านบาท และหากไม่รวมค่าเดินทาง พบว่าการท่องเที่ยวเยาวราชจะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในพื้นที่เยาวราชทั้งสิ้น 12,856.8 ล้านบาท และเมื่อนำไปวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากโครงการการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช โดยนำสัดส่วนของนักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่รับรู้ข้อมูลของโครงการฯ ซึ่งเท่ากับ 39.9% มาเป็นสัดส่วนที่ใช้ประมาณการผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้จากโครงการฯ ผลการวิเคราะห์พบว่า โครงการ “พัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” จะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่ากับ 5,129.8 ล้านบาทต่อปี

ทั้งนี้ ในส่วนของผลลัพธ์/ผลสำเร็จของผลงานการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ที่ร่วมมือกับชุมชน ได้แก่ งานออกแบบตราสัญลักษณ์ (logo) ชุมชนเจริญไชย งานออกแบบและผลิตโคมไฟประดิษฐ์สะท้อนเรื่องราวประเพณีความเชื่อของพื้นที่หลายชิ้นงาน และการออกแบบบัตรอวยพรสามมิติ ต้นแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกถ้วยข้าวต้ม และต้นแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกหลอดลายมรดกวัฒนธรรมชุมชนเลื่อนฤทธิ์โดยร่วมมือกับศิลปินนักออกแบบและตัวแทนผู้นำของชุมชน ผลงานผลิตภัณฑ์ทั้งหลายเหล่านี้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดทำและนำเสนอผลงานต้นแบบให้กับชุมชนในหลายระดับแตกต่างกันไป เช่น นำเสนอผ่านการประชุมกลุ่มย่อย ผ่านกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ และผ่านการจัดแสดงนิทรรศการช่วงเทศกาล อาทิ เทศกาลไหว้พระจันทร์ และ/หรือจัดแสดงผลงานกึ่งถาวรที่พิพิธภัณฑ์ชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่อง” กลางตรอกชุมชนเจริญไชย นิทรรศการนำเสนอผลงานวิจัยและสร้างสรรค์ที่ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ เป็นต้น

การวัดผลของต้นแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวคือ ชุมชนไม่ปฏิเสธผลงานสร้างสรรค์ทั้งหลายเหล่านี้ นอกจากนี้ยังขอรับไว้จัดแสดงเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการในชุมชนด้วย ถือว่าเป็นการสร้างผลตอบแทนในมิติของสังคมแก่ชุมชน เช่น ตราสัญลักษณ์ชุมชนเจริญไชย ทางคณะทำงานชุมชน ก็ได้ขอนำไปใช้เผยแพร่ต่อในหน้าเพจเฟซบุ๊กของชุมชน และใช้เป็นตราสัญลักษณ์พิมพ์หลอดลายบนถุงผ้าเพื่อใช้แจกจ่ายและ/หรือเพื่อการพาณิชย์ ในส่วนของโคมไฟรูปแบบต่าง ๆ นั้นมีการพิจารณาคัดเลือกผลิตภัณฑ์บางประเภทเพื่อผลทางธุรกิจ โดยทางชุมชนได้ขอชิ้นงานโคมไฟนำไปจัดตกแต่งสถานที่พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่องอย่างกึ่งถาวรเป็นเวลาหลายเดือน ซึ่งถือว่าผลลัพธ์ของงานวิจัยได้มีส่วนร่วมช่วยทำหน้าที่สะท้อนผลลัพธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน รวมถึงเป็นการสำรวจการตลาดร่วมด้วย เพราะได้รับผลลัพธ์จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้มีโอกาสมาเยี่ยมชมเยือนผ่านการถามถึงผลิตภัณฑ์โคมไฟ แนวโน้มของการขอซื้อไปเป็นของที่ระลึก ทำให้ทางชุมชนได้มีการประสานมายังคณะผู้วิจัยอยู่เป็นประจำถึงความเป็นไปได้ในการผลิตขายในเชิงธุรกิจ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์กระดาชแบบใหม่ในรูปแบบของบัตรอวยพรก็ได้อยู่ในสถานะเดียวกัน โดยชุมชนให้ความสนใจที่จะทำในเชิงธุรกิจต่อไป อาจจะเริ่มต้นจากการเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของพิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่องก็เป็นได้

ข้อมูลทั้งหมดนี้คือผลสะท้อนจากชุมชนต่อผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ดังกล่าว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความ เป็นไปได้อย่างยิ่ง ซึ่งคณะผู้วิจัยพบว่าการพัฒนาให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ทางพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบนั้น จะต้องมีการพัฒนา ในประเด็นของ ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เทคนิคการผลิต โรงงานที่เหมาะสมที่จะผลิตผลงาน แหล่งเก็บและแหล่งกระจายสินค้า จุดวางสินค้า และที่สำคัญคือเงินลงทุนในการทำธุรกิจ และเจ้าของทุนในการลงทุน ประเด็นเหล่านี้ทางชุมชนได้หารือกับ คณะผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอ แต่ในมุมมองของนักวิจัยนั้น ได้ทำหน้าที่ส่งต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และแบบต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนไว้ เป็นตัวอย่างแล้ว ถือว่าประสบผลสำเร็จทางสังคมในแง่ของการได้รับการยอมรับผลงาน ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ถือว่าทาง ชุมชนได้ติดต่อเพื่อหาทางเจรจาในเชิงธุรกิจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านการผลิตและจัดจำหน่าย ขั้นตอนต่อไปในการลงทุน และดำเนินการทำธุรกิจ ก็จะเป็นกรณีศึกษาที่ควรจหารูปแบบที่เหมาะสมต่อไปของผู้ประกอบการและชุมชนที่จะหาทาง จัดสรรผลประโยชน์กันต่อไป

สุดท้ายนี้ โครงการวิจัยมองว่า เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดี (Well Dwelling) ยกระดับ สิ่งแวดล้อมของพื้นที่อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนย่านเยาวราช เพื่อก่อเกิดเป็นภาวะการ พึงพอใจต่อการดำเนินชีวิต พัฒนาสุขภาพทั้งกายและใจ และส่งเสริมความเป็นชุมชนน่าอยู่ต่อไปในอนาคต กระบวนการวิจัยของโครงการนี้สามารถเป็นเครื่องมือและแนวทางในการสร้างการตระหนักรู้ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่ได้ เพื่อนำไปสู่การสร้างและการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีในศตวรรษที่ 21

ภาคผนวก

บทความสำหรับการเผยแพร่

ข้อมูลผลงานวิจัยประกอบการจัดทำ VIRTUAL EXHIBITION ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)

การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช

การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช เป็นการศึกษาความหมาย รูปแบบ และแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกศิลปะและวัฒนธรรมด้านต่างๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมในพื้นที่ย่านเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง โดยบูรณาการองค์ความรู้ 8 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านโบราณคดี 2) ด้านสถาปัตยกรรม 3) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและศาลเจ้าจีน 4) ด้านอาหาร 5) ด้านศิลปะ 6) ด้านผลิตภัณฑ์ 7) ด้านเศรษฐศาสตร์ และ 8) ด้านสื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์ตลอดจนการประสานความร่วมมือภาคีเครือข่าย 5 ภาคีหลัก ประกอบด้วย สถาบันอุดมศึกษา ภาคประชาสังคม/ชุมชน ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายศิลปิน และภาคธุรกิจ/เอกชนเพื่อนำไปสู่การสร้างกลไก แนวทางหรือกระบวนการจัดการทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างกิจกรรมและการทดลองที่ทำให้เกิดแนวคิดหรือความหมายใหม่ในการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม และการสร้างต้นแบบแนวทางปฏิบัติของชุมชนสร้างสรรค์และการอาศัยในเขตเมืองอย่างมีคุณค่าโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและกิจกรรมการวิจัย 5 กิจกรรม ได้แก่

1) การสร้างแผนที่วัฒนธรรม ทำการศึกษาความเป็นมาของพื้นที่ ย่าน ชุมชน ความหมายและอัตลักษณ์ของย่านเยาวราช เพื่อค้นหาคุณค่า ความหมาย และต้นทุนทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ตัวตนของย่านร่วมกับชุมชนเจ้าของพื้นที่และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตลอดจนจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่สามารถเผยแพร่สู่สาธารณชนได้โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน เป็นการศึกษาหาความหมายเชิงอัตลักษณ์ที่ต้องการพัฒนาและรื้อฟื้นขึ้นหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยนำทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของย่านเยาวราชมาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาให้เกิดมูลค่าแก่ชุมชนหรือพื้นที่

3) การออกแบบศิลปะบนฝาห่อเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนทำการศึกษาความหมายทางประวัติศาสตร์ เรื่องราว ลวดลาย หรือสิ่งของที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและย่าน เพื่อนำไปออกแบบและสร้างสรรค์ศิลปะสาธารณะในรูปแบบศิลปะบนฝาห่อสาธารณะูปโภคเพื่อสื่อสารสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของย่าน

4) การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช ทำการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับอาหารและ อัตลักษณ์ของย่านและชุมชน โดยสำรวจแหล่งที่มา คุณสมบัติของวัตถุดิบ พร้อมสังเกตปรากฏการณ์ระหว่างผู้คนและอาหารในพื้นที่ เพื่อนำไปพัฒนาต้นแบบเมนูอาหารจากอัตลักษณ์ของย่านตลอดจนเผยแพร่เมนูอาหารวัฒนธรรมของย่าน

5) การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราชโดยเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาเปรียบเทียบสภาพบริบท เงื่อนไขในการจัดการมลภาวะทางอากาศ และจัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการแนวทาง และรูปแบบของการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมของศาลเจ้าและชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่าย

งานวิจัยนี้ เป็นการบูรณาการระหว่างการวิจัย การเรียนการสอน การบริการวิชาการ เข้ากับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำองค์ความรู้ด้านต่างๆ และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมาตอบโจทย์การวิจัย และขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และนักศึกษายังได้เรียนรู้การทำวิจัยพร้อมกับอาจารย์ผู้สอนที่เป็นนักวิจัยในโครงการ ได้ปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ มีส่วนร่วมกับชุมชน โดยนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปช่วยเสริมในส่วนที่ชุมชนต้องการเพื่อการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

VIRTUAL EXHIBITION งานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)

การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ของโครงการวิจัย

1. เอกสารประกอบนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับเชิญเข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยและกิจกรรมส่งเสริมการวิจัย ในงาน “มหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)” ครั้งที่ 15 วันที่ 2 – 6 สิงหาคม 2563 ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ และบางกอก คอนเวนชันเซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ โดยนำเสนอผลงานวิจัยในกลุ่ม “งานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ท้าทายทางสังคม” เรื่อง “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช (Towards Creative and Cultural Capital Development of Yaowarat)” ภายใต้แนวคิด “พลวัตวิถีเยาวราช สืบทอด เปิดรับ ปรับตัว (Dynamics of Yaowarat : Inheritance, Openness, Adaptation)”

เอกสารประกอบนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช”
ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)

2. หนังสือ “ขนมไหว้ ชาจีน เทพเจ้า การเปลี่ยนผ่านทางยุคสมัยในเยาวราช”

โครงการ “ชา ขนม เทพเจ้า กับเทศกาลตรุษจีน” จัดขึ้นจากการแนะนำของคุณศุเรนทร์ ฐปนางกูร (ชุมชนเลื่อนฤทธิ์) เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานวิจัยและส่งเสริมให้เกิดพื้นที่และกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มาจากการสร้างสรรค์หรือพัฒนาร่วมกับชุมชนเลื่อนฤทธิ์ ย่านเยาวราช จึงได้จัดงานดังกล่าวขึ้นในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2563 โดยงานเสวนาประกอบด้วย คุณสมชัย กวางทองพานิชย์ อาจารย์วุฒิชัย อารักษ์ โพชมงค์ อาจารย์ณนนต์ แดงสังวาลย์ และคุณชัยวัฒน์ ชำนาญธรรม เซฟผู้ชื่นชอบชาจีน ทั้งนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ประสพชัย พสุนนท์ ได้เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำบทสรุปจากงานเสวนาดังกล่าว โดยได้จัดทำขึ้นภายใต้ชื่อหนังสือ “ขนมไหว้ ชาจีน เทพเจ้า การเปลี่ยนผ่านทางยุคสมัยในเยาวราช” โดยมีหัวข้อเบื้องต้น เช่น การเปลี่ยนผ่านยุคสมัยในย่านเยาวราช เทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดื่มชาและขนม และเรื่องราวของเทพเจ้า โดยหนังสือฉบับนี้ได้จัดทำขึ้นเป็นรูปแบบทั้ง E-Book และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือ

3. สิ่งพิมพ์ในงานกิจกรรมวิจัย

ในการดำเนินงานโครงการมีการจัดทำสิ่งพิมพ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บอร์ดให้ความรู้ แผ่นป้ายให้ความรู้ รวมถึงภาพประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ ดังนี้

สิ่งพิมพ์ในการนำเสนอผลงานวิจัยผ่านการจัดกิจกรรมการสนทนาระดมความรู้ เรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรม “เจียะม่วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยวราช ผลงานวิจัยด้านศาสตร์และศิลปะอาหารในย่านเยวราช วันที่ 29 กุมภาพันธ์ – 1 มีนาคม 2563

สื่อการนำเสนอผลงานวิจัยและสร้างสรรค์ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2563 (Thailand Research Expo 2020)

สื่อการนำเสนอโครงการสัมมนาและอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง ขนมหวาน ขนมไหว้ วัฒนธรรมจีนในไทย วันเสาร์ที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2563

สื่อการนำเสนอกิจกรรมโครงการ Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ
1 – 31 ตุลาคม 2563 ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

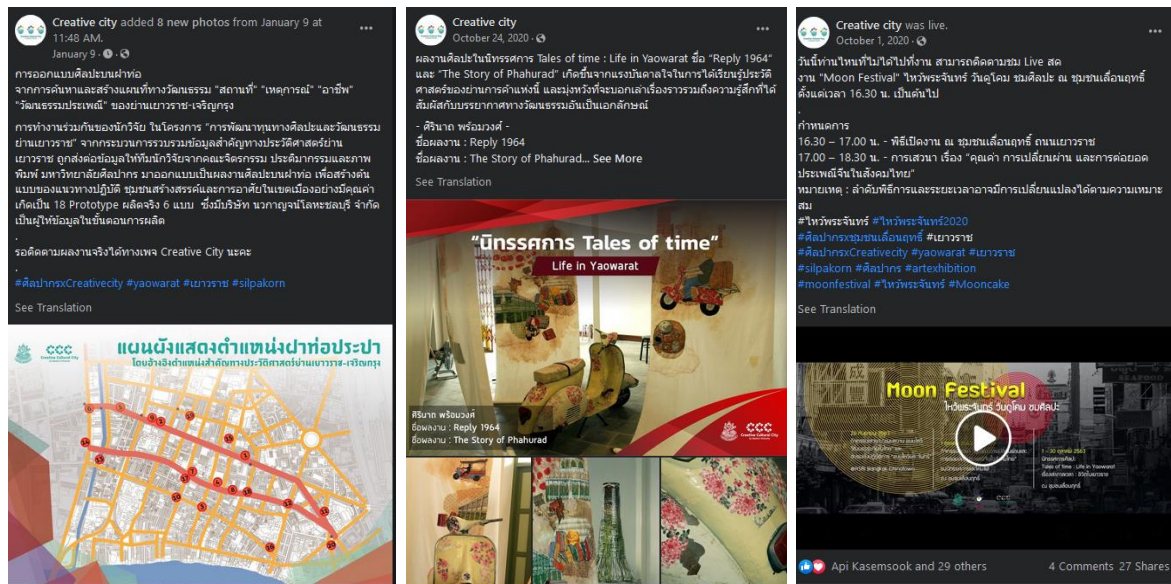

สื่อการนำเสนอกิจกรรมโครงการ Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ
1 – 31 ตุลาคม 2563 ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

4. การดำเนินงานด้านสื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้การดำเนินงานด้านสื่อมัลติมีเดียและการประชาสัมพันธ์ของโครงการวิจัย มีการใช้พื้นที่สื่อออนไลน์ Facebook page ของโครงการวิจัย ในเพจประชาสัมพันธ์ชื่อ Creative City เป็นสื่อหลักในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมของโครงการวิจัย โดยได้ทำสื่อประชาสัมพันธ์จัดทำในรูปแบบวิดีโอ ทัศน และ infographic รวมถึงการถ่ายทอดสดกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการวิจัย อันเป็นอีกช่องทางหนึ่งเพื่อสื่อสาร และสามารถเข้าใจได้ง่ายต่อผู้ที่สนใจ

5. วิถีทัศน์ของโครงการวิจัย

วิถีทัศน์ของโครงการวิจัยเป็นช่องทางเพื่อการสื่อสาร และสามารถเข้าใจได้ง่ายต่อผู้ที่สนใจ โดยนอกเหนือจากการจัดทำสิ่งพิมพ์ในรูปแบบบอร์ดให้ความรู้ แผ่นป้ายให้ความรู้ รวมถึงภาพประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ต่าง ๆ แล้ว วิถีทัศน์ยังเป็นหนึ่งในวิธีการสื่อสารของโครงการวิจัย โดยวิถีทัศน์จะได้รับการนำเสนอยังพื้นที่กิจกรรม/นิทรรศการ รวมถึงการใช้พื้นที่สื่อออนไลน์ Facebook page (Creative City) ของโครงการวิจัยด้วย

Creative city [Send Message](#) [Like](#) [Search](#) [More](#)

All Videos

D-Welling Yaowarat อยู่ใต้ที่เขาวราช นัน
ถอยหลัง...พบกับเรื่องเล่า "สี่สัปดาห์ราช" ที่ไ...
2 weeks ago · 90 Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
Api Kasemsook and 6 others

ความประทับใจอยู่ "Moon Festival" ไหว
พระจันทร์ รัตนโกสินทร์ ชมศิลป์ปะ
13 weeks ago · 271 Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
21

- เจมมิกา ลินธวาล์ - ชื่อผลงาน : Continuity
17 weeks ago · 77 Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
6

Moon Festival
2:16:52
วันนี้ทานไหนที่ไม่ได้ไปทำงาน สามารถติดตาม
ชม Live สด งาน "Moon Festival" ไหวพระ...
21 weeks ago · 1.5K Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
Api Kasemsook and 29 others

yaowarat expo โครงการพัฒนาทุนศิลปะและ
วัฒนธรรมย่านเยาวราช
30 weeks ago · 507 Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
Api Kasemsook and 19 others

ในสถานการณ์ที่ยังมีการสนับสนุนให้เว้นระยะ
ห่างทางสังคม (Social Distancing) ได้สิ่งผ...
40 weeks ago · 211 Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
16

สรุปลการทำงาน ระยะเวลา 9 เดือน
41 weeks ago · 5K Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
Api Kasemsook and 60 others

เราสามารถสร้างงานวิจัยที่มี "Impact" กับ
ชุมชนหรือสังคม ที่อยู่รอบข้าง...
42 weeks ago · 1K Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
Api Kasemsook and 34 others

แนวคิดหลักของงานวิจัยทางด้านสถาปัตยกรรม
แยกเป็น 2 ส่วน . ส่วนที่ 1 การทำแผนที่...
46 weeks ago · 1.7K Views
[Like](#) [Love](#) [Comment](#) [Share](#) [Print](#) [Embed](#) [Download](#)
75

กิจกรรมที่นำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ส่วนงานวิจัยด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมได้นำเสนอผลงานโคมไฟที่จัดทำขึ้นและนำไปประดับในพื้นที่ตรอกชุมชนเจริญไชย และร่วมจัดแสดงผลงานในนิทรรศการโครงการ ดูโคมชมจันทร์ สร้างสรรค์งานศิลป์ ณ ร้านเอี้ยะเซ่ง กงซี ในวันศุกร์ที่ 13 กันยายน 2562 ตามแผนงานร่วมกับเทศกาลของชุมชน โดยกระแสตอบรับภายหลังพบว่าเป็นที่ได้รับความสนใจต่อกลุ่มผู้เข้าร่วมและคนในชุมชน ทำให้ทางชุมชนเล็งเห็นถึงความแตกต่างของผลิตภัณฑ์โคมไฟแบบใหม่ที่ทำ ประโยชน์ที่ได้รับซึ่งก่อให้เกิดความต้องการขยายผล นำมาสู่การขอความร่วมมือคณะวิจัยในการจัดทำกรอบระเบียบปฏิบัติการ (Workshop) ร่วมกับชุมชนเจริญไชย พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนเจริญไชยสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกระดาษ เพื่อที่ได้ศึกษาเรียนรู้ นำไปพิจารณาและต่อยอดในเชิงธุรกิจต่อไป จนอาจนำมาสู่แนวทางการเป็นผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การนำโคมไฟมาเป็นของขวัญ เป็นต้น

การนำโคมไฟกระดาษไปประดับตกแต่งพื้นที่ชุมชน และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการพับตัดกระดาษร่วมกับชุมชนเจริญไชย

โคมไฟได้ถูกนำไปติดตั้งภายในชุมชนเจริญไชย (ซ้าย) และชุมชนเลื่อนฤทธิ์ (ขวา) เพื่อประดับในงานเทศกาลวันไหว้พระจันทร์ ประจำปี 2563

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผน และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
กิจกรรมที่ 1 การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม			
1. ค้นหาความเป็นมาของพื้นที่ ย่าน และชุมชน ความหมายอัตลักษณ์ของย่าน 2. ค้นหาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมคุณค่า ความหมายของย่าน 3. สร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม	1. การประชุมเชิงปฏิบัติการบอกเล่าเรื่องราวระหว่างชุมชนปราชญ์ชุมชน ภาควิชาเครือข่ายและการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนแบบมีส่วนร่วม 2. สำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาทุนทางมรดกและวัฒนธรรม 3. จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม 4. ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สู่สาธารณะ	- การดำเนินกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ในวันที่ 7 ตุลาคม 2562 ระหว่างนักวิจัย เพื่อวางแผนการดำเนินงานในภาพรวมของโครงการ ในฐานะที่การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญของโครงการวิจัย - ลงพื้นที่สำรวจ เพื่อกำหนดกรอบสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมโดยนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย โดยเริ่มต้นในวันที่ 1 พฤศจิกายน 2562 และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกด้านสถาปัตยกรรมผังเมือง บริเวณริมคลองรอบกรุง - การลงพื้นที่สำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ความหมายของย่าน ผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พฤศจิกายน 2562 – มีนาคม 2563 - การจัดทำโมเดลต้นแบบจากข้อมูลเชิงลึกด้านสถาปัตยกรรมผังเมือง บริเวณริมคลองรอบกรุง	1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย 2. ความเข้าใจในรากฐานความเป็นมาของพื้นที่ ย่าน ชุมชน อัตลักษณ์ และทุนทางศิลปะและวัฒนธรรม 3. คุณค่า ความหมาย และศักยภาพของงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและวัฒนธรรม และกิจกรรมสร้างสรรค์ที่เป็นความต้องการของชุมชนในการพัฒนา 4. แผนที่ทางวัฒนธรรมที่มีการเผยแพร่ในรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่อสาธารณะ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
		- กิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมสมองระหว่างคณะวิจัยทั้ง 8 ด้านของการวิจัยวันที่ 30 มกราคม 2563 เพื่อกำหนดประเด็นในแผนที่วัฒนธรรม - การผลิตแผนที่ทางวัฒนธรรมในเชิงข้อมูลดิจิทัลด้วยรูปแบบ GIS (geographic information system) ผ่านการมีส่วนร่วมจากชุมชน	
กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน			
1. ค้นหาผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบอันเป็นอัต ลักษณ์ของย่าน เพื่อนำมาพัฒนาต่อ ยอดสร้างสรรค์ 2. จัดกิจกรรมทาง ศิลปะและ วัฒนธรรมใน รูปแบบและ ความหมายใหม่	1. การพูดคุย ระดมความคิด ประชุมเชิงปฏิบัติการกับชุมชน ภาคีเครือข่าย เพื่อหาความหมาย เชิงอัตลักษณ์ที่ต้องการพัฒนา และรื้อฟื้นขึ้นหรือสร้างสรรค์ขึ้น ใหม่ 2. การสังเกตการณ์และการเข้า ร่วมกิจกรรม หรือกระบวนการ สร้างงานทางวัฒนธรรม	- กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ร่วมกับชุมชนเจริญไชยใน วันที่ 11 และ 12 กันยายน 2562 เพื่อผลิตและติดตั้งโคม กระดาษในเทศกาลไหว้พระจันทร์ - กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ร่วมกับชุมชนเจริญไชยใน วันที่ 11 ตุลาคม 2562 อันเป็นการต่อยอดมาจากการผลิตโคม กระดาษไหว้พระจันทร์ และเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชนใน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน	1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคี เครือข่าย 2. ผลิตภัณฑ์ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของช ุมชน อันมาจากทุนทางศิลปะและ วัฒนธรรม 3. ผลิตภัณฑ์ที่ตรงกับความต้องการของ ชุมชน และเป็นการพัฒนา ต่อยอดภูมิ ปัญญาและความหมาย คุณค่าของ วัฒนธรรมที่หายไป

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
ผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยร่วมมือของชุมชนและภาคีเครือข่าย 3. สร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านการทำงานร่วมกัน	3. สร้างแบบจำลองผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากชุมชนและภาคีเครือข่าย 4. กิจกรรมเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ต้นแบบในวาระเทศกาลของพื้นที่ย่าน เช่น 4.1. ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากโคมไฟเทศกาลไหว้พระจันทร์ กิจกรรมเทศกาลไหว้พระจันทร์เยาวราช 4.2. กิจกรรมสรุปการพัฒนาสร้างโคมกระดาษ เพื่อตกแต่ง สถานที่ในชุมชน เป้าหมาย ในงานเทศกาลที่สำคัญของชุมชนเยาวราช	- การเก็บรวบรวมข้อมูลและพัฒนากิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากทุนศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนจากข้อมูลเดิม - กิจกรรมความร่วมมือระหว่างงานวิจัยด้านศิลปะและด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบสินค้าทางวัฒนธรรม ร่วมกับผู้ประกอบการเซรามิก เพื่อสื่อสารภาพลักษณ์ชุมชน ได้แก่ 1. การพัฒนาถ้วยชาดินเผาสำหรับสำหรับอาหารข้าวต้ม ร่วมมือกับผู้ประกอบการและศิลปินเซรามิก (Aoon Pottery) ในเยาวราช 2. งานออกแบบลวดลายเครื่องเคลือบดินเผาจากโบราณวัตถุที่ขุดพบในชุมชนเลื้อนฤทธิ์ และต้นแบบของที่ระลึก โมเดลอาคารชุดของชุมชนและภาษาของความร่วมมือระหว่างศิลปินเซรามิกและชุมชนเลื้อนฤทธิ์ - กิจกรรมโครงการ Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคมชมศิลปะ วันที่ 1 – 31 ตุลาคม 2563 ณ ชุมชนเลื้อนฤทธิ์ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร	3.1 ต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบดินเผา ที่พัฒนาจากลวดลายโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในชุมชนเลื้อนฤทธิ์ 3.2 ต้นแบบการพับกระดาษไหว้เจ้าแบบ 3 มิติ 4) เทศกาลงานเมืองเพื่อเผยแพร่ผลิตภัณฑ์จากทุนศิลปะและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
กิจกรรมที่ 3 การออกแบบศิลปะบนฝาห้องเพื่อเผยแพร่แผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน			
1. ค้นหาความเป็นมาของพื้นที่ย่าน และชุมชน ความหมาย อัตลักษณ์ของย่านและคัดเลือกความหมายที่นำไปสื่อผ่านศิลปะบนฝาห้อง 2. เกิดฝาห้องต้นแบบที่ผ่านการสร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป 3. เกิดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรม	1. การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการนักออกแบบและสร้างสรรค์ศิลปะ 2. การประชุมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 3. กิจกรรมเผยแพร่ศิลปะสาธารณะบนฝาห้องต้นแบบ บนถนนเยาวราช-เจริญกรุง และการทดลองใช้ QRcode ผ่านศิลปะบนฝาห้อง 4. การสร้างกระบวนการทางภัณฑารักษ์เพื่อหาความเป็นไปได้ในการใช้งานทัศนศิลป์สื่อสารประเด็นทางวัฒนธรรมของชุมชน	- การประสานความร่วมมือจากภาครัฐ (การประสานครหลวง) ในวันที่ 13 สิงหาคม 2562 - การพูดคุยกับผู้ประกอบการ โรงงานผลิตฝาห้อง (บริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด) วันที่ 30 กันยายน 2562 - ในวันที่ 7 ตุลาคม 2562 มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่การออกแบบศิลปะบนฝาห้องจากแผนที่ทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราช ร่วมกับกิจกรรมการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมในเบื้องต้น - การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ และนำเสนอผลลัพธ์ของงานวิจัยผ่านกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างสรรค์ศิลปะจากการสำรวจพื้นที่และชุมชนย่านเยาวราช (ไทย-ญี่ปุ่น) ณ ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ ในวันที่ 10 – 12 พฤศจิกายน 2563 - ประชุมร่วมกับด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อกำหนดพื้นที่ในการจัดวางศิลปะฝาห้องต้นแบบในตำแหน่งที่มีความสำคัญทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของย่าน และดำเนินการออกแบบศิลปะบนฝาห้องเพื่อเผยแพร่แผนที่ทาง	1. ศิลปะสาธารณะเพื่อการสื่อความหมายแผนที่ทางวัฒนธรรม 2. ฝาห้องต้นแบบที่สื่อถึงมรดกวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของย่านและชุมชน 3. แผนที่ตำแหน่งการวางฝาห้องที่อ้างอิงด้านประวัติศาสตร์ย่านเยาวราช เจริญกรุง 4. การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและการดูแลสมบัติสาธารณะร่วมกัน 5. แนวทางการใช้กระบวนการทางภัณฑารักษ์ในการใช้งานทัศนศิลป์เพื่อสื่อสารวัฒนธรรมของชุมชนย่านเยาวราช

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
ในรูปแบบและ ความหมายใหม่ผ่าน การสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ สาธารณะโดยร่วมมือ ของชุมชนและภาคี เครือข่าย		วัฒนธรรมของชุมชน พัฒนาร่วมกับนักออกแบบกราฟิก และการ เข้าเยี่ยมชมโรงงานของบริษัท นวกาญจน์โลหะชลบุรี จำกัด ผู้ประกอบการผลิตผ้าทอ ในวันที่ 14 ธันวาคม 2562 เพื่อหารือ แนวทางการผลิตผ้าทอ - การจัดนิทรรศการ เรื่องเล่ากาลเวลา : ชีวิตในเยาวราช Tales of Time : Life in Yaowarat ในโครงการ Moon Festival ไหว้ พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ วันที่ 1 – 31 ตุลาคม 2563	
กิจกรรมที่ 4 การพัฒนาเมนูอาหารต้นแบบด้วยทุนทางวัฒนธรรมของเยาวราช			
1. ค้นหาสูตรอาหาร ที่เป็นอัตลักษณ์ของ ย่านและชุมชนอย่าง แท้จริง 2. สร้างความรู้ และความเข้าใจใน คุณค่าของวัฒนธรรม อาหารของชุมชน และย่านผ่านการมี	1. การประชุมเชิงปฏิบัติการบอก เล่าอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบ เรื่องราวของชุมชน ปราชญ์ชุมชน ภาคีเครือข่าย 2. การคัดเลือกและพัฒนา ต้นแบบเมนูอาหารจากอัตลักษณ์ ของย่านและชุมชน	- เก็บข้อมูล และศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเมนูอาหาร ผ่านกระบวนการ ทางอาหาร ในการจัดทำสำหรับข้าวต้มกุ๊ย โดยสังเกตและ สัมภาษณ์ทั้งจากผู้อยู่อาศัยในเยาวราชและจากร้านข้าวต้ม - ทำการวิจัยผ่านการนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎี ความเป็นเลิศทางการครัว (Excellent Theory in Culinary) และศาสตร์และศิลปะอาหาร (gastronomy) - การเผยแพร่ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ คุณค่า และความหมาย อัตลักษณ์ และทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมของย่าน ผ่าน	1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย 2. สูตรอาหารที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของช ุมชน อันมาจากทุนทางวัฒนธรรม 3. กิจกรรมเพื่อเผยแพร่อาหาร ขนม และ ของดีจากทุนวัฒนธรรมของย่าน

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
ส่วนร่วม 3. เกิดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบและความหมายใหม่ ผ่านการเผยแพร่วัฒนธรรมอาหาร	3. กิจกรรมเผยแพร่เมนูและสูตรอาหารวัฒนธรรมของย่าน	กิจกรรมการสัมมนา เรื่อง “ชา ขนมห เทพเจ้า กับเทศกาลตรุษจีน” ในวันที่ 19 มกราคม 2563 ณ ชุมชนเลื้อนฤทธิ์ - การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ และนำเสนองานวิจัยผ่านการจัดกิจกรรมการสนทนาระดมความรู้ เรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรม “เจียะม้วย” กินข้าวต้ม วิถีคนเยาวราช ผลงานวิจัยด้านศาสตร์และศิลปะอาหารในย่านเยาวราชในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ – 1 มีนาคม 2563 - การจัดโครงการสัมมนาและอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ขนมหวาน ขนมหั่ว วัฒนธรรมจีนในไทย วันเสาร์ที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2563 ณ โรงแรมอาศัย (ASAI Bangkok Chinatown) ถนนเจริญกรุง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เนื่องในเทศกาลวันไหว้พระจันทร์	
กิจกรรมที่ 5 การพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช			
1. เพื่อหากระบวน การจัดการมลภาวะทางอากาศของศาลเจ้าและชุมชนที่มี	1. จัดการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ระหว่างคณะผู้วิจัย นักวิชาการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่	- วันที่ 9 ตุลาคม 2562 กิจกรรมการประชุมกลุ่มย่อย ด้านการพัฒนาศาลเจ้าเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเยาวราช ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะมีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เบื้องต้นในพื้นที่ย่านเยาวราช	1. มาตรการและข้อเสนอเชิงนโยบายอันเป็นรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนและภาคีเครือข่าย

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
บริบทที่แตกต่างกันตามที่กำหนดไว้ 2. รูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย	เกี่ยวข้อง ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแทนภาคีเครือข่าย 2. ประชุมกลุ่มคณะผู้วิจัยเพื่อสังเคราะห์และพัฒนาารูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย 3. ประชุมเพื่อหาข้อสรุปเชิงนโยบาย (policy meeting) ระหว่างคณะผู้วิจัย นักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแทนภาคีเครือข่ายต่อรูปแบบการจัดการ 4. จัดเวทีและกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจและการตระหนักรู้ต่อรูปแบบการจัดการ	- การลงพื้นที่เพื่อทำการทดสอบการวัดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ย่านเยาวราช ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม - การลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมทางอากาศและเสียง ในวันที่ 16-17 พฤศจิกายน 2562และวันที่ 24-25 มกราคม 2563 (ช่วงเทศกาลตรุษจีน) - ประชุมกลุ่มระหว่างคณะผู้วิจัยเพื่อสังเคราะห์และพัฒนาารูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรม - การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ และนำเสนอผลลัพธ์ของงานวิจัยผ่านกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ตามวิถีประเพณีและวัฒนธรรม การสักการะศาลเจ้าย่านเยาวราช ด้วยวิธีการที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม“การไหว้เจ้า เสริมดวง เสริมบารมีตามวิถีวัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่านเยาวราช” ในวันที่ 1 – 2 กุมภาพันธ์ 2563	2. เกิดความรู้ความเข้าใจและการตระหนักรู้ต่อรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายของศาลเจ้า ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในระยะ 19.5 เดือน (1 สิงหาคม 2562 – 15 มีนาคม 2564)	ผลที่ได้รับ
	มลภาวะทางอากาศบนฐานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนและภาคีเครือข่าย 5) การจัดกิจกรรมนำเสนอผลงานผลิตภัณฑ์ทางเลือกในการลดมลภาวะทางอากาศบนพื้นฐานวัฒนธรรม	- ประชุมเพื่อหาข้อสรุปเชิงนโยบาย (policy meeting) ระหว่างคณะผู้วิจัย ในสาขาที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแทนภาคีเครือข่ายต่อรูปแบบการจัดการฯ - กิจกรรมสัมมนา เรื่อง “คุณค่า การเปลี่ยนผ่าน และการต่อยอด ประเพณีจันในสังคมไทย” ในวันเปิดงานโครงการ Moon Festival ไหว้พระจันทร์ วันดูโคม ชมศิลปะ วันที่ 1 ตุลาคม 2563	